

ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ / ΤΟΠΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μετέχοντες Σπουδαστές

Καραμήτρου Βάγια

Μουρουδέλης Σωτήρης

Υπεύθυνη Καθηγήτρια

Καραλάμπους Μαρία

Καθηγήτρια Εφαρμογών

Πτυχιακή Εργασία για την λήψη του πτυχίου
στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας
της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολο-
γικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ Οκτώβριος 1990

ΑΡΙΘ. ΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	217
-----------------------	-----

Η Επιτροπή για την Έγκριση της Πτυχιακής Εργασίας

Μαρία Χαράλαμπος

Καθηγήτρια Εφαρμογών του

Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας

Στέλιος Γεωργιάδης

Καθηγητής Εφαρμογών του

Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας

Αντωνία Νομικού

Καθηγήτρια Εφαρμογών του

Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε πολύ την υπεύθυνη Καθηγήτρια Εφαρμογών Μαίρη Καραλάμπους για την πολύτιμη βοήθεια που μας προσέφερε και που μοιράστηκε μαζί μας τις αγωνίες και τις ευχαριστήσεις που μας έδωσε η συγγραφή αυτής της μελέτης.

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τους γονείς μας για την κατανόηση και την υποστήριξη που μας πρόσφεραν όλο το διάστημα που εργαζόμασταν για τη συγγραφή αυτής της μελέτης.

Θέλουμε τέλος να ευχαριστήσουμε τους φίλους μας που συνέβαλαν με το δικό τους τρόπο στη συγγραφή αυτής της μελέτης, καθώς και τις δακτυλογράφους που "έκαναν πραγματικότητα" την προσπάθειά μας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της εργασίας μας είναι να μελετήσουμε το θεσμό των ειδικών τάξεων σαν μορφή παροχής ειδικής εκπαίδευσης μέσα στα κανονικά σχολεία, καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο ο θεσμός αυτός οργανώθηκε και συνεχίζει να λειτουργεί σήμερα, στις ειδικές τάξεις του Ν.Θεσ/νίκης.

Ξεκινώντας την εργασία μας - στο πρώτο κεφάλαιο - γίνεται αναφορά γενικά στο πρόβλημα της ύπαρξης μαθητών στα κανονικά σχολεία, που η διαπίστωσή του αδήγησε τους αρμόδιους στη θεσμοθέτηση και οργάνωση του νέου θεσμού των ειδικών τάξεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μια σύντομη ιστορική αναφορά στη διαμόρφωση της στάσης της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες, και στην οργάνωση του θεσμού της ειδικής αγωγής από τις αρχές του αιώνα μέχρι και σήμερα με την ισχύουσα νομοθεσία για την ειδική αγωγή. Στην συνέχεια γίνεται θεωρητική προσέγγιση της ειδικής τάξης σαν μορφή παροχής ειδικής αγωγής - εκπαίδευσης σε ορισμένους μαθητές που την έχουν ανάγκη, και ορισμένων τύπων - μορφών ειδικών τάξεων που αναγνωρίστηκαν από ειδικούς μελετητές. Ακολουθεί η παρουσίαση της νομοθεσίας που διέπει το θεσμό των ειδικών τάξεων και ορισμένων προϋποθέσεων που πρέπει να διέπουν την σωστή οργάνωση και λειτουργία των ειδικών τάξεων. Στο κεφάλαιο αυτό κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί η έννοια της ενσωμάτωσης γιατί η σύγχρονη τάση θέλει την ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες μέσα στα κανονικά σχολεία και η ειδική τάξη εξυπηρετεί ή θα πρέπει να εξυπηρετεί την ενσωμάτωση.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έρευνα που

πραγματοποιήθηκε στο Ν.Θεσ/νίκης και έχει δύο μέρη. Το ένα εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται ο θεσμός των ειδικών τάξεων (όπως τον παρουσιάζουν οι δάσκαλοί τους), και το δεύτερο διερευνά τις απόψεις των γονέων για την φοίτηση των παιδιών τους στην ειδική τάξη και το τί αυτό συνεπάγεται για το μαθητή και το περιβάλλον του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια ποσοτική και ως ένα βαθμό ποιοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα γενικά συμπεράσματα της έρευνας και στην συνέχεια γίνονται μερικές εισηγήσεις - προτάσεις για όσα σημεία θεωρείται αναγκαία να τροποποιηθούν ή να αλλάξουν τόσο στον θεσμό των ειδικών τάξεων όσο και στην εφαρμογή του.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	II
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	IV
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	VI
ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
I ΕΙΣΑΓΩΓΗ	I
Το πρόβλημα	3
Σκοπός της μελέτης.....	4
Ορισμοί Όρων	5
II ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ	
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	
Α. Ιστορική Αναδρομή	8
1. Εξέλιξη της στάσης απέναντι στα άτομα με	
ειδικές ανάγκες	8
2. Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα	13
3. Νομοθεσία Ειδικής Αγωγής	18
Β. Ειδική Τάξη. Μορφή Ειδικής Αγωγής -	
Εκπαίδευσης	21
1. Ειδική Αγωγή - Ειδική Εκπαίδευση	21
2. Μαθητές με ανάγκες Ειδικής Εκπαίδευσης	26
3. Νομοθεσία για την Ειδική Τάξη στην Ελλάδα .	28
4. Μορφές - Τύποι Ειδικών Τάξεων	34

	5. Προϋποθέσεις οργάνωσης και λειτουργίας της Ειδικής Τάξης	38,
	Γ. Ενσωμάτωση και Ειδική Τάξη.	
	1. Η έννοια την Ενσωμάτωσης	48
	2. Ενσωμάτωση και Ειδική Αγωγή	50
	3. Έννοια της Ενσωμάτωσης και Ειδική Τάξη	52
	4. Μοντέλα Ενσωμάτωσης	54
III	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	58
IV	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	66
V	ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	183
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	207
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	235
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ.....	238
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	284

ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

	Σελίδα
ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Χρόνια Λειτουργία των Ειδικών Τάξεων	68
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	69
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων στον Τομέα της Ειδικής Αγωγής	71
ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Συγκριτικός Πίνακας Χρόνων Λειτουργίας των Ειδικών Τάξεων και Σταθερότητας των Ειδικών Δασκάλων που Εργάζονται σ'αυτές	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : Συντελεστές στην Δημιουργία των Ειδικών Τάξεων	77
ΠΙΝΑΚΑΣ 6 : Μαθητές στις Ειδικές Τάξεις : Σύνολα κατά Καν. τάξη από όπου Προέρχονται οι Μαθητές των Ειδικών Τάξεων	78
ΠΙΝΑΚΑΣ 7 : Ιστόγραμμα Προέλευσης Μαθητών στην Ειδική Τάξη από τις Κανονικές Τάξεις	79
ΠΙΝΑΚΑΣ 8 : Αριθμός Μαθητών στις Ειδικές Τάξεις	82
ΠΙΝΑΚΑΣ 9 : Συμμετέχοντας στην Λήψη Απόφασης για την Ενταξη των Μαθητών στις Ειδικές Τάξεις.....	88
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Συνεργασία Συμμετασχόντων στην Λήψη της Απόφασης για την Ενταξη των Μαθητών στην Ειδική Τάξη ..	90
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Ειδικοί που Συμμετέχουν στη Διαμόρφωση του Προγράμματος των Ειδικών Τάξεων.....	95

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Υπεύθυνοι για την Ενημέρωση των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων	101
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Υπεύθυνοι για την Ενημέρωση των Γονέων των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων	104
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Ετάση Γονέων Απέναντι στην Ειδική Τάξη	105
ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Εκτίμηση του Αριθμού των Γονέων που Συνεργά- ζονται με τους Ειδικούς Δασκάλους	108
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Περιεχόμενο Συνεργασίας Γονέων - Ειδικών Δασκάλων	110
ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Υπεύθυνη Ενημέρωση Μαθητών Κανονικών Τάξεων	112
ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Ετάση Μαθητών Κανονικών Τάξεων Απέναντι στους Ευμαθητές τους που Παρακολουθούν την Ειδική Τάξη	114
ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Συχνότητα Αναφοράς Συναναστροφής Μαθητών Ειδικών Τάξεων	115
ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Συναναστροφή Μαθητών Ειδικών Τάξεων - Σύμφωνα με τις Απαντήσεις των Ειδικών Δασκάλων	116
ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Συγκριτικός Πίνακας, Ενημέρωσης Μαθητών Καν. Τάξεων και Συναναστροφής Μαθητών Ειδικών Τάξεων	118
ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Συγκριτικός Πίνακας Ετάσης Μαθητών Κανονικών Τάξεων και Ενημέρωσης τους	120
ΠΙΝΑΚΑΣ 23: Συνεργασίες Ειδικών Δασκάλων στο Χώρο του Σχολείου	122
ΠΙΝΑΚΑΣ 24: Συνεργασίες Ειδικού Δασκάλου Εξω από το Χώρο του Σχολείου	124

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Οικογενειακή Κατάσταση Μαθητών Ειδικών Τάξεων	I36
ΠΙΝΑΚΑΣ 26: Σειρά Γέννησης Μαθητών Ειδικών Τάξεων	I40
ΠΙΝΑΚΑΣ 27: Περιοχή όπου Εζησαν τα Περισσότερα Χρόνια της Ζωής τους οι Γονείς των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων	I42
ΠΙΝΑΚΑΣ 28: Εκπαίδευση Πατέρων Μαθητών Ειδικών Τάξεων ...	I43
ΠΙΝΑΚΑΣ 29: Εκπαίδευση Μητέρων Μαθητών Ειδικών Τάξεων	I45
ΠΙΝΑΚΑΣ 30: Είδος Εργασία Γονέων Μαθητών Ειδικών Τάξεων ..	I47
ΠΙΝΑΚΑΣ 31: Οικονομική Κατάσταση Οικογενειών Μαθητών Ειδι- κών Τάξεων	I48
ΠΙΝΑΚΑΣ 32: Τρόπος - Βοήθεια στο Διάβασμα για τους Μαθητές των Ειδικών Τάξεων	I51
ΠΙΝΑΚΑΣ 33: Συναναστροφή Μαθητών Ειδικών Τάξεων - Σύμφωνα με την Εκτίμηση των Γονέων	I54
ΠΙΝΑΚΑΣ 34: Αιτίες που Σύμφωνα με τους Γονείς Οδήγησαν τα Παιδιά τους στις Ειδικές Τάξεις	I57
ΠΙΝΑΚΑΣ 35: Υπεύθυνος Ενημέρωσης των Γονέων	I59
ΠΙΝΑΚΑΣ 36: Τρόπος Ενημέρωσης των Γονέων	I61
ΠΙΝΑΚΑΣ 37: Συνεργασίες των Γονέων στο Χώρο του Σχολείου ..	I64
ΠΙΝΑΚΑΣ 38: Συνεργασίες των Γονέων Εξω από το Χώρο του Σχολείου	I67
ΠΙΝΑΚΑΣ 39: Χρονικό Διάστημα που Παρακολουθούν οι Μαθητές στις Ειδικές Τάξεις	I69
ΠΙΝΑΚΑΣ 40: Αρχική Αντίδραση των Μαθητών από την Ειδική Τάξη όπως Αναφέρεται από τους Γονείς	I72

ΠΙΝΑΚΑΣ 41: Εκτίμηση Μαθητών για την Ειδική Τάξη όπως την Ανέφεραν οι Γονείς τους	173
ΠΙΝΑΚΑΣ 42: Αλλαγές που Παρατηρήθηκαν από τους Γονείς στην Μάθηση και στην Συμπεριφορά από την Ειδική Τάξη	178
ΠΙΝΑΚΑΣ 43: Στάση και Αιτιολόγηση της Στάσης των Γονέων Απέναντι στην Ειδική Τάξη	180
ΠΙΝΑΚΑΣ 44: Προτάσεις των Γονέων για Βελτίωση των Ειδικών Τάξεων	182
ΠΙΝΑΚΑΣ 45: Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων στην Συγκεκριμένη Ειδική Τάξη που Εργαζόταν το Σχολικό Έτος 1989-90	207
ΠΙΝΑΚΑΣ 46: Εκπαίδευση των Δασκάλων των Ειδικών Τάξεων ...	208
ΠΙΝΑΚΑΣ 47: Συχνότητα Εμφάνισης των Κανονικών Τάξεων στην Σύνθεση των Ειδικών	209
ΠΙΝΑΚΑΣ 48: Σύνθεση των Ειδικών Τάξεων ως προς τον Αριθμό των Κανονικών απ'όπου Προέρχονται οι Μαθητές .	210
ΠΙΝΑΚΑΣ 49: Παράθεση των Ειδικών Δυσκολιών κατά Τάξεις και Αριθμό Μαθητών σ'αυτές, όπως Αναφέρθηκαν από τους Ειδικούς Δασκάλους	211
ΠΙΝΑΚΑΣ 50: Αριθμός Ωρών που Παρακολουθούν οι Μαθητές στις Ειδικές Τάξεις	212
ΠΙΝΑΚΑΣ 51: Μαθήματα που Παρακολουθούν οι Μαθητές στις Ειδικές Τάξεις	213
ΠΙΝΑΚΑΣ 52: Τρόπος Διδασκαλίας στις Ειδικές Τάξεις	214
ΠΙΝΑΚΑΣ 53: Αξιολόγηση Μαθητών στις Ειδικές Τάξεις	215

ΠΙΝΑΚΑΣ 54: Προέλευση Ειδικών Μέσων που Χρησιμοποιούν οι Δάσκαλοι των Ειδικών Τάξεων	216
ΠΙΝΑΚΑΣ 55: Συνθήκες Διαμονής και Διδασκαλίας των Μαθητών της Ειδικής Τάξης	217
ΠΙΝΑΚΑΣ 56: Συνεργασία Γονέων και Δασκάλων Ειδικών Τάξεων - Συχνότητα Επικοινωνίας	218
ΠΙΝΑΚΑΣ 57: Λόγοι Ελλειψης Συνεργασίας Μεταξύ Γονέων και Δασκάλων Ειδικής Τάξης	219
ΠΙΝΑΚΑΣ 58: Στάση Δασκάλων Κανονικών Τάξεων Απέναντι στους Συναδέλφους τους της Ειδικής, όπως Αναφέρθηκε από τους Τελευταίους	220
ΠΙΝΑΚΑΣ 59: Θετικά Σημεία του Θεσμού που Αναφέρθηκαν από τους Δασκάλους των Ειδικών Τάξεων	221
ΠΙΝΑΚΑΣ 60: Σημεία στον Θεσμό των Ειδικών Τάξεων που Αναφέρθηκαν σαν Λιγότερα Θετικά από τους Δασκάλους των Ειδικών Τάξεων	222
ΠΙΝΑΚΑΣ 61: Σημεία στην Λειτουργία του Θεσμού των Ειδικών Τάξεων που Πρέπει να Αλλάξουν Σύμφωνα με τις Απόψεις των Ειδικών Δασκάλων	223
ΠΙΝΑΚΑΣ 62: Αριθμός Παιδιών στην Οικογένεια	224
ΠΙΝΑΚΑΣ 63: Ηλικία Γονέων Μαθητών Ειδικής Τάξης	225
ΠΙΝΑΚΑΣ 64: Διαφορά Ηλικίας Γονέων Μαθητών Ειδικών Τάξεων	226
ΠΙΝΑΚΑΣ 65: Χώρος Διαβάσματος των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων	227

ΠΙΝΑΚΑΣ 66: Χρόνος Διαβάσματος των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων	228
ΠΙΝΑΚΑΣ 67: Τρόπος που Περνούν τον Ελεύθερο τους Χρόνο οι Μαθητές των Ειδικών Τάξεων	229
ΠΙΝΑΚΑΣ 68: Συνεργασία Γονέων Μαθητών Ειδικής Τάξης - Εκπαιδευτικών	230
ΠΙΝΑΚΑΣ 69: Συχνότητα Επικοινωνίας Γονέων - Εκπαιδευτικών	231
ΠΙΝΑΚΑΣ 70: Αριθμός Γονέων που Συνεργάζονται με Ειδικούς έξω από το Χώρο του Σχολείου	232
ΠΙΝΑΚΑΣ 71: Κανονική Τάξη στην οποία φοιτούν οι Μαθητές ..	233
ΠΙΝΑΚΑΣ 72: Ευχάριστα ή Αυσάρεστα Σημεία για τους Μαθητές από την φοίτησή τους στην Ειδική Τάξη	234

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή

Η συνειδητοποίηση της κοινωνίας για την ευθύνη της στην αντιμετώπιση των ατόμων, που για κάποιο λόγο μειονεκτούν σωματικά, πνευματικά, ή ψυχικά απέναντι στο μέσο όρο των "φυσιολογικών ατόμων", δεν χαρακτηρίζει παρά την αντίληψη του τελευταίου αιώνα.

Η επιλογή της απομάκρυνσης όποιου θεωρείτο "διαφορετικός" ήρθε να αντικατασταθεί - και πρόκειται για μια διαδικασία που ξεκίνησε και συνεχίζει σιγά - σιγά το έργο της - από το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες μέσα στην κοινωνική ζωή και σε όλους τους τομείς της, δικαίωμα που κατοχυρώνεται και συνταγματικά καθώς και μέσα από τις διεθνείς διακηρύξεις.

Μαζί με την αναγνώριση της ανάγκης, ήρθε και η αναζήτηση τρόπων για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν, ή τουλάχιστον να πάψουν αυτές μόνο να χαρακτηρίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Ενας από τους πρώτους τομείς της κοινωνικής ζωής, που μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο απέκτησε εξέχουσα σημασία μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα και αποτελεί σκαλοπάτι ανέλιξης και κατάκτησης κοινωνικής θέσης, είναι η εκπαίδευση. Στην εκπαίδευση τέθηκε ο καινούργιος προβληματισμός και ξεκίνησαν να δοκιμάζονται τρόποι, ώστε να μην εξαιρεθούν απ'αυτήν τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Ο νομοθέτης έθεσε νέους θεσμούς και ψηφίστηκαν νόμοι για την παροχή της μεγαλύτερης δυνατής βοήθειας, μέσα από την υπάρχουσα εκπαιδευτική πραγματικότητα. Οι επιλογές τους, εκφράζοντας και την ευρύτερη στάση απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες, περνούν διαδοχικά από την απομόνωση των ατόμων αυτών, στην πλήρη, τουλάχιστον φραστικά, ενσωμάτωσή τους.

Μέσα από την πορεία αυτή δοκιμάστηκαν ή δοκιμάζονται επιλογές για την παροχή εκπαιδευτικής βοήθειας. Στην Ευρώπη δοκιμάστηκαν διάφορες επιλογές, όπως ο θεσμός των ειδικών τάξεων και έχουν ήδη ξεπεραστεί για να αντικατασταθούν σε κάποιες χώρες, όπως Δανία και Ιταλία, από την πλήρη ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες μέσα στις κανονικές τάξεις με θετικά αποτελέσματα.

Η Ελλάδα ακολουθώντας την πορεία της Ευρώπης - με κάποια καθυστέρηση - δοκίμασε πολύ πρόσφατα, μετά το 1984, τον θεσμό των ειδικών τάξεων. Ωστόσο η ανάπτυξή του αποτελεί μια πραγματικότητα και ως το σχολικό έτος 1988-89 είχαν δημιουργηθεί ήδη 285 ειδικές τάξεις, ενώ ο προγραμματισμός για το σχολικό έτος 1990-91, (σύμφωνα με την εγκύκλιο Γ6/282, 27-7-90, του ΥΠ.Ε.Π.Θ), ανεβάζει τον αριθμό των τάξεων στις 460.

Πόσο έτοιμη είναι η ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, για να ανταπεξέλθει στο νέο θεσμό, θα είναι και ο σκοπός της μελέτης μας.

Το Πρόβλημα

Ο αριθμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα δεν έχει καταγραφεί συστηματικά. Υιοθετώντας το Υπουργείο Παιδείας την εμπειρία των διεθνών στατιστικών, που δέχονται την ύπαρξη ενός ποσοστού 10% (ΗΠΑ, Γαλλία κ.λ.π.) ατόμων με ειδικές ανάγκες, προσαρμόζει τον αριθμό αυτό στο μαθητικό πληθυσμό (περίπου 1.800.000) για να αρκестεί στο προσδιορισμό 180.000 μαθητών, στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής 1988(α):σελ.15).

Η Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, το 1981 έκανε μια απογραφή των "προβληματικών" παιδιών - μαθητών που φοιτούσαν στη Γενική Εκπαίδευση (Νικόδημος, 1983:σελ.15-19). Η απογραφή αυτή, που στηριζόταν σε εμπειρικά κριτήρια των διδασκόντων στα σχολεία, κατέγραψε τις εμφανείς περιπτώσεις "προβληματικών μαθητών" δίνοντας ένα αριθμό 19.000 μαθητών, που οι περισσότεροι βρίσκονται στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1988(α):σελ.14) δίνει για το σχολικό έτος 1988-89 έναν αριθμό 8.200 μαθητών, που είναι ενταγμένοι στις μονάδες ειδικής αγωγής.

Από τα παραπάνω γεννιέται το εύλογο ερώτημα, πού βρίσκονται μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα οι υπόλοιποι (από τους 180.000) μαθητές, που αντιμετωπίζουν λιγότερο σοβαρές δυσκολίες ;

Οι μαθητές αυτοί βρίσκονται ενταγμένοι μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα εισπράττοντας το στιγματισμό του "κακού" του "τεμπέλη" του "δύστροπου" μαθητή, που ζει στο περιθώριο της σχολικής ζωής και ακολουθεί ασθμένοντας το σχολικό πρόγραμμα.

Αυτούς τους μαθητές τους συναντήσαμε κατά την διάρκεια της

εργαστηριακής πρακτικής μας άσκησης σε εκπαιδευτικό χώρο και σε ειδικό εκπαιδευτικό χώρο. Οι μαθητές αυτοί πηγαινοέρχονταν από τον ένα χώρο στον άλλο χωρίς να μπορούν να ενταχθούν στο κανονικό σχολείο γιατί παρουσίαζαν ορισμένες δυσκολίες στη μάθηση, αλλά και οι δυσκολίες τους αυτές, δεν ήταν σε τέτοιο βαθμό που να χρειάζεται παροχή ειδικής εκπαιδευτικής βοήθειας μέσα σε ειδικό σχολείο.

Η παρατήρηση αυτή σε συνδιασμό με την προβολή του νέου θεσμού των ειδικών τάξεων, μας δημιούργησε τον προβληματισμό μήπως οι μαθητές αυτοί και ορισμένοι άλλοι με μικρότερες ή μεγαλύτερες δυσκολίες στη μάθηση θα μπορούσαν να μείνουν ενταγμένοι στο κανονικό σχολείο και να τους παρασχεθεί ειδική εκπαιδευτική βοήθεια μέσα στην ειδική τάξη, αποφεύγοντας έτσι το στιγματισμό και την απομόνωση ενός ειδικού σχολείου.

Ο προβληματισμός αυτός υπήρξε και το κίνητρο για την πραγματοποίηση αυτής της εργασίας.

Σκοπός της Μελέτης

Ο γενικός σκοπός της μελέτης αυτής είναι η διερεύνηση του θεσμού των ειδικών τάξεων, ενός νέου θεσμού παροχής ειδικής εκπαιδευτικής βοήθειας, καθώς και ο τρόπος που αυτές οργανώνονται και λειτουργούν μέσα στα κανονικά σχολεία για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες που παρουσιάζουν ορισμένοι μαθητές στη μάθηση.

Οι επιμέρους επιδιώξεις - στόχοι της μελέτης μας είναι :

- Να δούμε πώς φτάσαμε, από την απόρριψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες, στη παροχή ειδικής αγωγής - εκπαίδευσης.

- Να γνωρίσουμε ποιός είναι ο θεσμός των ειδικών τάξεων, που προβάλλει μέσα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα τις τελευταίες δεκαετίες και να δούμε ποιές θεωρητικές προσεγγίσεις καλύπτουν όλον τον θεσμό.
- Να πληροφορηθούμε ποιά νομοθεσία διέπει το θεσμό και πώς εφαρμόζονται στη πράξη οι αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του.
- Να μάθουμε "ποιοί είναι" οι μαθητές που παρακολουθούν μαθήματα στην ειδική τάξη.
- Να δούμε, στο μέτρο που είναι δυνατό, αν και πώς το περιβάλλον (οικογένεια - σχολική κοινότητα), επηρεάζει και επηρεάζεται από την φαίτηση των μαθητών στην ειδική τάξη.
- Να δούμε την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του θεσμού των ειδικών τάξεων, μέσα από τις εκτιμήσεις των εμπλεκόμενων (εκπαιδευτικών και γονέων) στην εφαρμογή του θεσμού.
- Θέλουμε ακόμη η εργασία μας αυτή να δώσει την αφορμή για μια ευρύτερη έρευνα (Πανελλαδική) ώστε να εξαχθούν γενικότερα συμπεράσματα για την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα του θεσμού των ειδικών τάξεων.

Ορισμοί Όρων

Οι ορισμοί των κυριότερων όρων που αναφέρονται στην εργασία μας παρατίθενται παρακάτω :

Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας και τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής "οι ειδικές τάξεις λειτουργούν μέσα στα κανονικά σχολεία και δέχονται μικρό αριθμό μαθητών από τις άλλες τάξεις, επειδή οι μαθητές αυτοί έχουν ιδιαίτερες δυσκολίες στη μάθηση και έχουν ανάγκη από ειδική φροντίδα και ενίσχυση για να ξεπεράσουν τις μαθησιακές δυσκολίες τους χωρίς να αποκοπούν από τη μαθητική κοινότητα στην οποία ανήκουν" (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής 1988(α), σελ.:78, εγκύκλιος Γ6/399, 1-10-84, θέμα : "Ανάπτυξη Ειδικών Τάξεων και άλλα θέματα Ειδικής Αγωγής").

Η National Committee of Learning Disabilities των Η.Π.Α. (Kirk 1962), δίνοντας έναν ορισμό για τις μαθησιακές δυσκολίες αναφέρει ότι : "ένα παιδί θεωρείται ότι παρουσιάζει μαθησιακές δυσκολίες όταν η επίδοσή του στα σχολικά μαθήματα (ανάγνωση, γραφή, ορθογραφία, αριθμητική), είναι σημαντικά κατώτερη από ότι περιμένουμε με βάση την ηλικία και το νοητικό του δυναμικό" (Μαρκοβίτης Μ., Μπιτζαράκης Π., Τζουριάδου Μ., 1985: σελ.15).

"Ενσωμάτωση, στην εκπαίδευση σημαίνει ότι τα προβλήματα των παιδιών με μικρές ή μεγάλες δυσκολίες σε επίπεδο μάθησης και συμπεριφοράς, αντιμετωπίζονται μέσα στην κανονική τάξη, μαζί με τα άλλα παιδιά, τους άλλους μαθητές σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης" (Μπιτζαράκης Π., Τζουριάδου Μ., 1987: σελ.39).

Η Ειδική Αγωγή, σύμφωνα με τους Chancerel - Σιπητάνου, "είναι ένα από τα μέτρα που παίρνει η πολιτεία για να εξασφαλίσει, συμπληρώνοντας την οικογένεια και παράλληλα με άλλα μέτρα, την εκπαίδευση των παιδιών και εφήβων που παρουσιάζουν

ειδικές ανάγκες ή δυσκολίες. Αυτή η εκπαίδευση περιλαμβάνει κυρίως απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων που θα βοηθήσουν την ένταξή τους στις κοινωνικές δομές και την εξέλιξή τους ανάλογα με τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας" (Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής, Τσιάντης - Μανωλόπουλος, 1987: σελ.204).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΑΤΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό και μέσα από την βιβλιογραφική αναζήτηση θα επιχειρήσουμε να δώσουμε την διαχρονική στάση της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες, την οργάνωση της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα από τις αρχές του αιώνα με το πέρασμα από την φιλανθρωπία στην κρατική πρωτοβουλία μέσα από τους νόμους που την διέπουν σήμερα. Θα προσδιορίσουμε την ειδική τάξη σαν μορφή παροχής ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, την νομοθεσία που την διέπει και θα δώσουμε τις προϋποθέσεις για την σωστή οργάνωση και λειτουργία της.

Θα επιχειρήσουμε μια προσέγγιση του όρου ενσωμάτωση ο οποίος προάγεται ή θα πρέπει να προάγεται μέσα από την ένταξη μαθητών στις ειδικές τάξεις και τέλος θα παρουσιάσουμε κάποια μοντέλα ενσωμάτωσης που εφαρμόστηκαν σε διάφορες χώρες.

A. Ιστορική Αναδρομή.

1. Εξέλιξη της στάσης απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Η διαχρονική προσέγγιση της στάσης και της αντίληψης της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες, δίνει χρήσιμες πληροφορίες που προσδιορίζουν την αντιμετώπιση των ατόμων αυτών, αλλά και σκιαγραφούν μια πορεία που σφυριλατήθηκε πάνω σε προοπτικές όπως η εξόντωση, η απομόνωση, ο οίκτος, η φιλανθρωπία, ο διαχωρισμός, που κληρονομήθηκαν, αν όχι αυτούσια, ωστόσο αποτελούν σημεία της αντίληψης ακόμα και της κοινωνίας του 20ου

αιώνα που μόλις τα τελευταία του χρόνια διαγράφει μια στροφή προς την πλήρη ένταξη των ατόμων αυτών, που την ονομάζει ενσωμάτωση (Integration).

Πολλοί μελετητές που έχουν ασχοληθεί με το θέμα, ο Νιτσόπουλος (1986:σελ.71-74), ο Καλαντζής (1984:σελ.57-58), ο Μπιτσαράκης (1985:σελ.57-59) η Καλαντζή-Αζίτσι (1989:σελ.16-17) κ.α., δίνουν συγκεντρωμένα μερικά ιστορικά σημεία.

Σύμφωνα με τους παραπάνω, ξεκινώντας το οδοιπορικό μέσα στον χρόνο πληροφορούμεθα ότι στους πρωτόγονους λαούς η εξόντωση των "αποκλινόντων" θεωρείτο φυσική από τη στιγμή που οι λαοί είχαν να αντιμετωπίσουν δυσκολότερες καταστάσεις (διαμονής και διαβίωσης) από την φύλαξη και ανατροφή των ατόμων αυτών.

Και η αρχαία ελληνική μυθολογία δίνει, μέσα από την αντιμετώπιση του Ηφαίστου, του κουτσού θεού, που γκρεμίστηκε από τον Ολυμπο και που δεν τον αναγνώρισε η μητέρα του, το στίγμα για την αντίληψη των ατόμων αυτών.

Στην Ελληνική κλασική αρχαιότητα, είναι αρκετά γνωστός, ο Καιάδας για την αρχαία Σπάρτη, που αποτελούσε την λύση για τα "ασθενικά κακώς διαπλασμένα παιδιά" (Πλούταρχος, Βίος Λυκούργου 16). Αλλά και η Αθήνα, στην οποία επικρατεί η ιδανική ψυχοσωματική κατάσταση "νους υγιής εν σώματι υγιεί" η ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα θέλει τα αποκλίνοντα παιδιά να αφήνονται να πεθάνουν σε άγνωστο τόπο (Πολιτεία, βιβλίο 3 XV 407). Οι άνθρωποι κατά τον Ησίοδο, πιστεύουν πως έκαναν κάτι κακό γι'αυτό και οι θεοί τους στέλνουν συμφορές όπως η αναπηρία.

Η αρνητική στάση κληρονομείται και στην Αρχαία Ρώμη όπου τα άτομα με την "περίεργη" και "αλλόκοτη" συμπεριφορά οδηγούνται, μέσα από το δέος και το φόβο που προκαλούν, στην προστασία από

τους θεούς.

Στο Χριστιανισμό η αντίληψη της προστασίας υιοθετείται και επεκτείνεται. Η νέα διδασκαλία του Χριστού δεν αποκληρώνει από τον ήλιο κανένα από τα ανθρώπινα πλάσματα. Η κοινωνία της αγάπης εκφράζει την συμπάθειά της προς τα άτομα αυτά με εκδηλώσεις οίκτου και φιλανθρωπίας.

Στην Παλαιά Διαθήκη ωστόσο τονίζεται ο στιγματισμός και η απομόνωση των "αποκλινόντων" (βλ. Λεβικόν, ΚΑ 16-21) και προτρέπει προς την αποφυγή τους. Ένας από τους πατέρες της Εκκλησίας, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, περιγράφει τη στάση της κοινωνίας :

"Διώχονται βίαια από τις πόλεις. Διώχονται από τα σπίτια, από την αγορά τις συγκεντρώσεις, από τα συμπόσια και από το ίδιο το νερό ..... Για το λόγο αυτό περιπλανιώνται νύχτα και μέρα χωρίς κανένα μέσο".

Το 330 μ.Χ. ιδρύθηκε το πρώτο ίδρυμα άσυλο για τα άτομα με αναπηρίες με σκοπό να απομονώσουν τα άτομα αυτά από τα υπόλοιπα υγιή της κοινωνίας.

Στους Βυζαντινούς χρόνους οι "αποκλινόντες" αντιμετωπίζονται με οίκτο. Η αρτιμέλεια αποτελεί προϋπόθεση για τα ανώτερα αξιώματα. Αρχίζει η δράση της φιλανθρωπίας καθώς η αναπηρία συνδέεται με δυσιδαιμονίες και προκαταλήψεις και από την άποψη ότι την στέλνει ο θεός. Μοναχικά τάγματα αφοσιώθηκαν στην προστασία των διανοητικά και σωματικά αναπήρων. Η αντιμετώπιση των ατόμων αυτών γίνεται μακριά από τους "φυσιολογικούς" μέσα στα μοναστήρια.

Ο Μεσαίωνας έρχεται να προσθέσει στην εχθρική στάση και το

μόνο επάγγελμα που επιτρέπεται στους αναπήρους να ασκήσουν, η ζητιανιά. Οι "φιλόανθρωποι" της εποχής ξοδεύουν χρήματα για άσυλα και ιδρύματα με κίνητρο να "σώσουν την ψυχή τους", και οι γονείς παραδίδουν τ'άρρωστα μέλη σ'αυτά για να τα "ξεφορτωθούν".

Νάνοι και κακόμορφα άτομα "στολίζουν" ως γελωτοποιοί τις αυλές των ηγεμόνων.

Ο Διαφωτισμός (18ος αιώνας) έρχεται να μιλήσει για πρώτη φορά για την σημασία της εκπαίδευσης και της αγωγής και αγγίζει μέσω του έργου του Ρουσσώ "Αιμίλιος" την τύχη των ατόμων με ειδικές ανάγκες (διανοητικά καθυστερημένων, αναπήρων).

Ο 19ος αιώνας, ο αιώνας της βιομηχανικής επανάστασης, και στο όνομα μίας άκρατης εκμετάλλευσης φυσικού πλούτου και ανθρώπινου δυναμικού τα άτομα με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να γίνουν "χρήσιμα" στην κοινωνία κερδίζοντας μόνοι τους το ψωμί τους. Τα "προστατευτικά εργαστήρια" προσφέρουν επαγγελματική αποκατάσταση, αλλά η ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ατόμου, τα παιδαγωγικά προγράμματα ή δυνατότητα εκμετάλλευσης του ελεύθερου τους χρόνου παραμένουν ανεκπλήρωτες υποσχέσεις.

Ο 20ος αιώνας χαρακτηρίζεται από έντονη κινητοποίηση για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Εκτός από την παρένθεση του Ναζισμού όπου η λύση δόθηκε με την εξόντωση των αποκλεινόντων στα κρεμαντόρια, υπάρχουν τρία σημεία που αναφέρει ο Νιτσόπουλος (1986:σελ.73) και που τον χαρακτηρίζουν :

α) Το κράτος έρχεται να αναλάβει περισσότερες ευθύνες υποχωρώντας σταδιακά η εικλησία και η φιλανθρωπία.

β) Η σχολική φοίτηση γίνεται υποχρεωτική.

γ) Οι ανάπηροι και οι οικογένειές τους αρχίζουν να

ενδιαφέρονται για τα δικαιώματά τους.

Χαρακτηρίζεται ακόμη ο αιώνας από τις δύο στάσεις στην αντιμετώπιση των ειδικών ατόμων.

Στην πρώτη στάση του Διαχωρισμού (Separation) όπου το κράτος δημιουργεί κρατικά άσυλα, ειδικά οικοτροφεία, ειδικά σχολεία, προστατευμένα εργαστήρια όπου παρακολουθούν μαθήματα και εκπαιδεύονται τα άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς "οι ειδικοί" κρίνουν πως δεν είναι δυνατή η παρακολούθηση μέσα στα κανονικά σχολεία μαζί με τους "φυσιολογικούς" συνομιλήκους τους. Αυτό άλλωστε απαιτεί και η εντατικοποίηση στην απόκτηση γνώσεων που πραγματοποιείται τόσο στα Δημοτικά όσο και στα Γυμνάσια που έχει ταυτόχρονα αποτέλεσμα την δημιουργία νέων "ομάδων ειδικών ατόμων", που τους αποδίδονται τίτλοι όπως σχολική καθυστέρηση, "δυσπροσαρμοστία", "δυσλεξία" κ.λ.π.

Η δεύτερη στάση δοκιμάζεται τα τελευταία 15 χρόνια και το νέο μοντέλο της ενσωμάτωσης (Integration) αμφισβητεί τον διαχωρισμό των ατόμων με ειδικές ανάγκες πιστεύοντας δηλαδή στην κοινή διδασκαλία ή στην κοινή παραμονή και χωριστή διδασκαλία αυτών σε μικτά σχολεία (παράλληλες τάξεις), στην επιστροφή τους δηλαδή στο φυσικό περιβάλλον (σχολείο - γειτονιά).

Ο Νεράντζης (1983:σελ.10) αναφέρει πως κληρονομήσαμε από τους αρχαίους λαούς την μη ανεκτικότητα απέναντι στο άτομο με ειδικές ανάγκες, την κοινωνική απόρριψη στα γκέτο, από τον μεσαίωνα και την φιλανθρωπία από τον Χριστιανισμό και πιστεύει ότι το πρόβλημα θα λυθεί μόνο όταν το κοινωνικό σύνολο συνειδητοποιήσει την υποχρέωση του απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες και θέσει σαν στόχο την αυτόνομη ανάπτυξή τους.

2. Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα.

Οι πρώτες μεμονομένες προσπάθειες στον Ελληνικό χώρο, με σκοπό την αντιμετώπιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες χρονολογούνται στις αρχές του 20ου αιώνα. Πρόκειται για προσπάθειες επωνύμων φιλανθρώπων-δωρητών καθώς και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας που χαρακτηρίζουν τον χώρο της ειδικής αγωγής μέχρι την δεκαετία του '70. Τότε είναι που το Ελληνικό Κράτος ξεκινά προσπάθειες για επιμόρφωση στελεχών και νομοθετώντας προσπαθεί να ελέγχει τον χώρο αυτόν, που θα αποτελέσει για την δεκαετία του '80 χώρο έντονων συζητήσεων και προβληματισμού πάνω στις διαφορετικές κατευθύνσεις στον τρόπο παροχής ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στα άτομα που την χρειάζονται.

2.1 Φιλανθρωπία και Ιδιωτική Πρωτοβουλία.

Η αρχή του 20ου αιώνα βρίσκει την ειδική αγωγή να καθορίζεται από τον νόμο του 1862 "περί συστάσεως φρενοκομείων" (Μαρκοβίτης, 1983 σελ.22-24). Το 1904 στο Α' Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο κρίνεται αναγκαία η ίδρυση σχολείων "τυφλών, κωφαλάων, ηλιθίων, και ηθικώς διαστρόφων παιδων". Το 1906 ιδρύθηκε από ιδιωτικό φορέα με διευθύντρια την παιδαγωγό Ειρήνη Λασκαρίδου, ο "Οίκος Τυφλών" που απασκοπούσε στην εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση τυφλών παιδιών (Καλαντζής 1984 :σελ.59-61). Για την κατηγορία αυτή θα δημιουργηθούν οργανώσεις (1937 "Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών", 1938 "Σύλλογος Τυφλών Ελλάδος", 1946 "Φάρος Τυφλών Ελλάδος", 1950 "Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος") οι οποίες "δεν ανταποκρίθηκαν όλες στον σκοπό της δημιουργίας τους" (Νιτσόπουλος, 1986:σελ.75-76). Το 1907 δημιουργήθηκε ο "Οίκος Κωφαλάων Χαρ. και Ελένης Σπηλιοπούλου" με δύο ειδικά σχολεία σε Αθήνα και Σύρο για να

ακολουθήσει το 1923 η Σχολή Κωφαλάλων καθώς και δίκτυο υπηρεσιών για βαρήκοα και κωφά άτομα.

Το 1937 ο Α.Ν. 453 "περί ιδρύσεως σχολείων ανωμάτων και καθυστερημένων παιδών" αποτελεί την βάση για τη δημιουργία του "Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών" στην Καισαριανή αποτελώντας την πρώτη συστηματική προσπάθεια αντιμετώπισης των πνευματικά καθυστερημένων παιδιών. Διδάσκουν σ' αυτό επώνυμοι παιδαγωγοί όπως η Ρόζα Ιμβριώτη, ο Κων/νος Καλαντζής κ.α., και αποτελεί τον πυρήνα και το πρότυπο για την ενασχόληση με τα πνευματικά καθυστερημένα παιδιά. (Νιτσόπουλος, 1986:σελ.75-76).

Με την δημιουργία της ΕΛΕΠΑΑΠ ("Ελληνικής Εταιρείας Αποκαταστάσεως Αναπήρων Παίδων") το 1945, γίνεται η πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης των σωματικά αναπήρων παιδιών (σπαστικότητα, εγκεφαλική παράλυση κ.λ.π.), καθώς λειτουργεί ειδικό σχολείο, θεραπευτήριο, φυσιοθεραπευτήριο στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις. Ανάλογες μονάδες ιδρύει και το ΠΙΚΠΑ.

Μεταπολεμικά δημιουργούνται η Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής (1954) ενώ τον ίδιο χρόνο δημιουργείται και ο πρώτος Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός, για να συμπληρωθεί ο τομέας της Ψυχικής Υγείας με την ίδρυση τομέα Ψυχικής Υγιεινής στο Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα που αργότερα μετονομάστηκε σε Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και επεκτάθηκε σ'ολόκληρη την Ελλάδα.

Οργανώνονται, πάντα από την ιδιωτική πρωτοβουλία και άλλες μονάδες όπως το 1962 "Η Θεοτόκος" την ίδια χρονιά το "Ψυχολογικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος" στην Θεσ/νίκη και το "Στουπόθειο" στην Αθήνα, το 1971 "Το Σικιαρίδειο".

Η Ξηρομερίτη (1984(β):σελ.12-13) αναφέρει πως γίνεται στην Ελλάδα αυτό που οι Ευρωπαίοι αποκάλεσαν (Dumping Grounds) ή "Ψυχοκτόνα

εργαστήρια ... της καλαθοπλεκτικής" για τα παιδιά που δεν εντάσσονται στο σύστημα και είναι μόνιμοι τρόφιμοι σε άσυλα και ιδρύματα.

2.2. Η Κρατική Πρωτοβουλία.

Η επίσημη αρχή για την παρέμβαση του Κράτους στον τομέα της ειδικής αγωγής γίνεται το 1969 όταν θεσμοθετείται το "Γραφείο ειδικής αγωγής" στο Υπουργείο Παιδείας, που ωστόσο δεν δραστηριοποιήθηκε (Νιτσόπουλος 1986:σελ.75). Τον ίδιο χρόνο ξεκινά με την μορφή εξαμήνου αρχικά, και κατόπιν (1970) γίνεται ετήσια η μετεκπαίδευση δασκάλων στην ειδική αγωγή από το Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΝΔ 1222/72) (Τσιμπούκης 1973:σελ.ΧV). Ιδρύονται ακόμη 40 ολιγοθέσια ειδικά σχολεία που θα λειτουργήσουν κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70. Με το Ν.Δ 227/75 η μετεκπαίδευση των δασκάλων γίνεται διετής ενώ την ίδια χρονιά προάγεται σε "Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής" το "Γραφείο Ειδικής Αγωγής" και εισάγεται ο θεσμός του Ειδικού Επιθεωρητή. Το 1979 με τον 963 αντιμετωπίζεται "επιδερμικά" (Νιτσόπουλος 1986":σελ.75) η επαγγελματική αποκατάσταση των αναπήρων.

Η δεκαετία του '80 ξεκινά με τον νόμο 1143/81 "Περί Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως Απασχολήσεως και Κοινωνικής Μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων" (Παράρτημα Γ). Ο νόμος αυτός που αποτελεί σταθμό για την Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα και που προετοιμαζόταν επί 5 χρόνια προκάλεσε ποικίλα σχόλια και έντονο προβληματισμό για θέματα που αφορούν την ειδική εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Με προεδρικά διατάγματα, όπως το Π.Δ 603/82, (Παράρτημα Γ)

ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την "Οργάνωση και Λειτουργία των μονάδων Ειδικής Αγωγής" αναπτύσσεται στην χώρα μας ένα δίκτυο ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων, (βλ.πίνακα 1, σελ.17), ενώ με εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας διευκρινίζονται θέματα κυρίως αυτό της ενσωμάτωσης και της λειτουργίας των Ειδικών τάξεων (Εγκύκλιος Γ6/339, 1-10-84) που αποτελεί "την αιχμή του δόρατος" του νέου νόμου (Μπάρμπας, 1985:σελ.61).

Στοχεύοντας στην βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό της νομοθετικής υποδομής, το Υπουργείο Παιδείας καταλήγει στο νόμο 1566/85 που αφορά την "Δομή και λειτουργία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης" όπου ενσωματώνεται σε ιδιαίτερο κεφάλαιο η νομοθεσία για την Ειδική Αγωγή (Παράρτημα Γ).

Ο καινούργιος νόμος απαλλαγμένος από κάποια σημεία που δημιούργησαν αντιδράσεις στο παρελθόν δεν αποστασιοποιήθηκε από τον προηγούμενό του. Οι εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας εξακολουθούν να διευκρινίζουν θέματα Ειδικής Αγωγής αναφερόμενοι κυρίως στην Ειδική τάξη (Γ6/636-27-11-86) αλλά και στην πλήρωση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων με προσωπικό νέων κλάδων (Σχολικών Ψυχολόγων, Κοιν. Λειτουργών, Λογοθεραπευτών κ.α.) (Γ6/247 6-5-87) καθώς και των καθηκόντων τους.

Με Π.Δ 240/88 καθορίζεται η Σύμβαση, οι Αρμοδιότητες και η λειτουργία του Συμβουλίου Ειδικής Αγωγής (Παράρτημα Γ) ενώ με πρόσφατη εγκύκλιό του το Υπουργείο (Γ6/282 27-7-90) προσπαθεί να ξεπεράσει την έλλειψη ειδικευμένου διδακτικού προσωπικού για την στελέχωση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων, ξεκινώντας από την ανάγκη ύπαρξης μετεκπαίδευσης και φτάνοντας στην "εμπειρία και ευαισθητοποίηση του δασκάλου που πρόκειται να εργαστεί σε μονάδες Ειδικής Αγωγής.

Πίνακας 1

Αριθμός Εκπαιδευτικών Μονάδων κατά
Βαθμίδα (σχολ. έτος 1988 - 89).

Βαθμίδα	Σύνολο	Δημόσια	Ιδιωτικά
1. Νηπιαγωγία	27	25	2
2. Δημοτικά σχολεία	123	113	10
3. Ειδικές τάξεις σε κανονικά σχολεία	285	285	-
4. Γυμνάσια	7	7	-
5. Λύκεια	4	4	-
6. Ειδικές επαγ/κές σχολές	3	1	2
Γενικό Σύνολο	449	435	14

Πηγή : Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, (Αθήνα, 1988 : σελ. 17).

Επειδή τα δύο νομοθετήματα 1143/81 και 1566/85 αποτελούν το νομοθετικό οικοδόμημα πάνω στο οποίο στηρίζεται η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα, θα προσπαθήσουμε να σχολιάσουμε σημεία που προδίδουν και την φιλοσοφία του νομοθέτη (πολιτείας) στο θέμα της Ειδικής Εκπαίδευσης.

3. Νομοθεσία Ειδικής Αγωγής.

Ανάμεσα στις κατευθυντήριες γραμμές που έθεσε το Υπουργείο Παιδείας για την οργάνωση του τομέα της Ειδικής Αγωγής υπήρξε και η ανάπτυξη της απαιτούμενης νομοθετικής υποδομής (Νικόδημος, 1987:σελ.8-9).

Ο νόμος 1143 που ψηφίστηκε το Μάρτιο του 1981 αποτέλεσε μια πρώτη προσπάθεια που χαρακτηρίστηκε και "σαν μεγάλο ιστορικό βήμα" από το Υπουργείο καθώς καθιέρωνε την Ειδική Αγωγή σαν τομέα του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο νόμος αυτός αμφισβητήθηκε και προκάλεσε αντιδράσεις για αρκετά σημεία του (Μπάρμπας, 1984:σελ.34-41, Νιτσόπουλος 1986:σελ.75, Καλαντζής 1984:σελ.63, Ξηρομερίτη 1984(α):σελ.91-92).

Οι προσπάθειες για εκσυγχρονισμό και βελτίωση της νομοθεσίας καταλήγουν, ύστερα από την δετή περίπου εφαρμογή του 1143, στο νόμο 1566/85 όπου σε επιμέρους κεφάλαιο του νόμου (Κεφάλαιο Ι) ενσωματώνονται οι νομοθετικές διατάξεις που αφορούν την Ειδική Αγωγή και που το Υπουργείο χαρακτηρίζει σαν "δεύτερο ιστορικό βήμα".

Πέρα από την "ιστορικότητα" των προσπαθειών αυτών κρίνουμε πως θα έπρεπε να αναφερθούν επιμέρους σημεία των δύο νόμων που διέπουν την Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία.

Ο νόμος 1143 έθετε ως σκοπό του την παροχή ειδικής αγωγής

και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης στα "αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού άτομα" (ΑΡΘΡΟ 1) δηλώνοντας έμμεσα και με δογματισμό πως γνωρίζει το τί είναι "φυσιολογικό" και το τί "όχι". Κατέτασσε σε κατηγορίες τα άτομα αυτά, (ΑΡΘΡΟ 2) (Τυφλά, Κωφά, νοητικώς υστερούντα, με κινητικές διαταραχές, ψυχικές νόσους, μαθησιακά προβλήματα κ.α.) συμπληρώνοντας το σκοπό του "με την λήψη μέτρων κοινωνικής μερίμνης και την αντίστοιχο προς τας δυνατότητάς των ένταξιν αυτών στην κοινωνική ζωήν και την επαγγελματική δραστηριότητα. Η αποκαλυπτική διατύπωση αυτή μας οδηγεί να ανατρέξουμε στην διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού (1959) όπου στην ΑΡΧΗ 1 αναφέρεται "κάθε παιδί χωρίς καμία εξαίρεση θα έχει τα ίδια δικαιώματα" καθώς και τις διακηρύξεις για τα πνευματικά καθυστερημένα (1971) και ανάπηρα άτομα (1975) για να αναρωτηθούμε πώς ένας νόμος της Εκπαίδευσης χωρίζει σε κατηγορίες δίνοντας "αντίστοιχα προς τις δυνατότητές του" δικαιώματα.

Ο νόμος 1566/85 απαλάχθηκε έστω και λεκτικά από τον όρο "αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού" χρησιμοποιώντας τον όρο (ΑΡΘΡΟ 32) άτομα με ειδικές ανάγκες, χωρίς να μεταβάλλει το περιεχόμενό του, ενώ ο σκοπός του είναι :

- α) Η ολόπλευρη και αποτελεσματική ανάπτυξη και αξιολόγηση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων.
- β) Η ένταξή τους στην παραγωγική διδασκαλία και
- γ) Η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο."

Στους δύο νόμους διατηρήθηκαν οι ίδιες περίπου κατηγορίες ατόμων με ειδικές ανάγκες (τυφλοί ή με σοβαρές διαταραχές στην όραση, κωφοί και βαρήκοοι, άτομα με κινητηκές διαταραχές, νοητική υστέρηση, με δυσκολίες στην μάθηση και γενικότερα δυσπροσάρμοστοι, άτομα με ψυχικές νόσους, επιληπτικοί, όσοι

πάσχουν από χρόνιες ασθένειες). Αν και δεν διατηρήθηκε στο νόμο 1566 η κατηγορία των "διατελούντων" σε ιδρύματα καθώς και οι ανήλικοι που βρίσκονται σε σωφρονηστικό κατάστημα που ο νόμος 1143 τους έθετε στην Ειδική Αγωγή (ΑΡΘΡΟ 2) ωστόσο διατηρήθηκε η γενικότητα "κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία" (ΑΡΘΡΟ 32, παραγρ.2) και δεν ανήκει στις παραπάνω κατηγορίες, ώστε να αναρωτηθούμε ποια η "σκοπιμότητα της παραγράφου καθώς η μεγαλύτερη πλειοψηφία των μαθητών παρουσιάζουν μικρά ή μεγάλα προβλήματα προσαρμογής στο εκπαιδευτικό σύστημα (Μπάρμπας, 1984:σελ.32) δίνοντας την "ευκαιρία" σε "ειδικούς" να εντάξουν στην ειδική αγωγή "δύστροπους" μαθητές.

Ενώ ο νόμος 1143 κατηγορήθηκε (Καλαντζής, 1984:σελ.63) ότι εμπορευματοποιεί την ειδική αγωγή παραδίδοντάς την στην ιδιωτική πρωτοβουλία (ΑΡΘΡΟ 3) ο νέος νόμος 1566 αναφέρει πως η ειδική αγωγή παρέχεται δωρεάν από το κράτος σε δημόσια σχολεία (ΑΡΘΡΟ 32, παραγρ.3) απαλείφοντας τον ιδιωτικό τομέα που υπήρχε στο άρθρο 3 του 1143. Η μετατροπή των ιδιωτικών μονάδων σε δημόσιες ανήκει στην πρωτοβουλία του Υπουργείου (ΑΡΘΡΟ 34, παραγρ.4).

Σύμφωνα με τον νόμο 1143 η παροχή ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης δίνεται από μονάδες (ειδικές παράλληλες τάξεις ή τμήματα, ειδικά σχολεία, ειδικές επαγγελματικές σχολές, εργαστήρια κ.λ.π.) (ΑΡΘΡΟ 3, παραγρ.3) που στο σύνολό τους βρίσκονται έξω από τον σχολικό χώρο του κανονικού σχολείου προβάλλοντας ως κυρίαρχη τάση την ξεχωριστή εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ο νόμος 1566 διατηρώντας τις παραπάνω μονάδες προσθέτει και την παροχή ειδικής αγωγής "μέσα στα κανονικά σχολεία στα οποία είναι ενταγμένα τα άτομα αυτά"

(ΑΡΘΡΟ 32, παραγρ. 4).

Η φοίτηση στις μονάδες ειδικής αγωγής, επεκτείνεται από το 6ο έως το 17ο έτος που καθόριζε ο 1143 (ΑΡΘΡΟ 4), στο 3ο έως το 18ο (ΑΡΘΡΟ 33). Ο Καλαντζής (1984:σελ.68) αναφέρει πως "η ειδική αγωγή αρχίζει από την πρώτη μέρα της γέννησης του παιδιού". Από την σκοπιά αυτή η μείωση του ορίου είναι θετική, ωστόσο θα έπρεπε να αναρρωτηθούμε για το τί υπάρχει στην Ελλάδα για παροχή ειδικής αγωγής στο 3ο έτος του παιδιού με ειδικές ανάγκες.

Σημαντική τροποποίηση αποτελεί η σύσταση του Συμβουλίου Ειδικής Αγωγής (Σ.Ε.Α) (ΑΡΘΡΟ 34, παραγρ.2) στο Υπουργείο Παιδείας που αντικαθιστά το "Συντονιστικό και Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Ειδικής Αγωγής" που πρόβλεπε ο νόμος 1143 (ΑΡΘΡΟ 11), με ευθύνη το σχεδιασμό, την εισήγηση μέτρων και την παρακολούθηση της εφαρμογής τους. Η συμμετοχή σ' αυτό ειδικών επιστημόνων καθώς και εκπροσώπων φορέων και συλλόγων, που άμεσα ενδιαφέρονται, αποτελεί σημαντικό βήμα και θετική ενέργεια (Π.Δ 240/88).

Β. Ειδική Τάξη, μορφή Ειδικής Αγωγής - Εκπαίδευση.

1. Ειδική Αγωγή - Ειδική Εκπαίδευση.

Μέσα από την διαχρονική προσέγγιση και κυρίως από την νομοθετική πραγματικότητα των τελευταίων χρόνων πολυχρησιμοποιήθηκαν οι έννοιες της ειδικής αγωγής και της ειδικής εκπαίδευσης. Τις έννοιες αυτές θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε.

Οι Chancerel, Σιπητάνου (1987:σελ.195-196) αναφερόμενοι στην

γέννεση της ειδικής αγωγής τοποθετούν αυτή, στη σύγκλιση από την μία μεριά, μιας κοινωνικής διαδικασίας παροχής βοήθειας στα μειονεκτικά άτομα, και από την άλλη, στην ανάπτυξη στην κοινωνία μιας δομής, της σχολικής, έξω από την οικογένεια, δομής που επιτρέπει στο καθένα μέσω αυτής να πλησιάσει κάποια θέση στην κοινωνία. Η σύγκλιση που αποτελεί φαινόμενο που ξεκινά στην αρχή του 20ου αιώνα σταθεροποιείται στις μέρες μας.

Η θέσπιση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (τέλη του 19ου αιώνα) για όλα τα παιδιά, τα υποχρεώνει στην παρακολούθηση ενός κοινού προγράμματος, ίδιο για όλους για την απόκτηση οργανωμένων γνώσεων. Τα παιδιά που δεν θα καταφέρουν να παρακολουθήσουν το κοινό πρόγραμμα οδηγούνται μαζί με αυτά στα οποία είναι διαπιστωμένες οι αισθητηριακές, σωματικές και νοητικές μειονεξίες σε δομές ειδικές, συνέπεια της αντίληψης ότι αυτά μπορούν να μάθουν με την βοήθεια ειδικών αντισταθμιστικών μέτρων.

Συμπερασματικά, οι τρεις παράγοντες που συνέβαλαν στην γέννεση και εξέλιξη της ειδικής αγωγής είναι :

- i) Η υποχρεωτική εκπαίδευση
- ii) Η αναγνώριση της εκπαιδευσιμότητας του παιδιού με ειδικές ανάγκες.
- iii) Η χρήση των διαθέσιμων δομών.

(Chancerel-Σιπητάνου, 1987:σελ.196).

Η ειδική αγωγή δεν είναι απλά "ένας κλάδος επιστημονικής αντιμετώπισης" (Παλυχρονόπουλος 1984:σελ.25) "που με ειδικά μέσα και μεθόδους διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης" (Υπουργείο Παιδείας, 1977) παρέχει βοήθεια στο προβληματικό παιδί αλλά πολύ περισσότερο "γονιμοποιεί την παιδαγωγική σκέψη και πράξη" (Καλαντζής 1977:σελ.14). Για να προσθέσει ο ίδιος συγγραφέας :

"Η ειδική αγωγή δημιουργεί μια νέα οπτική γωνία θεώρησης της προσαρμογής και των συμπεριφορών του παιδιού στη σχολική ζωή, στην κοινωνική και στην μάθηση και ένα νέο τρόπο αντιμετώπισης των αρνητικών μορφών της".

Σκοπός και έργο της ειδικής αγωγής είναι να συνδράμει "στην κοινωνική ένταξη των ατόμων . . . . . που αδυνατούν να ενσωματωθούν" (Νεράντζης 1983:σελ.7). Ο σκοπός αυτός μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση του δυναμικού των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων επιτρέποντας μία αυτοδύναμη κατά το δυνατόν ένταξη στην παραγωγική διαδικασία και γενικότερα στην καθημερινή ζωή (Δαβάζογλου, 1986:σελ.18-19). Ο Μπίρτσας (1990:σελ.25-26) αναφέρεται στην ειδική αγωγή ως την ειδική βοήθεια που παρέχεται στο παιδί με ειδικές ανάγκες μέσω ειδικών προγραμμάτων.

Η ειδική εκπαίδευση σύμφωνα με τον Moseley (1985:σελ.9) και η παροχή της θεμελιώνεται στο γεγονός πως ορισμένα παιδιά χρειάζονται ένα εξαιρετικό περιβάλλον μάθησης όπως μικρότερες ομάδες, βοήθεια ειδικών δασκάλων με γνώσεις και ικανότητες.

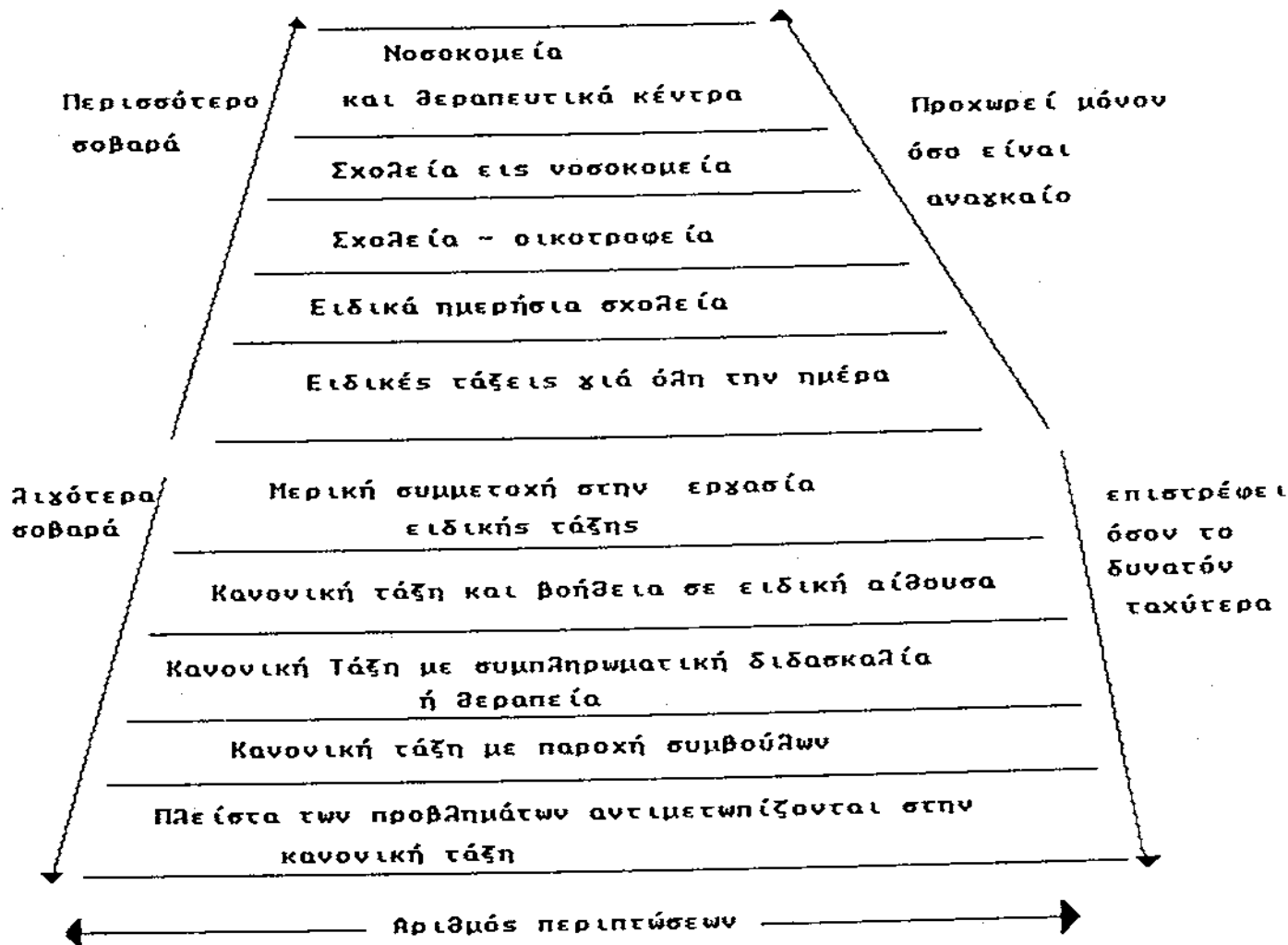
Ο όρος "ειδική εκπαίδευση" χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον Kirk (μετ.Τσιμπούκης, 1973:σελ.42-43) για να δηλώσει την "γραμμή εκπαίδευσης" που εφαρμόζεται στα παιδιά με ειδικές ανάγκες αλλά δεν εφαρμόζεται στην πλειονότητα των μαθητών, "του μέσου όρου". Η "ειδικότητα" συνίσταται στην τροποποίηση προγραμμάτων που προσαρμόζονται στο κανονικό σχολικό πρόγραμμα που για τους μαθητές και αντιμετωπίζει επιμέρους δυσκολίες. Η ειδική εκπαιδευτική βοήθεια γίνεται απαραίτητα μόνο όταν οι ίδιες οι προσπάθειες του μαθητή αποτυγχάνουν.

Η έκταση και το είδος της ειδικής εκπαίδευσης εξαρτώνται από το είδος και το βαθμό δυσκολίας που αντιμετωπίζει ο μαθητής. Ο M.C.Reynolds (1962) (Πηγή Kirk, μετ.Τσιμπούκης 1972:σελ.37 και Παρασκευόπουλος, 1980:σελ.132) παρουσίασε μια οργανωμένη σειρά υπηρεσιών για το άτομο με ειδικές ανάγκες. Πρόκειται για ένα τρίγωνο που στη βάση του βρίσκεται ο μεγαλύτερος πληθυσμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες που η αντιμετώπισή τους μπορεί να γίνει μέσα στην κανονική τάξη ενώ όσο "ανεβαίνουμε" προς την κορυφή τόσο μειώνεται ο αριθμός και η αντιμετώπιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες βρίσκεται έξω από το περιβάλλον του κανονικού σχολείου (ειδικό σχολείο - οικοτροφείο - νοσοκομείο - θεραπευτικό κέντρο) (βλ.πίνακα 2 σελ. 25).

Ενα παρόμοιο μοντέλο πιο απλά παρουσίασε η Evelyn Deno'ε (πηγή:Νικόδημος, 1987:σελ.10) όπου οι περισσότεροι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες αντιμετωπίζονται μέσα στην κανονική τάξη είτε με συμβουλευτική παρέμβαση είτε με κάποιο πρόγραμμα εξατομικευμένης διδασκαλίας ενώ μειώνονται σταδιακά τα άτομα με ειδικές ανάγκες που θα τύχουν εκπαιδευτική βοήθεια σε ίδρυμα ή νοσοκομείο για τις απολύτως απαραίτητες περιπτώσεις (βλ.πίνακα 3 σελ. 33).

Και στα δύο μοντέλα η ειδική τάξη αποτελεί έναν ενδιάμεσο σταθμό ανάμεσα στην κανονική τάξη και το ειδικό σχολείο. Ποιά είναι όμως η ειδική τάξη, πώς οργανώνεται και λειτουργεί, ποιοί μαθητές εντάσσονται σ'αυτήν και ποιά η νομοθεσία που την διέπει στον ελληνικό χώρο και στην ελληνική πραγματικότητα παροχής ειδικής εκπαίδευσης, προσπάθεια απάντησης στα ερωτήματα θα γίνει μέσα στα επόμενα κεφάλαια.

Πίνακας 2
Ιεραρχία Υπηρεσιών διά Ειδικά
Εκπαιδευτικά Προγράμματα.

2. Μαθητές με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης.

Η ύπαρξη μαθητών μέσα στις κανονικές τάξεις με ιδιαίτερες δυσκολίες ελαφρότερες ή σοβαρότερες στη μάθηση αποτελεί δεδομένο που δεν αμφισβητείται.

Σε εγκύκλιο του (Γ1/346/8-6-84) το Υπουργείο Παιδείας αναφέρει :

"Στα Σχολεία μας, όπως είναι γνωστό, ένα ποσοστό μαθητών μικρό ή μεγάλο, ανάλογα, καθυστερεί στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων πράγμα που τους εμποδίζει να ακολουθούν το ρυθμό προόδου της τάξης τους. Δεν αναφερόμαστε σε οργανικές αδυναμίες ή νοητικές καθυστερήσεις, περιπτώσεις που εντάσσονται στην Ειδική Αγωγή. Πρόκειται ακριβώς για όσα παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες που μπορεί να οφείλονται είτε σε ελλειπή φοίτηση είτε σε αναστολές που ανάγονται στο οικογενειακό ή ακόμα και στο σχολικό περιβάλλον."

Το παραπάνω γεγονός, σύμφωνα με την εγκύκλιο δημιουργεί και στο μαθητή δυσμενείς ψυχολογικές επιπτώσεις αλλά και φέρνει σε δύσκολη θέση το δάσκαλο που αντικειμενικά έχει μικρές δυνατότητες να προσφέρει ατομική βοήθεια μέσα στην τάξη.

Σύμφωνα με τον Κορομηλά (1985:σελ.97) η πολιτεία για πρώτη φορά αναγνωρίζει το κενό στην εκπαίδευση των μαθητών και τις κοινωνικές διαστάσεις του μαθησιακού προβλήματος αναζητώντας τρόπους για να το αντιμετωπίσει.

Ο Χρηστάκης (1985(β):σελ.22-24) υπολογίζει πως ο αριθμός των

μαθητών με σοβαρές ή ελαφρότερες δυσκολίες που έρχεται σε 2 με 3 παιδιά μέσα στην κανονική τάξη των 30 μαθητών.

Την ύπαρξη των μαθητών αυτών στα σχολεία επιβεβαιώνουν απόψεις και προτάσεις των σχολικών συμβούλων Δημ.Εκπαίδευσης είκοσι (20) Νομαρχιακών περιφερειών της χώρας, που έγιναν στο Υπουργείο Παιδείας το καλοκαίρι του 1984. Οι μαθητές αυτοί σύμφωνα με τις εκτιμήσεις τους συνιστούν ένα 5-10% του μαθητικού πληθυσμού. Υπολογίζουν ακόμη ότι υπάρχουν 1 με 3 μαθητές με ιδιαίτερες δυσκολίες στις πρώτες δύο τάξεις του δημοτικού σχολείου. Ο Kirk (1973:σελ.55) αναφερόμενος στους μαθητές με μαθητικές δυσκολίες δίνει ποσοστό τουλάχιστον 1 έως 3% με μέγιστο 7% ανάμεσα στο μαθητικό πληθυσμό. Οι Ferguson-Μεγαλοκονόμου (1987:σελ.67-68) υποστηρίζουν πως κι αν ακόμη οι μαθησιακές δυσκολίες - υπάρχουν με μία συχνότητα 10% η συχνότητα αυτή δηλώνει πως το εκπαιδευτικό σύστημα έχει να αντιμετωπίσει ένα αξιοπρόσεκτο πρόβλημα. Και προσθέτουν ότι σύμφωνα με την παραπάνω εκτίμηση τρία περίπου παιδιά σε κάθε τάξη, εκτός από τυχόν νοητικές ή μειονεξίες ή συναισθηματικές διαταραχές, θα παρουσιάσουν και κάποια μαθησιακή δυσκολία.

Πού βρίσκονται οι μαθητές αυτοί μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα; Αποκομμένοι, περιθωριοποιημένοι με όλες τις δυσάρεστες συνέπειες για την εξέλιξή τους όχι μόνο στην μάθησή τους αλλά και στην παραπέρα κοινωνική προσαρμογή (Χρηστάκης, 1985(β):σελ.22-24), η στιγματισμένη με εύκολους χαρακτηρισμούς "τεμπέλη", "δύστροπου", του "αδιάφορου", του "κακομαθημένου" κ.λ.π. ή αντιμετωπίζουν μία στάση "αγάπης" και καλοσυνάτου χαμόγελου που κρύβει συνήθως οίκτο, στην καλύτερη περίπτωση άγνοια (Μπάρμπας 1984:σελ.36).

Ο Καλαντζής (1984:σελ.66) αναφέρει :

"Αν ανοίξουμε την αυλαία του κανονικού σχολείου θα ιδούμε ένα πλήθος από παιδαγωγικές και ψυχολογικές δυσκολίες που το μαστίζουν, δυσκολίες και προβλήματα προσαρμογής και μάθησης"

Εκτός από τους μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες και βρίσκονται στα κανονικά σχολεία υπάρχει και η κατηγορία των εκπαιδευσιμων νοητικά καθυστερημένων παιδιών που το σχολείο των "έξυπνων" και "αριστούχων" υποβίβασαν στα ειδικά σχολεία των νοητικά καθυστερημένων. Και ενώ το ειδικό σχολείο αποτελεί το "σχολείο ανάγκης", σύμφωνα με του Καλαντζή (1984), των μαθητών που γι'αυτά έχει εξαντληθεί κάθε δυνατότητα προσαρμογής και μάθησης στο κανονικό σχολείο γίνεται στην Ελλάδα "ο αποθέτης" των κακών μαθητών. Ο Κυπριωτάκης (1987,σελ:176) αναφέρει πως τα εκπαιδευσιμα καθυστερημένα παιδιά αποτελούν το 2-3% του μαθητικού πληθυσμού.

Για τους παραπάνω μαθητές κυρίως, αλλά και για κάθε άλλο μαθητή που βρίσκεται στο κανονικό σχολείο και ανήκει στις κατηγορίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες και μπορούν να οφεληθούν από την παραμονή τους στο κανονικό σχολείο το Υπουργείο Παιδείας δημιουργεί τις ειδικές τάξεις που αποτέλεσαν αλλά και αποτελούν την αιχμή της πολιτικής του στον τομέα της ειδικής αγωγής.

3. Νομοθεσία για την Ειδική Τάξη στην Ελλάδα.

Οι ειδικές τάξεις δημιουργούνται συνέπεια του νόμου 1143/81 Στο άρθρο 3 του νόμου αυτού και ανάμεσα στις εκπαιδευτικές μονάδες που παρέχουν ειδική εκπαίδευση συμπεριλαμβάνουν :

"εις ειδικούς παράλληλους τάξεις τμήματα ή ομάδας λειτουργούσας εντός των κανονικών σχολείων δημοτικής, μέσης ή επαγγελματικής εκπαίδευσης ή ειδικές τάξεις ή τμήματα παρατηρήσεως λειτουργούντα προς βαθυτέραν διάγνωσιν δυσκόλων περιπτώσεων και αναλόγου ένταξιν των εις ειδικά προγράμματα

(Ν.Δ 1143/81, Άρθρο 3, παράγ.3, εδβ)

Με το προεδρικό διάταγμα 603/82 όπου καθορίζονται, η οργάνωση και λειτουργία των μονάδων Ειδικής Αγωγής αναφέρεται :

"Τάξεις ή τμήματα κανονικών εκπαιδευτικών μονάδων στα οποία παρέχεται ειδική εκπαίδευση ονομάζονται ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής αντίστοιχα"

(Π.Δ 603/82 Άρθρο 1, παράγ.3, εδάφ.α έως δ)

Όπως συμπληρώνει με τα επόμενα άρθρα του το Π.Δ στις τάξεις αυτές θα φοιτήσουν μαθητές μιας ή περισσότερων κατηγοριών (βλ. παράρτημα ΝΔ 1143/81, Άρθρο 2 παράγ.2), που είναι γραμμένη στο κανονικό σχολείο στο οποίο φοιτούν ή σε γειτονικά σχολεία με τη σύμφωνη γνώμη των διευθυντών των σχολείων καθώς και των γονέων των μαθητών. Καθορίζεται ακόμη πως είναι δυνατή η δημιουργία και δεύτερου τμήματος ή τάξης μέσα στο ίδιο σχολείο αν το απαιτεί ο αριθμός "των αποικλινόντων". Ο αριθμός αυτός δεν μπορεί να είναι μικρότερος από 8 μαθητές. Το πρόγραμμα των τάξεων ρυθμίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για την ειδική αγωγή καθώς και υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των εκπαιδευτικών και ειδικών τάξεων (Ν.1143/81 Άρθρα 5 και 23).

Με εγκύκλιο του (Γ6/143, 12-4-83) το Υπουργείο Παιδείας

δίνει κατευθύνσεις και προτρέπει κυρίως προς την δημιουργία ειδικών τάξεων μέσα στα κανονικά σχολεία. Ωστόσο μέχρι και το σχολικό έτος 1983 - '84 δεν φαίνεται, από τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, η προσφορά ειδικής αγωγής να γίνεται μέσω των ειδικών τάξεων στους μαθητές που τη χρειάζονται.

Συνεχίζοντας την πολιτική του υπέρ των ειδικών τάξεων το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με εγκύκλιό του (Γ6/399, 1-10-84) προχωρεί στην ανάπτυξη ειδικών τάξεων μέσα στα κανονικά σχολεία για μαθητές με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες, αποφασίζοντας να ασχοληθεί με τη μεγάλη αυτή κατηγορία μαθητών που με το νόμο 1143/81 έχει εντάξει στην ειδική αγωγή.

Ο "νέος" αυτός θεσμός, όπως αναφέρει η εγκύκλιος θα έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

- Οι ειδικές τάξεις θα λειτουργούν μέσα στα κανονικά σχολεία και θα δέχονται μικρό αριθμό μαθητών από άλλες τάξεις με δυσκολίες στη μάθηση, ώστε με την ενίσχυση και τη φροντίδα να ξεπεράσουν τις δυσκολίες αυτές. Στόχο αποτελεί η κατεύθυνση, να μην αποκοπούν οι μαθητές από την μαθητική κοινότητα στην οποία ανήκουν.

- Η φοίτηση των μαθητών στις τάξεις αυτές θα είναι μερική - για λίγες ώρες την ημέρα ή και την εβδομάδα - για μικρό ή μεγάλο διάστημα και για μαθήματα στα οποία υστερεί ο μαθητής μέχρι να ξεπεράσει τις δυσκολίες του, ενώ παράλληλα θα παρακολουθεί τα άλλα μαθήματα στην κανονική τάξη.

- Οι προϋποθέσεις που θέτει το Υπουργείο για την ίδρυση των τάξεων αυτών είναι :

- α) Η διαπίστωση ότι υπάρχουν μαθητές με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες στα σχολεία όπου αυτές θα ιδρυθούν.
- β) Και η ύπαρξη κατάλληλης σχολικής αίθουσας και
- γ) Η ύπαρξη μετεκπαιδευμένου στην ειδική αγωγή δασκάλου.

Για την τελευταία προϋπόθεση που θέτει, "επιτρέπει" τον μετεκπαιδευμένο δάσκαλο να αντικαθιστά, όταν ίσως δεν υπάρχει, "κατάλληλος γενικά εκπαιδευτικός" που θα αναλάβει την ειδική τάξη.

Ακόμη, όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, η διαπίστωση των δυσκολιών των μαθητών, θα γίνεται από το διδακτικό προσωπικό, τον Σχολικόν Σύμβουλο ειδικής αγωγής και την Ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία με την επισήμανση, "όπου αυτή χρειάζεται".

Ο "νέος" αυτός θεσμός όμως, που ξεκινά από το σχολικό έτος 1984 - '85 με την ίδρυση 25 τάξεων και που έχει έντονα τα χαρακτηριστικά "φροντιστηριακού" μαθήματος για τους μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στα μαθήματα, συγχέεται στις αποφάσεις του Υπουργείου, καθώς σύμφωνα με την εγκύκλιο "πρόκειται να λειτουργήσει σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ 603/82" που καθορίζει τις ειδικές παράλληλες τάξεις που ορίζει ο νόμος 1143/81 που δεν είναι βέβαια καθόλου "νέος θεσμός" και περιγράφεται παραπάνω (βλ. σελ. 29). Οι ειδικές αυτές παράλληλες τάξεις αποτελούν "τύπο μονάδος ειδικής αγωγής", μια ειδική τάξη που δέχεται μαθητές με προβλήματα τέτοια, που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν, την κανονική τάξη αλλά οι δυσκολίες τους δεν είναι σε τέτοιο βαθμό ώστε να οδηγηθούν στα ειδικά σχολεία. (Μπάρμπας, 1985:σελ.63-65). Στον τύπο αυτό της ειδικής

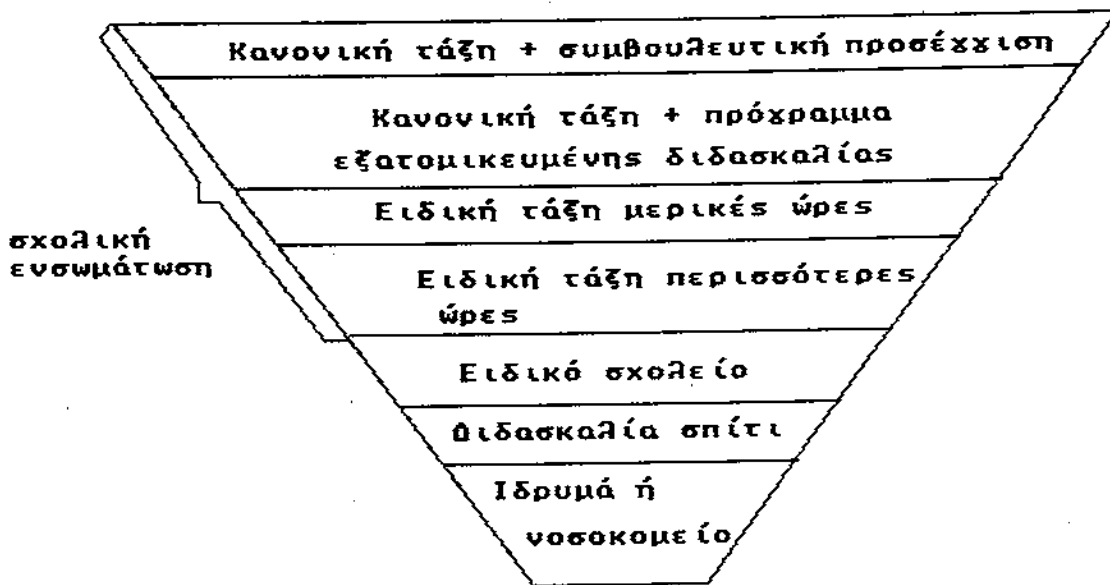
τάξης αναφέρονται οι Παρασκευόπουλος, (1980:σελ.144) Kirk (1973:σελ.243-247), Γεωργιάδης (1972:σελ.69-74) για τους μαθητές με προβλήματα όπως η ελαφρά νοητική στέρηση.

Η σύγκριση αυτή συνεχίζεται και σε άλλες παραγράφους της εγκυκλίου όπως στην παράγραφο που αναφέρεται στη φοίτηση των μαθητών, όπου οι μαθητές "θα πρέπει να παρακολουθούν μαθήματα και στις κανονικές τάξεις ώστε να αποφεύγεται συστηματικά η απομόνωση και η περιθωριοποίηση", δίνοντας την εντύπωση ότι η κανονική τάξη θα αποτελεί αντίβαρο της φοίτησης στην ειδική, αλλά και στην επιλογή των μαθητών όπου αναφέρεται "ότι δεν πρέπει να θεωρείται κάθε αδιάβαστος μαθητής ακατάλληλος για την κανονική και κατάλληλος μόνο για την ειδική τάξη" όπου ο διαχωρισμός αυτός οδηγεί στις ειδικές παράλληλες τάξεις που ορίζεται από το Π.Δ 603/82.

Κατά τον Μπάρμπα (1985, σελ.:65) το αποτέλεσμα της "συνύπαρξης" των δύο τύπων θα είναι να επιβληθεί ο ένας από τους δύο, ο πιο ισχυρός και αυτός που έχει τα περισσότερα "ερίσματα" στο εκπαιδευτικό σύστημα και στο κοινωνικό περιβάλλον. Ο νόμος 1566/85 δεν επιφέρει καμιά αλλαγή στο καθεστώς των ειδικών τάξεων ενώ οι εγκύκλιοι του Υπουργείου συνεχίζουν να αναφέρονται στις ειδικές τάξεις όπως αυτή στις 27-11-86 (Γ6/636) όπου γίνεται ένας διαχωρισμός σε ειδικές τάξεις (περισσότερο καταρτισμένος δάσκαλος - μερικές ώρες την εβδομάδα - ξεπέραςμα των μαθησιακών δυσκολιών) και σε ειδικά τμήματα (φοίτηση για όλες τις ώρες του σχολείου - ειδικότερα και μονιμότερα προβλήματα (π.χ. βαρηκοία). Στην εγκύκλιο ακόμη γίνεται η πρώτη διαπίστωση για την λειτουργία των ειδικών τάξεων που είναι "πολλή ικανοποιητική" για το Υπουργείο. Η φυγόκεντρη όμως τάση του εκπαιδευτικού συστήματος κάνει το

Πίνακας 3

**Τρόπος Αντιμετώπισης Παιδιών με
Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες.**

Evelyn Deno's Model (1978) Warnock report (1981).

Υπουργείο να συστήνει την εξατομικευμένη διδασκαλία μέσα στην κανονική τάξη καθώς οι αιτήσεις για την δημιουργία ειδικών τάξεων πολλαπλασιάζονται πέρα από την ικανότητα ικανοποίησής τους από το Υπουργείο. Την "ικανοποίηση" του εκφράζει το Υπουργείο και με την εγκύκλιο Γ6/282, 27-7-90 αλλά και την ανησυχία του για την μη τήρηση των προϋποθέσεων σε ορισμένες περιπτώσεις, που έθεσε, για τις ειδικές τάξεις. Ειδικότερα διαπιστώνει πως δεν υπάρχει το διδακτικό προσωπικό για την κάλυψη των υπο δημιουργία θέσεων στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής.

Ποιά είναι όμως αυτή η ειδική τάξη που προκαλεί "σύγχυση" και "αντιφάσεις", πολλές επεξηγήσεις από το Υπουργείο Παιδείας και σημαντικό προβληματισμό για την ορθότητα και αποδοτικότητα της χρησιμοποίησής της στο εκπαιδευτικό σύστημα για την παροχή ειδικής εκπαίδευσης ;

4. Μορφές - Τύποι Ειδικών Τάξεων

Η ειδική τάξη σύμφωνα με τον Χρηστάκη (1984(β),σελ.:22) αποτελεί μια επιπλέον τάξη του κανονικού πολυθέσιου σχολείου όπου ο ειδικός δάσκαλος προσφέρει ψυχοπαιδαγωγική βοήθεια στους μαθητές που παρουσιάζουν δυσκολίες στη μάθηση. Ο συγγραφέας αναφέρει ακόμη την διάκριση των ειδικών τάξεων σε δύο "τύπους" :

α) Την ειδική τάξη με πλήρη φοίτηση ("ειδική τάξη τύπου I"), όπου οι μαθητές παρακολουθούν ολόκληρο το πρόγραμμα των μαθημάτων του σχολείου και ανήκουν οργανικά σ'αυτήν. β) Την ειδική τάξη με μερική φοίτηση ("ειδική τάξη τύπου II") όπου οι μαθητές απασχολούνται σ'αυτήν μερικές ώρες την εβδομάδα ανάλογα τον βαθμό δυσκολίας που αντιμετωπίζουν. Εκτός από το χρόνο φοίτησης που κάνει τις δύο τάξεις να διαφέρουν, οι μαθητές που εκπαιδεύονται

σ'αυτές είναι για τον πρώτο τύπο ("τύπος I") η ελαφρά νοητική στέρηση οι μόνιμες αισθητηριακές βλάβες, ελαφρές εγκεφαλικές δυσλητουργίες κ.α. Ενώ για τον δεύτερο τύπο ("τύπος II") οι μαθητές με δυσκολίες στα μαθήματα καθώς και με ειδικές δυσκολίες μάθησης (Special leaving difficulties).

Ο Παρασκευόπουλος (1980:σελ.134) αναφέρεται στις παράλληλες ειδικές τάξεις μέσα στα κανονικά σχολεία, που αποτελούν για τον συγγραφέα την καταλληλότερη μορφή ειδικής εκπαιδευτικής μονάδος για την αγωγή των εκπαιδευομένων νοητικά καθυστερημένων. Η περιγραφή της παράλληλης ειδικής τάξης συμφωνεί με την ειδική τάξη πλήρους φοίτησης που αναφέρει ο Χρηστάκης (1985(β):σελ.22). Ο μαθητής εγγράφεται και φοιτά σ'αυτήν κατά το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινής του διδασκαλίας.

Και για τους δύο συγγραφείς, οι μαθητές που βρίσκονται στις ειδικές τάξεις ("τύπου I και παράλληλες") είναι δυνατόν να φοιτούν με τους συνομήλικούς τους στις κανονικές τάξεις στα μαθήματα εκείνα που η ανεπάρκειά τους δεν αποτελεί σοβαρό εμπόδιο (Γυμναστική, καλλιτεχνικά μαθήματα κ.α.). Ακόμη η συμμετοχή των μαθητών κρίνεται αναγκαία και κατά το παιχνίδι στην αυλή του σχολείου, στις εκδρομές, στα σπορ, στις σχολικές γιορτές κ.λ.π.

Κατά τον Kirk (1973:σελ.38-39) ο διαχωρισμός τύπων στην ειδική τάξη εξαρτάται από τον χρόνο που περνούν οι μαθητές σ'αυτήν. Εάν ο μαθητής εγγράφει σε τάξη με εξειδικευμένο δάσκαλο και περνά εκεί τον περισσότερο χρόνο του η τάξη χαρακτηρίζεται σαν ειδική. Εάν αντίθετα έχει γραφθεί στην κανονική τάξη αλλά πηγαίνει σε ειδική αίθουσα για ειδική διδασκαλία τότε δεν αναφερόμαστε στην ειδική τάξη αλλά για την αίθουσα παροχής ειδικής βοήθειας.

Ο Γεωργούσης (1986:σελ. 49-50) ανάμεσα στα ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες αναφέρει :

α) Την βοηθητική αίθουσα (Resource Room) για μαθητές με μέτριες δυσκολίες στην μάθηση που παρακολουθούν την κανονική τάξη αλλά σε τακτά χρονικά διαστήματα μεταβαίνουν σε ειδική αίθουσα (Resource Room) όπου παρέχεται εντατική εξατομικευμένη διδασκαλία είτε ατομικά είτε κατά ομάδες σε περιοχές που οι μαθητές αντιμετωπίζουν δυσχέρειες.

β) Την αυτοτελή παράλληλη ειδική τάξη (Self - Contained Special Class) όπου οι μαθητές με σοβαρές δυσχέρειες μάθησης δέχονται εξατομικευμένη βοήθεια καθ'όλη την διάρκεια της σχολικής ημέρας.

Στις προτάσεις των Σχολικών Συμβούλων από 20 περιφέρειες το 1984 ενώ απορρίπτεται η πλήρης απομόνωση των μαθητών από την κανονική τάξη προτείνεται η παροχή πρόσθετης βοήθειας στους μαθητές από επιπλέον δάσκαλο (επικουρικό, εφεδρικό ή περιπατητικό για ολιγοθέσια σχολεία) μέσα σε ομάδες για τις οποίες χρησιμοποιούν πληθώρα ονομασιών για να τις χαρακτηρίσουν. Οι όροι που χρησιμοποιούνται είναι :

- Παράλληλη τάξη
- Παράλληλη τάξη εξειδικευμένης φρόντισης
- Τάξη άσκησης
- Τάξη ειδικής φρόντισης
- Φροντιστηριακή τάξη
- Προωθητικό Τμήμα
- Τμήμα μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες

- Τμήμα διδ/λίας μαθημάτων για τους αδύνατους μαθητές
- φροντιστηριακή βοήθεια
- φροντιστηριακή άσκηση
- φροντιστηριακά μαθήματα
- Ειδική βοήθεια (διδασκτική)
- Επανορθωτική διδασκαλία
- φροντιστηριακή διδασκαλία
- Αποζημιωτική διδασκαλία

(Κορομηλάς 1985:σελ.97-100)

Η παράθεση των όρων γίνεται για να φανεί η πολυσχεδία των απόψεων και των θέσεων με τον οποίο πλησιάζονται, για την παροχή βοήθειας διδασκτικής, οι μαθητές με δυσκολίες μάθησης.

Οι Μαρκοβίτης, Μπιτζαράκης, Τζουριάδου (1985:σελ.52-55) θεωρούν ότι για τους μαθητές με σοβαρές δυσκολίες ίσως ένα από τα πιο κατάλληλα πλαίσια για παροχή βοήθειας είναι τα βοηθητικά - φροντιστηριακά τμήματα.

Με τον όρο αυτό εννοούν πως οι μαθητές φοιτούν κανονικά στο σχολείο και παράλληλα εκπαιδεύονται με ειδικό τρόπο και για ορισμένες μόνο επιπρόσθετες ώρες την εβδομάδα πάνω σε μαθήματα που παρουσιάζουν την ειδική δυσκολία.

Την χρησιμοποίηση διαφορετικής ορολογίας για την ειδική τάξη τύπου II με μερική απασχόληση, που έδωσε ο Χρηστάκης (βλ.σελ. 34) φαίνεται να υποστηρίζει ο συγγραφέας καθώς στην ουσία πρόκειται όχι για ειδική τάξη αλλά για ομάδες διδασκαλίας. Προτεινόμενοι όροι, ομάδα στήριξης - τμήματα προώθησης με σκοπό να προστατευθούν οι μαθητές από τον κίνδυνο του στιγματισμού και της κοινωνικής απόρριψης.

Ο Μπάρμπας (1985:σελ.64-65) αναφερόμενος στον "προσανατολισμό" των δύο τύπων ειδικών τάξεων τις ξεχωρίζει ως εξής : το φροντιστηριακό τμήμα "βλέπει" προς την κατεύθυνση της κανονικής τάξης και αποτελεί προέκταση της δομής του κανονικού σχολείου και όχι ξεχωριστή δομή. Ο άλλος τύπος ειδικής τάξης "δεν βλέπει" προς την κανονική τάξη καθώς οι μαθητές που φοιτούν σ'αυτήν δεν έχουν τις "προυποθέσεις" να ενταχθούν στην κανονική τάξη και απλά συνυπάρχουν στο χώρο του σχολείου με τα άλλα παιδιά.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ύπαρξη δύο διαφορετικών τύπων ειδικών τάξεων υποστηρίζεται από όλους όσους αναφέρθηκαν. Ο διαχωρισμός των τύπων αυτών αφορά το χρόνο φοίτησης των μαθητών καθώς και την ειδική δυσκολία που αντιμετωπίζουν. Αν και οι δύο τύποι αναπτύσσονται μέσα στο σχολικό χώρο του κανονικού σχολείου, ωστόσο διαφέρουν στην δυνατότητα παρακολούθησης των μαθητών στις κανονικές τάξεις. Για την τάξη στην οποία παρακολουθούν λίγες ώρες οι μαθητές με δυσκολίες στην μάθηση χρησιμοποιούνται από τους ειδικούς πλήθος όρων για να την προσδιορίσουν και με σκοπό να αποφύγουν τον πιθανό στιγματισμό των μαθητών.

5. Προυποθέσεις οργάνωσης και λειτουργίας της Ειδικής Τάξης

Για την οργάνωση και λειτουργία των ειδικών τάξεων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η τήρηση κάποιων αρχών (Χρηστάκης 1985(β):σελ.22-24, Παρασκευόπουλος 1980:σελ.144-149).

Οι αρχές αυτές συνίσταται :

α) Στην στελέχωση της ειδικής τάξης.

- β) Στην στέγαση της ειδικής τάξης.
- γ) Στον εξοπλισμό.
- δ) Στην επιλογή και αξιολόγηση των μαθητών.
- ε) Στο πρόγραμμα της ειδικής τάξης.
- στ) Στην συνεργασία των εκπαιδευτικών των τάξεων του σχολείου.
- ζ) Στην αποδοχή της ειδικής τάξης.

α. Στελέχωση της Ειδικής Τάξης

Ο δάσκαλος που θα διδάξει στην ειδική τάξη πρέπει να έχει ειδική παιδαγωγική κατάρτιση και ιδιαίτερη ευαισθησία στην προσέγγιση των μαθητών. Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1980: σελ.146-147) η προσωπικότητα του δασκάλου πρέπει να διέπεται και από μεγαλύτερη υπομονή, ανεκτικότητα, ευελιξία, δημιουργικότητα και σταθερότητα. Πρέπει ακόμη να τον διακρίνει η ικανότητα συνεργασίας με τους άλλους δασκάλους και τους επιμέρους ειδικούς. Πρέπει ακόμη να έχει την ικανότητα να εξατομικεύει την διδασκαλία του.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. (Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής 1988:σελ.16) θέτοντας τις απαιτήσεις του Υπουργείου από τον δάσκαλο της ειδικής τάξης αναφέρει :

"Ο δάσκαλος της ειδικής τάξης απαιτείται να έχει ειδική μετεκπαίδευση ή να είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος και να έχει ενδιαφέρον και αγάπη για τα παιδιά αυτά"

Ο Μπάρμπας (1985:σελ.65 και 68) αναφέρει πως η ύπαρξη ειδικευμένου δασκάλου αποτελεί απαραίτητη - στοιχειώδη προϋπόθεση καθώς δεν μπορεί να μπαίνουν "διαζευτικά" στις απαιτήσεις του Υπουργείου Παιδείας, και αναφέρεται στα κίνητρα του δασκάλου που θα ασχοληθεί με την ειδική αγωγή αναφέροντας ότι :

"μερίδα εκπαιδευτικών βρίσκεται σήμερα στην Ειδική Αγωγή με κίνητρα άλλα από την προσφορά σ'αυτήν ("βόλεμα" σ'ένα μη απαιτητικό πρόγραμμα, επίδομα 30% κ.λ.π.)"

Την σωστή εκπαίδευση του ειδικού δασκάλου ώστε να πληρεί τα υψηλά επαγγελματικά κριτήρια του κλάδου καθώς και του κώδικα ηθικής στην άσκηση της ειδικής αγωγής επισημαίνει ο Πολυχρονόπουλος (1984:σελ.25-29). Αυτό γιατί ο δάσκαλος κατέχει περίοπτη θέση μέσα στην ειδική αγωγή.

Ο δάσκαλος μόνος από τους "ειδικούς" που έρχονται σε επικοινωνία με τον μαθητή έχει την ευκαιρία να τον αντιμετωπίζει και να τον παρακολουθεί καθημερινά σε μία ποικιλία σχολικών και κοινωνικών καταστάσεων. Ο δάσκαλος θα ανακαλύψει ανεπάρκειες, θα καταστρώσει και θα τροποποιήσει το πρόγραμμα που ο ίδιος θα ακολουθήσει απέναντι στους μαθητές του. Και τέλος ο δάσκαλος θα γνωρίζει ποιές υπηρεσίες και σε ποιές "περιοχές" θα μπορούσαν να προσφέρουν κατάλληλη βοήθεια στο ρόλο του.

Ο Καλαντζής (1977:σελ.6) αναφέρεται στο "πολύπλευρο" και "πολύμορφο", όπως το χαρακτηρίζει, έργο του ειδικού παιδαγωγού για να προσθέσει ότι γνώσεις της Ψυχολογίας και της Κοινωνικής Επιστήμης, της Συμβουλευτικής, της Διοίκησης και της Ειδικής Αγωγής απαιτείται να έχει ο ειδικός παιδαγωγός, γνώσεις που

"δεν δίνουν απλά ένα επιπρόσθετο ειδικό όργανο επαγγελματικής πρακτικής αλλά και την συνειδητότητα, την σταθερότητα, την

ασφάλεια και την πίστη στην επιτυχία του
του σημαντικού αυτού ρόλου"

β. Στέγαση της Ειδικής Τάξης

Η ειδική τάξη πρέπει να βρίσκεται ανάμεσα, τοπογραφικά και λειτουργικά στις κανονικές τάξεις του Δημοτικού Σχολείου ώστε οι μαθητές που φοιτούν σ'αυτές να μην αισθάνονται απομονωμένοι.

Στην ύπαρξη κατάλληλης αίθουσας αναφέρονται όλοι οι εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας που αφορούν την ειδική τάξη (Γ6/339, 1-10-84) (Γ6/636, 27-11-86) που τοποθετούν την "άψογη στέγαση" ή τον "πολύ καλό χώρο στέγασης" απαραίτητη προϋπόθεση σύστασης της ειδικής τάξης.

Ανάλογα με τον τύπο της ειδικής τάξης και τους μαθητές που φιλοξενεί ο χώρος πρέπει να είναι οργανωμένος :

α) Για τους μαθητές με δυσκολίες στη μάθηση είναι προτιμότερος χώρος μικρός και "ζεστός" που να δίνει στον μαθητή διαφορετικά ερεθίσματα από αυτά της κύριας σχολικής αίθουσας ώστε να αισθάνεται με έναν επιπλέον τρόπο πως η φοίτησή του εκεί αποτελεί συμπλήρωση της παρουσίας του στο σχολείο.

β) Για την στέγαση της παράλληλης ειδικής τάξης με μαθητές που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες (ελαφρά νοητ. υστέρηση) ο Χρηστάκης (1985(β):σελ.22-24) προτείνει το πρότυπο οργάνωσης των JACKSON και TAYLOR (1973), αίθουσας με δύο δωμάτια, ώστε στο ένα να γίνονται οι ακαδημαϊκές δραστηριότητες και στο άλλο η εργαστηριακή απασχόληση. Ο διαχωρισμός αυτός βοηθά και τον εκπαιδευτικό στην ανάπτυξη διαφορετικών προγραμμάτων στις διάφορες υποομάδες μαθητών μέσα στην ειδική τάξη.

Η ειδική τάξη πρέπει να στεγάζεται σε πολυθέσια σχολεία ώστε να υπάρχει ο αριθμός μαθητών που θα ωφεληθούν από την χρήση της. Θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι οι μαθητές δεν θα πρέπει να απομακρύνονται και αποκόπτονται από το περιβάλλον της γειτονιάς τους και τους φίλους τους (με την μετεγγραφή σε σχολεία που διατηρούν ειδική τάξη) ούτε να απομακρύνονται από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον π.χ. τα αδέρφια τους (Παρασκευόπουλος, 1980:σελ.148).

Γεγονός πάντως είναι πως ο μικρός αριθμός σχολείων στις οποίες υπάρχουν και λειτουργούν ειδικές τάξεις καθώς και το διαφορετικό ωράριο των συστεγασμένων - κανόνας για την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα - σχολείων (πρωί - απόγευμα) δυσκολεύει την τήρηση μιας τέτοιας κατεύθυνσης.

γ. Εξοπλισμός της Ειδικής Τάξης

"Ευτυχώς ... ένα πρόσωπο κατάλληλο και κατευθυνόμενο από τον ας πούμε ειδικό, δέχθηκε να δίνει στην μικρή Χαρίκλεια καθημερινά, μια δόση από παιχνίδι - μάθηση ή ας πούμε μάθηση με παιχνίδι"

(Ιωαννίδης Γ, 1979:σελ.34-35)

Η ειδική τάξη, περισσότεροι ίσως, από κάθε άλλη αίθουσα διδασκαλίας απαιτείται να είναι πλήρης από υλικό κατάλληλο για τις ανάγκες των μαθητών που βρίσκονται σ'αυτήν.

Στον πρόλογο του Δελτίου Πληροφοριών για την ειδική αγωγή (ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1988(α):σελ.25) αναφέρεται πως τα μέσα διδασκαλίας που διατίθεται στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες - η ειδική τάξη εντάσσεται σ'αυτές - είναι τα ίδια μ'αυτά που διατίθενται στα κανονικά σχολεία. Αναγνωρίζεται πως ο εξοπλισμός των μονάδων αυτών με σύγχρονα μέσα διδασκαλίας είναι

γενικά ανεπαρκείς.

Τα απαραίτητα υλικά που θα πρέπει να έχει μια ειδική τάξη. Ατομικά καθίσματα, συρτάρια, ράφια για τα πράγματα των μαθητών και της τάξης, οπτικοακουστικά μέσα, πολύγραφο, παιδαγωγικό υλικό για πρώτη ανάγνωση - αριθμηση, παιδαγωγικά παιχνίδια υποβοήθησης της μάθησης, χρώματα, μολύβια, χαρτιά, επιπλέον βοηθήματα είναι μερικά που αναφέρονται.

Γενικά η τάξη θα πρέπει να προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών που πρόκειται να φοιτήσουν σ'αυτήν αλλά και να εντυπωσιάζει τους υπόλοιπους μαθητές αποτελώντας ένα επιπλέον στοιχείο αποδοχής της μέσα στο σχολείο.

δ. Επιλογή και αξιολόγηση των μαθητών της Ειδικής Τάξης

1. Η επιλογή των μαθητών της ειδικής τάξης

Η επιλογή των μαθητών που πρόκειται να φοιτήσουν στην ειδική τάξη είναι αποτέλεσμα σύνθετης εργασίας. Η επιλογή που στηρίζεται μόνο στην εμπειρική παρατήρηση δεν ανταποκρίνεται ούτε στην αντικειμενικότητα ούτε και στην επιστημονική τεκμηρίωση.

Οι εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας επισημαίνουν τον κίνδυνο να θεωρείται κατάλληλος για την ειδική τάξη "κάθε αδιάβαστος ή ζωηρός μαθητής" (Εγκύκλιος Γ6/339, 1-10-84) και ζητούν η επιλογή να γίνεται με "περίσκεψη και αυστηρότητα" (Εγκύκλιος Γ6/636, 27-11-86).

Η επιλογή ξεκινά, βέβαια, από τον δάσκαλο της κανονικής τάξης αλλά δεν ολοκληρώνεται με αυτόν. Χρήσιμοι συνεργάτες μπορούν να θεωρηθούν ο Ειδικός παιδαγωγός και ο Σχολικός Σύμβουλος, κύρια της Ειδικής Αγωγής, όσον αφορά την σχολική επίδοση αλλά και η Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία ή Διαγνωστική ομάδα καθώς και η βοήθεια και συγκατάθεση των γονέων. Η

Ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία, που δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις "όπου χρειάζεται" (Εγκύκλιος Γ6/337, 1-10-84) θα πρέπει να είναι ενεργοποιημένη στο χώρο του σχολείου και αυτό θα επιτευχθεί με την οργάνωση διαγνωστικής εξέτασης μέσα σ' αυτόν, σύμφωνα με τις δυνατότητες που παρέχει ο νόμος 1566/85 (Σχολικός Ψυχολόγος) ώστε να αποφεύγεται η παραπομπή γονέων σε "άγνωστες" υπηρεσίες που δημιουργούν "αμυντική" ("το παιδί μου δεν έχει πρόβλημα") και αρνητική στάση.

Αν σκοπός είναι, η επιλογή του καταλληλότερου τρόπου προσφοράς ειδικής εκπαίδευσης στους μαθητές, που τ' αποτελέσματα της μαθησιακής εξέτασης από τους παιδαγωγούς καθώς και το αποτέλεσμα της διαγνωστικής διεργασίας (σωματική κατάσταση, νοητική και κοινωνική κατάσταση, συναισθηματική κατάσταση, προσωπικότητα, οικογενειακό περιβάλλον) από κατάλληλη υπηρεσία, οδηγούν προς την επιλογή της ειδικής τάξης γι' αυτούς, τότε η ειδική τάξη δεν θα κινδυνεύσει, όπως αναφέρει ο Παρασκευόπουλος (1980:σελ.145) να καταντήσει "ο σκουπιδότοπος" του σχολείου όπου θα οδηγούνται από το δάσκαλο της κανονικής τάξης μαθητές που για οποιονδήποτε λόγο δεν θέλει στην τάξη του.

Η γνώση των παραπάνω θα συμβάλλει ακόμη στον καθορισμό του πλαισίου μέσα στο οποίο θα κινηθεί ένα αξιόπιστο, ειδικό διδακτικό πρόγραμμα ή θεραπευτική αγωγή (συναισθηματική υποστήριξη, τροποποίηση συμπεριφοράς) όπου βέβαια είναι αναγκαία.

Θα αποφευχθεί η παραπομπή στην ειδική τάξη μαθητών με βάση μόνο το κοινό χαρακτηριστικό της σχολικής αποτυχίας αλλά με διαφορετικές δυσκολίες ώστε να τύχουν βοήθειας σύμφωνα με τις ανάγκες τους (Αναγνωστοπούλου, 1989: σελ.86).

Ο Γεωργιάδης (1972:σελ.69-74) συμπεραίνει, πως η δημιουργία

μιας ειδικής τάξης "χάριν ευκολίας" του ενός ή του άλλου και όχι γιατί ένα παιδί χρειάζεται ειδική αγωγή που προσφέρεται σε τέτοιες τάξεις οδηγεί στη σύσταση ενός συνοβουλευμάτος, ηλικιών, ικανοτήτων, αναγκών και προβλημάτων τα οποία δεν είναι δυνατόν να ωφεληθούν από μια τέτοια εκπαιδευτική διεύθετηση.

ii. Η αξιολόγηση των μαθητών της ειδικής τάξης

Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Π. Δ 603/82 θα πρέπει να τηρείται ατομικός φάκελος του κάθε μαθητή της ειδικής τάξης όπου θα περιέχονται, η διαγνωστική έκθεση της Ιατροπαιδαγωγικής Υπηρεσίας, οι παρατηρήσεις του διδάσκοντος καθώς και των άλλων ειδικών που ασχολήθηκαν με τους μαθητές καθώς και κάθε στοιχείο που αποδεικνύει την πνευματική ψυχοσωματική και κοινωνική εξέλιξη του μαθητή.

Η ύπαρξη του ατομικού φακέλου, που θεωρούν απαραίτητο τόσο ο Χρηστάκης (1985(β):σελ.23) όσο και ο Παρασκευόπουλος (1979:σελ.148-149), που ενημερώνεται για την πορεία του μαθητή από τον ειδικό δάσκαλο αποτελεί αξιόπιστο στοιχείο αξιολόγησης του μαθητή, μια αξιολόγηση που έχει τον διπλό στόχο :

Από την μία δίνει κατευθύνσεις για το πρόγραμμα που πρέπει να ακολουθείται κάθε φορά, διαφοροποιώντας το ανάλογα με το επίπεδο που βρίσκεται κάθε φορά ο μαθητής με σκοπό την κατάκτηση νέων στόχων που θέτει ο δάσκαλος, ενώ από την άλλη καθώς η ειδική τάξη δεν αποτελεί μια μόνιμη κατάσταση για τον μαθητή, αποτελεί ασφαλές κριτήριο για την επάνοδό του στην κανονική τάξη.

ε. Το Πρόγραμμα της Ειδικής Τάξης

Ο τύπος της ειδικής τάξης και οι ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών που βρίσκονται σ'αυτές επηρεάζουν και διαφοροποιούν το πρόγραμμα που θα ακολουθηθεί κάθε φορά από τον ειδικό

εκπαιδευτικό στην ειδική τάξη.

Η διαπίστωση της έλλειψης εκπαιδευτικών προγραμμάτων ανήκει στο ίδιο το Υπουργείο Παιδείας (ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1988(α):σελ.22). Θετική εξαίρεση το σεμινάριο που έγινε από την Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής σε συνεργασία με την UNESCO το 1987-88 με θέμα την εκτίμηση των παιδιών με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες και τις μεθόδους κατάρτισης και εφαρμογής ειδικών προγραμμάτων (ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1988(β):σελ.1) όπου 25 εκπαιδευτικοί μιλήθηκαν στο τρόπο κατάρτισμού ειδικών προγραμμάτων.

Για τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς ισχύει η γενική αναφορά της εγκυκλίου Γ6/636, 27-11-86 πως τα ειδικά προγράμματα είναι στη βάση τους ίδια με τα κοινά προγράμματα των σχολείων, που χρειάζονται ωστόσο κατάλληλη προσαρμογή από τους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με το Συμβούλιο Ειδικής Αγωγής.

Θα αναφερθούμε γενικά σε τρεις τομείς που σύμφωνα με τον Χρηστάκη (1985(β):σελ.23-24) θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα : τον γνωστικό, τον θεραπευτικό και τον συμβουλευτικό προς τους γονείς.

Ο γνωστικός τομέας περιλαμβάνει την διδακτική εργασία με στόχο την αντιμετώπιση των γνωστικών δυσκολιών και ελλείψεων.

Ο θεραπευτικός τομέας περιλαμβάνει τρόπους τροποποίησης συμπεριφοράς, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, της εμπιστοσύνης, συναισθηματική στήριξη, βελτίωση των σχέσεων με το σχολείο και το ευρύτερο περιβάλλον του μαθητή. Όπως προσθέτει η Αναγνωστοπούλου (1989:σελ.86) το παιδί που για καιρό έχει πιστέψει ότι είναι ανίκανο να προσδεύσει και έχει βιώσει την αποτυχία πρέπει να αποβάλλει την κακή εικόνα για τον εαυτό του, για το σχολείο και

τη μάθηση. Και ο παραπάνω στόχος δεν επιτυγχάνεται με αυτοσχεδιασμούς αλλά με καλά οργανωμένη παρέμβαση.

Ο συμβουλευτικός τομέας, ενός προγράμματος, προς την οικογένεια εξυπηρετεί και τον παραπάνω στόχο αλλά δημιουργεί και την αναγκαία στενή συνεργασία οικογένειας - μαθητή - σχολείου ώστε η συνέχιση της μάθησης στο σπίτι να αποτελεί επιπλέον ενίσχυση στην προσπάθεια του μαθητή.

Οι δύο τελευταίοι τομείς ενός ολοκληρωμένου προγράμματος παρέμβασης κάνουν περισσότερο απαραίτητη την παρουσία και άλλων ειδικών (Σχολ. Ψυχολόγων, Κοιν. Λειτουργών) κοντά στην ειδική τάξη, που θα βοηθήσουν στην άρση των εμποδίων στην πορεία του μαθητή προς την μάθηση.

στ. Συνεργασία εκπαιδευτικών, των τάξεων του σχολείου

Καθώς η μάθηση για τους μαθητές που βρίσκονται στην ειδική τάξη δεν σταματά και αρχίζει κάθε φορά που "περνούν την πόρτα της" και καθώς η παραμονή στην ειδική τάξη διέπεται από την προσωρινότητα, η συνεργασία των εκπαιδευτικών όλων των τάξεων του σχολείου με τον ειδικό εκπαιδευτή θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη και να επιζητείται σε κάθε ευκαιρία.

Ο συντονισμός των προσπαθειών σε μια κοινή αντιμετώπιση θα προσδώσει την απαραίτητη συνέχεια στην εκπαίδευση και θα μειώσει τις τριβές, που σίγουρα υφίστανται, από την ιδιαιτερότητα της παρακολούθησης δύο τάξεων, καθιστώντας πιο εύκολη την επάνοδό του μαθητή στην κανονική τάξη.

ς. Αποδοχή της ειδικής τάξης

Και αν ακόμη οι προηγούμενες αρχές οργάνωσης και λειτουργίας μιας ειδικής τάξης πραγματοποιηθούν δεν θα μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι η ειδική τάξη έχει εξασφαλίσει την σωστή

λειτουργία της μέσα στο σχολικό πλαίσιο.

Η σωστή λειτουργία "πενά" αναγκαστικά από το βαθμό αποδοχής της ειδικής τάξης από το σχολικό πλαίσιο.

Η Καλαντζή - Αζίζη (1989:σελ.15-16) χρησιμοποιεί το τρίπτυχο αναγνώριση - παραδοχή - αποδοχή (έννοιες αρκετά "γνωστές" στους Κοινωνικούς Λειτουργούς) σε σχέση με τα άτομα με ειδικές ανάγκες και την παρουσία τους μέσα στο σχολικό πλαίσιο.

Τις ίδιες έννοιες θα πρέπει να επικαλεστούμε και για την παρουσία μιας ειδικής τάξης μέσα στο σχολείο και θα πρέπει να τις αναζητήσουμε ύστερα από την απαραίτητη ενημέρωση - ευαισθητοποίηση που θα πρέπει να είναι ουσιαστική, συνεχής και όχι τυχαία από τους διευθυντές των σχολείων, τους δασκάλους των τάξεων που έχουν στην σύνθεσή τους μαθητές που παρακολουθούν την ειδική τάξη, τους γονείς των υπόλοιπων συμμαθητών αλλά και από τους ίδιους τους συμμαθητές.

Με τον τρόπο αυτό δεν θα φαίνεται η ειδική τάξη ως το τιμωρητικό πλαίσιο, ο τόπος απομονώσεως ή απορρίψεως των μαθητών (Παρασκευόπουλος 1980:σελ.145) και ταυτόχρονα θα αποτελεί η στάση αυτή επιπρόσθετη βοήθεια στην προσπάθεια των ίδιων των μαθητών που βρίσκονται στην ειδική τάξη.

Γ. Ενσωμάτωση και Ειδική Τάξη.

1. Η έννοια της Ενσωμάτωσης.

Ο θεσμός των ειδικών τάξεων και η αντιμετώπιση των μαθητών με δυσκολίες στη μάθηση μέσα στα κανονικά σχολεία, δημιουργεί έντονο προβληματισμό γύρω απ'την ενσωμάτωση παιδιών με ειδικές ανάγκες στα κανονικά σχολεία.

Η έννοια της ενσωμάτωσης μπορεί ευκολότερα να προσδιορισθεί μέσα από την αντίληψη, που διαμέσου των αιώνων είχε επικρατήσει τόσο στην κοινή γνώμη όσο και στις επιλογές των ειδικών, την αντίληψη που ονομάζεται και "ιδεολογία της προστασίας" (Καλαντζή - Αζίτζι 1989:σελ.14-16) ή "στάδια του διαχωρισμού" (Νιτσόπουλος 1986:σελ.73-74) κατά την οποία η αντιμετώπιση των ειδικών ατόμων και η ικανοποίηση των αναγκών τους θα γίνεται μέσα σε ομάδες ειδικές, έξω από την κοινωνία των λεγόμενων υγιών.

Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η στάση των ειδικών διαφοροποιήθηκε εισάγοντας την αντίληψη πως τα άτομα με ειδικές ανάγκες μπορούν να ζήσουν μια "κανονική" ζωή, κοινωνικά, πολιτιστικά, οικονομικά μέσα από κάποιες αναγκαίες προϋποθέσεις. Την αντίληψη αυτή ονόμασαν ενσωμάτωση.

Η έννοια της ενσωμάτωσης περιλαμβάνει την διαδικασία και κυρίως το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειας οποιουδήποτε ατόμου να ενταχθεί στην ομάδα των συνομήλικών του (Χρηστάκης 1985(α):σελ.19-22). Ο συγγραφέας πιστεύει πως η ένταξη αυτή πρέπει να είναι ανώδυνη και αποτελεσματική ικανοποιώντας τις ατομικές ανάγκες των ειδικών ατόμων με αποδεκτούς κοινωνικά τρόπους συμμετέχοντας όσο πιο πλατιά γίνεται στην κοινότητα.

Ο Νιτσόπουλος (1987:σελ.30-36) αναφερόμενος στην ενσωμάτωση υποστηρίζει πως αυτή αποτελεί έναν συνολικό τρόπο και την φιλοσοφία αντιμετώπισης της "αναπηρίας" (σωματικής, νοητική, ψυχικής κ.α.) που προβλέπει την επιστροφή των αναπήρων στο φυσικό περιβάλλον είτε αυτό λέγεται γειτονιά, εργασία, ψυχαγωγία, αθλητισμός, εκπαίδευση.

Και ενώ για άλλους ενσωμάτωση σημαίνει, αφομοίωση στην κανονική ζωή (ζωή των περισσότερων) υπάρχουν και εκείνοι που

υποστηρίζουν πως ενσωμάτωση δεν σημαίνει άρνηση των διαφορών αλλά η σπουδαιότητα δίνεται στις πραγματικές δυνατότητες και όχι στο μειονέκτημα (Καββαδία - Γώγου 1987:σελ.34-38).

Ο Μπιτσαράκης (1986:σελ.7) μεταφράζοντας φυλλάδιο της Διεθνούς Διακίνησης (Mobility International, 1982) αναφέρει τις δύο όψεις (aspects) που έχει η ενσωμάτωση, την συμμετοχή του ατόμου με ειδικές ανάγκες σε δραστηριότητες που τον ενδιαφέρουν και όχι μόνο σ'αυτές που είναι προσβάσιμες ή του προτείνουν και την αμοιβαία αποδοχή, συνάντηση με τον άλλο σ'αυτό που τους είναι κοινό.

Η ενσωμάτωση ενός ατόμου με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία, προϋποθέτει την όσο πιο νωρίς ένταξή του σ'αυτήν. Και καθώς η πιο κρίσιμη περίοδος θεωρείται η σχολική, ο χώρος του σχολείου αποτελεί τον πιο κατάλληλο για την αρχή της ενσωμάτωσης.

2. Ενσωμάτωση και Ειδική Αγωγή.

Στα πλαίσια της ειδικής αγωγής ενσωμάτωση θεωρείται η ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες μέσα στο κανονικό σχολείο σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Μαρικοβίτης, Τζουριάδου, Μπιτσαράκης 1986:σελ.19).

Οι Chanceler, Σιπητάνου (1987:σελ.207-211) ξεχωρίζουν τρεις μορφές ενσωμάτωσης :

- Την διατήρηση, όπου το παιδί με ειδικές ανάγκες μπαίνει στο κανονικό σχολείο και παραμένει σ'αυτό χωρίς ιδιαίτερα συνοδευτικά μέτρα.
- Την ένταξη, όπου το παιδί με ειδικές ανάγκες μπαίνει στο πρόγραμμα ειδικής αγωγής στην αρχή της φοίτησής του και κατόπιν συναντά το σχολείο.
- Την επανένταξη, όπου το παιδί με ειδικές ανάγκες μπαίνει

στο κανονικό σχολείο στην αρχή της φοίτησής του έπειτα περνά για ένα διάστημα σε τάξεις ειδικής αγωγής και ξαναγυρίζει στο κανονικό σχολείο.

Στην τάση να μην απομακρύνονται τα παιδιά από το σχολικό περιβάλλον αλλά να συνεκπαιδεύονται με τα κανονικά παιδιά αναφέρεται και ο Μπίρτσας (1990:σελ.26-27). Σαν σημαντικότερα επιχειρήματα για την ενσωμάτωση αναφέρει :

- Η εκπαίδευση θα πρέπει να προετοιμάζει τα άτομα με ειδικές ανάγκες για την κοινωνία των "ομαλών".
- Η κοινωνικοποίηση συντελείται πιο εύκολα μέσα από την κοινωνία (κανονικό σχολείο) παρά έξω απ'αυτήν (ειδικές δομές).
- Η επαφή των ειδικών ατόμων με τους συμμαθητές τους καταπολεμά νωρίτερα, άρα και ευκολότερα, προκαταλήψεις και φοβίες.

Ακόμη κι αν ιδεολογικά ή συναισθηματικά η ενσωμάτωση είναι αποδεκτή ωστόσο η πραγμάτωσή της απαιτεί : α) κοινωνική ευαισθητοποίηση απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες, β) διδακτική και παιδαγωγική υποδομή (Μαρικοβίτης, Τζουριάδου, Μπιτσαράκης 1986:σελ.19).

Με τις παραπάνω προϋποθέσεις συμφωνεί και η Καλαντζή - Αζίτζι (1989:σελ.14-16) αναγάγοντας τις προϋποθέσεις : α) στα ειδικά μέτρα που θα πρέπει να λάβει η πολιτεία και β) στην αναγνώριση - παραδοχή - αποδοχή από εμάς τους ίδιους.

Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση ενδικνυόμενα μέτρα μπορεί να είναι (Καλαντζή - Αζίτζι 1989:σελ.14-16, Χρηστάκης 1985(β):σελ.20-21, Μπίρτσας 1990:σελ.27-28) :

- Εγκαιρη και σωστή επιλογή των μαθητών.
- "Τάξεις ενσωμάτωσης" με ειδικό πρόγραμμα, ειδικό προσωπικό, ειδική υλικοτεχνική υποδομή, συνεχή αξιολόγηση και εποπτεία ή εξατομικευμένη διδασκαλία με μικρό αριθμό μαθητών κατά τάξη, μείωση της απαίτησης για υψηλές επιδόσεις και κατάλληλο κλίμα συνεργασίας.

- Συνεχή επιμόρφωση δασκάλων μαζί με την απαραίτητη ευαισθησία.
- Στενή συνεργασία με άλλους ειδικούς που βρίσκονται κοντά στο σχολείο.

Η δεύτερη προϋπόθεση, απαραίτητη ακόμα και αν ικανοποιηθεί στο έπακρο η πρώτη, αναλύεται :

- Ευαισθητοποίηση του προσωπικού και αναζήτηση στη στάση του της αναγνώρισης - αποδοχής - παραδοχής.
- Ενημέρωση των γονέων των συμμαθητών των παιδιών που βρίσκονται ενταγμένα στην τάξη, ώστε να μειωθούν οι φόβοι και οι ανησυχίες τους.
- Συνεργασία με τους γονείς των μαθητών με ειδικές ανάγκες ώστε να καταστούν βοηθοί στο έργο της ενσωμάτωσης.
- Συζήτηση και αποδοχή των "περιέργων" συμμαθητών τους από τους "κανονικούς" συνομήλικους.
- Αλλαγή της στάσης απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες από την ίδια την κοινωνία.

3. Η έννοια της Ενσωμάτωσης και Ειδική τάξη.

Η ανάπτυξη του θεσμού των ειδικών τάξεων στην Ελλάδα, σε συνδιασμό με την τάση της ενσωμάτωσης μας οδηγεί να σκεφτούμε αν η ειδική τάξη αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη της νέας αυτής τάσης. Εδώ οι απόψεις δίστανται.

Ο Χρηστάκης (1985(α):σελ.21) πιστεύει πως ένας ρεαλιστικός προγραμματισμός για την υποστήριξη της ενσωμάτωσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες θα περιελάμβανε και την ένταξη παιδιών στα κανονικά σχολεία με μερική φοίτηση και σε ειδικές τάξεις.

Ο Νιτσόπουλος (1986:σελ.74) αναφερόμενος στην ενσωμάτωση θεωρεί πως η επιστροφή των μαθητών στο φυσικό περιβάλλον μπορεί να γίνει έστω και με κοινή παραμονή αλλά χωριστή διδασκαλία σε μικτά σχολεία όπου λειτουργούν παράλληλες τάξεις.

Οι Μπιτσαράκης, Τζουριάδου (1987:σελ.39-40) αναφερόμενοι στην ελληνική πραγματικότητα μιλούν για μερική ενσωμάτωση, γεγονός που ευνοεί και η νομοθετική πραγματικότητα στην Ελλάδα, με την ανάπτυξη των ειδικών τάξεων, εκφράζουν ωστόσο μεγάλες επιφυλάξεις αφού οι προϋποθέσεις (βλ.σελ.51) που αναφέρουν βρίσκονται σε αρκετά χαμηλό σημείο. Και βέβαια δεν θεωρούν ενσωμάτωση την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών σε ξεχωριστό - ειδικό πλαίσιο.

Η ενσωμάτωση θα έπρεπε λογικά να οδηγεί στην κατάργηση των ειδικών τάξεων καθώς αυτές φαίνονται σαν τόποι διαχωρισμού, σαν μια νέα ειδική δομή, αναφέρει σε άρθρο της η Καβαδία - Γώγου (1987:σελ.55) μεταφέροντας απόψεις πολλών για τους οποίους η ειδική αγωγή και συνεπώς και η ειδική τάξη, χαρακτηρίζονται από την απομόνωσή τους.

Το Υπουργείο Παιδείας με τις εγκυκλίους τους θεωρεί πως η ειδική τάξη ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές τάσεις για σχολική ενσωμάτωση και αλληλοσποδοχή των ειδικών και των άλλων παιδιών (Εγκύκλιος Γ6/339, 1-10-84) ενώ μιλά και για πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα από την εφαρμογή τους για την σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες

(Εγκύκλιος Γ6/636, 27-11-86).

Καθώς παραμένει τα παραδοσιακά σχολεία δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε την κατάργηση των ειδικών τάξεων. Το να παρατηθεί ένα παιδί με σοβαρές δυσκολίες μέσα στο σημερινό σύστημα δεν παρουσιάζεται σαν προτιμότερη επιλογή από το να το τοποθετηθεί σε μια ειδική τάξη. Την άποψη αυτή παρουσιάζει η Καββαδία - Γώγου (1987:σελ.56) άποψη που βρίσκει αρκετούς σύμφωνους.

4. Μοντέλα Ενσωμάτωσης.

Η παράθεση ορισμένων μοντέλων όπου εφαρμόζεται πειραματικά η τάση της ενσωμάτωσης των παιδιών στα κανονικά σχολεία γίνεται εδώ για να δώσει μερικά έστω επιφανειακά και σύντομα στοιχεία, αλλά χρήσιμα για προβληματισμό, για την μορφή που μπορεί να έχει η υλοποίησή μιας τέτοιας επιλογής. Παρουσιάζονται οι προσπάθειες ενσωμάτωσης μαθητών σε Ιταλικά, Γερμανικά και Δανέζικα σχολεία, όπου πραγματοποιήθηκαν συντονισμένες προσπάθειες ένταξης μαθητών στο κανονικό σχολικό περιβάλλον.

4.1 Ιταλία.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του πειραματισμού γύρω από την ενσωμάτωση, είναι το σχολείο του Rienzo της Ιταλίας. Υπακούοντας στις αρχές της Ιταλικής νομοθεσίας για την ενσωμάτωση (όχι πάνω από δύο παιδιά με ειδικές ανάγκες σε κάθε τάξη, που θα πρέπει να έχει λιγότερους από είκοσι μαθητές και βοηθητικό δάσκαλο για κάθε τρία έως τέσσερα παιδιά, που βρίσκονται ενσωματωμένα στο σχολείο) το σχολείο έχει δώδεκα (12) τάξεις, κάθε τάξη δεκαοχτώ (18) μαθητές όπου βρίσκεται ενταγμένος ένας μαθητής με ειδικές ανάγκες. Οι είκοσιδύο (22) από τους σαρανταπέντε (45) δασκάλους που διδάσκουν στο σχολείο έχουν ειδικές γνώσεις. Υπάρχουν έξι (6)

επόπτες και ομάδα ειδικών (Σχολικός Ψυχολόγος, Κοινωνικός Λειτουργός, Σχολίατρος, Νοσοκόμα) με μερική απασχόληση για ορισμένες ώρες την εβδομάδα. Οι μαθητές με ειδικές ανάγκες έχουν την δυνατότητα για επιπλέον διδασκαλία την εβδομάδα και βοήθεια από το τοπικό Κέντρο Υγείας, όταν τη χρειάζονται, και την ειδική ομάδα που παρέχει υπηρεσίες και στο σχολείο. Τα προγράμματα έχουν ευελιξία. Υπάρχει για αρκετές ώρες συνδιδασκαλία από δύο δασκάλους, η δυνατότητα χωρισμού σε ομάδες για εξωμαθητικές δραστηριότητες, όπου ταυτόχρονα γίνονται προσπάθειες για ενσωμάτωση από τους δασκάλους. Δίνεται ακόμη βοήθεια ατομική στους μαθητές που έχουν ιδιαίτερες δυσκολίες σε κάποιους τομείς ενώ παρακολουθούν κανονικά το πρόγραμμα της τάξης τους (Μπιτζαράκης, Τζουριάδου 1987:σελ.40-41).

4.2 Γερμανία.

Το σχέδιο μιας ενοποιημένης παιδείας στα Γερμανικά σχολεία, που εφαρμόζεται σε ορισμένα κρατίδια (Βόννη, SAARLAND) αποτελεί ένα ακόμη επιτυχημένο πειραματισμό. Βασιζόμενοι στην πρόταση για κοινή εκπαίδευση στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό και χωριστή εκεί που θεωρείται αναγκαία επιλέγουν : α) τις ειδικές ώρες μάθησης για παιδιά με δυσκολίες ή ελλείψεις σε ορισμένους τομείς. Οι ώρες αυτές καλύπτονται από τις διαθέσιμες ώρες του δασκάλου, β) την εξατομικευμένη - διαφοροποιημένη διδασκαλία μέσα στην τάξη και γ) τα σχολικά κέντρα όπου συνυπάρχουν δημοτικό σχολείο και σχολείο για ειδικά παιδιά που διατηρούν πλήρη ή μερική ή και ξεχωριστή συμμετοχή (μόνο σε εκδηλώσεις με το δημοτικό σχολείο). Η προσπάθεια για ενοποιημένη παιδεία ξεκινά από το νηπιαγωγείο. Στις τάξεις όπου συμμετέχουν παιδιά με ειδικές ανάγκες αυτές αποτελούνται από λίγους μαθητές, ακολουθούν διαφορετικό ρυθμό

μάθησης για τα ενσωματωμένα παιδιά, χρησιμοποιούν δύο δασκάλους, έχουν σαν κριτήριο ένταξης ενός παιδιού στην διαδικασία, την κοινωνικοποίησή του και το βαθμό ένταξης και κάνουν τακτική ενημέρωση - συζήτηση με τους συμμαθητές για την αποδοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες (ΜΥΤΗ, 1981:σελ.35-37).

4.3 Δανία.

Σύμφωνα με την νομοθεσία στη Δανία, που διέπεται από τις αρχές της Αποκέντρωσης, του Αποχαρκτηρισμού, της φυσιολογικοποίησης και της Ενσωμάτωσης δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά με ειδικές ανάγκες να ενταχθούν σε κανονικά σχολεία. Βασική αρχή στην εκπαίδευση της Δανίας ο "δάσκαλος της τάξης". Ο δάσκαλος αναλαμβάνει μια ομάδα παιδιών και συνεχίζει μαζί τους για 6 έως 7 χρόνια. Πιστεύεται ότι οι ομάδες πρέπει να είναι ανομοιογενείς για να αναπτύσσεται το αίσθημα το αλληλοσεβασμού. Χρησιμοποιείται εξατομικευμένη προσέγγιση και η μάθηση είναι σταδιακή και αργή. Προωθείται η κοινωνική και ατομική εξέλιξη του μαθητή και υπάρχει στενή συνεργασία με την οικογένεια. Υπάρχει σχολική ομάδα ειδικών (Σχολικός Ψυχολόγος, Κοινωνικός Λειτουργός, Σχολικός Σύμβουλος) που συνεργάζεται με τους δασκάλους (DUSSEGAARD, 1988:σελ.53-57 Μπιτζαράκης, Τζουριάδου, 1987:σελ.40).

Μέσα από τη προσέγγιση του χώρου της ειδικής αγωγής όπως αυτός εξελίχθηκε φτάνοντας στην παροχή ειδικής εκπαίδευσης μέσα στο σχολείο, θα ξεχωρίσουμε την ειδική τάξη, σαν τον πιο νέο θεσμό ειδικής εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο και επιλογή της πολιτείας για την μορφή της παροχής της ειδικής εκπαίδευσης μέσα στο σχολείο. Θα προσπαθήσουμε μέσα από τα επόμενα κεφάλαια, να

δούμε την εφαρμογή του θεσμού στην ελληνική πραγματικότητα σύμφωνα με τις αρχές που θέτουν Υπουργείο και θεωρητικοί για την άρτια οργάνωση και λειτουργία του, ρωτώντας τους εκπαιδευτικούς των ειδικών τάξεων και τους γονείς των μαθητών που βρίσκονται σ'αυτές, εφαρμοστές και έμμεσοι δέκτες αντίστοιχα του νέου θεσμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σ κ ο π ό ς της μελέτης μας ήταν να γνωρίσουμε το θεσμό των ειδικών τάξεων, που νομοθετήθηκε στην Ελλάδα μόλις το 1981 και εφαρμόστηκε μετά το 1984, αποτελώντας την κύρια επιλογή της πολιτείας για τη μορφή που πρέπει να έχει η ειδική εκπαιδευτική βοήθεια μέσα στο χώρο του σχολείου για τους μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μάθηση, καθώς και το τρόπο που αυτός οργανώθηκε και λειτουργεί μέσα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα και στο ραγδαία εξελισσόμενο και γεμάτο προβληματισμό χώρο της ειδικής αγωγής.

Για την προσέγγιση του σκοπού της μελέτης μας αρχικά :

- Μελετήσαμε την βιβλιογραφία που μπορέσαμε να εντοπίσουμε σχετικά με την ειδική αγωγή και πιο συγκεκριμένα για τις ειδικές τάξεις. Επίσης ανατρέξαμε σε νομοθετικά διατάγματα που διέπουν τόσο τον τομέα της παροχής ειδικής αγωγής στην Ελλάδα, όσο και τον επιμέρους τομέα της προσφοράς της μέσω της ειδικής τάξης.

- Ηρθαμε σε επαφή με άτομα που προσφέρουν στην ειδική αγωγή από διάφορους χώρους. Συνεργασθήκαμε με δασκάλους ειδικών τάξεων στον Ν. Θεσ/νίκης και στο Ν. Αχαΐας οι οποίοι μας έδωσαν μια πρώτη εικόνα του τρόπου οργάνωσης των ειδικών τάξεων (Η συνεργασία αυτή αποτέλεσε προέρευνα για την σύνταξη του ερωτηματολογίου).

Ηρθαμε σε επαφή με την Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Θεσ/νίκης και συνεργασθήκαμε με τον προϊστάμενο και τους υπαλλήλους της ώστε να μας παράσχουν την απαραίτητη βοήθεια για την έρευνά μας.

Στην προσπάθειά μας για ευρύτερη γνώση του υπομελέτη θέματος επικοινωνήσαμε με τους συμβούλους ειδικής αγωγής της περιφέρειας Μακεδονίας και συζητήσαμε μαζί τους θέματα που αφορούσαν γενικά τον τομέα την ειδικής αγωγής και πιο συγκεκριμένα τις δικές τους αρμοδιότητες. Διατηρήσαμε επαφή μαζί τους καθ'όλη την διάρκεια της εργασίας μας.

- Είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε, ένα διήμερο σεμινάριο που έγινε στις 2-3 Δεκεμβρίου 1989, με θέμα "Τα προβλήματα των παιδιών με ειδικές ανάγκες" που οργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασεως Αναπήρων Παιδων (ΕΛ.Ε.Π.Α.Π.) και μια ημερίδα που έγινε στις 10 Μαρτίου 1989 με θέμα "Εμπειρίες ενσωμάτωσης παιδιών με ειδικές ανάγκες σε ξένες χώρες" που οργανώθηκε από τον Συμβουλευτικό Σταθμό του Ψυχολογικού Κέντρου Βορείου Ελλάδος (Ψ.Κ.Β.Ε.) που πραγματοποιήθηκαν στην Θεσσαλονίκη.

Αφού σχημάτισαμε μια γενική εικόνα της ειδικής αγωγής και ειδικότερα της ειδικής τάξης καταλήξαμε στην πραγματοποίηση έρευνας στις ειδικές τάξεις του Ν.Θεσ/νίκης που απευθύνονταν σε δασκάλους των ειδικών τάξεων και σε γονείς των μαθητών που φοιτούν σ'αυτές.

Τα ερωτήματα στα οποία θέλαμε να πάρουμε απαντήσεις μέσα από την έρευνά μας ήταν :

Ποιά η πραγματικότητα που διέπει τη λειτουργία των ειδικών τάξεων σήμερα ;

Από το θεωρικό πλαίσιο οργάνωσης των ειδικών τάξεων - που παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο II - ποιές διατάξεις του, ακολουθήθηκαν ;

Η ανάπτυξη των ειδικών τάξεων γίνεται με τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να προσφέρουν αυτά για τα οποία συστάθηκαν, δηλαδή αντιμετώπιση των δυσκολιών μάθησης, σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση ;

Ποιά η άποψη και ο προβληματισμός για τον θεσμό των ειδικών τάξεων αυτών που τον εφαρμόζουν (ειδικοί δάσκαλοι) ;

Ποιά στάση κρατούν απέναντι στο θεσμό των οι δέκτες των αποτελεσμάτων τους (μαθητές ειδικών τάξεων και γονείς) ;

Ποιά η ενημέρωση και η άποψη των γονέων και μαθητών που φοιτούν στις ειδικές τάξεις για αυτές και για τα αποτελέσματά τους ;

Ποιά η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της ειδικής τάξης σαν μορφή παροχής ειδικής εκπαίδευσης ;

Η έρευνά μας - όπως αναφέραμε παραπάνω - πραγματοποιήθηκε στο Ν. Θεσ/νίκης και είχε τοπικό χαρακτήρα. Η επιλογή μας αυτή ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης χρόνου που απαιτείται για την πραγμάτωση μιας εκτεταμένης έρευνας. Επίσης ο περιορισμένος αριθμός σπουδαστών που συμμετείχε στην εκπόνηση της έρευνας δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της γενίκευσης της έρευνας. Ακόμη ορισμένα πρακτικά εμπόδια όπως η ύπαρξη έγγραφης άδειας από την Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης κάθε νομού που απαιτείται για την επίσκεψη σε σχολικό χώρο - που ίσως γινόταν και έγκριση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων για μια έρευνα μεγάλης έκτασης - και η έλλειψη οικονομικής επιχορήγησης, έκαναν αδύνατη την γενίκευση της έρευνας.

Θα θέλαμε να είχαμε απαντήσεις στα ερωτηματολόγιά μας και από άλλες πόλεις της Ελλάδας που έχουν ειδικές τάξεις και ίσως

αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα, αλλά αυτό ήταν έξω από τις δυνατότητές μας.

Το Ε ί δ ο ς της έρευνας που χρησιμοποιήσαμε ήταν η διερευνητική (Φίλιας, 1977, σελ. :27-31). Εμφαση στην έρευνά μας δίνουμε στην ανακάλυψη στοιχείων που διέπουν την οργάνωση και την λειτουργία των ειδικών τάξεων σήμερα. Παρόλες τις προσπάθειές μας δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε - τουλάχιστον στον ελληνικό χώρο - έρευνα που να ασχολείται με το υπομελέτη θέμα.

Η Έ ρ ε υ ν ά μας αποτελείται από δύο μέρη :

Στο πρώτο μέρος απευθύναμε ερωτηματολόγια στους δασκάλους των ειδικών τάξεων για να γνωρίσουμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκαν και λειτουργούν οι ειδικές τάξεις, το είδος της εκπαίδευσης που παρέχεται, το πώς επιδρά αυτή στο μαθητή, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τον προβληματισμό του γύρω απ'αυτές.

Στο δεύτερο μέρος της έρευνας απευθύναμε ερωτηματολόγια στους γονείς των μαθητών που φοιτούν στις ειδικές τάξεις για να γνωρίσουμε το περιβάλλον των μαθητών, την ενημέρωση των γονιών για την ειδική τάξη, την στάση που κρατούν, και την άποψη των ίδιων καθώς έμμεσα και των παιδιών τους γι'αυτή.

Για τη συλλογή των πληροφοριών από δασκάλους και γονείς συντάξαμε δύο Ε ρ ω τ η μ α τ ο λ ό γ ι α.

Το πρώτο ερωτηματολόγιο το απευθύναμε στους δασκάλους και αποτελείται από τρεις ενότητες ερωτήσεων :

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν τους ίδιους τους δασκάλους, την εκπαιδευτική τους εμπειρία και

κατάρτιση. Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από ερωτήσεις που δίνουν πληροφορίες για την δημιουργία της ειδικής τάξης τον τρόπο λειτουργίας της και για τους μαθητές που φοιτούν σ'αυτή. Η τρίτη ενότητα αναφέρεται στις συνεργασίες που αναπτύσσονται με κέντρο την ειδική τάξη και τον εκπαιδευτικό της, το επίπεδο ενημέρωσης αυτών που εμπλέκονται με την ειδική τάξη και αξιολόγηση των (δίων των εκπαιδευτικών για το θεσμό και την λειτουργία του.

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο το απευθύναμε στους γονείς των μαθητών των ειδικών τάξεων και αποτελείται, επίσης, από τρεις ενότητες ερωτήσεων :

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν το περιβάλλον του μαθητή (οικογενειακό, κοινωνικό, οικονομικό κ.α.) Η δεύτερη ενότητα ερωτήσεων αναφέρεται στη συνέχιση της μάθησης στο σπίτι και η τρίτη ενότητα συμπεριλαμβάνει τη γνώμη των γονέων για την ειδική τάξη και την άποψη των μαθητών όπως την μεταφέρουν στο περιβάλλον τους.

Το ερωτηματολόγιο που απευθύναμε στους δασκάλους των ειδικών τάξεων αποτελείται από 40 ερωτήσεις και το ερωτηματολόγιο προς τους γονείς από 31. Οι τύποι των ερωτήσεων και στα δύο ερωτηματολόγια ήταν κλειστές ανοιχτές και προκατασκευασμένες. Οι περισσότερες από τις ερωτήσεις που περιλαμβάνονταν στα ερωτηματολόγια ήταν ανοιχτές για να δώσουμε την δυνατότητα σε δασκάλους και γονείς να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους χωρίς να τους κατευθύνουμε σε απαντήσεις που, ίσως, δεν είχαν σκεφθεί (Φίλιας 1977,σελ. :152-156).

Όλα τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με προσωπικές συνεντεύξεις με τους ερωτώμενους, για να εξασφαλίσουμε αυθόρμητες απαντήσεις, να έχουμε την δυνατότητα να παρέχουμε εξηγήσεις, να

μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε την παρατήρηση για πιθανή συλλογή στοιχείων και να δημιουργήσουμε σχέση με τους ερωτώμενους που θα επιτρέψει ευκολότερα την έκφραση προσωπικών απόψεων (Φίλιας 1977, σελ. 138 και 145-146).

Για την πραγματοποίηση της εργασίας μας συναντήσαμε πολλά εμπόδια. Εδώ θα αναφέρουμε ορισμένα που επέδρασαν αμεσότερα στην εκπόνηση της εργασίας μας.

Ενα σημείο στο οποίο θέλουμε να αναφερθούμε είναι η έλλειψη βιβλιογραφικών μελετών πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Παρόλες τις προσπάθειές μας δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε κάποια βιβλία που να αναφέρονται συγκεκριμένα στο θεσμό των ειδικών τάξεων. Μόνο απασπασματικές αναφορές σε βιβλία που αναφέρονται γενικά στην ειδική αγωγή μπορέσαμε να βρούμε. Η έλλειψη αυτή δικαιολογείται, εν μέρει, αν σκεφτούμε ότι ο θεσμός των ειδικών τάξεων είναι σχετικά πρόσφατος στην Ελλάδα. Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφικής μας αναφοράς προέρχεται από άρθρα που κατά καιρούς δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά, κυρίως της εκπαίδευσης, και αναφέρονται στο νεοσύστατο θέμα των ειδικών τάξεων χωρίς να μπορούν να παρουσιάσουν αποτελέσματα από την λειτουργία τους.

Ενα άλλο σημείο που συναντήσαμε δυσκολίες ήταν η παραχώρηση έγγραφης άδειας από την Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Θεσ/νίκης που από το ένα μέρος θα μας επέτρεπε να συναντήσουμε τους δασκάλους των ειδικών τάξεων στο χώρο του σχολείου και από το άλλο θα προέτρεπε Διευθυντές σχολείων και δασκάλους ειδικών τάξεων να μας δώσουν τα στοιχεία των μαθητών για να επισκεφθούμε τις οικογένειές τους.

Η δυσκολία για το πρώτο μέρος ξεπεράστηκε ύστερα από μια διαδικασία που ξεκίνησε από έγγραφο που στάλθηκε από την Σχολή

Κοινωνικής Εργασίας για παροχή βοήθειας στο έργο μας και με την προσωπική μας παρουσία στην Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που σαν αποτέλεσμα είχαν την παραχώρηση έγγραφης άδειας με την οποία μας επιτρεπόταν να επισκεφθούμε το χώρο του σχολείου και να συναντήσουμε τους δασκάλους των ειδικών τάξεων.

Για το δεύτερο μέρος, όμως, την παροχή εγγράφου της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που θα προέτρεπε τους Διευθυντές και τους δασκάλους να μας δώσουν τα στοιχεία των μαθητών για επίσκεψη στο σπίτι τους, δεν μπορέσαμε να πάρουμε έγγραφη έγκριση παρά μόνο την προφορική έγκριση του προϊσταμένου της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που μας παρέπεμψε στην κρίση του Διευθυντή του σχολείου που στεγάζει την ειδική τάξη και των δασκάλων της.

Εχοντας την κατάσταση της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που περιελάμβανε τις ειδικές τάξεις του νομού, την έγγραφη έγκριση, το συνοδευτικό γράμμα της υπεύθυνης καθηγήτριας και την προφορική έγκριση για την παροχή των στοιχείων των μαθητών επικοινωνήσαμε τηλεφωνικά με τους Διευθυντές των σχολείων και στην συνέχεια συναντηθήκαμε με τους δασκάλους των ειδικών τάξεων.

Αν και η ανταπόκριση των δασκάλων των ειδικών τάξεων στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου υπήρξε καθολική - σημείο πολύ θετικό για την ερευνά μας - δεν ανταποκρίθηκαν το ίδιο δάσκαλοι και διευθυντές στην προφορική έγκριση της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την παροχή ονομάτων και διευθύνσεων των μαθητών. Η κακώς εννοούμενη "προστασία" της οικογένειας, η αγωνία και ο φόβος για την δική μας στάση απέναντί της καθώς και η δική τους ίσως ανασφάλεια επέτρεψε τη συλλογή των στοιχείων 63 μόνο μαθητών

από 8 ειδικές τάξεις, από το σύνολο των 15 ειδικών τάξεων και τους 148 μαθητές (στοιχείο που έδωσαν οι δάσκαλοι).

Από τις 8 ειδικές τάξεις που μας δόθηκαν τα στοιχεία των μαθητών σε ορισμένες απ'αυτές δάσκαλοι και διευθυντές σχολείων μας τα παραχώρησαν ανεπιφύλακτα. Στις υπόλοιπες χρειάστηκε να ξεπεράσουμε την επιφυλακτικότητά τους με διάφορους τρόπους όπως : να επικοινωνήσει τηλεφωνικά ο δάσκαλος της ειδικής τάξης με τους γονείς των μαθητών και να μας δώσει τα στοιχεία μόνο όσων δέχονταν να συναντηθούν μαζί μας, να στείλει ο δάσκαλος της ειδικής τάξης μια επιστολή που είχαμε συντάξει εμείς στους γονείς και τους εξηγήσαμε το σκοπό της έρευνας και τους προτρέπαμε να απαντήσουν θετικά για συνεργασία. Επίσης σε μια ειδική τάξη συναντηθήκαμε με τους γονείς των μαθητών των ειδικών τάξεων, σε μια συνάντηση των γονέων της τάξης, τους εξηγήσαμε τον σκοπό της έρευνάς μας και τους προτρέπαμε για συνεργασία.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων έρευνας θα γίνει στο επόμενο κεφάλαιο (κεφάλαιο IV) ξεχωριστά για τα δύο μέρη της ξεκινώντας από τα αποτελέσματα, της έρευνας που απευθύνονταν στους δασκάλους των ειδικών τάξεων και συνεχίζοντας με τα αποτελέσματα, της έρευνας που απευθύνονταν στους γονείς των μαθητών που φοιτούν στις ειδικές τάξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο πρώτο μέρος της έρευνάς μας απευθυνθήκαμε στους δασκάλους των ειδικών τάξεων του Ν.Θεσ/νίκης με σκοπό να διαπιστώσουμε πώς εφαρμόζεται, στην πράξη, ο θεσμός των ειδικών τάξεων σαν μορφή παροχής ειδικής εκπαίδευσης μέσα στον χώρο του σχολείου. Θέλαμε να δούμε μέσα από την οπτική γωνία των ειδικών δασκάλων, τον τρόπο που οργανώθηκαν οι ειδικές τάξεις, πώς λειτουργούν σήμερα καθώς και τη μορφή της ειδικής εκπαίδευσης που παρέχουν για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες των μαθητών στη μάθηση.

Σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, στο Ν.Θεσ/νίκης έχουν ιδρυθεί 16 ειδικές τάξεις από τις οποίες το σχολικό έτος 1989-90 δεν λειτούργησαν δύο : η μία στο 4ο Δημ.Σχολείο Καλαμαριάς, λόγω έλλειψης χώρου για τη στέγασή της και η άλλη στο Δημ.Σχολείο Πανοράματος λόγω έλλειψης ειδικού δασκάλου (οι πληροφορίες πάρθηκαν από τους διευθυντές αυτών των σχολείων).

Από τις υπόλοιπες 14 ειδικές τάξεις η μία έχει δύο τμήματα, με ξεχωριστό δάσκαλο το καθένα, και σύμφωνα με την άποψη της διεύθυνσης και των δασκάλων που εργάζονται σ'αυτά, θεωρούνται δύο ξεχωριστές τάξεις (σύνολο 15 ειδικές τάξεις).

Από τις 15 ειδικές τάξεις οι 4 (26,66%) βρίσκονται στην ευρύτερη περιφέρεια του Ν.Θεσ/νίκης. Επίσης τρεις ειδικές τάξεις (20%) είναι ειδικές τάξεις - τμήματα για μαθητές που έχουν προβλήματα βαρηκοΐας.

Από πληροφορίες που αντλήθηκαν από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων και από το σύνολο των 15 ειδικών τάξεων (πίνακας 1) : Δύο (2) χρόνια λειτουργούν στο Ν.Θεσ/νίκης 5 ειδικές τάξεις (33,33%), 3 χρόνια λειτουργούν επίσης 5 ειδικές τάξεις (33,33%), πριν από 4 χρόνια ξεκίνησαν τη λειτουργία τους 4 ειδικές τάξεις (26,66%), ενώ πριν από πέντε χρόνια ξεκίνησε τη λειτουργία της μια ειδική τάξη (6,66%). Κατά το σχολικό έτος που πέρασε (1989-90) δεν λειτούργησε καμία καινούργια ειδική τάξη αν και η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μας γνωστοποίησε ότι έχουν συσταθεί και πρόκειται να λειτουργήσουν το σχολικό έτος 1990-91 άλλες 4 ειδικές τάξεις.

Χρόνια Εργασίας Δασκάλων Ειδικών Τάξεων

Ζητήσαμε από τους δασκάλους που εργάζονται στις ειδικές τάξεις του Ν.Θεσ/νίκης να μας απαντήσουν :

- α) πόσα χρόνια εργάζονται ως δάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- β) ποιός ο χρόνος εργασίας τους στην ειδική αγωγή και
- γ) ποιός ο χρόνος εργασίας τους στην συγκεκριμένη ειδική τάξη.

Σαν δάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων (πίνακας 2) : 2 δάσκαλοι (13,33%) εργάζονται κάτω από πέντε χρόνια, 8 δάσκαλοι εργάζονται από 5 μέχρι 8 χρόνια (53,33%), 2 δάσκαλοι εργάζονται από 9 μέχρι 12 χρόνια (13,33%) και 3 δάσκαλοι εργάζονται πάνω από 21 χρόνια στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (20%).

Στον τομέα της ειδικής αγωγής : 3 δάσκαλοι εργάζονται τον πρώτο τους χρόνο (20%), 7 δάσκαλοι εργάζονται 2 χρόνια (46,66%),

Πίνακας 1.

Χρόνια Λειτουργίας των Ειδικών Τάξεων

A / A	Χρόνια λειτουργίας ειδικών τάξεων ν.θεσ/νίκης	Αριθμ. ειδικ. τάξεων
1.	1 χρόνο	-
2.	2 χρόνια	5
3.	3 χρόνια	5
4.	4 χρόνια	4
5.	5 χρόνια	1
ΣΥΝΟΛΟ		15*

* Δεν υπάρχει ο χρόνος ίδρυσης και λειτουργίας για τις δύο ειδικές τάξεις που σταμάτησαν την λειτουργία τους το σχολ. έτος '89-90.

Πίνακας 2

Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων
στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

A / A	Χρόνια εργασίας δασκάλου	Αριθμός δασκάλ.	%
1.	Κάτω από 5 χρόνια	2	13.33
2.	5 - 8 χρόνια	8	53.33
3.	9 - 12 χρόνια	2	13.33
4.	21 και πάνω	3	20
		15	100 %

2 δάσκαλοι εργάζονται 3 χρόνια (13,33%), 1 δάσκαλος εργάζεται 5 χρόνια (6,66%) και 2 δάσκαλοι (13,33%) εργάζονται πάνω από 22 χρόνια στο χώρο της ειδικής αγωγής (πίνακας 3).

Από τους 15 δασκάλους των ειδικών τάξεων, οι 12 (80%) εργάστηκαν στον τομέα της ειδικής αγωγής μόνο στις ειδικές τάξεις, χωρίς να έχουν εργαστεί πριν σ'άλλο πλαίσιο. Οι υπόλοιποι 3 δάσκαλοι (20%) εργάστηκαν και σ'άλλα πλαίσια ειδικής αγωγής (Ψυχολογικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος, 2 δάσκαλοι, και Σχολή Κωφών, 1 δάσκαλος) (πίνακας 3).

Τα χρόνια εργασίας στη συγκεκριμένη ειδική τάξη των δασκάλων είναι : για πρώτο χρόνο διδάξαν σ'αυτήν 5 δάσκαλοι (33,33%), 2 χρόνια διδάσκουν 9 δάσκαλοι (60%) ενώ 3 χρόνια διδάσκει 1 δάσκαλος (6,66%) (πίνακας 45, Παράρτημα Α).

Συγκρίνοντας τα χρόνια λειτουργίας των ειδικών τάξεων (πίνακας 1), με τα χρόνια του δασκάλου στη συγκεκριμένη ειδική τάξη συμπεραίνουμε ότι μόνο 5 τάξεις διατήρησαν τον ίδιο δάσκαλο κατά τα χρόνια λειτουργίας τους (33,33%), ενώ 10 τάξεις (66,66%) άλλαξαν τουλάχιστον 1 δάσκαλο κατά τα χρόνια λειτουργίας τους. Συγκεκριμένα από τις τάξεις που λειτουργούν 2 χρόνια (5 τάξεις) οι τέσσερις διατήρησαν το δάσκαλό τους για δύο χρόνια, ενώ η μία άλλαξε δάσκαλο. Από τις τάξεις που λειτουργούν 3 χρόνια (5 τάξεις) συνέβη το αντίθετο, 4 τάξεις άλλαξαν τουλάχιστον ένα δάσκαλο ενώ ένας δάσκαλος παραμένει και για τα τρία χρόνια στην ίδια τάξη. Τέλος οι τάξεις που λειτουργούν 4 και 5 χρόνια, (4) και (1) τάξεις αντίστοιχα, άλλαξαν δάσκαλο κατά την διάρκεια της λειτουργίας τους (πίνακας 4).

Η κινητικότητα αυτή των δασκάλων των ειδικών τάξεων είναι δυνατόν να επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα όσον αφορά το πρόγραμμα

Πίνακας 3

Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων στον
Τομέα της Ειδικής Αγωγής

Χρόνια εργασίας σαν δάσκαλος ειδικής αγωγής	Αριθμός δασκάλ.	%	%	Τομέας
1 χρόνος	3	20	79.99	Μόνο στην ειδική τάξη
2 χρόνια	7	46.66		
3 χρόνια	2	13.33		
5 χρόνια	1	6.66	19.99	Άλλοι φο- ρεις ειδι- κής αγωγής
22 χρόνια	2	13.33		
	15	100 %	100 %	

Πίνακας 4

Συγκριτικός Πίνακας Χρονών Λειτουργίας Ειδικών Τάξεων
και Σταθερότητα Δασκάλων που Εργάζονται σ'Αυτές

Χρόνια λειτουργίας ειδικής τάξης	Τάξεις με τον ίδιο δάσκαλο	Τάξεις που άλλαξαν δάσκαλο	Σύνολο τάξεων
1 χρόνος	-	-	
2 χρόνια	4	1	5
3 χρόνια	1	4	5
4 χρόνια	-	4	4
5 χρόνια	-	1	1
	5 τάξεις	10 τάξεις	15

και τη λειτουργία τους που χρειάζεται τόσο για το διδακτικό έργο όσο και για την βελτίωση της συμπεριφοράς ως προς το σχολείο, των μαθητών που διδάσκονται στις ειδικές τάξεις.

Η Εκπαίδευση των Δασκάλων των Ειδικών Τάξεων.

Στην ερώτηση σχετικά με την εκπαίδευση των δασκάλων που διδάσκουν στις ειδικές τάξεις, η μεγάλη πλειοψηφία των δασκάλων (11) απάντησαν πως είναι απόφοιτοι μόνο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας (73,33%). Μόνο 1 δασκάλα (6,66%) είναι απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας με ειδίκευση σε ξένο Πανεπιστήμιο στην ειδική αγωγή. Επίσης 2 δάσκαλοι (13,33%) έκαναν επιπλέον σπουδές σχετικές με την ειδική αγωγή (φοίτηση στο Ίδρυμα Κωφών και Βαρηκώων για ένα χρόνο και εκμάθηση νοηματικής αντίστοιχα). Τέλος 1 δάσκαλος (6,66%) είναι κάτοχος και δεύτερου πτυχίου χωρίς σχέση με την ειδική αγωγή (πίνακας 46, Παράρτημα Α).

Από τις σπουδές των ειδικών δασκάλων απουσιάζει στη συντριπτική πλειοψηφία, 14 από τους 15 δασκάλους (93,33%) "η μετεκπαίδευσή τους στο τμήμα ειδικής αγωγής του Μαράσλειου Διδασκαλίου Δημοτικής Εκπαίδευσης (Μ.Δ.Δ.Ε.) ή μετεκπαίδευση σε Α.Ε.Ι ημεδαπής ή αλλοδαπής . . . ." (νόμος 1566/30-9-85, άρθρο 35).

Το παραπάνω γεγονός σε συνδιασμό με την μη ύπαρξη στη πλειοψηφία των δασκάλων, "πενταετής διδακτικής υπηρεσίας σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής" (νόμος 1556/85, άρθρο 35) (πίνακας 3), σε 12 από τους 15 δασκάλους (80%), καθιστά την πλειοψηφία των δασκάλων αδύναμη να ανταποκριθεί, από πλευράς τυπικών προσόντων, στις αυξημένες απαιτήσεις του ρόλου τους, καθώς και των μαθητών της τάξης τους. Από τους δασκάλους επισημάνθηκε πως η ευθύνη για το γεγονός αυτό είναι και της πολιτείας καθώς οι προσωπικές (οικογένεια) και κοινωνικές

υποχρεώσεις (εργασία κ.λ.π.) δεν τους επιτρέπουν να παραμείνουν στην Αθήνα για να ειδικευτούν στην ειδική αγωγή από το Μ.Δ.Δ.Ε. Παράλληλα η έλλειψη μαθημάτων ειδικής αγωγής σε έκταση μέσα στο Πανεπιστήμιο αναγκάζει τον δάσκαλο της ειδικής τάξης να "παλεύει" μόνος τους με τις εκπαιδευτικές και άλλες ανάγκες των μαθητών της τάξης του.

Την έλλειψη ειδίκευσης στον τομέα της ειδικής αγωγής έρχονται να καλύψουν τα σεμινάρια που γίνονται κατά καιρούς σχετικά μ'αυτήν. Τα σεμινάρια είναι ένας εύκολος τρόπος, αλλά όχι πάντοτε αποδοτικός, και δεν είναι δυνατόν να καλύψουν από μόνα τους τις ανάγκες ενημέρωσης των δασκάλων.

Στην ερώτηση αν παρακολούθησαν κάποιο σχετικό σεμινάριο με την ειδική αγωγή οι δάσκαλοι απάντησαν : στο μεγαλύτερο ποσοστό 66,66% (10 στους 15 δασκάλους) ότι έχουν παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια την τελευταία πενταετία, ενώ οι υπόλοιποι 5 (33,33%) ότι δεν έχουν παρακολουθήσει.

Από τους δασκάλους που παρακολουθήσαν κάποια σεμινάρια (10) οι 7 δάσκαλοι (70%) παρακολούθησαν 1 με 2 σεμινάρια τα πέντε τελευταία χρόνια.

Ενας από τους 15 δασκάλους (6,66%) παρακολούθησε σεμινάρια σε ξένη χώρα (Δανία - Λουξεμβούργο).

Τα σεμινάρια που ανέφεραν οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν τοπικό χαρακτήρα καθώς στην μεγαλύτερή τους πλειοψηφία οργανώθηκαν από φορείς της πόλης της Θεσ/νίκης (ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΠΑΣΤΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΕΛΕΠΑΠ).

Η Δημιουργία των Ειδικών Τάξεων στο Ν.Θεσ./νίκης.

"Η ίδρυση των ειδικών τάξεων γίνεται με

Π.Δ. ύστερα από πρόταση της αρμόδιας

Διεύθυνσης και την σύμφωνη γνώμη του
σχολικού συμβούλου Ειδικής Αγωγής"

(Υ.Π.Ε.Π.Θ. Εγκύκλιος Γ6/399, 1-10-84)

Ανάμεσα στις προϋποθέσεις για την ίδρυση της ειδικής τάξης είναι "η διαπίστωση κατά την γνώμη των διδασκόντων, του Συμβούλου Ειδικής Αγωγής και της ιατροπαιδαγωγικής υπηρεσίας, όπου χρειάζεται, της ύπαρξης μαθητών με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες".

Ρωτήσαμε τους δασκάλους των ειδικών τάξεων για τον τρόπο δημιουργίας της τάξης στην οποία διδάσκουν. Από τους 15 δασκάλους οι 5 (33,33%) απάντησαν πως δεν γνώριζαν ποιές ανάγκες οδήγησαν στην δημιουργία της ειδικής τάξης στην οποία διδάσκουν και τον τρόπο με τον οποίο αυτή δημιουργήθηκε. Στην πλειοψηφία τους είχαν μόνο ένα χρόνο υπηρεσίας στην συγκεκριμένη τάξη. Από τους υπόλοιπους 10 δασκάλους, απάντησαν πως υπεύθυνοι για την δημιουργία της τάξης σε 4 περιπτώσεις (40%) υπήρξε το διδακτικό προσωπικό του σχολείου (δάσκαλοι - διευθυντής) που σε μια μάλιστα περίπτωση συνεργάστηκε και με τον πρόεδρο της κοινότητας στην οποία ανήκει το σχολείο. Με το ίδιο ποσοστό εμφανίζονται και οι γονείς των μαθητών να πιέζουν για την δημιουργία της ειδικής τάξης (4 ειδικές τάξεις 40%). Στις τάξεις αυτές συμπεριλαμβάνονται οι τρεις τάξεις βαρηκών μαθητών και μια ακόμη όπου γονείς μαθητών με οργανικά προβλήματα επιθυμούν την ένταξή των παιδιών τους σε κανονικό σχολείο. Ο Σχολικός Σύμβουλος, από τις απαντήσεις των δασκάλων εμφανίζεται να συμμετέχει στην απόφαση δημιουργίας 2 ειδικών τάξεων και μάλιστα σε μια εμφανίζεται από τον δάσκαλο της ειδικής τάξης ως ο μόνος υπεύθυνος. Εντύπωση προκαλεί και η απάντηση ενός δασκάλου, που

προβάλλει ως υπεύθυνο για την δημιουργία της τάξης πρώτιστα την "υποβαθμισμένη περιοχή" όπου βρίσκεται το σχολείο (πίνακας 5).

Οι Μαθητές των ειδικών τάξεων στο Ν.Θεσ/νίκης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δόθηκαν από τους δάσκαλους των ειδικών τάξεων, μαθήματα στις ειδικές τάξεις παρακολουθούν 148 μαθητές από τους οποίους 86 είναι αγόρια (58,10%) και 62 είναι κορίτσια (42,90%).

Οι μαθητές αυτοί προέρχονται από τα συστεγαζόμενα σχολεία ή το συγκρότημα των σχολείων ή και τα γειτονικά σχολεία προς το σχολείο που στεγάζει την ειδική τάξη. Γι'αυτό και στάθηκε πολύ δύσκολο να βρεθεί ο πληθυσμός (μαθητές σχολείων) από τον οποίο προέρχονται οι μαθητές που παρακολουθούν και την ειδική τάξη.

Οι μαθητές προέρχονται από όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου (πίνακας 6). Αναλυτικά η τάξη που παρακολουθούν οι μαθητές (σχ. περίοδος 89-90) είναι:

Την Α'τάξη του δημοτικού παρακολουθούν παράλληλα με την ειδική τάξη 20 μαθητές (13,51%). Το υψηλότερο ποσοστό (29,72%) και σύνολο 44 μαθητών παρακολουθούν την Β'τάξη του Δημοτικού. Την Γ'τάξη παρακολουθούν 20 μαθητές (13,51%) την Δ'τάξη 29 μαθητές (19,59%) την Ε'τάξη 15 μαθητές (10,13%) και την Στ'τάξη 17 μαθητές (11,48%). Υπάρχουν ακόμη 3 μαθητές (2,02%) που δεν παρακολουθούν κάποια τάξη του Δημοτικού σχολείου είτε γιατί έχουν τελειώσει το δημοτικό και δεν μπορούν να παρακολουθήσουν το γυμνάσιο, είτε οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν είναι σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην τους δέχεται καμία κανονική τάξη.

Από το ιστόγραμμα (πίνακας 7) παρατηρούμε πως η εκτίναξη των ποσοστών των μαθητών που παρακολουθούν την ειδική τάξη πραγματοποιείται στην Β'τάξη και Δ'τάξη. Όσον αφορά την Β'τάξη η

Πίνακας 5

Ευτελεστές στην Δημιουργία της Ειδικών Τάξεων

Ευτελεστές στην δημιουργία των ειδικών τάξεων	Αριθμός απαντήσεων δασκάλων	Ποσοστά για όσους γνώριζαν	%
Γονείς των μαθητών*	4	40	26.66
Διδακτικό προσωπικό (δάσκαλ. & διευθυν)	3	30	20
Διδακτικό προσωπικό σχολικός σύμβουλος πρόεδρος κοινότητας	1	10	6.66
Σχολικός σύμβουλος	1	10	6.66
Υποβαθμισμέν. περιοχ	1	10	6.66
ΣΥΝΟΛΟ	10	100 %	76.66
Δεν γνωρίζω	5		33.33
	15		100 %

* Από τις 4 τάξεις, οι τρεις είναι οι ειδικές τάξεις βαρηνκών μαθητών.

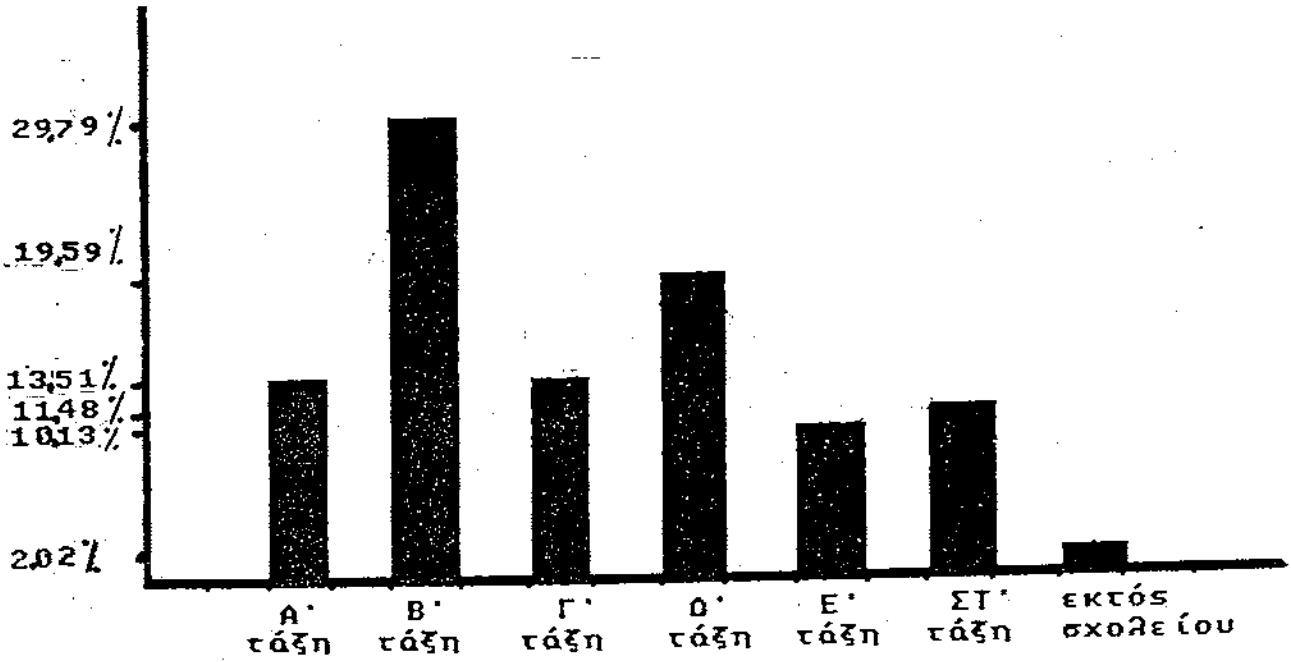
Πίνακας 6

Μαθητές στις Ειδικές Τάξεις
 Σύνολα κατά Κανονική Τάξη από/που Προέρχονται
 οι Μαθητές των Ειδικών Τάξεων.

Α / Α	Κανονική τάξη όπου ανήκουν οι μαθητές	Μαθητές που παρακολουθούν την ειδική τάξη												Σύνολο μαθητών κατά τάξη	%			
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			12		
1.	Α' τάξη	0	0	1	3	2	4	3	0	1	0	0	0	1	4	1	20	13.51
2.	Β' τάξη	0	12	0	1	5	1	10	0	1	3	2	3	1	4	44	29.72	
3.	Γ' τάξη	0	2	2	0	0	0	4	3	0	3	1	2	1	2	20	13.51	
4.	Δ' τάξη	5	2	2	1	2	0	5	0	3	0	3	1	4	0	29	19.59	
5.	Ε' τάξη	2	1	0	2	1	0	1	0	0	2	4	0	0	2	15	10.13	
6.	ΣΤ' τάξη	0	0	1	0	2	0	0	2	1	0	5	0	4	0	17	11.48	
7.	Εκτός σχολείου	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2.02	
	Σύνολ. μαθητών κατά ειδ. τάξη	7	17	7	8	12	5	19	6	9	5	18	5	12	6	12	148	100 %

Ιστόγραμμα 7

Προέλευση Μαθητών στην Ειδική Τάξη
από τις Κανονικές Τάξεις.

αιτία μπορεί να αναζητηθεί στην διαπίστωση της δυσκολίας των μαθητών από τον δάσκαλο που γίνεται ευκολότερη καθώς γίνεται πιο εμφανής η δυσκολία του μαθητή να παρακολουθήσει την τάξη του.

Ωστόσο η εκτίναξη των αριθμών στην Β' τάξη οφείλεται και στο ότι ενώ το σύνολο των τάξεων από όπου προέρχονται οι μαθητές της ειδικής τάξης δίνουν από 1 μέχρι 5 μαθητές στην ειδική τάξη, σε δύο τάξεις (πίνακας 6) ο αριθμός των μαθητών της Β' τάξης που συνθέτουν την ειδική τάξη είναι ασυνήθιστα υψηλός σε δύο σχολεία (12 μαθητές και 10 μαθητές αντίστοιχα) για λόγους άγνωστους προς εμάς.

Το υψηλό ποσοστό της Δ' τάξης όσον αφορά την παράπομπή των μαθητών από την συγκεκριμένη τάξη στην ειδική μπορεί να δικαιολογηθεί αν ληφθεί υπόψη πως η τάξη αυτή αποτελεί για τις δυνατότητες ορισμένων μαθητών ως οριακή. (Παρασκευόπουλος 1980:σελ.130).

Το ποσοστό της Στ' τάξης (11,48%) και 17 μαθητές μας οδηγεί να σκεφθούμε το μέλλον των μαθητών που πρόκειται να αποφοιτήσουν από το δημοτικό σε σχέση με τον ελάχιστο αριθμό ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σύνολο 7 Γυμνασίων σ' όλη την χώρα κατά το σχολ.έτος '88-89 (ΥΠΕΠΘ Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής (α) 1988:σελ.17).

Μπορούμε ακόμη να διακρίνουμε πως από τις 15 ειδικές τάξεις οι 12 (80%) συμπεριλαμβάνουν στη σύνθεσή τους μαθητές από την Β' τάξη, ενώ επίσης από τις 15 ειδικές τάξεις οι 11 (73,3%) συμπεριλαμβάνουν μαθητές από την Δ' τάξη των δημοτικών σχολείων. Στην συχνότητα εμφάνισης κάποιας τάξης στο σύνολο των ειδικών τάξεων ακολουθούν, η Α' τάξη και η Γ' τάξη των σχολείων που δίνουν μαθητές σε 9 ειδικές τάξεις (60%) ενώ η Ε' τάξη δίνει μαθητές σε 8

από τις 15 ειδικές τάξεις (53,3%) και τέλος από την Στ' τάξη 7 ειδικές τάξεις (46,6%) έχουν μαθητές στην σύνθεσή τους (πίνακας 47, Παράρτημα Α).

Στην σύνθεση των ειδικών τάξεων συμμετέχουν οι κανονικές τάξεις του σχολείου ως εξής : Δεν υπάρχει ειδική τάξη που οι μαθητές της να προέρχονται μόνο από μία τάξη. Μαθητές από δύο μόνο τάξεις του σχολείου έχουν 4 ειδικές τάξεις (26,66%). Μαθητές από τρεις τάξεις του σχολείου έχουν 2 ειδικές τάξεις (13,33%). Σε 3 ειδικές τάξεις (20%) οι μαθητές που τις συνθέτουν προέρχονται από 4 τάξεις του Δημοτικού σχολείου. Μαθητές από 5 τάξεις του Δημοτικού σχολείου αποτελούν τη σύνθεση σε 5 ειδικές τάξεις (33,33%) και μόνο μια ειδική τάξη έχει μαθητές και από τις 6 τάξεις του Δημοτικού σχολείου (6,66%) (πίνακας 48, Παράρτημα Α).

Ο αριθμός των μαθητών στις ειδικές τάξεις κυμαίνεται : Από 5 μέχρι 6 μαθητές σε 5 ειδικές τάξεις (33,33%). Από 7 μέχρι 8 μαθητές σε 3 ειδικές τάξεις (20%), 9 μαθητές έχει μια ειδική τάξη (6,66%), 11 μέχρι 12 μαθητές έχουν 3 ειδικές τάξεις (20%) ενώ από 17 μέχρι 19 μαθητές έχουν 3 ειδικές τάξεις (20%) (πίνακας 8).

Ο Μ.Ο. των μαθητών που παρακολουθούν σε κάθε ειδική τάξη είναι 9,8 μαθητές.

Στην ερώτησή μας πόσοι από το σύνολο των μαθητών που παρακολούθησαν μαθήματα στην ειδική τάξη (148 μαθητές, σχ.περίοδος '89-90), παρακολούθησαν μαθήματα σ' αυτήν και τον προηγούμενο χρόνο (σχ.περίοδος '88-89) οι 15 δάσκαλοι συνολικά έδωσαν 91 μαθητές που αντιπροσωπεύουν το (61,48%) επί του συνόλου των μαθητών που παρακολουθούν την ειδική τάξη.

Στην ίδια ερώτηση ζητούσαμε να μας απαντήσουν και πόσοι από τους μαθητές παρακολούθησαν την ειδική τάξη και πριν από 2 χρόνια

Πίνακας Β
Αριθμός Μαθητών στις Ειδικές Τάξεις

A / A	Αριθμός μαθητών	Αριθμός απαντήσεων δασκάλων	%
1.	5 - 6	5	33.33
2.	7 - 8	3	20
3.	9 - 10	1	6.66
4.	11 - 12	3	20
5.	17 - 19	3	20
		15	100 %

(σχ. περίοδος '87-88). Στην ερώτησή μας απάντησαν πως δεν γνωρίζουν 5 δάσκαλοι (50%) στο σύνολο των ειδικών τάξεων που λειτουργούσαν την περίοδο εκείνη (10 ειδικές τάξεις) (βλ. πίνακα 1). Οι 5 δάσκαλοι που δεν απάντησαν δεν βρίσκονταν στην συγκεκριμένη ειδική τάξη για την σχολική περίοδο που τους ρωτούσαμε.

Οι δάσκαλοι που απάντησαν (5 δάσκαλοι) έδωσαν τον αριθμό των 20 μαθητών που βρίσκονταν στην ειδική τάξη και πριν 2 χρόνια (87-88) και βρίσκονται σ'αυτήν και κατά την φετινή χρονιά.

Ο αριθμός των 20 μαθητών αποτελεί το (21,97%) των 91 μαθητών που παρακολούθησαν και πριν ένα χρόνο ('88-89) την ειδική τάξη με αυξητική τάση καθώς λείπουν οι απαντήσεις των μισών δασκάλων.

Στην ερώτησή μας για το πόσοι μαθητές βρίσκονταν στην ειδική τάξη και πριν από 3 χρόνια ('86-87) απάντησαν 2 δάσκαλοι (40%) και απάντησαν πως δεν γνωρίζουν 3 δάσκαλοι (60%) των 5 ειδικών τάξεων που λειτουργούσαν την σχολική περίοδο (86-87) (πίνακας 1). Ο αριθμός των μαθητών που μας δόθηκε είναι 9 μαθητές και αποτελούν το (9,8%) των 91 μαθητών που παρακολουθούν και κατά την σχολ. περίοδο '88-89 και είναι ενταγμένοι και φέτος στην ειδική τάξη. Το τελευταίο στοιχείο είναι διαβλητό καθώς οι δάσκαλοι που το ανέφεραν δεν βρίσκονταν στην ειδική τάξη και δεν είχαν γραπτά στοιχεία γι'αυτό.

Στην ερώτησή μας που απευθύναμε προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων για τον αριθμό των μαθητών που εντάχθηκαν πλήρως στην ειδική τάξη τον προηγούμενο χρόνο απάντησαν 13 δάσκαλοι (86,66%) ενώ απάντησαν πως δεν γνωρίζουν 2 δάσκαλοι (13,33%). Ο αριθμός των μαθητών που εντάχθηκαν κατά την σχολική περίοδο ('88-89) στην κανονική τάξη είναι 29.

Ζητήσαμε από τους δασκάλους να μας απαντήσουν πόσοι από τους μαθητές πιστεύουν ότι δεν θα βρίσκονται στην ειδική τάξη, αλλά θα ενταχθούν πλήρως στην κανονική τους τάξη.

Από τους 15 δασκάλους των ειδικών τάξεων οι 8 δάσκαλοι (53,33%) απάντησαν πως από τις ειδικές τους τάξεις δεν θα ενταχθεί κανένας μαθητής στην κανονική τάξη την επόμενη χρονιά. Από τους υπόλοιπους 7 δασκάλους (46,66%) ανέφεραν πως στις κανονικές τάξεις θα ενταχθούν 31 μαθητές (ποσοστό 20,94%) στο σύνολο των 148 μαθητών.

Αν από το σύνολο των μαθητών (148) αφαιρεθούν οι μαθητές που πιστεύουν οι δάσκαλοι των τάξεων τους ότι θα ενταχθούν στις κανονικές τάξεις (31 μαθητές, 20,94%) καθώς και το σύνολο των μαθητών που θα αποφαιτῆσουν από το δημοτικό Σχολείο (17 μαθητές, 11,48%) (πίνακας 6) τότε ένα σύνολο 100 μαθητών (67,56%) θα παρακολουθήσουν ξανά μαθήματα στην ειδική τάξη για την σχολική περίοδο 1990-1991, ποσοστό κοντά στο 61,48% των μαθητών που παρακολούθησαν τουλάχιστον για δεύτερο χρόνο την ειδική τάξη κατά την περίοδο '89-90.

Σε ερώτηση που κάναμε στους δασκάλους των ειδικών τάξεων για το πόσο διάστημα πιστεύουν πως οι μαθητές παραμένουν στην ειδική τάξη απάντηση έδωσαν 14 δάσκαλοι (93,33%) ενώ ένας δάσκαλος (6,66%) απάντησε πως δεν γνωρίζει.

Από τους 14 δασκάλους οι 11 δάσκαλοι των ειδικών τάξεων (78,57%) πιστεύουν πως οι μαθητές πρέπει να παρακολουθούν την ειδική τάξη περισσότερο από ένα χρόνο. Ένας δάσκαλος (6,66%) απάντησε πως ένας χρόνος είναι αρκετός για να μπορέσουν οι μαθητές να επανέλθουν στην κανονική τάξη. Δύο δάσκαλοι (13,33%) πιστεύουν πως ο χρόνος που απαιτείται δεν είναι σταθερός παρά

εξαρτάται από την κάθε περίπτωση του μαθητού και τις δυσκολίες που αυτός αντιμετωπίζει.

Ειδικές Δυσκολίες Μαθητών Ειδικής Τάξης

"Οι ειδικές τάξεις δέχονται, κατά κανόνα, παιδιά του σχολείου που παρουσιάζουν ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα συμπεριφοράς"

(ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής 1988(α):σελ.16)

Στους μαθητές "με ιδιαίτερες δυσκολίες στη μάθηση που έχουν ανάγκη από ειδική φροντίδα και ενίσχυση για να ξεπεράσουν τις μαθησιακές δυσκολίες" αναφέρεται η εγκύκλιος Γ6/339 (1-10-84) που εξηγεί το ποιοί μαθητές θα παρακολουθούν την ειδική τάξη. Η εγκύκλιος Γ6/636 (27-11-86) αναφέρεται και αυτή στην ειδική τάξη και στην σύνθεσή της με "μαθητές με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες" κάνοντας ένα διαχωρισμό σε ειδικά τμήματα "για την ύπαρξη μονιμότερων προβλημάτων" (βαρηκοΐα).

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας αναφέρουν ποιές είναι οι ειδικές δυσκολίες των μαθητών τους για τις οποίες βρίσκονται στην ειδική τάξη και σε τί ποσοστό.

Η δυσκολία που συνάντησαν οι δάσκαλοι και μεγάλη ήταν και δικαιολογημένη. Καθώς δεν υπάρχει διάγνωση παρά μόνο για τους βαρήκοους μαθητές των τριών τάξεων βαρηκόων μαθητών οι απαντήσεις που πήραμε στηρίζονται περισσότερο στην παρατήρηση και στην εμπειρία (για όσους δασκάλους έχουν) (πίνακες 2-3) καθώς και σε συζητήσεις που έχουν κάνει κατά καιρούς με τους γονείς που συνεργάζονται. Έτσι αναφέρθηκαν από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων ως αιτίες κύρια οι μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα ή ανάγκες, η νοητική υστέρηση, και τα προβλήματα προσαρμογής,

αναφέρθηκαν ωστόσο και η ανωριμότητα, η τεμπελιά, τα οικογενειακά προβλήματα, η επιληψία, ο όγκος στον εγκέφαλο. Γίνεται εμφανές πως μόνοι τους οι δάσκαλοι της ειδικής τάξης αδυνατούν (δεν είναι και δική τους μόνο αρμοδιότητα) να παράσχουν αξιόπιστη διάγνωση των δυσκολιών των μαθητών της τάξης τους.

Και βέβαια είναι αρκετά δύσκολο αν όχι ακατόρθωτο και ταυτόχρονα αναξιόπιστο να κατηγοροποιήσουμε τις απαντήσεις τους και πολύ περισσότερο να εξαχθούν στατιστικά στοιχεία καθώς από την μία πλευρά οι διαγνώσεις βάλονται από αναξιοπιστία αλλά και από την άλλη είναι δύσκολο να αντιληφθούμε τί εννοεί ο κάθε δάσκαλος λέγοντας "μαθησιακά προβλήματα" ή "προβλήματα συμπεριφοράς" και να ομαδοποιήσουμε τις απαντήσεις στηριζόμενοι σε μια επιφανειακή (χωρίς διάγνωση) ορολογία.

Παραθέτουμε λοιπόν στο Παράρτημα όπου παρουσιάζονται οι προσπάθειες αιτιολόγησης των δυσκολιών των μαθητών που πραγματοποίησαν οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων κατά τάξεις (πίνακας 49, Παράρτημα Α).

Διαδικασία Εντάξης του Μαθητή στην Ειδική Τάξη.

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να αναφερθούν στην διαδικασία που ακολουθείται πρακτικώς να ενταχθεί κάποιος μαθητής στην ειδική τάξη.

Από το σύνολο των 15 ειδικών τάξεων και όσον αφορά την διαδικασία θα πρέπει να εξαιρεθούν (αποτελώντας ξεχωριστή κατηγορία) οι 3 ειδικές τάξεις βαρηνικών μαθητών όπου η απόφαση για την παρακολούθηση της ειδικής τάξης παίρνεται σε συνεργασία ειδικών και γονέων κατά την εξέταση του μαθητή από την επιτροπή του Ακουστικού Κέντρου που βρίσκεται στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ. Την επιτροπή αποτελούν ένας παιδοψυχίατρος (είναι ο πρόεδρος της)

ακουολόγοι, ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής, ο δάσκαλος της ειδικής τάξης και οι γονείς του μαθητή.

Σύμφωνα με το Π.Δ. 472/83 (ΦΕΚ 181/83) δίνεται η δυνατότητα συγκρότησης διαγνωστικών ομάδων με απόφαση του Νομάρχη (άρθρο 9). Η κινητή αυτή ομάδα αναλαμβάνει την διάγνωση των προβλημάτων των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Με δεδομένη την έλλειψη μιας τέτοιας διαγνωστικής ομάδας στο νομό Θεσ/νίκης (πληροφορία που έδωσαν οι Σύμβουλοι Ειδικής Αγωγής) και με δεδομένη την ύπαρξη τέτοιων προβλημάτων (μαθησιακών) για τους περισσότερους μαθητές που δεν θα οδηγούσαν παρά ελάχιστους γονείς στην πόρτα ενός Ιατροπαιδαγωγικού σταθμού συγκλίνουμε προς την κατεύθυνση που δίνεται "για ανεπίσημη διάγνωση από τους υπευθύνους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με τους γονείς και με σημαντικό ρόλο του Σχολικού Συμβούλου Ειδική Αγωγής" (ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1988(α):σελ.21).

Στις 12 ειδικές τάξεις (πλήν των ειδικών τάξεων των βαρνηκών) οι συμμετέχοντες στην διαδικασία ένταξης των μαθητών στην ειδική τάξη (πίνακας 9) είναι :

Ο δάσκαλος, της κανονικής τάξης όπου φοιτά ο μαθητής εμφανίζεται να συμμετέχει στην διαδικασία ένταξης των μαθητών σε όλες τις ειδικές τάξεις (100%). Ο δάσκαλος της ειδικής τάξης συμμετέχει στην διαδικασία που ακολουθείται σε 7 ειδικές τάξεις (58.33%). Ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής εμφανίζεται από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων, να συμμετέχει σε 3 ειδικές τάξεις (25%). Οι γονείς και η συμμετοχή τους στην διαδικασία περιορίζεται σε 3 ειδικές τάξεις (25%). Ο Σχολικός Σύμβουλος της περιφέρειας όπου ανήκει το σχολείο (αναπληρώνοντας ίσως, αυτόν της Ειδικής Αγωγής) συμμετέχει στην διαδικασία ένταξης σε 2 από τις

Πίνακας 9

Συμμετέχοντες στη Λήψη της Απόφασης για την Ενταξη
στην Ειδική Τάξη

Α / Α	Συμμετέχοντες στην διαδικασία	Συχνότητα απαντήσεων δασκάλων *	%
1.	Δάσκαλος κανονικής τάξης	12	100%
2.	Δάσκαλος ειδικής τάξης	7	58.33%
3.	Σύμβουλος ειδικής αγωγής	3	25%
4.	Σχολικός σύμβουλος	2	16.66%
5.	Γονείς μαθητών	3	25%
6.	Διευθυντής του σχολείου	1	8.33%
7.	Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία	1	8.33%

* : Μόνο για τους δασκάλους των ειδικών τάξεων εκτός βαρνηκών.
Οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων βαρνηκών (3) απάντησαν πως
η απόφαση παίρνεται από την επιτροπή Ακουσολογικού Κέντρου.

12 ειδικές τάξεις (16,66%) και τέλος σε 1 ειδική τάξη (8,33%) εμφανίζεται να συμμετέχει ο Διευθυντής του σχολείου και η Ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία και μόνο για τις "πολύ σοβαρές περιπτώσεις".

Σχετικά με την συνεργασία για την λήψη της απόφασης (πίνακας 10) ο δάσκαλος της κανονικής τάξης αποφασίζει μόνος του για την ένταξη των μαθητών στην ειδική τάξη σε 5 από τις 12 ειδικές τάξεις (41,66%). Συνεργασία δασκάλου κανονικής τάξης και ειδικής τάξης χωρίς την συμμετοχή άλλων (Σύμβουλου ή γονέων) υπάρχει σε μία περίπτωση ειδικής τάξης (8,33%). Σε μια περίπτωση η συνεργασία του δασκάλου της κανονικής τάξης και της ειδικής ενισχύεται με την συμμετοχή και των γονέων (8,33%). Στις υπόλοιπες 5 ειδικές τάξεις υπάρχει συνεργασία των δασκάλων των αντίστοιχων τάξεων με τους συμβούλους είτε της Ειδικής Αγωγής είτε του Σχολικού Συμβούλου της περιφέρειας (41,66%) σε μόνο όμως 2 από τις ομάδες συνεργασίας συμμετέχουν και οι γονείς (16,66%).

Πρόγραμμα Ειδικής Τάξης.

Στις ερωτήσεις που αφορούν το πρόγραμμα της ειδικής τάξης και που απευθύνθηκαν προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων γίνεται προσπάθεια να ερευνηθούν, το σύνολο των ωρών που παρακολουθούν οι μαθητές στην ειδική τάξη το περιεχόμενο της διδασκαλίας, ο τρόπος διδασκαλίας και των ειδικών που συμμετέχουν στη διαμόρφωση του προγράμματος.

Οι μαθητές των ειδικών τάξεων παρακολουθούν σ'αυτές σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσαν οι δάσκαλοί τους ως εξής :

28 μαθητές παρακολουθούν μια ώρα ημερησίως στην ειδική τάξη (18,91%). 49 μαθητές παρακολουθούν 2 ώρες ημερησίως στην ειδική τάξη (33,1%). Τρεις ώρες ημερησίως στην ειδική τάξη παρακολουθούν

Πίνακας 10

Συνεργασία Συμμετασχόντων στη Λήψη της Απόφασης
Ένταξης Μαθητών στην Ειδική Τάξη.

		A / A	Συνεργασία για την απόφαση ένταξης	Αριθμός απαντήσεων δασκάλων	%
Ειδικές τάξεις (12)	1.		Δάσκαλος κανονικής τάξης	5	41.66
	2.		Δάσκαλος κανονικής τάξης και δάσκαλος ειδικής τάξης	1	8.33
	3.		Δάσκαλος κανονικής τάξης & δάσκαλος ειδικής τάξης & σύμβουλος ειδικής αγωγής ή σχολικός σύμβουλος	3	25
	4.		Δάσκαλος κανονικής τάξης & δάσκαλος ειδικής τάξης & σύμβουλος ειδικής αγωγής ή σχολικός σύμβουλος & γονείς	2	16.66
	5.		Δάσκαλος κανονικής τάξης & δάσκαλος ειδικής τάξεις & γονείς	1	8.33
				12	100 %
Ειδικές τάξεις βαρη- κών	6.		Επιτροπή ακοαλογικού	3	100 %
Γενικό σύνολο τάξεων				15	

28 μαθητές (18,91%). Πάνω από 4 ώρες στην ειδική τάξη κάθε μέρα παρακολουθούν 43 μαθητές (29,05%). Για τους τελευταίους μαθητές η ειδική τάξη αποτελεί και την κύρια τάξη που παρακολουθούν στο Δημοτικό Σχολείο όπου φοιτούν (πίνακας 50, Παράρτημα Α).

Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. (με εγκύκλιο με θέμα "Ανάπτυξη των ειδικών τάξεων και άλλα θέματα Ειδικής Αγωγής" 1-10-84) η φοίτηση των μαθητών στις ειδικές τάξεις είναι "κατά κανόνα μερική ... για μερικές ώρες την ημέρα ή και την εβδομάδα".

Τα μαθήματα που παρακολουθούν οι μαθητές στην ειδική τάξη είναι τα γλωσσικά μαθήματα και η αριθμητική που τα παρακολουθούν μαθητές στο σύνολο των ειδικών τάξεων (15 τάξεις και 100%), το μάθημα "εμείς και ο κόσμος" που το παρακολουθούν μαθητές σε 4 από τις 15 ειδικές τάξεις (26,66%) εκ των οποίων οι 3 τάξεις είναι οι ειδικές τάξεις βαρηκών. Σε 2 τάξεις (είναι 2 από τις 3 τάξεις βαρηκών) παρακολουθούν το μάθημα της Ιστορίας (13,33%) και σε μια (1) τάξη (6,66%) οι μαθητές παρακολουθούν τεχνικά και μουσικά μαθήματα (πίνακας 51, Παράρτημα Α).

Ζητήθηκε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να απαντήσουν στην ερώτηση εάν μεταβάλλονται οι ώρες που παρακολουθούν οι μαθητές την ειδική τάξη και για ποιούς λόγους αυξάνονται ή μειώνονται αντίστοιχα.

Αρνητικά απάντησαν στην ερώτηση, 7 από τους 15 δασκάλους (46,66%). Οι ώρες που παρακολουθούν στην ειδική τάξη δεν μεταβάλλονται κατά την διάρκεια φοίτησης των μαθητών σ' αυτήν. Από την αρχή της σχολικής χρονιάς οι ώρες παράμενουν σταθερές οδηγώντας μας στο συμπέρασμα πως το πρόγραμμα είναι μάλλον προσαρμοσμένο προς την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου και της τάξης παρά προς την εκτίμηση για την εξέλιξη - θετική ή αρνητική

- των μαθητών που παρακολουθούν την ειδική τάξη.

Οι υπόλοιποι 8 δάσκαλοι (53,33%) απάντησαν πως ο αριθμός των ωρών που παρακολουθούν αρχικά οι μαθητές μεταβάλλεται κατά την διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Η μεταβολή αυτή οφείλεται στην απόδοση του μαθητή για 7 δασκάλους. Όταν παρατηρηθεί βελτίωση της απόδοσης συνέπεια είναι, η μείωση των ωρών που παρακολουθεί στην ειδική τάξη ο μαθητής. Το αντίθετο συμβαίνει όταν παρατηρηθεί για κάποιο λόγο πτώση στην επίδοση του μαθητή. Ένας δάσκαλος απάντησε πως μεταβάλλει τις ώρες που παρακολουθούν οι μαθητές στην ειδική τάξη ανάλογα με τον αν ενταχθεί κάποιος μαθητής στην κανονική τάξη. Τότε μένει αρκετός χρόνος στο δάσκαλο για να αυξήσει τις ώρες των υπολοίπων. Το αντίθετο συμβαίνει αν έρθουν στην ειδική τάξη επιπλέον μαθητές από αυτούς που έχει.

Στην ερώτηση για τον τρόπο διδασκαλίας που ακολουθεί ο κάθε δάσκαλος στην ειδική τάξη, οι δάσκαλοι απάντησαν :

Πέντε δάσκαλοι (33,33%) απάντησαν πως η διδασκαλία γίνεται σε ομάδες μαθητών τις οποίες συγκροτούν οι ίδιοι ανάλογα, είτε από μαθητές που ανήκουν στην ίδια τάξη, είτε από μαθητές που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο γνώσεων, 3 δάσκαλοι (20%) απάντησαν πως η διδασκαλία τους είναι εξατομικευμένη για καθέναν από τους μαθητές τους, 2 δάσκαλοι (13,33%) απάντησαν πως ακολουθούν ενιαίο πρόγραμμα για όλους τους μαθητές που βρίσκονται στην ειδική τάξη. Ένας αριθμός 5 δασκάλων (33,33%) απάντησε πως το πρόγραμμα είναι μικτό στη διαμόρφωσή του 4 δάσκαλοι ακολουθούν εξατομικευμένο πρόγραμμα για ορισμένους μαθητές και διδασκαλία σε ομάδες για τους υπόλοιπους μαθητές και 1 δάσκαλος απάντησε πως η διδασκαλία γίνεται εξατομικευμένα για κάποιους μαθητές και ενιαία για τους υπόλοιπους (πίνακας 52, Παράρτημα Α).

Στην ερώτηση για την διαμόρφωση του περιεχομένου του προγράμματος που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων απάντησαν πως το τροποποιούν σύμφωνα με τις ανάγκες των μαθητών το σύνολο των δασκάλων.

Η τροποποίηση αυτή συνίσταται :

Στις πέντε (5) ειδικές τάξεις χρησιμοποιούν το βιβλίο της κανονικής τάξης (33,33%). Στις τρεις τάξεις των βαρηκών μαθητών ακολουθείται το βιβλίο της κανονικής τάξης αλλά βάση δίνεται στην εξατομικευμένη διδασκαλία απαραίτητη για την μάθηση των βαρηκών μαθητών. Τα βιβλία της κανονικής τάξης χρησιμοποιούν και άλλοι 2 δάσκαλοι τροποποιημένα από τους ίδιους, σύμφωνα με σημειώσεις από σεμινάρια και την βοήθεια του ειδικού συμβούλου ο ένας και με σκοπό να μάθουν τις βασικές έννοιες της αριθμητικής και τα γράμματα ο δεύτερος. Τα βιβλία μικρότερων τάξεων χρησιμοποιούν 5 δάσκαλοι (33,33%) όσο πιο απλά γίνεται και κάνοντας επιλογή κειμένων και ασκήσεων ή χρησιμοποιώντας βοηθητικά φυλλάδια - έντυπα.

Δεν χρησιμοποιούν καθόλου το σχολικό βιβλίο 3 δάσκαλοι (20%) αλλά δικό τους υλικό εμπλουτισμένο με εποπτικά μέσα.

Δύο δάσκαλοι (13,33%) χρησιμοποιούν συνδυασμό των παραπάνω για να καλύψουν ελλείψεις στην γλώσσα και αριθμητική και σύμφωνα με τις δυνατότητες των μαθητών.

Στην ερώτησή μας από ποιόν διαμορφώνεται το πρόγραμμα που παρακολουθούν οι μαθητές στην ειδική τάξη στο σύνολο των 15 ειδικών τάξεων πήραμε τις παρακάτω απαντήσεις :

Μοναδικός υπεύθυνος σε 10 ειδικές τάξεις είναι ο δάσκαλος τους (66,66%). Στις υπόλοιπες τάξεις (5 ποσοστό 33,33%) ο ειδικός δάσκαλος συνεργάζεται με το Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής σε 3 τάξεις

(20%), με τον Σχολικό Σύμβουλο σε μία τάξη (6,66%) και με τους δασκάλους των κανονικών τάξεων σε μία τάξη (6,66%) (πίνακας 11)

Από την εγκύκλιο που στέλνεται από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. διευκρινίζεται :

"Η προσαρμογή των προγραμμάτων γίνεται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με τους σχολικούς συμβούλους προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι υπάρχουσες ανάγκες και οι ιδιαίτεροι στόχοι".

(ΥΠ.Ε.Π.Θ. Εγκύκλιος Γ6/636, 27-11-86)

Εκτίμηση - Αξιολόγηση της Πορείας των Μαθητών της Ειδικής Τάξης.

Στην ερώτηση που απευθύναμε προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων εάν γίνεται εκτίμηση της προόδου των μαθητών, πόσο συχνά, με ποιόν τρόπο και πώς χρησιμοποιούν το αποτέλεσμα της εκτίμησής τους, οι δάσκαλοι μας απάντησαν :

Στο σύνολό τους οι δάσκαλοι απάντησαν πως κάνουν εκτίμηση της πορείας του μαθητή. Από τις απαντήσεις τους ωστόσο στα επιμέρους ερωτήματα η εκτίμηση παίρνει διαφορετική αξία.

Έτσι οδηγούμαστε στο να συμπεράνουμε πως για 3 δασκάλους (20%) ουσιαστική εκτίμηση δεν υπάρχει καθώς δεν ανέφεραν το πώς την χρησιμοποιούν.

Από τους υπόλοιπους 12 δασκάλους (80%) για την χρονική συχνότητα εκτίμησης της πορείας του μαθητή της ειδικής τάξης πήραμε τις απαντήσεις :

Για 3 δασκάλους (25%) η εκτίμηση των μαθητών αποτελεί καθημερινή πρακτική τους για να παρατηρούν την πορεία των μαθητών τους.

Ένας δάσκαλος απάντησε πως η εκτίμηση γίνεται στο τέλος κάθε

Πίνακας 11

Ειδικοί που Συμμετέχουν στη Διαμόρφωση του Προγράμματος των Ειδικών Τάξεων

A / A	Ειδικοί στη διαμόρφωση του προγράμματος της ειδικής τάξης	Αριθμός ειδικών δασκάλων	%
1.	Δάσκαλος ειδικής τάξης	10	66.66
2.	Δάσκαλος ειδικής τάξης & συμβούλος ειδ.αγωγής	3	20
3.	Δάσκαλος ειδικής τάξης & σχολικό συμβούλιο	1	6.66
4.	Δάσκαλος ειδικής ταξης & άλλοι δάσκαλοι	1	6.66
		15	100 %

εβδομάδας (8,33%). Κάθε μήνα κάνουν εκτίμηση της πορείας των μαθητών τους 2 δάσκαλοι των ειδικών τάξεων (16,66%) ενώ 3 δάσκαλοι (25%) κάνουν εκτίμηση κάθε 2 με 3 μήνες. Ένας δάσκαλος κάνει εκτίμηση στο τέλος της χρονιάς (8,33%). Τέλος 2 δάσκαλοι απάντησαν πως ο χρόνος της εκτίμησης εξαρτάται από το πρόγραμμα ή το μάθημα που διδάσκουν (16,66%). Όπως γίνεται φανερό η εκτίμηση της προόδου των μαθητών όσον αφορά τουλάχιστον τον χρόνο αφήνεται στην επιλογή του δασκάλου που αν θέλει την κάνει.

Ο τρόπος εκτίμησης που χρησιμοποιούν δεν διαφέρει στις απαντήσεις των δασκάλων τόσο όσο ο χρόνος.

Στις 6 από τις 12 ειδικές τάξεις (50%) ο τρόπος δεν διαφέρει από αυτόν που χρησιμοποιείται στις κανονικές τάξεις ούτε βέβαια από αυτόν που χρησιμοποιείται, τριμμήνα, κατά την πάροδο των χρόνων και είναι τα tests επανάληψης είτε γραπτά είτε προφορικά.

Οι υπόλοιποι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων κάνουν την εκτίμησή τους : Σύμφωνα με την επίτευξη του στόχου ή όχι που είχαν θέσει για τον μαθητή 3 δάσκαλοι (25%), με την σύγκριση προσφάτων εργασιών του μαθητή με παλαιότερες 1 δάσκαλος (8,33%), σε συνεργασία με τους γονείς των μαθητών για το τομέα που υστερούν οι μαθητές 1 δάσκαλος (8,33%) και σύμφωνα με την λίστα βασικών δεξιοτήτων που ακολουθεί 1 δάσκαλος (8,33%) (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής 1988(β):σελ.33).

Το αποτέλεσμα της εκτίμησης του δασκάλου χρησιμοποιείται από τους 9 δασκάλους των ειδικών τάξεων (75%) για να πραγματοποιήσουν αλλαγές στους διδακτικούς στόχους που έχουν θέσει για τους μαθητές της τάξης τους, τροποποιώντας το πρόγραμμα που ακολουθούν ή εντάσσοντάς τους μαθητές σε διαφορετική ομάδα εργασίας. 2 δάσκαλοι απάντησαν πως το αποτέλεσμα της εκτίμησής του μαθητή

χρησιμοποιείται για να ενταχθεί ή όχι ο μαθητής στην κανονική τάξη (16,66%). Ένας δάσκαλος χρησιμοποιεί την εκτίμηση για να μεταβάλλει τις ώρες των μαθημάτων που παρακολουθεί ο μαθητής (8,33%).

Αναλυτικά οι απαντήσεις των δασκάλων κατά τάξεις παρουσιάζονται στο παράρτημα (πίνακας 53, Παράρτημα Α).

Ειδικά μέσα που χρησιμοποιούνται στις ειδικές τάξεις.

Ζητήθηκε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να απαντήσουν στην ερώτηση αν χρησιμοποιούν ειδικά μέσα για την διδασκαλία των μαθητών των ειδικών τάξεων.

Οι δάσκαλοι στο σύνολό τους απάντησαν πως χρησιμοποιούν πρόσθετα ειδικά μέσα κατά τη διδασκαλία τους.

Τα ειδικά μέσα που αναφέρθηκαν είναι :

- α) οι καρτέλλες για ανάγνωση στην αριθμητική.
- β) μαγνητικοί πίνακες.
- γ) παιδαγωγικά παιχνίδια.
- δ) χάρτες.
- ε) φωτοτυπημένο υλικό για ασκήσεις.
- στ) εικόνες/βιβλία με εικόνες.
- ζ) φυλλάκια για την αριθμητική.

Τα παραπάνω μέσα χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι για να γίνεται πιο απλό και με περισσότερο ενδιαφέρον το μάθημα των μαθητών που παρακολουθούν την ειδική τάξη. Τα εποπτικά μέσα ανήκουν στο σχολείο τα οποία για τις περισσότερες ειδικές τάξεις, δανείζονται οι δάσκαλοι για το μάθημά τους. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των δασκάλων τα εποπτικά μέσα δεν είναι αρκετά και δεν είναι εξειδικευμένα για τις ανάγκες των μαθητών τους και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Αποτελεί υλικό που το

χρησιμοποιούν οι μικρότερες τάξεις του Δημοτικού σχολείου.

Βέβαια στο σύνολο των τάξεων που επισκεφθήκαμε υπήρχαν και ειδικές τάξεις με αρκετά εποπτικά μέσα που διαφοροποιούνται από την γενικότητα των μέσων που αναφέρονται. Το κουκλοθέατρο και οι κατασκευές που συναντήσαμε σε ορισμένες ειδικές τάξεις αποτελούν πρόσθετα μέσα για την έκφραση και την ανάπτυξη των ικανοτήτων των μαθητών.

Στην ερώτηση για την προέλευση των μέσων που χρησιμοποιούνται στις ειδικές τάξεις οι ειδικοί δάσκαλοι απάντησαν πως προέρχονται από δικές τους κατασκευές 11 στους 15 δασκάλους (73,33%), οι 10 στους 15 δασκάλους απάντησαν πως προέρχονται από επιλογή δική τους σε υπάρχοντα στην αγορά μέσα (66,66%) 7 στους 15 δασκάλους απάντησαν πως προέρχονται από δικές τους κατασκευές σε συνεργασία με τους μαθητές (46,66%). Από παροχές του κράτους απάντησαν πως προέρχονται 7 στους 15 δασκάλους (46,66%) και με τον ίδιο συχνότητα ανέφεραν πως προέρχονται και από παροχές των γονέων. (πίνακας 54, Παράρτημα Α).

Οι παροχές του κράτους και οι παροχές των γονέων είναι κυρίως χρηματικές προς την ειδική τάξη. Αναφέρθηκε από τους δασκάλους πως για πρώτη φορά το σχολικό έτος 1989-90 το κράτος παρείχε αποκλειστικά στις ειδικές τάξεις το ποσό των 30.000 δρχ. Το ποσό αυτό ωστόσο δεν το ανέφεραν όλοι οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων.

Συνθήκες Στέγασης Ειδικών Τάξεων.

Η ύπαρξη κατάλληλης σχολικής αίθουσας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδρυση και λειτουργία μιας ειδικής τάξης (Εγκυκλίσι που απέστειλε το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και

θρησκευμάτων προς όλες τις Διευθύνσεις Δημοτ. Εκπαίδευσης και τους Σχολικούς Συμβούλους την 1/10/84 και 27/11/86 "για την ανάγκη ύπαρξης πολύ καλού χώρου (αίθουσας) για την στέγαση της ειδικής τάξης").

Στην ερώτηση που αφορούσε τις συνθήκες διαμονής των μαθητών στην ειδική τάξη και της διδασκαλία των δασκάλων μέσα στην αίθουσα απάντησαν, πως είναι ακατάλληλες (7) δάσκαλοι (46,66%), (4) δάσκαλοι απάντησαν πως είναι κατάλληλες (26,66%) και (3) δάσκαλοι απάντησαν πως η αρχική ακαταλληλότητα της αίθουσας ξεπεράστηκε με την διαμόρφωση της, είτε από τους ίδιους, είτε από το σχολείο ή τους γονείς (20%) (πίνακας 55, Παράρτημα Α).

Η ακαταλληλότητα της τάξης για τους (7) δασκάλους συνίσταται στην έλλειψη χώρου, στην κακή κατάσταση των χώρων, στην κακή οργάνωσή της από εποπτικά και βοηθητικά μέσα (δεν υπάρχει νιπτήρας, διαχωρισμός δύο χώρων κ.λ.π.) στην κατάληψή τους και από άλλους μαθητές του σχολείου και στην έλλειψη μόνωσης για μια τάξη βαρήκων μαθητών.

Τόσο από τις απαντήσεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων όσο και από παρατήρηση των συνεντευκτών οι αίθουσες όπου στεγάζονται οι ειδικές τάξεις είναι πλήρως ενσωματωμένες τόσο τοπογραφικά (στεγάζονται μέσα στο σχολικό κτίριο) όσο και λειτουργικά (οι μαθητές της ειδικής τάξης χρησιμοποιούν την ίδια είσοδο - έξοδο, καντίνα, τουαλέτα και χώρους αθλοπαίδων με τους συμμαθητές τους), στο σχολείο όπου ανήκουν.

Ενημέρωση του Μαθητή για την φοίτηση του στην Ειδική Τάξη.

Στην ερώτηση που απευθύναμε προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων σχετικά με την ενημέρωση του υποψήφιου μαθητή που πρόκειται να φοιτήσει στην ειδική τάξη για την ειδική τάξη και

την ένταξή του σ'αυτήν λάβαμε τις παρακάτω απαντήσεις :

Από το σύνολο των 15 ειδικών τάξεων και σε 13 από αυτές οι δάσκαλοι των τάξεων απάντησαν πως γίνεται κάποια ενημέρωση των μαθητών (86,66%) ενώ 2 δάσκαλοι μίλησαν για έλλειψη ουσιαστικής ενημέρωσης (13,33%).

Από το σύνολο των 13 τάξεων που γίνεται ενημέρωση του μαθητή που πρόκειται να φοιτήσει και στην ειδική τάξη, υπεύθυνοι για την ενημέρωση σε 7 από αυτές σύμφων με τις απαντήσεις των δασκάλων είναι οι γονείς των μαθητών (53,84%). Σε 3 ειδικές τάξεις υπεύθυνοι ενημέρωσης των μαθητών είναι ο δάσκαλος της κανονικής και της ειδικής τάξης (23,07%) σε 2 ειδικές τάξεις την ενημέρωση κάνει ο δάσκαλος της κανονικής τάξης (15,38%) ενώ σε 1 ειδική τάξη την ενημέρωση κάνει ο δάσκαλος της ειδικής τάξης (7,69%) (πίνακας 12).

Στις ειδικές τάξεις όπου η ενημέρωση του μαθητή που πρόκειται να παρακολουθήσει την ειδική τάξη γίνεται άμεσα από τους δασκάλους είτε της ειδικής τάξης είτε της κανονικής τάξης είτε και των δύο μαζί (σε 6 ειδικές τάξεις) ο τρόπος ενημέρωσης δεν παρουσιάστηκε συγκεκριμένα από τους δασκάλους πέρα από το γενικό πλαίσιο της συζήτησης με τον μαθητή, που πρόκειται να παρακολουθήσει την τάξη. Στην συζήτηση αυτή ο δάσκαλος εξηγεί πως : "επειδή δεν ξέρει να διαβάσει" ή "για να ξεπεράσει τις δυσκολίες στα μαθήματα" ή "για να έχει καλύτερη προσοχή από μέρους της δασκάλας και περισσότερη βοήθεια" ή "για να καλύψουν τα κενά και να συμβαδίζουν με τους άλλους μαθητές" θα πρέπει να παρακολουθήσει "λίγες ώρες" μαζί με την κανονική τάξη και "σε μια άλλη τάξη που θα έχει άλλο δάσκαλο" ή "στο φροντιστήριο" όπως ανέφεραν.

Πίνακας 12

Υπεύθυνοι για την Ενημέρωση των Μαθητών
των Ειδικών Τάξεων

Α / Α	Υπεύθυνοι ενημέρωσης των μαθητών	Αριθμός απαντήσεων δασκάλων	%	Ποσοστό % σε σύνολο απαντήσεων
1.	Γονείς των μαθητών	7	53.84	86.66
*2.	Δάσκαλος της κανονικής και της ειδικής τάξης	3	23.07	
*3.	Δάσκαλος κανονικής τάξης	2	15.38	
*4.	Δάσκαλος ειδικής τάξης	1	7.69	
Σύνολο		13	100 %	
5.	Δεν έγινε ενημέρωση	2		13.33
Σύνολο τάξεων		15		100 %

* : Ενημέρωση από το διδακτικό προσωπικό του σχολείου ποσοστό (46.14 %).

Στις ειδικές τάξεις όπου η ενημέρωση των μαθητών που πρόκειται να φοιτήσουν στην ειδική τάξη γίνεται από τον γονέα, ο οποίος ενημερώνεται πιο μπροστά από τους δασκάλους, όσον αφορά το τί μεταφέρει στο παιδί εξαρτάται από το τί και ο ίδιος έχει αντιληφθεί για την ειδική τάξη. (Η ενημέρωση του γονέα παρουσιάζεται σε χωριστό κεφάλαιο στη συνέχεια των αποτελεσμάτων).

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πως οι 3 από τις 7 ειδικές τάξεις όπου οι γονείς ενημερώνουν τα παιδιά τους, είναι οι ειδικές τάξεις βαρηνικών, όπου για πρώτη φορά τα παιδιά θα παρακολουθήσουν μαζί με τους συμμαθητές που δεν φορούν ακουστικά το δημοτικό σχολείο και όπου η ενημέρωση γίνεται και για το καινούργιο σχολικό περιβάλλον (πρώτη φορά στο σχολείο) αλλά και για την ιδιαιτερότητα της παρακολούθησης δύο τάξεων.

Ενημέρωση των Γονέων των Μαθητών για την Ένταξη του Παιδιού τους στην Ειδική Τάξη.

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να απαντήσουν στο ερώτημα για το πώς ενημερώνονται οι γονείς και από ποιόν για την ένταξη των παιδιών τους στην ειδική τάξη.

Στις απαντήσεις θα ξεχωρίσουμε :

- α) τις τρεις ειδικές τάξεις βαρηνικών όπου η ενημέρωσή του γονέα γίνεται από την επιτροπή του ακουστικού κέντρου που εξετάζει τους μαθητές και το σύλλογο γονέων βαρηνικών που κατευθύνει τους γονείς προς τη φοίτηση των παιδιών τους στις ειδικές τάξεις
- β) μια ειδική τάξη όπου οι μαθητές που παρακολουθούν μαθήματα σ' αυτήν στερούνται στο σύνολό τους οικογενειακό περιβάλλον.

Για τις υπόλοιπες ειδικές τάξεις (11) λάβαμε τις εξής απαντήσεις :

Ο δάσκαλος της κανονικής τάξης στην οποία φοιτά ο μαθητής εμφανίζεται να ενημερώνει τους γονείς για την πιθανή φοίτηση των παιδιών τους στην ειδική τάξη, σε συχνότητα 10 από τις 11 ειδικές τάξεις (90,90%). Σε 6 μάλιστα από αυτές (54,54%) εμφανίζεται ως μοναδικός υπεύθυνος για την ενημέρωση του γονέα. Σε 2 ειδικές τάξεις, η ενημέρωση του γονέα γίνεται από τους δασκάλους της κανονικής τάξης μαζί με το δάσκαλο της ειδικής τάξης (18,18%), σε μια ειδική τάξη, με συνεργασία δασκάλου κανονικής τάξης και διευθυντή του σχολείου (9,09%), ενώ σε μια ειδική τάξη, με συνεργασία του δασκάλου της κανονικής και ειδικής τάξης του διευθυντή του σχολείου και του Σχολικού Συμβούλου, διαδικασία που εμφανίζεται ως η πληρέστερη από πλευράς φορέων ενημέρωσης του γονέα (πίνακας 13).

Ο τρόπος που επιλέγεται είναι το κάλεσμα του γονέα του υποψήφιου μαθητή της ειδικής τάξης στο σχολείο και η ενημέρωσή τους ατομικά σε 8 από τις 11 ειδικές τάξεις (72,72%). Σε 3 τάξεις (27,27%) γίνεται αρχικά μια ομαδική ενημέρωση σε όλους τους γονείς και κατόπιν ατομική συζήτηση με τον κάθε γονέα χωριστά. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τις ελλείψεις των μαθητών και στην ανάγκη συμπλήρωσης των γνώσεών τους (κενά) στην ειδική τάξη. Ακόμη στη λειτουργία της ειδικής τάξης (παρακολούθηση δύο "διαφορετικών δασκάλων"). Η ειδική τάξη παίρνει και την έννοια του "φροντιστηρίου", έννοια που δέχονται ευκολότερα οι γονείς.

Στην ερώτηση για το πώς δέχτηκαν οι γονείς την ένταξη των παιδιών τους στην ειδική τάξη (πίνακας 14) οι απαντήσεις ήταν :

Για τις ειδικές τάξεις των βαρηκών το σύνολο των γονιών (3

Πίνακας 13

Υπεύθυνοι για την Ενημέρωση των Γονέων των
Μαθητών των Ειδικών Τάξεων

	Υπεύθυνοι ενημέρωσης του γονέα	Αριθμός δασκάλων	%
Ειδικές τάξεις εκτός βαρνηκών	Δάσκαλος κανονικής τάξης	6	54.54
	Δάσκαλος κανονικής τάξης και δάσκαλος ειδικής τάξης	2	18.18
	Δάσκαλος κανονικής τάξης και διευθυντής σχολείου	1	9.09
	Δάσκαλος ειδικής τάξης και διευθυντής σχολείου	1	9.09
	Δάσκαλος κανονικής τάξης και δάσκαλος ειδικής τάξης και διευθυντής σχολείου και σχολικός σύμβουλος	1	9.09
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		11	100 %
Ειδικές τάξεις βαρνηκών	Επιτροπή ακοαλογικού κέντρο	2	66.66
	Γονείς συλλόγου βαρνηκών	1	33.33
		3	100 %

Πίνακας 14

Στάση Γονέων Απέναντι στις Ειδικές Τάξεις

A / A	Στάση γονέων απέναντι σε ένταξη των παιδιών τους σε ειδική τάξη	Εκφρασμένη στάση	Αριθμός δασκάλων	%
1.	Βετική στάση	Ανεση - χαρά κατανόηση - "έφεραν τα παιδιά τους"	4	36.36
2.	Όχι ενεργά βετική στάση	Δεν αρνήθηκαν-δεν δημιουργήθηκαν προβλήματα-δεν υπήρξ. αντιδράσεις	3	27.27
3.	Άλλοι θετικά-άλλοι αρνητικά		2	18.18
4.	Αρχικά αρνητικά μετά θετικά		1	9.09
5.	Διστακτικά - επιφυλακτικά	Αγωνία για αποτέλεσμα-κακή ενημέρωση	1	9.09
			11(*1)	100 %
6.	Έντονα θετική στάση (*2)	Ενθουσιασμός πλειση να γίνουν οι ειδικές τάξεις	3	100 %

- *1 : Δεν συμπεριλαμβάνεται μία (1) ειδική τάξη, των μαθητών που βρίσκονται στο ίδρυμα
- *2 : Την στάση αυτή κρατούν οι γονείς των βαρνηκών μαθητών

τάξεις 100%) δέχτηκαν με ενθουσιασμό και μάλιστα πίεξαν ώστε παρακολουθήσουν τα παιδιά τους την ειδική τάξη. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων οι γονείς υπήρξαν οι κύριοι παράγοντες - συντελεστές της δημιουργίας των τάξεων αυτών μέσα στα κανονικά σχολεία.

Για τις υπόλοιπες ειδικές τάξεις (11), κράτησαν γενική θετική στάση, σύμφωνα με την άποψη των δασκάλων των ειδικών τάξεων, οι γονείς (7) ειδικών τάξεων (63,63%). Η στάση αυτή αναλύεται σε καθαρά θετική συμπεριφορά (χαρά - κατανόηση - έφεραν οι ίδιοι τα παιδιά τους) σε (4) ειδικές τάξεις (36,36%) και σε όχι ενεργά θετική στάση σε τρεις (3) τάξεις (Δεν αρνήθηκαν - Δεν δημιουργήθηκαν προβλήματα - Δεν υπήρξαν ιδιαίτερες αντιδράσεις) (27,27%). Όσον αφορά τη διαφορά στάσεων των γονιών - άλλοι θετικά (27,27%), άλλοι αρνητικά - σε (2) τάξεις (18,18%), αυτό οφείλεται - σύμφωνα με τις απόψεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων - στο χαμηλό επίπεδο των γονέων στη μία τάξη αλλά και στο ενδιασμό των γονέων για το πώς θα το έβλεπαν στην μικρή κοινότητα οι άνθρωποι με τους οποίους ζούνε μαζί.

Η διστακτικότητα και η επιφύλαξη των γονέων σε μια τάξη (9,09%) σύμφωνα με την άποψη του δασκάλου της ειδικής τάξης απείλονταν στην αγωνία για το αποτέλεσμα που θα έχει για τα παιδιά τους η φοίτηση καθώς και στην κακή ενημέρωση που έγινε στους γονείς.

Συνεργασία Δασκάλων Ειδικών Τάξεων και Γονέων Μαθητών.

Με τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που αφορούσαν τη συνεργασία γονέων και δασκάλων των ειδικών τάξεων πραγματοποιήθηκε προσπάθεια προσέγγισης :

α) του αριθμού των συνεργαζομένων γονέων των μαθητών

της ειδικής τάξης με τον αντίστοιχο δάσκαλο της ειδικής τάξης.

β) τη συχνότητα επικοινωνίας.

γ) το περιεχόμενο συνεργασίας μεταξύ δασκάλου και γονιού και

δ) τους λόγους των μη συνεργαζόμενων γονέων

Στις ερωτήσεις που αφορούν τους γονείς εξαιρείται μια ειδική τάξη οι μαθητές της οποίας στο σύνολό τους (5) στερούνται οικογενειακού περιβάλλοντος.

Από τις υπόλοιπες (14) ειδικές τάξεις όσον αφορά τη συνεργασία (πίνακας 15) :

Τέσσερις (4) δάσκαλοι απάντησαν πως συνεργάζονται μ' όλους τους γονείς των μαθητών που βρίσκονται στην ειδική τάξη (28,57%).

Σε συνδυασμό με 5 δασκάλους που απάντησαν ότι συνεργάζονται με τους περισσότερους από τους γονείς των μαθητών που βρίσκονται στην ειδική τάξη (35,71%), σ' ένα σύνολο 9 (εννέα) ειδικών τάξεων και ποσοστό (64,28%) η ανταπόκριση του γονέα όσον αφορά τη συνεργασία με τους δασκάλους της ειδικής τάξης είναι πολύ μεγάλη. Σε τρεις (3) ειδικές τάξεις σύμφωνα με τις απαντήσεις των ειδικών δασκάλων, η συνεργασία περιορίζεται σε μερικούς γονείς από τους μαθητές της ειδικής τάξης (21,42%) ενώ 2 δάσκαλοι απάντησαν πως συνεργάζονται με πολύ λίγους γονείς (14,28%).

Στο σύνολο των 14 τάξεων και στις 5 (35,07%) υπάρχει χαμηλή ανταποκριτικότητα ως προς τη συνεργασία δασκάλου ειδικής τάξης και γονέα μαθητή που φοιτά σ' αυτήν.

Όσον αφορά τη συχνότητα επικοινωνίας οι απαντήσεις που πήραμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων συνοψίζονται :

Πίνακας 15

Εκτίμηση του Αριθμού των Γονέων που Συνεργάζονται
με τους Ειδικούς Δασκάλους

Α / Α	Συνεργασία γονέα ειδικού δασκάλου	Αριθμός ειδικών δασκάλων	%
1.	Με όλους τους γονείς	4	28.57
2.	Με τους περισσότερους γονείς	5	35.71
3.	Με μερικούς από τους γονείς	3	21.42
4.	Με πολύ λίγους γονείς	2	14.28
		14 *	100 %

* : Δεν συμπεριλαμβάνεται (1) ειδική τάξη των μαθητών που βρίσκονται στο ίδρυμα.

Τέσσερις (4) δάσκαλοι απάντησαν πως η επικοινωνία τους με τους γονείς είναι σχεδόν καθημερινή ποσοστό (28,57%). Τακτικότερη επικοινωνία με τους γονείς που ενδιαφέρονται (κάθε εβδομάδα - κάθε 15 ημέρες - κάθε μήνα) διατηρούν 6 ακόμη δάσκαλοι ειδικών τάξεων (42,84%). Σε 4 ειδικές τάξεις τέλος, η επικοινωνία δεν είναι τακτική (κάθε 6 μήνες) ή είναι τυχαία (όταν παρουσιαστεί πρόβλημα - όταν έρθουν στο σχολείο) (28,56%) επί του συνόλου των 14 ειδικών τάξεων (πίνακας 56, Παράρτημα Α).

Η επικοινωνία των γονέων με τους δασκάλους των ειδικών τάξεων συνιστάται στην ενημέρωση των γονέων για την πορεία του μαθητή και κατευθύνσεις για την μάθηση στο σπίτι σε 10 ειδικές τάξεις (66,66%). Σε τέσσερις (4) ειδικές τάξεις εκ των οποίων οι τρεις (3) είναι οι ειδικές τάξεις για βαρήκοους μαθητές ακολουθείται κοινό πρόγραμμα με τους γονείς (33,33%) (πίνακας 16).

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να προσδιορίσουν τους λόγους για τους οποίους με ορισμένους γονείς δεν υπάρχει συνεργασία. Οι απαντήσεις τους συνοψίζονται

- α) στην αδιαφορία από μεριάς των γονέων (60%) και αναφέρθηκε από 6 δασκάλους
- β) το χαμηλό επίπεδο των γονέων (20%) και
- γ) συνδιασμός των παραπάνω, αδιαφορίας και επιπέδου (20%).

Στην ερώτηση δεν απάντησαν 4 δάσκαλοι ειδικών τάξεων καθώς - όπως ανέφεραν - συνεργάζονταν με όλους τους γονείς των μαθητών ειδικής τάξης. (πίνακας 57, Παράρτημα Α)

Ενημέρωση Μαθητών Κανονικών Τάξεων.

Ρωτήσαμε τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας απαντήσουν

Πίνακας 16

Περιεχόμενο Συνεργασίας Γονέων και Ειδικών Δασκάλων

Περιεχόμενο συνεργασίας ειδικών δασκάλων και γονέων	Απαντήσεις δασκάλων	%
Ενημερώνει για την πορεία του μαθητή της ειδικής τάξης	10	66.66
Δίνει κατευθύνσεις για την συ- χισει της μάθησης στο σπίτι		
Ακολουθεί κοινό πρόγραμμα με τους γονείς στο σπίτι	4	33.33
	14 *	100 %

* : Δεν συμπεριλαμβάνεται (1) ειδική τάξη των μαθητών που βρίσκονται στο ίδρυμα.

αν ενημερώθηκαν οι μαθητές των κανονικών τάξεων για την φοίτηση των συμμαθητών τους και στην ειδική τάξη. Εντεκα δάσκαλοι ειδικών τάξεων απάντησαν πως έγινε ενημέρωση (73,32 %) ενώ 4 δάσκαλοι απάντησαν πως δεν έγινε ή πώς οι μαθητές το μάθανε μεταξύ τους (26,66 %).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων υπεύθυνοι για την ενημέρωση υπήρξαν: ο δάσκαλος της κανονικής τάξης σε 7 απαντήσεις (63,63%), μόνο ο δάσκαλος της ειδικής τάξης σε 2 απαντήσεις (18,18%) και σε συνεργασία ο δάσκαλος της ειδικής τάξης με το δάσκαλο της κανονικής τάξης σε 2 απαντήσεις (18,18%) (πίνακας 17).

Στις απαντήσεις όπου ο δάσκαλος της ειδικής τάξης ενημερώνει μόνος του ή μαζί με τον δάσκαλο της κανονικής τάξης τους μαθητές των κανονικών τάξεων (4 απαντήσεις 36,36%) ο τρόπος που αναφέρθηκε είναι : μπήκε στην κανονική τάξη και έκανε μάθημα μαζί με όλα τα παιδιά ή συζήτησε και ζήτησε την βοήθεια των άλλων μαθητών ταυτόχρονα προβάλλοντας τις εργασίες τους, ή εξήγησε ότι οι συμμαθητές τους κάνουν φροντιστήριο στην άλλη τάξη. Σε μια τάξη βαρηκόων μαθητών ενημέρωσε για το ακουστικό και για το τρόπο επικοινωνίας με τους βαρηκοούς συμμαθητές τους.

Για τον τρόπο που χρησιμοποίησε ο δάσκαλος της κανονικής τάξης δεν πήραμε απαντήσεις παρά μόνο για δύο ενημερώσεις και ο τρόπος αυτός ήταν η συζήτηση με τους μαθητές.

Στην ερώτησή μας για την στάση που κρατούν οι μαθητές των κανονικών τάξεων απέναντι στους συμμαθητές τους που παρακολουθούν και την ειδική τάξη, 5 δάσκαλοι των ειδικών τάξεων απάντησαν πως είναι θετική (33,33%), 4 δάσκαλοι απάντησαν πως είναι αρνητική (26,66%), 3 δάσκαλοι απάντησαν πως άλλοι μαθητές τους βλέπουν

Πίνακας 17

Υπεύθυνοι Ενημέρωσης Μαθητών Κανονικών Τάξεων

A / A	Υπεύθυνος ενημέρωσης μαθητών κανονικής τάξης	Απαντήσεις ειδικών δασκάλων	% στο σύνολο των απαντήσεων	% όπου έγινε ενημέρωση
1.	Δάσκαλος κανονικής τάξης	7	46.66	63.63
2.	Δάσκαλος κανονικής τάξης και δάσκαλος ειδικής τάξης	2	13.33	18.18
3.	Δάσκαλος της ειδικής τάξης	2	13.33	18.18
		11	73.32 %	100 %
4.	Το μάθανε μεταξύ τους τα παιδιά	2	13.33	
5.	Χωρίς ενημέρωση	2	13.33	
		4	26.66 %	

θετικά και άλλοι αρνητικά ανάλογα όμως με τη δυσκολία (20%). Αν το πρόβλημα είναι μαθησιακό τότε η στάση είναι θετική, αν όμως είναι οργανικό τότε η στάση των συμμαθητών τους είναι αρνητική. Τέλος, 4 δάσκαλοι (26,66%) απάντησαν πως η αρχική στάση είναι αρνητική που μεταβάλλεται σε θετική, με την πάροδο του χρόνου και την παρέμβαση των δασκάλων. (πίνακας 18)

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας απαντήσουν σύμφωνα με τη δική τους παρατήρηση κατά την ενασχόληση με τα παιδιά της ειδικής τάξης, με ποιούς συμμαθητές τους συναναστρέφονται μέσα στο σχολείο οι μαθητές τους.

Οι κατηγορίες που τους θέσαμε είναι : (α) αν τα παιδιά συναναστρέφονται με τους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη (β) αν συναναστρέφονται με τους συμμαθητές τους στην κανονική τάξη όπου ανήκουν (γ) αν συναναστρέφονται με μαθητές ανεξάρτητα της τάξης όπου ανήκουν και (δ) αν είναι απομονωμένοι.

Από τους 15 δασκάλους των ειδικών τάξεων, οι 13 δάσκαλοι (86,66%) ανέφεραν στις απαντήσεις τους την συναναστροφή των μαθητών τους με τους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη. 9 από τους 15 δασκάλους ανέφεραν στις απαντήσεις τους την συναναστροφή των μαθητών τους με τους μαθητές της κανονικής τάξης όπου ανήκουν (60%). 4 από τους 15 δασκάλους μίλησαν για συναναστροφή των μαθητών της ειδικής τάξης με μαθητές άλλων τάξεων του σχολείου (26,66%) ενώ 4 από τους 15 δασκάλους μίλησαν για απομόνωση των μαθητών της τάξης τους (26,66%) (πίνακας 19).

Αν δούμε τις απαντήσεις των δασκάλων κατά ειδικές τάξεις και πώς συναναστρέφονται σ'αυτές οι μαθητές τους (πίνακας 20), σύμφωνα με την άποψη των δασκάλων :

Σε 9 ειδικές τάξεις (60%) οι μαθητές τους συναναστρέφονται

Πίνακας 18

Στάση Μαθητών Κανονικών Τάξεων Απέναντι στους Συμμαθητές τους που Παρακολουθούν την Ειδική Τάξη.

Α / Α	Στάση μαθητών κανονικής τάξης απέναντι σε συμμαθητές τους που παρακολουθούν την ειδική τάξη	Εκφρασμένη από τους ειδικούς δασκάλους στάση	Αριθμός ειδικών δασκάλων	Σ
1.	Θετική	Φιλικά - Προστατευτικά Παίζουν μαζί Δεν τα διαχωρίζουν Δεν είναι περιφρονητικά Βοηθητικά Δεν τα κοροϊδεύουν	5	33.33
2.	Αρνητική	Αύτηση Απομόνωση Κοροϊδεύουν Ειρωνεύονται Πειράζουν	4	26.66
3.	Άλλα αρνητικά & άλλα θετικά ανάλογα πρόβλημα συμμαθητών	Καθησιακά προβλήματα (θετικά) Οργανικά προβλήματα (αρνητικά)	2	13.33
4.	Στάση που άλλαξε από αρνητική σε θετική	Κοροϊδεύαν -> τα δέχονται Προκατάληψη -> βελτίωση συμπεριφοράς Απομόνωση -> προς αποδοχή Αρνητικά -> αδιαφορία	4	26.66
ΣΥΝΟΛΟ			15	100 Σ

Πίνακας 19

Συχνότητα Αναφοράς Συναναστροφής Μαθητών Ειδικών Τάξεων

A / A	Συναναστροφή μαθητών της ειδικής τάξης στο σχολείο	Συχνότητα αναφοράς δασκάλων	%
1.	Με συμμαθητές στην ειδική τάξη	13	86.66
2.	Με συμμαθητές στην κανονική τάξη	9	60
3.	Με μαθητές ανεξάρτητα τάξης	4	26.66
4.	Είναι απομονωμένοι	4	26.66

Πίνακας 20

Συναναστροφή Μαθητών Ειδικών Τάξεων Σύμφωνα με τις Απαντήσεις των Ειδικών Δασκάλων

A / A	Συναναστροφή μαθητών ειδικής τάξης στο σχολείο	Αριθμός δασκάλων	%	Αριθμός δασκάλων αναλυτικά	%
1.	Στην ειδική και κανονική τάξη	9	60	8	53.33
2.	Στην ειδική και κανονική τάξη και είναι απομονωμένοι			1	6.66
3.	Μόνο σε ειδική τάξη			1	6.66
4.	Στην ειδική τάξη και ανεξάρτητα τάξης	4	26.26	2	13.33
5.	Στην ειδική και απομονωμένοι			1	6.66
6.	Ανεξάρτητα τάξης και απομονωμένοι	2	13.33	2	13.33
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		15	100 %		

και με τους συμμαθητές στην κανονική τους τάξη και με τους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη. Μόνο σε μια από τις 9 αυτές τάξεις ο δάσκαλος της μίλησε και για απομόνωση λίγων μαθητών.

Στις υπόλοιπες 6 ειδικές τάξεις (40%) απουσιάζει από την απάντηση των δασκάλων η συναναστροφή των μαθητών με τους συμμαθητές τους στην κανονική τάξη.

Στις τάξεις αυτές οι μαθητές τους συναναστρέφονται κύρια με τους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη (4 ειδικές τάξεις στο σύνολο των 15 ειδικών τάξεων 26,66%) αλλά και με συμμαθητές τους ανεξάρτητα από την τάξη όπου φοιτούν (2 ειδικές τάξεις, 13,33%).

Συγκρίνοντας την συναναστροφή των μαθητών της ειδικής τάξης με το αν ενημερώθηκαν οι μαθητές της κανονικής τάξης όπου παρακολουθούν οι μαθητές της ειδικής τάξης (πίνακας 21), στις 4 τάξεις όπου δεν έγινε ουσιαστική ενημέρωση των μαθητών που παρακολουθούν κανονικά σ'αυτές, και στις 3 απ'αυτές, οι μαθητές της ειδικής τάξης δεν συναναστρέφονται με συμμαθητές τους στην κανονική τάξη ενώ σε μια συναναστρέφονται.

Στις τάξεις όπου έγινε ενημέρωση των μαθητών στις κανονικές τάξεις η ενημέρωση φαίνεται πως δεν έφερε αποτελέσματα καθώς σε 3 τάξεις από 11 (ποσοστό 27,27%) οι μαθητές των ειδικών τάξεων δεν συναναστρέφονται με τους συμμαθητές τους στην κανονική τάξη. Οι ειδικές τάξεις όπου οι δάσκαλοι τους μίλησαν για απομόνωση των μαθητών τους ανήκουν στο σύνολο των τάξεων όπου δεν έγινε ενημέρωση των μαθητών τους.

Αν προσπαθήσουμε να συσχετίσουμε την στάση που κρατούν οι μαθητές των κανονικών τάξεων απέναντι στους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη και της ενημέρωσής τους από τους δασκάλους ειδικής και κανονικής τάξης παρατηρούμε :

Πίνακας 21

Συγκριτικός Πίνακας Ενημέρωσης Μαθητών Κανονικών
Τάξεων και Συναναστροφής Μαθητών Ειδικών Τάξεων

Α / Α	Συναναστροφή μαθητών ειδικής τάξης με τους συμμαθητές τους	Όπου έγινε ενημέρωση	%	Όπου δεν έγινε ενημέρωσή	%
1.	Ειδική & κανονική τάξη	7	63.63	1	25
2.	Ειδική & κανονική τάξη και απομονωμένοι	1	9.09	-	-
3.	Μόνο ειδική τάξη	1	9.09	-	-
4.	Ειδική τάξη και ανεξάρτητα τάξης	2	18.18	-	-
5.	Ειδική τάξη και απομονωμένοι	-	-	1	25
6.	Ανεξάρτητα τάξης και απομονωμένοι	-	-	2	50
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		11	100 %	4	100 %

Στους μαθητές που έγινε ενημέρωση σύμφωνα με τις απαντήσεις των ειδικών δασκάλων η στάση τους είναι θετική σε ποσοστό 63,33%. Μάλιστα σε ποσοστό 36,36% των μαθητών η στάση τους φαίνεται ότι άλλαξε ίσως εξαιτίας και της ενημέρωσης που τους έγινε.

Σε ποσοστό 36,36% η στάση των μαθητών απέναντι συμμαθητές τους στην ειδική τάξη εξακολουθεί να παραμένει αρνητική γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα πως η ενημέρωση σ' αυτό το ποσοστό των μαθητών δεν έγινε σωστά και δεν είχε αποτελέσματα.

Στους μαθητές όπου δεν έγινε ενημέρωση σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων το 50% κρατά αρνητική στάση απέναντι στους συμμαθητές τους.

Εκπληξη αποτελεί και στατιστικά δεν δικαιολογείται η θετική στάση που κρατά το άλλο 50% των μαθητών των κανονικών τάξεων όπου δεν έγινε ενημέρωση (πίνακας 22).

Στην ερώτηση που απευθύναμε προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων αν πιστεύουν ότι ωφελούνται οι μαθητές από την φοίτησή τους στην ειδική τάξη οι 11 από τους 15 δασκάλους (73,33%) πιστεύουν πως η ειδική τάξη ωφελεί τους μαθητές σε μεγάλο βαθμό. Δικαιολόγησαν την απάντησή τους αναφέροντας θετικά σημεία του θεσμού των ειδικών τάξεων όπως οι συνεχείς ευκαιρίες συμμετοχής, τα ολιγομελή τμήματα, το φιλικό περιβάλλον όπου εκφράζονται ελεύθερα. Μερικοί δάσκαλοι αιτιολόγησαν την απάντησή τους αναφέροντας τις επιδόσεις στα μαθήματά που βελτιώθηκε καθώς και την πορεία των μαθητών μέσα στην κανονική τάξη που έγινε καλύτερη. "Είναι ο μόνος τρόπος που υπάρχει στο σύστημα το εκπαιδευτικό ώστε να βελτιώσουμε την απόδοση κάποιων μαθητών" ανέφερε ένας δάσκαλος.

Τρεις στους δεκαπέντε δασκάλους (20%) ανέφεραν πως οι

Πίνακας 22

Συγκριτικός Πίνακας Στάσης Μαθητών Κανονικών Τάξεων
και Ενημέρωσής τους

A / A	Στάση μαθητών κανονικών τάξεων απέναντι στους μαθητές ειδικών	Όπου έγινε ενημέρωση	%	Όπου δεν έγινε ενημέρωση	%
1.	Θετική	3	27.27	2	50
2.	Αρνητική	2	18.18	1	25
3.	Θετική & αρνητική ανάλογα την δυσκολία των συμμαθητών τους	2	18.18	1	25
4.	Στάση που μεταβλήθηκε από αρνητική σε θετική	4	36.36	0	0
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		11	100 %	4	100 %

μαθητές ωφελούνται αρκετά αποφεύγοντας να αναφέρουν την μεγαλύτερη βαθμίδα (σε μεγάλο βαθμό) διατηρώντας ίσως κάποιες επιφυλάξεις (βλ. ερώτηση 32).

Ενας δάσκαλος (6,66%) απάντησε πως δεν είναι σίγουρος καθώς χρειάζεται να περάσει κάποιος χρόνος για να καταλάβει. "Το αποτέλεσμα δεν φαίνεται αμέσως" απάντησε.

Ενα πρόσθετο στοιχείο αφορά τον διαχωρισμό που έκαναν 4 δάσκαλοι (26,66%) για τους μαθητές που δεν αντιμετωπίζουν μαθησιακό πρόβλημα για τα οποία και για την ίδια ερώτηση οι τρεις ανέφεραν πως τα παιδιά αυτά βοηθούνται ελάχιστα, ενώ ένας ανέφερε πως δεν είναι σίγουρος.

Τον διαχωρισμό φαίνεται να έκαναν έμμεσα και οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων βαρηκών που αιτιολόγησαν την απάντησή τους ότι σε "μεγάλο βαθμό ωφελούνται οι μαθητές τους" τονίζοντας την ύπαρξη ενός καθαρά οργανικού προβλήματος, της ακοής, που είναι και το μοναδικό. Η μια μάλιστα δασκάλα επικέντρωσε ακόμη περισσότερο την απάντησή της, στους βαρηκούς μαθητές "με αρκετά ακουστικά υπολλείματα".

Συνεργασίες των Δασκάλων των Ειδικών Τάξεων στο χώρο του σχολείου και έξω από αυτόν.

Στις ερωτήσεις μας που αφορούσαν, τις συνεργασίες που αναπτύσει ο δάσκαλος της ειδικής τάξης τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και με ειδικούς έξω από αυτόν οι απαντήσεις των δασκάλων υπήρξαν (πίνακας 23): 14 δάσκαλοι από τις 15 ειδικές τάξεις συνεργάζονται με τον δάσκαλο της κανονικής τάξης όπου φοιτά ο μαθητής που παρακολουθεί μαθήματα και στην ειδική τάξη (93,33%). Πέντε (5) δάσκαλοι απάντησαν πως συνεργάζονται και με τον διευθυντή του σχολείου (33,33%). Σε μία περίπτωση όπου υπάρχει

Πίνακας 23

Συνεργασίες Ειδικών Δασκάλων στο Χώρο του Σχολείου

A / A	Συνεργασίες ειδικών δασκάλων στο χώρο του σχολείου	Αριθμός ειδικών δασκάλων	%
1.	Δάσκαλο κανονικής τάξης	14	93.33
2.	Διεύθυντη σχολείου	5	33.33
3.	Δασκάλα άλλης ειδικής τάξης	1	6.66
4.	Υπόλοιπους δασκάλους του σχολείου	1	6.66
5.	Δεν συνεργάζονται	1	6.66

και δεύτερη ειδική τάξη στο ίδιο σχολείο (2 τάξεις βαρηνικών) υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στους δύο δασκάλους. Ένας δάσκαλος (6,6%) απάντησε πως δεν συνεργάζεται με κανέναν στο χώρο του σχολείου.

Στην ερώτησή μας για συνεργασίες έξω από το χώρο του σχολείου (πίνακας 24) η μεγάλη πλειοψηφία των δασκάλων 11 στους 15 δασκάλους (73,33%) συνεργάζονται με φορείς και άτομα σχετικά με την εκπαίδευση. Κύρια θέση κατέχει η συνεργασία με το Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής με τον οποίο συνεργάζονται 6 από τους 15 δασκάλους ειδικών τάξεων (40%). Με τον Σχολικό Σύμβουλο της περιφέρειάς τους απάντησαν πως συνεργάζονται 3 από τους 15 δασκάλους (20%). Με το ίδιο (20%) εμφανίζεται και η συνεργασία ανάμεσα στους δασκάλους των ειδικών τάξεων των σχολείων στην περιοχή Θεσ/νίκης. Αναφέρθηκε ακόμη και η συνεργασία με τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε (13,33%) και από 2 δασκάλους.

Με ειδικούς έξω από τον χώρο του σχολείου αλλά και του εκπαιδευτικού χώρου απάντησαν πως συνεργάζονται έξι (6) από τους 15 δασκάλους ποσοστό (40%). Η ανάλυσή του ποσοστού αυτού είναι πως 4 δάσκαλοι συνεργάζονται με άλλους ειδικούς (26,66%) (Κοιν. Λειτουργούς 2, Λογοθεραπευτή 1, Ψυχίατρο 1) και με διαγνωστικές υπηρεσίες (Κ.Ψ.Υ - Ιατροπαιδαγωγικό) για τις δύσκολες περιπτώσεις παιδιών 2 δάσκαλοι (13,33%).

Οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων όπου φοιτούν βαρηνικοί μαθητές συνεργάζονται στο σύνολό τους με τον σύλλογο γονέων βαρηνικών παιδιών. Ένας δάσκαλος (6,66%) απάντησε πως δεν συνεργάζεται με κανέναν έξω από το χώρο του σχολείου.

Η συνεργασία με τους φορείς της εκπαίδευσης συνίσταται :

Πίνακας 24

Συνεργάτες Ειδικών Δασκάλων Εξω από τον Χώρο του Σχολείου

A / A	Συνεργάτες ειδικών δασκάλων έξω από τον χώρο του σχολείου	Αριθμός ειδικών δασκάλων	%	Φορείς εκπαίδευσης	%
1.	Σύμβουλος ειδικής αγωγής	6	40	11/15	73.33
2.	Σχολικός σύμβουλος	3	20		
3.	Δάσκαλος άλλων ειδ. τάξεων	3	20		
4.	Προϊστάμενος δ/νσης	2	13.33		
				Φορείς εκτός εκπαίδευσης	%
5.	Άλλοι ειδικοί (ψυχίατρος-κοινων. λειτουργός)	4	26.66	6/15	40
6.	Διαγνωστικές υπηρεσίες	2	13.33		
7.	Σύλλογος γονέων βαρηκόων	3	20	3/15	20
8.	Δεν συνεργάζονται	1	6.66	1/15	6.66

α) Με τους δασκάλους της κανονικής τάξης, με τους οποίους οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων συνεργάζονται σχεδόν στο σύνολό τους (93,33%) η συνεργασία αυτή αφορά την πρόοδο των μαθητών στην κανονική τάξη καθώς και τα θέματα συμπεριφοράς του μαθητή. Την γενική αυτή απάντηση έδωσαν το σύνολο σχεδόν των ειδικών δασκάλων.

Υπενθυμίζουμε πως η συνεργασία στους επιμέρους τομείς όπως εμφανίστηκε μέχρι τώρα από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων είναι :

- Απόφαση ένταξης μαθητών στην ειδική τάξη : 58,32%
- Πρόγραμμα ειδικής τάξης : 6,66%
- Ενημέρωση μαθητών για την ένταξη στην ειδική τάξη : 23,07%
- Ενημέρωση γονέων για την ένταξη του μαθητή στην ειδική τάξη : 27,27%
- Ενημέρωση μαθητών κανονικών τάξεων : 18,18%

β) Με τον διευθυντή του σχολείου οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων που ανέφεραν πως συνεργάζονται μαζί του (33,33%), τα θέματα που αφορούν την συνεργασία είναι η λειτουργία της τάξης μέσα στο υπόλοιπο σχολείο.

Μέχρι τώρα ο διευθυντής εμφανίστηκε σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων να συνεργάζεται μαζί τους στην :

- Δημιουργία της τάξης : 30%
- Στην ενημέρωση των γονέων των μαθητών της ειδικής τάξης : 9,09%

γ) Η συνεργασία με τον Σύμβουλο Ειδικής Αγωγής που αναφέρουν 6 από τους 15 δασκάλους ειδικών τάξεων (40%) συνίσταται σε

συμβουλευτικό έργο για το ξεπέρασμα των προβλημάτων που δημιουργούνται στο εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων. Δάσκαλοι ανέφεραν ακόμη την βοήθεια για την κατάρτιση του προγράμματος καθώς και βοήθεια στην ένταξη μαθητών (απόφαση) στην ειδική τάξη.

Στις μέχρι τώρα απαντήσεις των δασκάλων ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής συνεργάζεται με τον δάσκαλο της ειδικής τάξης :

- Ένταξη μαθητών στην ειδική τάξη : 25%
- Πρόγραμμα Ειδικής Τάξης : 20%

δ) Η συνεργασία με τον Σχολικό Σύμβουλο της περιφέρειας με τον οποίο συνεργάζονται 3 δάσκαλοι ειδικών τάξεων (20%) συνίσταται στο προγραμματισμό του έργου της ειδικής τάξης.

Στις μέχρι τώρα απαντήσεις τους οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων συνεργάζονται με τον σχολικό σύμβουλο

- Στην ένταξη των μαθητών : 16,66%
- Στο πρόγραμμα της ειδικής τάξης : 6,66%
- Στην ενημέρωση των γονέων : 9,9%

Η συνεργασία που αναπτύσσει ο δάσκαλος με φορείς έξω από τον χώρο του σχολείου αλλά και έξω από τον εκπαιδευτικό χώρο είναι περιστασιακή (για τις περιπτώσεις μαθητών που βρίσκονται στην τάξη του, ρωτά πληροφορίες και ζητά βοήθεια ατομικά για τους μαθητές) ενώ με τις διαγνωστικές υπηρεσίες η σχέση του είναι, η παραπομπή γονέων και μαθητών σ'αυτές, αν χρειαστεί.

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας απαντήσουν για το πώς αντιλαμβάνονται το ρόλο τους και το έργο τους οι υπόλοιποι συναδέλφοί τους μέσα στο σχολικό χώρο. Οι απαντήσεις που πήραμε είναι : 8 δάσκαλοι (53,33%) αντιλαμβάνονται τη στάση των συναδέλφων τους δασκάλων στις κανονικές τάξεις, σαν θετική (Αναγνώριση δουλειάς, απεριόριστη βοήθεια και συνεργασία,

αναγνώριση των δυσκολιών και του δύσκολου ρόλου, "με δέχονται" ανέφερε κάποιος άλλος). 4 δάσκαλοι ειδικών τάξεων και (26,66%) απάντησαν πως η στάση απέναντί τους είναι αρνητική (Δεν καταλαβαίνουν το έργο του - τον κατηγορούν για τα λίγα παιδιά και τα επιπλέον χρήματα στο μισθό του - μιλούν για υποβάθμιση του σχολείου από την ύπαρξη πολλών "κακών" μαθητών - δεν συνεργάζονται μαζί τους - κάποιος ρώτησε "πώς αντέχεις ;") Ένας δάσκαλος (6,66%) μίλησε για αρνητική και θετική στάση αντίστοιχα από τους συναδέλφους του καθώς από μερικούς υπήρχε συνεργασία αλλά και αδιαφορία από άλλους. Ένας δάσκαλος (6,66%) μίλησε για έλλειψη συνεργασίας αρχική που μετά ξεπεράστηκε, ενώ τέλος ένας δάσκαλος (6,66%) αρνήθηκε να απαντήσει στην ερώτηση που του κάναμε (πίνακα 58, Παράρτημα Α).

Σκοπός των ειδικών τάξεων.

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας αναφέρουν ποιός πιστεύουν ότι είναι ο σκοπός των ειδικών τάξεων.

Από το σύνολο των 15 δασκάλων που πρέπει να σημειωθεί ότι οι απαντήσεις τους υπήρξαν παρόμοιες στο σύνολό τους, διακρίνουμε :

Από τις απαντήσεις τους 8 από τους 15 δασκάλους (53,33%) θέτουν σαν κύριο σκοπό τους την κοινωνική ένταξη των μαθητών τους αφού τους παρασχεθούν μέσα από την ειδική τάξη τα γνωστικά εφόδια που θα κάνουν ευκολότερη για τους μαθητές την ένταξή τους. Θα πρέπει να αναφερθεί πως για τους βαρηκούς μαθητές η κοινωνική ένταξη αφορά "το κοινωνικό σύνολο των ακουόντων" όπως ανέφερε κάποιος δάσκαλος.

Οι απαντήσεις σε 5 από τους υπόλοιπους δασκάλους (33,33%) δεν διαφέρουν παρά στο ότι θέτουν έναν λιγότερο γενικό σκοπό που είναι η όσο το δυνατό με καλύτερες προϋποθέσεις (πάντα από

πλευράς γνώσεων) ένταξη των μαθητών τους στις κανονικές τάξεις.

Τέλος 2 στους 15 δασκάλους (13,4%) πιστεύουν πως ο σκοπός των ειδικών τάξεων είναι να βοηθήσουν τους μαθητές που δυσκολεύονται στα μαθήματα να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους.

Θετικά και λιγότερο θετικά σημεία στο θεσμό των Ειδικών Τάξεων - Σημεία στην λειτουργία του θεσμού που οι ειδικοί δάσκαλοι θα θέλανε να αλλάξουν - Επέκταση του θεσμού των Ειδικών Τάξεων.

Ρωτήσαμε τους δασκάλους των ειδικών τάξεων για το ποιά πιστεύουν πως είναι τα θετικά σημεία του θεσμού καθώς και ποιά τα λιγότερα θετικά σημεία.

Σαν θετικά σημεία στο θεσμό των ειδικών τάξεων οι δάσκαλοι ανέφεραν :

Την κοινωνική ένταξη των μαθητών, που επιχειρείται με το θεσμό και με το γεγονός ότι οι μαθητές παραμένουν στο κανονικό σχολείο, σημείο που ανέφεραν 9 από τους 14 δασκάλους (64,28%).

Την συναισθηματική υποστήριξη των μαθητών, που πραγματοποιείται την ειδική τάξη με "την άμεση επαφή του δασκάλου", "την αναγνώριση και την παραδοχή" και "το ψυχολογικό ανέβασμα των μαθητών που υστερούν στα μαθήματα ώστε να αντιμετωπίσουν την κανονική τους τάξη", σημείο που ανέφεραν 5 από τους 14 δασκάλους (35,71%).

Την υποστήριξη στο μαθησιακό πρόβλημα των μαθητών, έτσι ώστε οι μαθητές που μέχρι πριν δεν γνώριζαν, τώρα "θα μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν", σημείο που ανέφεραν 4 στους 14 δασκάλους που απάντησαν (28,57%).

Την εξατομικευμένη διδασκαλία ανέφεραν 3 από τους 14 δασκάλους (21,42%), που πραγματοποιείται με τον "λίγο αριθμό

μαθητών" και την "επιπλέον απασχόληση του δασκάλου μαζί τους".

Το "ότι έγινε η αρχή και λειτουργούν οι τάξεις, ώστε ευαισθητοποιήθηκαν οι δάσκαλοι και το Υπουργείο Παιδείας γι'αυτά τα παιδιά που πάντα υπήρχαν" υπήρξε η απάντηση ενός δασκάλου (7,14%) που έκρινε πως δεν έπρεπε να αναφερθεί σε επιμέρους σημεία αλλά στο ξεκίνημα της εκπαίδευσης των μαθητών, που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, στο σχολείο (πίνακας 59, Παράρτημα Α).

Από τους 15 ειδικούς δασκάλους ένας δεν απάντησε στην ερώτησή μας (6,66%) λέγοντας γενικά πως όλα είναι θετικά στο θεσμό χωρίς να αναφέρει ποιά είναι αυτά.

Στην ερώτησή μας για το ποιά σημεία πιστεύουν οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων πως αποτελούν τα λιγότερα θετικά σημεία στο θεσμό, από το σύνολο των δασκάλων (15), τέσσερις δάσκαλοι δεν απάντησαν (26,66%) ενώ από τους δασκάλους που απάντησαν, έντεκα (11), ένας απάντησε πως δεν υπάρχουν αρνητικά σημεία στο θεσμό (9,09%).

Από τους δασκάλους που απάντησαν, (10, ποσοστό 90,90%) πως υπάρχουν κάποια αρνητικά σημεία ανέφεραν :

- Την έλλειψη ειδικευμένου και έμπειρου έμψυχου υλικού για να στελεχώσει τις ειδικές τάξεις αναφέρουν 3 δάσκαλοι. Πράγματι και από τα στοιχεία που αναφέρονται νωρίτερα ο θεσμός "επιτρέπει" τη εργασία σ'αυτόν ατόμων που δεν έχουν ειδίκευση στην ειδική αγωγή αλλά και ελάχιστη εμπειρία στον παραπάνω τομέα.
- Η έλλειψη ομοιογένειας στις ειδικές τάξεις με συνέπεια την ύπαρξη σ'αυτή μαθητών με διαφορετικά προβλήματα αναφέρεται από 3 δασκάλους. Οι δάσκαλοι αναφέρονται στην ύπαρξη στην τάξη τους μαθητών όχι μόνο με μαθησιακά προβλήματα αλλά

και μιας μεγάλης ευρύτητας περιπτώσεων όπως φαίνεται από τον πίνακα 49 (Παράρτημα Α).

- Η έλλειψη συνεργασίας με άλλους ειδικούς στο σχολείο (αναφέρεται από 3 δασκάλους) σε συνάρτηση με την αναφορά για την ένταξη στην ειδική τάξη χωρίς διάγνωση των μαθητών από 2 δασκάλους κάνει εμφανή την αγωνία αλλά και την διάθεση για συνεργασία με άλλα επαγγέλματα (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς) που θα βοηθήσουν τον δάσκαλο να καλύψει και τους άλλους τομείς ανάπτυξης του μαθητή μέσα στο σχολείο πέρα από το διδακτικό που καλύπτει ο ίδιος (κοινωνικό - συναισθηματικό).
- Η παρακολούθηση δύο τάξεων από τον μαθητή της ειδικής τάξης έχει σαν συνέπεια να χάνει ο μαθητής τον ρυθμό και να προκαλεί ανησυχία, αρνητικό σημείο στο θεσμό που ανέφεραν 2 δάσκαλοι.
- Δύο δάσκαλοι ανέφεραν πως αρνητικό σημείο στο θεσμό αποτελεί και το γεγονός ότι δεν περιλαμβάνει και την επιδότηση του δασκάλου της κανονικής τάξης που δέχονται τα παιδιά των ειδικών τάξεων !
- Ένας δάσκαλος ανέφερε ως αρνητικό σημείο την περιθωριοποίηση που συντελείται με το να υπάρχουν πολλοί μαθητές με προβλήματα σε μια τάξη.
- Ένας ακόμη δάσκαλος αναφέρει ως αρνητικό σημείο στο θεσμό την έλλειψη - ίσως στρατηγικής - για την καταπολέμηση της προκατάληψης. Ίσως δε να υπαινίσσεται ότι ο θεσμός εφαρμόστηκε χωρίς την αναγκαία προετοιμασία της νοοτροπίας και των διδασκόντων και της κοινότητας γύρω απ'αυτούς, γεγονός που σημειώνει ως αρνητικό σημείο μια ακόμη δασκάλα

που αναφέρεται σε έλλειψη ευαισθητοποίησης, αυτήν την φορά της Δημοτικής αρχής, όπου ανήκει το σχολείο.

- Τέλος μια δασκάλα αναφέρει σαν αρνητικό σημείο τους λίγους μαθητές που έχει η ειδική τάξη γεγονός που όπως ισχυρίζεται "έχει σαν αποτέλεσμα οι μαθητές να μην ακούν πολλές απόψεις". Φαίνεται πως δεν λαμβάνει υπόψη της ότι οι μαθητές παρακολουθούν λίγες ώρες την ημέρα ή και την εβδομάδα στην ειδική τάξη και κατόπιν εντάσσονται στις κανονικές τάξεις όπου ανήκουν (πίνακα 60, Παράρτημα Α).

Στην ερώτησή μας που απευθύναμε προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων, εάν υπάρχουν σημεία στη λειτουργία του θεσμού των ειδικών τάξεων που πρέπει να αλλάξουν, και ποιά είναι αυτά, από τους 14 δασκάλους που απάντησαν (93,33%) ανέφεραν κάποια σημεία στην λειτουργία του θεσμού οι 11 δάσκαλοι (78,57%) ενώ 3 δάσκαλοι (21,42%) απάντησαν αρνητικά όσον αφορά την ύπαρξη τέτοιων σημείων. Συγκεντρωτικά τα σημεία αυτά φαίνονται στο πίνακα 61 (Παράρτημα Α). Κύρια οι δάσκαλοι που απάντησαν καταφατικά επικεντρώθηκαν σε πρακτικά θέματα λειτουργίας της τάξης τους που αντιμετωπίζουν καθημερινά και που αν βελτιώνονταν θα βοηθούσαν στο διδακτικό τους έργο.

Συγκεκριμένα :

Η ύπαρξη εξειδικευμένου κατάλληλου εποπτικού υλικού και βιβλίων αναφέρθηκε από 8 δασκάλους (72,72%) υλικού που κατά την γνώμη τους παίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή μάθησης στα παιδιά που φοιτούν στην ειδική τάξη σε αντιπαράθεση με το σχολικό βιβλίο κάποιας μικρότερης τάξης που τα παιδιά "το έχουν κάνει" σε προηγούμενες χρονιές " και το βαριούνται". Το εποπτικό υλικό σε συνδυασμό με το πιο ελεύθερο πρόγραμμα σε ώρες και ύλη που

αναφέρθηκαν από 3 δασκάλους (27,27%) θα τονώσει το ενδιαφέρον για μάθηση και το ρόλο που παίζει σ'αυτήν η ειδική τάξη.

Περισσότερη βοήθεια από τους Συμβούλους Ειδικής Αγωγής που θα πραγματοποιηθεί και με την αύξηση του αριθμού τους, ζήτησαν 3 από τους δασκάλους (27,27%), που θα βοηθήσει συμβουλευτικά στο έργο τους.

Την ύπαρξη διαγνωστικής υπηρεσίας που θα έχει την ευθύνη ένταξης των μαθητών και διάγνωσης του προβλήματός τους ανέφεραν 2 δάσκαλοι (27,27%). Οι δάσκαλοι αναφέρθηκαν στο ίδιο το θεσμό και στα αρνητικά του σημεία (πίνακας) για την ανάγκη ύπαρξης μιας τέτοιας υπηρεσίας.

Πέντε (5) δάσκαλοι ειδικών τάξεων (45,45%) αναφέρθηκαν στο ίδιο το δάσκαλο της ειδικής τάξης και στην ανάγκη συνεχούς ενημέρωσής του με σεμινάρια και συναντήσεις δασκάλων ώστε να είναι ενήμεροι γύρω στα θέματα ειδικής αγωγής.

Σημαντική βοήθεια θα αποτελέσει για τους δασκάλους τεσσάρων (4) ειδικών τάξεων (36,36%) η ύπαρξη καταλληλότερου χώρου στέγασης της ειδικής τάξης. Σε προηγούμενη ερώτησή μας αποκλειστικά για τις συνθήκες στέγασης των ειδικών τάξεων είχαν απαντήσει πως είναι ακατάλληλες 7 ειδικοί δάσκαλοι (46,46%).

Η επανάληψη του και στην ερώτηση αυτή (σ.σ : από τους ίδιους δασκάλους που και στην προηγούμενη ερώτηση είχαν αναφερθεί στην ακαταλληλότητα του χώρου), ίσως να δηλώνει, την πειστικότητα του προβλήματος που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένοι δάσκαλοι.

Ανάμεσα στους δασκάλους των ειδικών τάξεων δύο δάσκαλοι αναφέρθηκαν στην ύπαρξη πολλών μαθητών στις ειδικές τάξεις (18,18%) και με το ίδιο ποσοστό άλλοι δύο δάσκαλοι αναφέρθηκαν στην έλλειψη χρημάτων για την λειτουργία με εύρυθμο τρόπο της

ειδικής τάξης.

Από τους δασκάλους που δεν απάντησαν στο αν υπάρχουν σημεία βελτίωσης της λειτουργίας του θεσμού σημειώνουμε μια απάντηση δασκάλου που κρίνουμε πως θα πρέπει να παρουσιαστεί όπως αναφέρθηκε :

"Επειδή η λειτουργία των ειδικών τάξεων βασίζεται περισσότερο στη διάθεση και αυτενέργεια του δασκάλου δεν υπάρχουν προτάσεις για αλλαγές και βελτιώσεις του τρόπου λειτουργίας της".

Ζητήσαμε από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων να μας απαντήσουν αν θα πρότειναν οι ίδιοι την επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων. Από τους 15 δασκάλους οι 12 απάντησαν ανεπιφύλακτα καταφατικά (80%) ενώ 3 δάσκαλοι απάντησαν καταφατικά για την επέκταση του θεσμού αλλά ύστερα από προϋποθέσεις για την βελτίωση της λειτουργίας του (20%).

Οι δάσκαλοι που απάντησαν ανεπιφύλακτα καταφατικά δικαιολόγησαν την απάντησή τους

- α) Θα λιγοστέψουν τα παιδιά των ιδρυμάτων με συνέπεια την καλύτερη ένταξη στον κοινωνικό χώρο.
- β) Θα δοθεί ευκαιρία για την ένταξη στο κοινωνικό χώρο περισσότερων παιδιών με διαφορετικά προβλήματα (αυτισμός - νοητική υστέρηση)
- γ) Θα λιγοστέψουν τα παιδιά που παρακολουθούν μέσα στις ειδικές τάξεις και δεν θα προέρχονται από διάφορα σχολεία της περιοχής.
- δ) Υπάρχει καλύτερη επαφή και εξατομικευμένη διδασκαλία με τον μαθητή που υστερεί.
- ε) Ο αριθμός των μαθητών με προβλήματα στα σχολεία είναι

μεγάλος.

στ) Προλαμβάνεται ο αναλφαβητισμός.

Οι δάσκαλοι που απάντησαν με επιφύλαξη καταφατικά ανέλυσαν τις προποθέσεις για την αύξηση των ειδικών τάξεων :

α) Κατανόηση από την πολιτεία - το Υπουργείο Παιδείας του ρόλου της ειδικής αγωγής.

β) Αναβάθμιση της ειδικής αγωγής σαν επιστήμης (έδρα στο Πανεπιστήμιο).

γ) Υπαρξη διάγνωσης για τους μαθητές της ειδικής τάξης.

δ) Συμπάρσταση από ειδικούς.

ε) Αναβάθμιση των δασκάλων που διδάσκουν και

στ) Καταλληλότητα χώρων.

Κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε σε αντιπαράθεση δύο θέσεις που προέκυψαν από τις απαντήσεις δύο δασκάλων, κατά την ερώτηση για την επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων.

Και οι δύο ήταν "καταφατικές" :

"Πάντοτε βλέπαμε
μόνο τους άριστους".

"Οι καλοί αδικούνται όταν
υπάρχει αριθμός καθυστερη-
μένων μαθητών μέσα στη
τάξη".

Στο δεύτερο μέρος της έρευνάς μας επιλέξαμε μια διαφορετική οπτική γωνία για να προσεγγίσουμε τον σκοπό της μελέτης μας που είναι ο θεσμός των ειδικών τάξεων που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα ως

μέσω παροχής ειδικής εκπαίδευσης, καθώς και η εφαρμογή του μέσα στο σχολικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών στη μάθηση των μαθητών. Επιλέξαμε τον γονέα του μαθητή που φοιτά στην ειδική τάξη και που αποτελεί τον δέκτη αλλά και τον άμεσα ενδιαφερόμενο, του προβληματισμού και της εφαρμογής, ενός νέου θεσμού, τα αποτελέσματα του οποίου έχουν σοβαρή σημασία για το μέλλον του παιδιού του.

Από το οικογενειακό περιβάλλον του μαθητή, συγκεντρώσαμε στοιχεία που αφορούν το επίπεδο των γονέων (μορφωτικό - κοινωνικό - οικονομικό - ενδιαφέροντα), στοιχεία που διέπουν την συνέχιση της μάθησης του μαθητή στο σπίτι, την ενημερότητα, δραστηριοποίηση και άποψη του γονέα για την ειδική τάξη και έμμεσα την αποδοχή της ή όχι από τα παιδιά τους, όπως μεταφέρεται και παρουσιάζεται από αυτά στο σπίτι.

Από το σύνολο των 63 ονομάτων μαθητών που είχαμε στην διάθεσή μας προσεγγίσαμε τα περιβάλλοντά 41 μαθητών (65,07%) και συμπληρώσαμε αντίστοιχα ερωτηματολόγια. Την άρνηση στην προσπάθειά μας συναντήσαμε από τα περιβάλλοντα 14 μαθητών (22,22%). Η συνάντηση με τα περιβάλλοντα 3 μαθητών (4,76%) στάθηκε αδύνατη καθώς η οικογένεια απουσίαζε από το σπίτι. Δεν στάθηκε ακόμη δυνατό να επικοινωνήσουμε με τα περιβάλλοντα 5 μαθητών (7,93%) καθώς οι διευθύνσεις που δόθηκαν δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματική τους κατοικία.

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν οι 41 μαθητές των ειδικών τάξεων είναι για 36 από αυτούς (87,8%) η οικογένειά τους και για τους υπόλοιπους 5 μαθητές (12,19%) το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων "Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ" (πίνακας 25). Για τους μαθητές που στερούνται οικογενειακού περιβάλλοντος στοιχεία πάρθηκαν από τους

Πίνακας 25

Οικογενειακή Κατάσταση Μαθητών Ειδικών Τάξεων

Περιβάλλον μαθητών ειδικών τάξεων	Αριθμός μαθητών	%	Οικογενειακή κατάσταση μαθητών	Αριθμός μαθητών	%
Οικογένεια	36	87.80	Ζουν και με τους δύο γονείς	34	94.44
			Ζουν με τον ένα γονέα	2	5.55
Ίδρυμα	5	12.19	Εγκαταλείφθηκαν από γονείς	2	40
			Υπάρχει ο ένας από τους δύο	2	40
			Υπάρχουν και οι δύο γονείς	1	20
	41	100 %			

ατομικούς φακέλους που βρίσκονται στο ίδρυμα, ενώ πληροφορίες για την μάθηση και για την φοίτηση στην ειδική τάξη έδωσε η παιδαγωγός του ιδρύματος που είναι υπεύθυνη για τους μαθητές.

Από τους 36 μαθητές που ζουν με τις οικογένειές τους στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου απάντησε η μητέρα σε 30 περιπτώσεις (83,33%) και για 6 περιπτώσεις (16,66%) ο πατέρας.

Για τους 5 μαθητές που διαμένουν στο ίδρυμα αναγνωρίζουμε πως αυτό αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα που επηρεάζει τη μάθηση και την πορεία του μαθητή μέσα στο σχολείο τη στιγμή αυτή.

Ωστόσο, πέρα από τη σημερινή διαμονή των μαθητών - με ότι αυτή συνεπάγεται - υπήρξε και το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών που αποτέλεσε την αιτία για την εισαγωγή στο ίδρυμα αλλά και συνέβαλε αρνητικά στη μάθηση, με συνέπεια την ανάγκη προσφοράς επιπλέον εκπαιδευτικής βοήθειας μέσα από την ειδική τάξη. Γι' αυτό στα αποτελέσματα συμπεριλαμβάνονται και στοιχεία από τα περιβάλλοντα των μαθητών πριν ενταχθούν στο ίδρυμα όπως τα συλλέξαμε από τους ατομικούς τους φακέλους.

Οικογενειακή κατάσταση των μαθητών.

Την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε μέσα από τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς, όπου υπήρχαν, σε ερωτήσεις που αφορούσαν : α) τον αριθμό μελών στην οικογένεια β) την σύνθεσή της και γ) τη σειρά γέννησης των παιδιών.

Εχουμε ήδη αναφερθεί στους 5 μαθητές (12,17%) που στερούνται οικογενειακό περιβάλλον. Μια πιο διεϊσδυτική ματιά στο προηγούμενο από την ένταξή τους στο ίδρυμα περιβάλλον δίνει στοιχεία που δικαιολογούν ως ένα βαθμό την ελλιπή εκπαίδευση των μαθητών. Συγκεκριμένα :

Δύο (2) μαθητές έχουν εγκαταληφθεί και από τους δύο γονείς τους που για τον έναν έχει πεθάνει η μητέρα ενώ ο πατέρας βρίσκεται στην φυλακή ενώ για τον άλλον οι γονείς του τον έχουν εγκαταλήψει. Για άλλους (2) μαθητές υπάρχει ο ένας από τους δύο γονείς αλλά δεν μπορούν, συγκεκριμένα οι μητέρες, να συντηρήσουν τα παιδιά τους. Για έναν μαθητή υπάρχουν και οι δύο γονείς αλλά αδυνατούν οικονομικά να τον συντηρήσουν (πίνακας 25). Το επιβαρυσμένο περιβάλλον "έπαιξε" και εξακολουθεί να "παίζει", αποφασιστικό ρόλο στη ζωή των παραπάνω μαθητών.

Για τους υπόλοιπους 36 μαθητές που ζουν με τις οικογένειές τους, δύο μόνο από αυτές είναι μονογονεϊκές (5,55%) ενώ 5 οικογένειες μόνο (13,88%) διευρύνονται με την ύπαρξη γιαγιάς μέσα στο σπίτι.

Όσον αφορά τον αριθμό των μελών στην οικογένεια, ο μεγαλύτερος αριθμός - 20 οικογένειες, ποσοστό 55,55% - είναι τετραμελής (πατέρας - μητέρα και 2 παιδιά) αποτελώντας την χαρακτηριστική πυρηνική οικογένεια των μεγαλουπόλεων. Οι οικογένειες που αποτελούνται από πέντε μέλη είναι εννέα (9) (25%). Υπάρχουν ακόμη 6 πολυμελής οικογένειες (16,65%) - οι 5 αποτελούνται από 6 μέλη ενώ μια από οκτώ - καθώς και μια οικογένεια (2,77%) με τρία μέλη (πατέρας - μητέρα και 1 παιδί).

Τα παιδιά στις περισσότερες οικογένειες - 21, (ποσοστό 51,21%) - είναι δύο, ενώ υπάρχουν ακόμη δέκα (10) οικογένειες (24,38%) που έχουν στη σύνθεσή τους 3 παιδιά. Ο αριθμός των πολύτεκνων οικογενειών (4 ή 5 παιδιά) είναι εννέα (21,94%) και μόνο μια οικογένεια έχει ένα παιδί (2,43%) (πίνακας 62, Παράρτημα Α).

Σύμφωνα με τη σειρά γέννησης των παιδιών, μέσα στις

οικογένειες, που παρακολουθούν την ειδική τάξη, βρίσκονται : ο μεγαλύτερος αριθμός τους, 22 μαθητές είναι υστερότοκοι (53,65%), ενώ υπάρχουν : 10 μαθητές (29,32%) που κατέχουν κάποια μεσαία θέση, ανάμεσα στα παιδιά της οικογενείας, 8 μαθητές (19,51%) που είναι πρωτότοκοι και 1 μαθητής (2,43%) είναι μοναδικό παιδί στην οικογένεια (πίνακας 26).

Στοιχεία για τους γονείς.

Τα στοιχεία που συλλέξαμε και αφορούν τις ηλικίες των δύο γονέων, το τόπο που πέρασαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους, την εκπαίδευσή τους, την εργασία τους, την οικονομική κατάσταση της οικογενείας.

Η ηλικία των γονέων των μαθητών, ανά πενταετία και ξεχωριστά για τον πατέρα και την μητέρα, παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 63 (Παράρτημα Α). Για τους πατέρες ο μεγαλύτερος αριθμός τους βρίσκεται μεταξύ 35 και 44 χρόνων (20 πατέρες, ποσοστό 48,78%) ενώ για τις μητέρες ο μεγαλύτερος αριθμός τους βρίσκεται μεταξύ 30 - 39 ετών (22 μητέρες, ποσοστό 53,65%). Η διαφορά ηλικίας για τα περισσότερα ζευγάρια κυμαίνεται από 0 έως 5 χρόνια (22 ζευγάρια, ποσοστό 53,65%) (πίνακας 64, Παράρτημα Α).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους οι γονείς των μαθητών έζησαν :

Για τον πατέρα : ο μεγαλύτερος αριθμός τους, 22 πατέρες (53,65%), έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Θεσ/νίκη, ενώ υπάρχουν και αριθμός 14 πατέρων (34,14%) που έζησε εκτός Θεσ/νίκης το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του και αναλύεται σ'αυτούς που προέρχονται από αγροτική περιοχή (24,39%), από ημιαστική περιοχή (2,43%) και αστική περιοχή μέχρι 80.000 κατ. (7,31%). Υπάρχουν και 4 πατέρες που έζησαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής

Πίνακας 26

Σειρά Γέννησης Μαθητών των
Ειδικών Τάξεων

A / A	Σειρά γέννησης	Μαθητές ειδικών τάξεων	%	Αριθμός βαρηκόνων μαθητών	%	Μαθητές εκτός βαρηκόνων	%
1.	Πρωτότοκα	8	19.51	5	55.55	3	9.37
2.	Μεσαία	10	24.39	1	11.11	9	28.12
3.	Υστερότοκα	22	53.65	3	33.33	19	59.37
4.	Μοναχοπαίδια	1	2.43	0	0	1	3.12
Σ ύ ν ο λ ο		41	100 %	9	100 %	32	100 %

τους στο εξωτερικό (9,75%) (πίνακας 27).

Για την μητέρα : ο μεγαλύτερος αριθμός τους, 21 μητέρες (51,21%), έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Βεσ/νίκη, ενώ υπάρχει και αριθμός 18 μητέρων (43,9%) που έζησε εκτός Βεσ/νίκης το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, εκ των οποίων το (19,51%) σε αγροτική περιοχή, το (7,31%) σε ημιαστική περιοχή, το (14,63%) σε αστική περιοχή μέχρι 80.000 κατ. και το (2,43%) σε αστική περιοχή άνω των 80.000 κατ. Υπάρχουν και 2 μητέρες (4,87%) που έζησαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στο εξωτερικό (πίνακας 27).

Ο μεγαλύτερος αριθμός τόσο πατέρων όσο και μητέρων ζούν στη Βεσ/νίκη για αρκετά χρόνια ακολουθώντας το ρυθμό και τις απαιτήσεις της ζωής στη μεγαλούπολη.

Η εκπαίδευση των γονέων των μαθητών των ειδικών τάξεων σύμφωνα με τις απαντήσεις τους είναι :

Η εκπαίδευση των περισσότερων πατέρων περιορίζεται στη φοίτηση του δημοτικού σχολείου καθώς 18 από τους 41 (43,9%) έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο ενώ υπάρχουν και 2 πατέρες (4,87%) που φοίτησαν για λίγες τάξεις σ' αυτό. Υπάρχουν 4 πατέρες (9,75%) που παρακολούθησαν κάποιες τάξεις του γυμνασίου ενώ το γυμνάσιο τελείωσαν 3 πατέρες (7,31%). Σε υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης φτάνει το (24,38%) που το μεγαλύτερο του μέρος ωστόσο παρακολούθησαν κάποια επαγγελματική σχολή, 6 πατέρες (14,63%), και λιγότεροι, 4 πατέρες (9,75%), έκαναν ανώτερες ή ανώτατες σπουδές (πίνακας 28).

Η εκπαίδευση των περισσότερων μητέρων περιορίζεται και αυτή στην φοίτησή τους στο δημοτικό σχολείο καθώς 23 από τις 41 (56,09%) έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο ενώ υπάρχουν

Πίνακας 27

Περιοχή όπου Εξήσαν τα Περισσότερα Χρόνια της Ζωής τους
 οι Γονείς των Μαθητών των Ειδικών Τάξεων

Α/Α	Περιοχή	Πατέρες μαθητών	%	Μητέρες μαθητών	%
1.	Αγροτική (2.000 κατ.)	10	24.39	8	19.51
2.	Ημιαστική (2.001-9.999)	1	2.43	3	7.31
3.	Αστική (10.000-79.999)	3	7.31	6	14.63
4.	Αστική (80.000 & πάνω)	0	0	1	2.43
5.	Θεσ/νίκη	22	53.65	21	51.21
6.	Εξωτερικό	4	9.75	2	4.87
7.	Δεν υπάρχουν στοιχεία	1	2.43	1	2.43
Σ Υ Ν Θ Λ Ο		41	100 %	41	100 %

Πίνακας 28
Εκπαίδευση Πατέρα Μαθητών Ειδικών Τάξεων

A / A	Εκπαίδευση πατέρα μαθητών ε.τ.	Αριθμός πατέρων μαθητών	%	Πατέρες βαρικών μαθητών	%	Πατέρες πλυν βαρικών μαθητών	%
1.	Δεν έχουν πάλι σχολείο	1	2.43	0	0	1	3.12
2.	Μερικές τάξεις του δημοτικού	1	2.43	0	0	1	3.12
3.	Τελείωσαν το Δημοτικό σχολείο	18	43.90	2	22.22	16	50
4.	Μερικές τάξεις του Γυμνασίου	4	9.75	1	11.11	3	9.37
5.	Τελείωσαν εξατάξιο Γυμνάσιο	3	7.31	1	11.11	2	6.25
6.	Παρακολούθησε επαγγελματ.σχολή	6	14.63	3	33.33	3	9.37
7.	Ανώτερες ή ανώτατες σπουδές	4	9.75	2	22.22	2	6.25
	Δεν υπάρχουν στοιχεία *	4	9.75	0	0	4	12.50
	Σ ύ ν ο λ ο	41	100 %	9	100 %	32	100 %

και 4 (9,75%) που έχουν παρακολουθήσει σ'αυτό μόνο μερικές τάξεις. Υπάρχουν 5 μητέρες (12,19%) που παρακολούθησαν μερικές τάξεις των γυμνασίων ενώ το γυμνάσιο έχουν τελειώσει 3 μητέρες (7,31%). Σε υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης φτάνουν 4 μητέρες (9,75%), οι 2 έχοντας παρακολουθήσει κάποια επαγγελματική σχολή και οι 2 κάνοντας ανώτερες ή ανώτατες σπουδές (4,87%) (πίνακας 29).

Το εκπαιδευτικό επίπεδο της οικογένειας, "πνευματικό περιβάλλον", επηρεάζει την σχολική επιτυχία του μαθητή (Τομπαλδης, 1982:σελ.30-40) με την έννοια της καλλιέργειας της ομιλίας, των ερεθισμάτων και των απαιτήσεων που έχουν οι γονείς από τα παιδιά. Ωστόσο μάλλον το σύνολο της κοινωνικής θέσης είναι αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία παρά μονάχα το πνευματικό περιβάλλον (ο.μ.38-39). Γενικό συμπέρασμα ωστόσο αποτελεί πως οι γνώσεις της πλειοψηφίας των γονέων περιορίζεται σ'αυτές που απέκτησαν από την φοίτηση τους στο δημοτικό σχολείο.

Από τις απαντήσεις των γονέων που αφορούν την εργασία τους συλλέξαμε τα παρακάτω στοιχεία :

Για τους πατέρες ο μεγαλύτερος αριθμός τους, αναφέρθηκε πως εργάζονται από τους 41 πατέρες, οι 35 (85,36%), ενώ δεν εργάζονται οι πατέρες 2 μαθητών (4,87%). Δεν υπάρχουν στοιχεία για την εργασία 4 πατέρων (9,75%).

Το είδος της εργασίας που ασκούν οι εργαζόμενοι πατέρες είναι : Οι περισσότεροι, 14 (40%) είναι εργάτες σε βιοτεχνίες - βιομηχανίες και οικοδομές, 11 πατέρες (31,42%) είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι περισσότεροι ειδικευμένοι στην εργασία που εκτελούν. 5 πατέρες (14,28%) είναι υπάλληλοι υπηρεσιών και 4 πατέρες (11,42%) εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Υπάρχει

Πίνακας 29

Εκπαίδευση Μητέρας Μαθητών Ειδικών Τάξεων

A / A	Εκπαίδευση μητέρας μαθητών ε. τ.	Αριθμός μητέρων μαθητών	%	Μητέρες βαρυσκόων μαθητών	%	Μητέρες πλυν βαρυσκόων μαθητών	%
1.	Δεν έχουν πάει σχολείο	0	0	0	0	0	0
2.	Μερικές τάξεις του δημοτικού	4	9.75	0	0	4	12.5
3.	Τελείωσαν το Δημοτικό σχολείο	23	56.09	4	44.44	19	59.37
4.	Μερικές τάξεις του Γυμνασίου	5	12.19	2	22.22	3	9.37
5.	Τελείωσαν εξετάσεις Γυμνάσιο	3	7.31	2	22.22	1	3.12
6.	Παρακολούθησε επαγγελματ.σχολή	2	4.87	1	11.11	1	3.12
7.	Ανώτερες ή ανώτατες σπουδές	2	4.87	0	0	2	6.25
	Δεν υπάρχουν στοιχεία *	2	4.78	0	0	2	6.25
	Σ ύ ν ο λ ο	41	100 %	9	100 %	32	100 %

και ένας πατέρας (2,85%) συνταξιούχος.

Για τις μητέρες των μαθητών, ο μεγαλύτερος αριθμός τους δεν εργάζεται. Από τις 41 μητέρες, δεν εργάζονται οι 21 (51,12%) ενώ εργάζονται 16 μητέρες (39,02%). Δεν υπάρχουν στοιχεία για την εργασία 4 μητέρων (9,75%).

Το είδος της εργασίας που ασκούν οι εργαζόμενες μητέρες είναι : Ως εργάτριες (κυρίως βιοτεχνία) εργάζονται 7 μητέρες (43,75%). 5 μητέρες (31,25%) είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ 4 μητέρες (25%) είναι υπάλληλοι υπηρεσιών (πίνακας 30).

Στοιχεία για την οικονομική κατάσταση των οικογενειών συλλέξαμε, από ερωτήσεις που αφορούσαν τα μηνιαία έσοδα της, συνδιάζοντας τα και με το καθεστώς διαμονής στην κατοικία τους.

Τα μηνιαία έσοδα των οικογενειών σύμφωνα με τις απαντήσεις κυμαίνονται : κάτω από 50.000 δρχ. μηνιαία έσοδα έχουν 4 οικογένειες (9,75%). 50 έως 100.000 μηνιαία έσοδα έχουν 16 οικογένειες (39,02%) κατηγορία όπου συγκεντρώνεται και ο μεγαλύτερος αριθμός τους. 100.000 έως 150.000 μηνιαία έσοδα έχουν 9 οικογένειες (21,95%) ενώ ο ίδιος αριθμός οικογενειών έχει έσοδα πάνω από 150.000 μηνιαίως. Στην ερώτησή μας δεν απάντησε ένας γονέας (2,43%) ενώ δεν υπάρχουν στοιχεία για τα μηνιαία έσοδα 2 οικογενειών (4,87%). Όσον αφορά τα μηνιαία έσοδα και το καθεστώς κατοικίας των οικογενειών, από τις 17 οικογένειες (47,22%) από το σύνολο των 36 οικογενειών (εκτός των μαθητών που μένουν στο ίδρυμα) που πληρώνουν ενοίκιο, οι 13 (76,47%) έχουν έσοδα πάνω από 100.000 δρχ. μηνιαία και μόνο 4 (23,52%) βρίσκονται κάτω από 100.000 δρχ. και πληρώνουν ενοίκιο (πίνακας 31).

Το επίπεδο μόρφωσης των γονέων, το επάγγελμά τους, η οικονομική κατάσταση, αποτελούν στοιχεία που επηρεάζουν, ανάμεσα

Πίνακας 30

Είδος Εργασίας Γονέων Μαθητών Ειδικών Τάξεων

A/A	Είδος Εργασίας	Αριθμός πατέρων	%	Αριθμός μητέρων	%
1.	Εργάτες	14	40	7	43.75
2.	Ιδιωτικοί υπάλληλοι	11	28.57	5	31.25
3.	Υπάλληλοι υπηρεσιών	5	14.28	4	25
4.	Ελεύθεροι επαγγελματίες	4	11.42	0	0
5.	Συνταξιούχοι	1	2.85	0	0
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		35	100 %	16	100 %

Πίνακας 31

Οικονομική Κατάσταση Οικογενειών Μαθητών Ειδικών Τάξεων

A / A	Οικονομική κατάσταση (μηνισία έσοδα) οικογενειών μαθητών	Αριθμός οικογεν. μαθητών	%	Οικογέν. Βαρηκόν μαθητών	%	Οικογένειες μαθητών πλυν βαρηκόνων	%
1.	50.000 και κάτω	4	9.75	0	0	4	12.5
2.	51.000 - 100.000	16	39.02	2	22.22	14	43.75
3.	101.000 - 150.000	9	21.95	5	55.55	7	43.75
4.	150.000 και άνω	9	21.95	2	22.22	7	21.87
5.	Δεν απάντησαν	1	2.43	0	0	1	3.12
Δεν υπάρχουν στοιχεία		2	4.87	0	0	2	
Σ ύ ν ο λ ο		41.	100 %	9	100 %	32	100 %

σ'άλλα, την πορεία μάθησης και επιδρούν θετικά ή αρνητικά στην πνευματική εξέλιξη. Από τ'αποτελέσματα στις παραπάνω ερωτήσεις και αναφερόμενοι στην πλειοψηφία των μαθητών ενώ το οικονομικό στοιχείο είναι σημαντικό για τις ευκαιρίες του μαθητή στη μόρφωση, ωστόσο ουσιαστικότερα στην εκπαιδευτική πραγματικότητα των συγκεκριμένων μαθητών φαίνεται να είναι τα άλλα δύο, που μαζί συνθέτουν την παιδευτική ατμόσφαιρα που αποτελεί σημαντική βοήθεια για τον μαθητή.

Στοιχεία για την συνέχιση της μάθησης στο σπίτι.

Ζητήθηκε από τους ερωτώμενους (γονείς μαθητών και την παιδαγωγό του ιδρύματος που είναι υπεύθυνη για το διάβασμα των μαθητών) να μας αναφέρουν στοιχεία για τον χώρο, την διάρκεια και το τρόπο που διαβάζουν οι μαθητές των ειδικών τάξεων στο σπίτι. Ακόμη το πώς περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο οι μαθητές των ειδικών τάξεων, διερευνώντας τα ενδιαφέροντά τους και την κοινωνικότητα που αναπτύσσουν.

Στην ερώτηση που αφορούσε τον χώρο στον οποίο διαβάζουν από τους 41 μαθητές :

Το μεγαλύτερο ποσοστό (48,78%) και 20 μαθητές διαβάζουν στο παιδικό δωμάτιο που το μοιράζονται τις περισσότερες φορές με τα αδέρφια τους. Χώροι που αναφέρθηκαν και χρησιμοποιούνται για το διάβασμα από τους μαθητές είναι : η κουζίνα του σπιτιού για 6 μαθητές (14,63%), το σαλόνι για 5 μαθητές (12,19%), το καθιστικό δωμάτιο για 3 μαθητές (7,31%) ενώ για έλλειψη σταθερού χώρου αναφέρθηκαν οι γονείς 2 μαθητών (4,87%). Το σπουδαστήριο του ιδρύματος αποτελεί τον χώρο όπου διαβάζουν οι μαθητές που βρίσκονται σ'αυτό και φοιτούν στην ειδική τάξη (5 μαθητές, 12,19%) (πίνακας 65, Παράρτημα Α).

Στην ερώτηση που αφορούσε την διάρκεια μελέτης των μαθητών των ειδικών τάξεων από τους 41 μαθητές :

Το μεγαλύτερο ποσοστό (51,21%) και 21 μαθητές διαβάζουν μόνο μια ώρα ημερησίως, πέντε (5) μαθητές (12,19%) διαβάζουν 2 ώρες κάθε μέρα, επτά (7) μαθητές (17,07%) διαβάζουν 3 ώρες ημερησίως ενώ ο ίδιος αριθμός μαθητών ασχολείται με τα μαθήματά του 4 ή και παραπάνω ώρες ημερησίως. Υπάρχει, τέλος, ένας μαθητής (2,43%) που δεν ασχολείται καθόλου στο σπίτι με τα μαθήματά του (πίνακας 66), Παράρτημα Α).

Ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών (36) και ποσοστό (87,81%) διαβάζει με την βοήθεια κάποιου προσώπου, ενώ 5 μαθητές (12,19%) εμφανίζονται να διαβάζουν μόνοι τους τα μαθήματά τους.

Από τους μαθητές που διαβάζουν με κάποια βοήθεια, πιο συχνά η βοήθεια αυτή προσφέρεται από την μητέρα των μαθητών. Σε 23 απαντήσεις (63,88%) εμφανίζεται αυτή να βοηθά στο διάβασμα των μαθητών. Σε 7 απαντήσεις (19,44%) ο μαθητής διαβάζει με την βοήθεια από κάποιο από τα μεγαλύτερα αδέρφια του. Για 3 μαθητές (8,33%) βοήθεια στο διάβασμα παρέχεται από εκπαιδευτή που οι γονείς "έχουν πάρει" για τα παιδιά τους. Μόνο σε μια απάντηση (2,77%) τον μαθητή βοηθά στο διάβασμα ο πατέρας του. Στο ίδιο ακριβώς ποσοστό εμφανίζεται να βοηθά στο διάβασμα του μαθητή η γιαγιά του. Για τους 5 μαθητές του ιδρύματος (13,88%) βοήθεια στο διάβασμα παρέχει η παιδαγωγός του ιδρύματος (πίνακας 32).

Η συνέχιση της μάθησης και στο σπίτι αποτελεί σημαντική βοήθεια για την αντιμετώπιση των δυσκολιών του μαθητή στο σχολείο (Χρηστάκης 1985(β):σελ.23) που σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα θα έπαιρνε τη μορφή συμβουλευτικής παρέμβασης στην οικογένεια. Αν και το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών εμφανίζεται να διαβάζει με

Πίνακας 32

Τρόπος Διαβάσματος - Βοήθεια στο Διάβασμα για τους Μαθητές των Ειδικών Τάξεων

Α / Α	Τρόπος διαβάσματος	Απαντήσεις γονέων	%	Βοήθεια στο διάβασμα	Συχνότητα αναφοράς	%	Συχνότητα αναφοράς σε βαρήκοους	%	Συχνότητα αναφοράς εκτός βαρήκοους	%
1.	Διαβάζει μόνος του	5	12.19	-----	5	100 %	0	0	5	100 %
				Από την μητέρα	23	63.88	8	88.88	15	55.55
				Από τ' αδέρφια του	7	19.44	0	0	7	25.92
2.	Διαβάζει με βοήθεια	36	87.81	Από εκπαιδευτή στο σπίτι	3	8.33	0	0	3	11.11
				Από την γιαγιά	1	2.77	0	0	1	3.70
				Από τον Πατέρα	1	2.77	1	11.11	0	0
				Από την παιδαγωγό στο ίδρυμα	5	13.88	0	0	5	18.51
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		41	100 %							

κάποια βοήθεια που την προσφέρει στο μεγαλύτερο μέρος η μητέρα ενώ ο πατέρας απουσιάζει από τη μάθηση του παιδιού, γεγονός που φαίνεται έμμεσα και από τη συμμετοχή του πατέρα στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (16,66%), ωστόσο η βοήθεια αυτή προσφέρεται με ελλειπείς για τις περισσότερες περιπτώσεις προϋποθέσεις στους δύο τομείς που εξετάστηκαν. Ο χώρος δεν παρέχει βοήθεια στη μελέτη (κουζίνα, σαλόνι κ.λ.π.) και ο χρόνος (1 ώρα την ημέρα) δυσκολεύει την προπόθεση επιτυχίας της.

Μια συμβουλευτική προσέγγιση θα περιελάμβανε και κατευθύνσεις για τη σωστότερη οργάνωση της μάθησης στο σπίτι, με βοηθό τον ενημερωμένο γονέα που συμμετέχει ενεργά στο πρόγραμμα μάθησης του παιδιού του.

Στην ερώτησή μας για την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου στους μαθητές των ειδικών τάξεων καθώς και πώς τον χρησιμοποιούν, 40 ερωτώμενοι απάντησαν πως υπάρχει ελεύθερος χρόνος στο μαθητή (97,56%) ενώ ένας (2,43%) απάντησε πως δεν υπάρχει καθόλου ελεύθερος χρόνος.

Όσοι αναφέρθηκαν στην ύπαρξη ελεύθερου χρόνου ανέφεραν και το πως τα παιδιά τον καλύπτουν. Το παιχνίδι αποτελεί το μέσο για την κάλυψη του χρόνου και αναφέρθηκε από το σύνολο των ερωτηθέντων (100%). Παράλληλα με το παιχνίδι υπάρχει η τηλεόραση, (32,5%), το διάβασμα εξωσχολικών βιβλίων (20%), η ζωγραφική (10%) καθώς και άλλες δραστηριότητες (7,5%) (πίνακας 67, Παράρτημα Α).

Από το σύνολο των ερωτώμενων που ανέφεραν πως ο μαθητής καλύπτει τις ελεύθερες ώρες παίζοντας (40 απαντήσεις) στο παιχνίδι του συμμετέχουν συμμαθητές και φίλοι στη γειτονιά σε 27 απαντήσεις (67,5%) τα αδέρφια ή οι συγγενείς σε 3 απαντήσεις (7,5%) ενώ 10 απαντήσεις (25%) αναφέρονται στο μοναχικό παιχνίδι

(πίνακας 33).

Το γεγονός της ύπαρξης ελεύθερου χρόνου για τους μαθητές είναι θετικό όπως θετική είναι και η επιλογή για τη κάλυψή του με το παιχνίδι. Το πιο σημαντικό στοιχείο όμως αποτελεί ότι αν και υπάρχουν παιδιά που η μοναχικότητα, μπορεί και η απομόνωση, διέπει τις ελεύθερές του ώρες, που σημαίνει ότι γι'αυτά δεν λειτούργησε η "κοινωνική ένταξη" της ειδικής τάξης, ωστόσο η μεγαλύτερη πλειοψηφία συμμετέχει μαζί με συμμαθητές και φίλους στην "κοινωνική ζωή" της γειτονιάς γεγονός που κάνει επιτακτικότερη την ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη το στοιχείο αυτό στη ζωή των μαθητών και να αποφεύγεται η απομάκρυνση τους μακριά από το χώρο όπου ανήκουν (γειτονιά - σχολείο) ώστε να μην εξυπηρετείται η "σκοπιμότητα" ίδρυσης μιας τάξης (αριθμός μαθητών) αλλά οι πραγματικές ανάγκες των μαθητών.

Γονείς και Ειδική Τάξη.

Στο σημείο αυτό της έρευνάς μας και μέσα από μια σειρά ερωτήσεων προσπαθήσαμε να δούμε, το πως οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται την ειδική τάξη και το λόγο φοίτησης των μαθητών σ'αυτήν, από ποιόν ενημερώθηκαν, καθώς και τις συνεργασίες που έχουν αναπτύξει μέσα στο σχολικό πλαίσιο ή - πιθανά - και έξω από αυτόν.

Ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να μας αναφέρουν τί γνωρίζουν για την ειδική τάξη. Ομαδοποιώντας τις απαντήσεις τους :

Για 15 ερωτώμενους (46,87%) η ειδική τάξη είναι "η τάξη που βοηθά τα παιδιά που δυσκολεύονται ή έχουν κενά ή είναι αδύνατα στα μαθήματα". Επτά (7) ερωτώμενοι (21,87%) έδωσαν επιπλέον την έννοια του φροντιστηρίου στους μαθητές που δυσκολεύονται στα μαθήματα. Για δύο (2) ερωτώμενους (6,25%) αποτελεί "την διέξοδο

Πίνακας 33

Συναναστροφή Μαθητών Ειδικών Τάξεων Σύμφωνα με
την Εκτίμηση των Γονέων

A / A	Συναστροφή μαθητή ειδικής τάξης	Απαντήσεις γονέων	% Μαθητές που παίζουν	% Σύνολο μαθητών
1.	Παίζει με συμμαθητές και φίλους στη γειτονιά	27	67.5	65.85
2.	Παίζει με αδέρφια-συγγενείς	3	7.5	7.31
3.	Παίζει μόνος του	10	25	24.39
		40	100 %	
4.	Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος	1		2.43
	ΣΥΝΟΛΟ	41		100 %

για τους μαθητές που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα της κανονικής τάξης". Δύο επίσης ερωτώμενοι (6,25%) απάντησαν πως είναι "η τάξη που ο μαθητής μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει" κάνοντας μας να αναρρωτηθούμε το λόγο ύπαρξης της κανονικής τάξης στην οποία φοιτά κανονικά ο μαθητής. Για άλλους δύο (2) ερωτώμενους (6,25%) αποτελεί τη "τάξη, με λίγα παιδιά, που ο δάσκαλος μπορεί να ασχοληθεί περισσότερο μαζί τους" δίνοντας έμμεσα κάποιο "πλεονέκτημα" της ειδικής τάξης, που ωστόσο, θα έπρεπε πρώτιστα, να απαιτηθεί από τη κανονική τάξη. Τέσσερεις (4) ερωτώμενοι (12,50%) δεν μπόρεσαν να προσδιορίσουν την έννοια της ειδικής τάξης.

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων αλλά και από τη παρατήρηση των συνεντευκτών, οι ερωτώμενοι - γονείς, δεν αποδέχονται το όρο "ειδική τάξη", και αναφέρονταν περισσότερο σε βοηθητική - φροντιστηριακή τάξη για τις δυσκολίες των παιδιών τους. Απουσιάζουν ακόμη από τις απαντήσεις τους λεπτομέρειες για την λειτουργία τους ενώ παρουσιάζεται κατά το ήμισυ ο σκοπός της καθώς δεν τέθηκε από κανέναν θέμα ένταξης ή ενσωμάτωσης.

Εξαιρέση αποτελούν οι γονείς των βαρηκόσων μαθητών (εννέα (9), ποσοστό 21,95%) που αναφέρθηκαν πληρέστερα στην έννοια της ειδικής τάξης είτε εξαιτίας της έντονης ενασχόλησή τους με την δυσκολία που παρουσιάζουν τα παιδιά τους, είτε γιατί μερικοί από αυτούς υπήρξαν οι ίδιοι δημιουργοί, των ειδικών τάξεων.

Ανέφεραν συγκεκριμένα την υποστηρικτική - βοηθητική σκοπιμότητα της ειδικής τάξης μέσα στο κανονικό σχολείο για μαθητές όπως τα παιδιά τους (με ειδικές ανάγκες) με σκοπό την ένταξή τους στην κανονική τάξη με την βοήθεια που παρέχει η εντατικότερη διδασκαλία και η εμπέδωση των μαθημάτων μέσα στη

ειδική τάξη. Η γνώση τους για την ειδική τάξη και την λειτουργία της προκύπτει και από την συνηθειτοποίησή τους και απόφαση να ασχοληθούν με την δυσκολία των παιδιών τους.

Στην ερώτησή μας για τους λόγους που οι μαθητές βρίσκονται στην ειδική τάξη, λάβαμε από τους ερωτώμενους τις παρακάτω απαντήσεις :

Για τους περισσότερους μαθητές, η απάντηση που πήραμε ως αιτία για την φοίτησή τους στην ειδική τάξη είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στα μαθήματα (14 μαθητές, ποσοστό 34,14%). Εννέα (9) μαθητές (21,95%) βρίσκονται στην ειδική τάξη λόγω βαρηκοΐας. Τέσσερις (4) μαθητές (9,75%) γιατί οι γονείς τους δεν μπορεί να τους βοηθήσουν στα μαθήματα ..... Για τρεις (3) μαθητές (7,31%) ο λόγος είναι η δυσκολία προσαρμογής στο σχολείο, ενώ για άλλους τρεις (3) μαθητές (7,31%) οι μαθησιακές δυσκολίες που συνοδεύονται από υπερκινητικότητα και με το ίδιο ποσοστό (7,31%) γιατί αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ομιλία. Ένας μαθητής (2,43%) βρίσκεται στην ειδική τάξη εξαιτίας της συμπεριφοράς του ενώ άλλος ένας (1) μαθητής (2,43%) γιατί παρουσιάζει αυτισμό. Η ελλιπής φοίτηση αλλά και η "τεμπελιά" αποτελούν αντίστοιχα τον λόγο φοίτησης στην ειδική τάξη για δύο (2) μαθητές. Υπάρχει ακόμη ένας γονέας (2,43%) που απάντησε πως δεν γνωρίζει τον λόγο για τον οποίο το παιδί του βρίσκεται στην ειδική τάξη (πίνακας 34).

Η επιφανειακή διαπίστωση των αιτιών για τους περισσότερους από τους ερωτώμενους - γονείς - για τον λόγο φοίτησης των παιδιών τους στην ειδική τάξη αποτελεί προσπάθεια άμβλυνσης του γεγονότος της φοίτησης αλλά και αποτέλεσμα της έλλειψης, πάλι για τους περισσότερους, διαγνωστική εκτίμησης για την δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στο σχολείο. Η υποβάθμιση της αιτίας

Πίνακας 34

Αιτίες που Σύμφωνα με τους Γονείς Οδήγησαν
τα Παιδιά τους στην Ειδική Τάξη

A/A	Λόγοι που αναφέρθηκαν από τους γονείς	Αριθμός γονέων	%
1.	Δυσκολίες με τα μαθήματα	14	34.14
2.	Βαρηκοία	9	21.95
3.	Δεν μπορούν οι γονείς να βοηθήσουν	4	9.75
4.	Δυσκολίες προσαρμογής	3	7.31
5.	Υπερκινητικότητα και μαθησιακές δυσκολίες	3	7.31
6.	Δυσκολίες ομιλίας	3	7.31
7.	Προβλήματα συμπεριφοράς	1	2.43
8.	Αυτισμός	1	2.43
9.	Ελλειπή φοίτηση	1	2.43
10.	Τεμπέλης στο σχολείο	1	2.43
11.	Δεν γνωρίζει την αιτία	1	2.43
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		41	100 %

φάνηκε και από την προσωπική επαφή μαζί τους. Ακόμη σημαντικό ρόλο παίζει και η ενημέρωσή τους από τους δασκάλους που αναζητήθηκε στις επόμενες ερωτήσεις.

Ζητήθηκε συγκεκριμένα από τους ερωτώμενους να αναφέρουν αν ενημερώθηκαν για την ανάγκη φοίτησης των μαθητών στην ειδική τάξη ποιός υπήρξε ο υπεύθυνος ενημέρωσης τους καθώς και με ποιόν τρόπο έγινε αυτή η ενημέρωση.

Από τους ερωτώμενους οι 31 (75,6%) ενημερώθηκαν για την συμπλήρωση της εκπαίδευσης των μαθητών με παρακολούθηση ωρών στην ειδική τάξη, ενώ 10 (24,4%) απάντησαν πως δεν ενημερώθηκαν. Σ'αυτούς ανήκουν και οι γονείς των μαθητών που βρίσκονται στο ίδρυμα. Το ποσοστό όσων απάντησαν, πως δεν ενημερώθηκαν θεωρείται σημαντικό για μια τόσο σοβαρή, όπως πιστεύουμε, απόφαση όπως η φοίτηση του παιδιού σε μια "άλλη τάξη". Η ενημέρωση ωστόσο των γονέων αποκτά και μια άλλη διάσταση καθώς από το σύνολο των 31 ενημερωμένων γονέων οι 9 γονείς είναι γονείς βαρηνικών μαθητών που ενημερώθηκαν από άτομα ή φορείς σχετικών με το χώρο τους (Σύλλογο γονέων βαρηνικών μαθητών, δασκάλα σχολείου κωφών, επιτροπή ακουσολογικού κέντρου) μειώνοντας στο 68,75% το ποσοστό των ενημερωμένων γονέων, και τον αριθμό τους σε 22 από τους 41, από εκπαιδευτικούς μέσα στο σχολικό χώρο.

Οι υπεύθυνοι για την ενημέρωση των 22 αυτών γονέων υπήρξαν ο δάσκαλος την κανονικής τάξης για 12 γονείς (54,54%), ο διευθυντής του σχολείου για 5 γονείς (22,72%), σε συνεργασία ο δάσκαλος της κανονικής τάξης με το διευθυντή του σχολείου για δύο (2) γονείς (9,09%) ο Διευθυντής και ο σχολικός σύμβουλος για έναν γονέα (4,54%) και για 2 γονείς (9,09%) ο ψυχολόγος που παρακολουθεί το παιδί αντίστοιχα (πίνακας 35).

Πίνακας 35

Υπεύθυνοι Ενημέρωσης των Γονέων

A/A	Υπεύθυμοι ενημέρωσης	Αριθμός Γονέων	%	
1.	Γονείς μαθητών εκτός βαρηκόνων	Δάσκαλος κανονικής τάξης	12	54.54
		Διευθυντής σχολείου	5	22.72
		Διευθυτής-δάσκαλος κανον. ταξ	2	9.09
		Διευθυντής & σχολ. σύμβουλος	1	4.54
		Ψυχολόγος που παρακολουθεί τον μαθητή	2	8.33
		Σύνολο	22	100 %
2.	Γονείς βαρηκόνων μαθητών	Σύλλογος γονέων βαρηκόνων μαθ.	7	77.77
		Δασκάλα σχολείου κωφών	1	11.11
		Επιτροπή ακουσολογικού	1	11.11
		Σύνολο	9	100 %

Η απουσία στη διαδικασία της ενημέρωσης του γονέα, του ειδικού δασκάλου καθώς και η ενημέρωση από εκπαιδευτικούς μεμονωμένα χωρίς μεταξύ τους συνεργασία αποτελούν τα πρώτα χαρακτηριστικά της ενημέρωσης. Ο δάσκαλος της κανονικής τάξης αποτελεί το κύριο φορέα ενημέρωσης του γονέα ενώ ο Διευθυντής προσδίδει επιπλέον, ίσως κύρος, σ' αυτήν.

Ο τρόπος ενημέρωσης των γονέων σύμφωνα με τις απαντήσεις τους υπήρξε :

Για τους γονείς των βαρηκών μαθητών που γνωρίζουν και την δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους συζητούν για το μέλλον της εκπαίδευσης των παιδιών τους με το Σύλλογο Γονέων Βαρηκών και ενημερώνονται από την επιτροπή του ακουολογικού. Παρατηρείται, μάλιστα και αντίστροφη πορεία ενημέρωσης από τους ίδιους τους γονείς προς το σχολικό περιβάλλον των μαθητών, που παίρνει και ορισμένες φορές την μορφή πίεσης για την αποδοχή των παιδιών τους στο κανονικό σχολείο.

Για τους υπόλοιπους γονείς η ενημέρωση περιελάμβανε :

Απλή ενημέρωση από το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου για την ανάγκη φοίτησης του παιδιού τους στην ειδική τάξη, απάντηση που έδωσαν εννέα (9) γονείς (40,9%). Πέντε (5) γονείς (22,72%) ανέφεραν πως η ένταξη υπήρξε αποτέλεσμα συνεργασίας με το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι τρεις (3) από αυτούς και με το ψυχολόγο που παρακολουθεί το παιδί τους. Αποτέλεσμα πίεσης, υπήρξε η φοίτηση τριών (3) μαθητών (13,63%) στην ειδική τάξη πίεση που ασκήθηκε από το εκπαιδευτικό προσωπικό. Δύο (2) γονείς (9,09%) ανέφεραν πως η ενημέρωση έγινε τηλεφωνικά από το Διευθυντή του σχολείου, ενώ 3 γονείς (13,63%) δεν ανέφεραν καθόλου τον τρόπο ενημέρωσής τους (πίνακας 36).

Πίνακας 36

Τρόπος Ενημέρωσης των Γονέων

A/A	Τρόπος ενημέρωσης γονέων	Αριθμός γονέων	%	
1.	Γονείς μαθητών εκτός βαρνηκών	Απλή ενημέρωση	9	40.90
		Συνεργασία	5	22.72
		Τηλεφωνική ενημέρωση - πίση	5	22.72
		Δεν αναφέρουν τρόπο	3	13.63
		Σύνολο	22	100 %
2.	Γονείς βαρνηκών μαθητών	Συνεργασία με άτομα-φορείς εκτός σχολείου	9	100 %
		Σύνολο *	31	

* : Το σύνολο αναφέρεται σε γονείς που απάντησαν πως ενημερώθηκαν.

Η πίεση, το τηλέφωνο αλλά και η επιβεβαίωση για μια ακόμη φορά ότι το "παιδί τους δεν πάει καλά στα μαθήματα και πρέπει να παρακολουθήσει την ειδική τάξη" δεν αποτελούν τον καλύτερο τρόπο "ενημέρωσης", αντίθετα η συνεργασία βοηθά το γονιό να περάσει και στο επόμενο στάδιο που είναι η ενεργή συμμετοχή του και την αποδοχή της τάξης (Χρηστάκης 1985(β):σελ.23).

Θελήσαμε να δούμε ποιές είναι οι συνεργασίες που αναπτύσσουν οι γονείς των μαθητών των ειδικών τάξεων τόσο μέσα στο χώρο του σχολείου όσο και έξω από αυτόν, με άλλους ειδικούς.

Στο χώρο του σχολείου, ανέφεραν πως συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς οι γονείς 35 μαθητών (85,36%). Στους γονείς που δεν συνεργάζονται συμπεριλαμβάνονται - όπως ήταν αναμενόμενο - το σύνολο των γονέων των μαθητών που βρίσκονται στο ίδρυμα και ένας ακόμη γονέας μαθητής (14,17%).

Από τις απαντήσεις των γονέων των μαθητών πιο συχνά αναφέρεται η συνεργασία με το δάσκαλο της ειδικής τάξης που ανέφεραν 28 γονείς (80%) ακολουθεί η συνεργασία με τον δάσκαλο της κανονικής τάξης την οποία ανέφεραν 26 γονείς (74,28%), η συνεργασία με τον Δ/ντή του σχολείου που αναφέρθηκε από 8 γονείς (22,85%) ενώ ένας γονέας (2,85%) ανέφερε τη συνεργασία με την γυμνάστρια του σχολείου (Παράρτημα Α, πίνακας 68).

Αναλυτικότερα για τον τρόπο συνεργασίας : 21 γονείς (60%) ανέφεραν ότι συνεργάζονται και με τους δύο δασκάλους, ειδικής και κανονικής τάξης, που φοιτά το παιδί τους. Απ'αυτούς οι 4 (11,42%) στην συνεργασία τους στο χώρο του σχολείου μαζί με τους δύο δασκάλους συμπεριλαμβάνουν και τον Διευθυντή του σχολείου. Δώδεκα (12) γονείς (34,27%) ανέφεραν πως συνεργάζονται με τον έναν από τους δύο δασκάλους του παιδιού τους, οι επτά (7) μόνο με το

δάσκαλο της ειδικής τάξης ενώ οι πέντε (5) μόνο με το δάσκαλο της κανονικής τάξης. Αναφέρθηκε ακόμη από 2 γονείς (5,71%) η συνεργασία μόνο με τον διευθυντή του σχολείου (πίνακας 37).

Ο δάσκαλος της ειδικής τάξης αποκτά σημαντική θέση στην εκπαίδευση του μαθητή και προσελκύει το ενδιαφέρον και τη συνεργασία των γονέων. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις αποτελεί και το μοναδικό φορέα ενημέρωσης του γονιού. Θα πρέπει όμως να προβληματιστούμε για το γεγονός πως η ειδική εκπαίδευση αποτελεί βοήθεια στο κανονικό πρόγραμμα του σχολείου και πως η κανονική τάξη αποτελεί τη κύρια τάξη του μαθητή. Βέβαια υψηλά παραμένουν τα ποσοστά και για τη συνεργασία του γονέα με το δάσκαλο της κανονικής τάξης καθώς και της πιο επιθυμητής συνεργασίας και με τους δύο δασκάλους. Εκεί θα πρέπει να υπάρχει συντονισμός ώστε να μην παρατηρούνται συγκρούσεις αλλά ούτε και ο κανονικός δάσκαλος να επαναπαύεται από την ύπαρξη ειδικού πλαισίου που θα αντιμετωπίσει ή θα απαλλάξει από την δική του παρουσία στην εκπαίδευση και ευθύνη του μαθητή.

Όσον αφορά τη συχνότητα επικοινωνίας των γονέων με το σχολείο το μεγαλύτερο ποσοστό (28,57%) και 10 γονείς επισκέπτονται το σχολείο κάθε μήνα. Αναφέρθηκαν ακόμα : η καθημερινή επικοινωνία γονέα και διδακτικού προσωπικού από 4 γονείς (11,42%), η εβδομαδιαία επικοινωνία από 6 γονείς (17,14%) και η επικοινωνία κάθε 15 μέρες από 5 γονείς (14,28%). Αραιή επικοινωνία με το σχολείο διατηρούν 6 γονείς (17,13%) ενώ μη σταθερή επικοινωνία χρονικά ανέφεραν 4 γονείς (11,42%) (Παράρτημα Α, πίνακας 69).

Τόσο από τον αριθμό των συνεργαζομένων με το σχολείο γονέων όσο και με τη συχνότητα συνεργασίας αντιλαμβανόμαστε την αγωνία

Πίνακας 37

Συνεργασίες των Γονέων στο Χώρο του Σχολείου

A / A	Συνεργασίες των γονέων στο χώρο του σχολείου	Αριθμός γονέων που συνεργάζονται	%
1	Δάσκαλο ειδικής - κανονικής τάξης	17	48.57
2	Δάσκαλο ειδικής - κανονικής - διευθυντή	4	11.42
3	Δάσκαλο μόνο ειδικής τάξης	6	17.14
4	Δάσκαλος ειδικής τάξης - γυμνάστρια	1	2.85
5	Δάσκαλο μόνο κανονικής τάξης	3	8.57
6	Δάσκαλο κανονικής τάξης - διευθυντή	2	5.71
7	Μόνο με διευθυντή του σχολείου	2	5.71
Σύνολο		35	100%

και το ενδιαφέρον των γονέων για τη πορεία της μάθησης των μαθητών. Τα υψηλά ποσοστά που δεν ήταν αναμενόμενα μπορεί και να διέπονται και από μια τάση συμμόρφωσης των γονέων προς το κοινωνικά αποδεκτό και να δίνουν απαντήσεις που να το πλησιάζουν. Η εμπειρία μας από την πρακτική άσκηση σε σχολικά πλαίσια δίνει διαφορετική εικόνα για την συνεργασία γονέων - εκπαιδευτικών στο χώρο του σχολείου.

Από τα θέματα που απασχολούν τη συνεργασία γονέων και εκπαιδευτικού προσωπικού το κυριώτερο, δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από την απόδοση του μαθητή στο σχολείο. Η απόδοση αυτή μεταφράζεται για τους γονείς είτε "σαν πορεία στα μαθήματα" είτε σαν "πρόοδος στα μαθήματα" είτε στην "πορεία μάθησης". Λίγοι γονείς αναφέρουν πως τη συνεργασία στο χώρο του σχολείου απασχολούν κάποια άλλα θέματα, όπως : η κοινωνική συμπεριφορά του μαθητή, το πρόβλημα που αντιμετωπίζει, ο τρόπος που αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί στο σπίτι σαν συνέχεια της δουλειάς που γίνεται στο σχολείο.

Η συνεργασία των ερωτώμενων με κάποιον ειδικό, έξω από το χώρο του σχολείου και για θέματα που αφορούν τους μαθητές περιορίζεται στο (35,58%) και σε 15 ερωτώμενους που ανέφεραν κάποια συνεργασία. Αριθμός 26 ερωτώμενων (63,41%) απάντησαν πως δεν συνεργάζονται με κανέναν για θέματα που αφορούν τους μαθητές έξω από το σχολείο (πίνακας 70, Παράρτημα Α).

Από τους γονείς που ανέφεραν κάποια συνεργασία οι 8 (88,88%) είναι γονείς βαρηκών μαθητών (σύνολο 9 γονέων), ενώ μόνο 7 γονείς (21,87%) ανήκουν στο σύνολο των 32 γονέων που τα παιδιά τους δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα βαρηκότητας.

Η συχνότητα αναφοράς των ειδικών με τους οποίους

συνεργάζονται είναι :

Για τους γονείς μαθητών χωρίς προβλήματα ακοής σε 4 περιπτώσεις αναφέρθηκε ο ψυχολόγος, σε 2 η ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία του ΙΚΑ και ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής, ενώ αναφέρθηκαν από μια φορά ο λογοθεραπευτής, ο παιδοψυχίατρος, ο εργοθεραπευτής, ο νευρολόγος και ο παιδαγωγός δημιουργικής έκφρασης. Για τους γονείς βαρηκόνων μαθητών συχνότερα αναφέρεται ο λογοθεραπευτής σε 7 περιπτώσεις, ο δάσκαλος μουσικής και ο δάσκαλος δημοτικών χορών σε 3 περιπτώσεις και ο παιδοψυχίατρος σε μια περίπτωση. Οι γονείς 4 μαθητών έκριναν σκόπιμο να αναφέρουν ανάμεσα στις συνεργασίες που αναπτύσσουν εκτός σχολείου και τη συνεργασία με το σύλλογο γονέων βαρηκόνων μαθητών (αναλυτικότερη παρουσίαση, πίνακας 38).

Μαθητές και ειδική τάξη μέσα από τη γνώμη των γονέων.

Απευθύναμε στους ερωτώμενους (γονείς και παιδαγωγό του ιδρύματος) ερωτήσεις, ζητώντας αρχικά γενικές πληροφορίες για τους μαθητές - κανονική τάξη που παρακολουθούν και χρόνια φοίτησης στην ειδική τάξη - ποιά υπήρξε η ενημέρωση των ίδιων των μαθητών για την ειδική τάξη, ποιά η αρχική αντίδραση από την ένταξή τους σ' αυτή, καθώς και ποιά είναι τα σημεία εκείνα στα οποία πιστεύουν ότι οι μαθητές είναι ευχαριστημένοι ή όχι από την ειδική τάξη.

Οι 41 μαθητές για τους οποίους συμπληρώθηκε το ερωτηματολόγιο, προέρχονται από όλες τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου.

Συγκεκριμένα : Την Α' Δημοτικού παρακολουθούν 9 μαθητές (21,95%) την Β' Δημοτικού παρακολουθούν 8 μαθητές (19,51%), στην Γ' Δημοτικού φοιτούν 7 μαθητές (17,07%), στη Δ' Δημοτικού 8 μαθητές

Πίνακας 38

Συνεργασίες Γονέων Εξω από το Χώρο του Σχολείου

A/A	Ατομα-φορείς συνεργασίας	Συχνότητα αναφοράς*	
1.	Γονείς μαθητών εκτός βαρνηκών	Ψυχολόγος	4
		Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής	2
		Ιατροπαιδαγωγική υπηρεσ. ΙΚΑ	2
		Παιδοψυχίατρος	1
		Εργοθεραπευτής	1
		Λογοθεραπευτής	1
		Νευρολόγος	1
		Παιδαγωγός δημιουργικής έκφρασης	1
2.	Γονείς βαρνηκών μαθητών	Λογοθεραπευτής	7
		Σύλλογος γονέων βαρνηκών	4
		Δάσκαλος μουσικής	3
		Δάσκαλος δημοτικών χορών	3
		Παιδοψυχίατρος	1

* Συχνότητα αναφοράς από τους (15) γονείς που συνεργάζονται επτά (7) είναι γονείς μαθητών χωρίς προβλήματα ακοής ενώ οκτώ (8) είναι γονείς μαθητών με προβλήματα ακοής

(19,51%), στην Ε' Δημοτικού ανήκουν 4 μαθητές (9,75%) και στην Στ' Δημοτικού φοιτούν 3 μαθητές (7,31%). Δεν παρακολουθούν καμία τάξη του Δημοτικού Σχολείου, παρά μόνο κάποιες ώρες στην ειδική τάξη 2 μαθητές (4,87%) (Παράρτημα Α, πίνακας 71).

Την ειδική τάξη, οι παραπάνω μαθητές, την παρακολουθούν για χρονικό διάστημα : λιγότερο του ενός (1) χρόνου 2 μαθητές (4,87%) έναν (1) χρόνο παρακολουθούν μαθήματα σ' αυτήν 14 μαθητές (34,14%) ενώ ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών 17 (ποσοστό 41,46%) παρακολουθούν μαθήματα στην ειδική τάξη δύο (2) χρόνια. Υπάρχουν ακόμη 6 μαθητές (14,63%) που βρίσκονται στην ειδική τάξη τρία (3) χρόνια και 2 μαθητές (4,87%) που βρίσκονται στην ειδική τάξη τέσσερα (4) χρόνια (πίνακας 39).

Το γεγονός της φοίτησης των μαθητών στην ειδική τάξη για δύο χρόνια προδίδει μια μονιμότητα που αποκτά για ορισμένους μαθητές η ειδική τάξη ξεπερνώντας αρνητικά τη προσωρινότητά της (ξεπέραςμα των δυσκολιών) και του χαρακτήρα της ως συμπλήρωση της φοίτησης στην κανονική τάξη.

Αναζητώντας το τρόπο με τον οποίο "μπήκε" στη σχολική ζωή ορισμένων μαθητών η ειδική τάξη συγκεντρώσαμε τα παρακάτω στοιχεία :

Ενημέρωση για την ειδική τάξη, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων (γονέων και παιδαγωγού), έγινε σε 36 μαθητές (87,8%) ενώ δεν ενημερώθηκαν 5 μαθητές (12,17%) για τη τόσο σημαντική αλλαγή που πραγματοποιήθηκε στη σχολική τους ζωή.

Για τους μαθητές που τους έγινε ενημέρωση (36), ο δάσκαλος, της κανονικής τάξης υπήρξε ο υπεύθυνος της ενημέρωσης σε 21 (58,33%) από αυτούς. Για τους υπόλοιπους μαθητές 15 (41,65%) η ενημέρωση έγινε από άτομα εκτός σχολείου που είναι οι γονείς των

Πίνακας 39

Χρονικό Διάστημα που Παρακολουθούν οι Μαθητές
την Ειδική Τάξη

A / A	Χρονικό διάστημα	Αριθμός μαθητών ειδ. τάξ.	%
1.	Λιγότερο από (1) χρόνο	2	4.87
2.	Ένα (1) χρόνο	14	34.14
3.	Δύο (2) χρόνια	17	41.46
4.	Τρία (3) χρόνια	6	14.63
5.	Τέσσερα (4) χρόνια	2	4.87
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		41	100 %

μαθητών για τους 14 (38,88%) και ο εργοθεραπευτής, για έναν (1) μαθητή (2,77%), που ασχολείται μαζί του.

Η υποβάθμιση, όπως συνάγεται από τα παραπάνω στοιχεία, του τομέα της ενημέρωσης του ίδιου του άμεσα ενδιαφερόμενου, όπως είναι ο μαθητής, είναι δυνατόν να λειτουργήσει αρνητικά και να θεωρηθεί, πως η απομάκρυνσή του από την κανονική τάξη για κάποιες ώρες έχει τιμωρητικό ή άλλο χαρακτήρα διαφορετικό από αυτόν για τον οποίο γίνεται. Ο μαθητής πρέπει να γνωρίζει όσο πιο απλά γίνεται, το γιατί της ενέργειας αυτής και οι πιο αρμόδιοι για αυτό είναι οι εκπαιδευτικοί του σχολείου, κυρίως των δύο τάξεων (ειδικής και κανονικής), που παρακολουθεί ο μαθητής. Η αποστασιοποίηση από το ρόλο αυτό, όσο δύσκολος μπορεί να θεωρηθεί, δεν αποτελεί την καλύτερη επιλογή και έχει σαν συνέπεια να ξεκινά ο μαθητής την επιβοηθητική αγωγή από μειονεκτική θέση.

Ο τρόπος με τον οποίο έγινε η ενημέρωση δεν στάθηκε δυνατό να αντληθεί από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, καθώς και οι ίδιοι δεν είχαν να αναφέρουν κάποιον συγκεκριμένο τρόπο. Όσον αφορά την δική τους ενημέρωση, ώστε να ενημερώσουν τους μαθητές, αυτή σίγουρα συνεπάγεται την δική τους γνώση για την ειδική τάξη που παρουσιάζεται στα αποτελέσματά της ερώτησης που κάναμε στους γονείς.

Η αρχική αντίδραση των μαθητών από την ένταξή τους στην ειδική τάξη, περιγράφηκε από τους ερωτώμενους, και κυμαίνεται από έντονα θετική μέχρι έντονα αρνητική.

Αναλυτικά : θετική αντίδραση που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι και έντονα θετική, υπήρξε η αρχική αντίδραση 16 μαθητών (39,01%), ενώ αρνητική αντίδραση που φθάνει μέχρι και έντονα αρνητική, υπήρξε η αντίδραση 13 μαθητών (31,07%). Μάλλον

παθητική, σύμφωνα με την περιγραφή της αντίδρασης από τους ερωτώμενους υπήρξε η αντίδραση 12 μαθητών (29,06%) (Αναλυτικότερη περιγραφή, πίνακας 40).

Το να αποτελείς τον "κακό" μαθητή σε μια τάξη που, ίσως, δεν σε βοηθά δεν είναι και πολύ καλή εμπειρία. Αλλά και το να οδηγήσει σε καινούργιο περιβάλλον χωρίς την απαραίτητη ενημέρωση και βοήθεια, αυτό είναι που δεν συμβάλλει στην αποδοχή της καινούργιας κατάστασης.

Ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να μας αναφέρουν τα σημεία εκείνα για τα οποία πιστεύουν πως οι μαθητές που παρακολουθούν την ειδική τάξη είναι ευχαριστημένοι ή όχι.

Η πρώτη εντύπωση που μας προκλήθηκε από τις συνεντεύξεις υπήρξε η δυσκολία που αντιμετώπισαν οι ερωτώμενοι να αναφερθούν σε συγκεκριμένα σημεία. Εκτός από δύο (2) ερωτώμενους (4,87%) που δεν έδωσαν καμία απάντηση, υπήρξαν και (9) ερωτώμενοι (21,95%) που δεν ανέφεραν σημεία παρά τη γενική εντύπωση που τους δίνουν τα παιδιά τους από τη φοίτηση στην ειδική τάξη. Η εντύπωση αυτή είναι θετική για 6 ερωτώμενους (14,63%) και εμφανίζεται αρνητική για 3 ερωτώμενους (7,31%). Από τους 30 ερωτώμενους (73,71%) που έδωσαν στοιχεία που να δικαιολογούν το λόγο της ευχαρίστησης ή όχι των μαθητών, οι 17 (41,46%) ανέφεραν μόνο σημεία για τα οποία είναι ευχαριστημένοι οι μαθητές από την ειδική τάξη, οι 6 (14,63%) ανέφεραν μόνο σημεία εξαιτίας των οποίων οι μαθητές είναι δυσαρεστημένοι από την ειδική τάξη και 7 ερωτώμενοι (17,07%) ανέφεραν θετικά και αρνητικά σημεία (πίνακας 41).

Συνολικά το (56,09%) των ερωτώμενων μετέφεραν ως θετική τη στάση των μαθητών απέναντι στην ειδική τάξη ("είναι ευχαριστημένοι" το (21,95%) των ερωτώμενων μετέφεραν ως αρνητική

Πίνακας 40

Αρχική Αντίδραση των Μαθητών από την Ειδική Τάξη όπως Αναφέρεται από τους Γονείς.

A / A	Αρχική αντίδραση μαθητών		Αριθμός απαντήσεων γονέων	%	
1.	Εντονα θετική	Του άρεσε να μένει όλες τις ώρες Ζήτησε να ξαναπάει και του χρόνου Πάρα πολύ καλά	4	9.75	39.01 %
2.	Θετική	Ευχαριστημένος - Πρόθυμος - Χάρηκε - Του άρεσε - Το δέχτηκε	12	29.26	
3.	Παθητική αποδοχή	Δεν το θεώρησαν μειονεκτικό Δεν κατάλαβε διάφορα Δεν είναι αντιδραστικό σχολείο Δεν είπε τίποτα Δεν είχε πρόβλημα Ο,τι αποφασίσουν οι γονείς	12	29.26	
4.	Αρνητική	Δεν ήθελε να πάει-πιέστηκε Δεν ήθελε την δασκάλα Δεν ήθελε να πάει Δεν ήθελε να μείνει στην τάξη	7	17.07	31.7 %
5.	Εντονα αρνητική	Το κεφάλι κάτω & δεν έκανε τίποτα Κλείστηκε στον εαυτό του, δεν κοιμόταν - Εκλαιγαν Έκανε την άρρωστη για να μην πάει στην τάξη	6	14.63	
Σ Υ Ν Ο Λ Ο			41	100 %	

Πίνακας 41

Εκτίμηση των Μαθητών για την Ειδική Τάξη όπως την Ανάφεραν οι Γονείς τους

A / A	Απαντήσεις γονέων	Αριθμός γονέων	%	Σύνολο γονέων	% Σύνολο	
1.	Απάντησαν χωρίς να αναφέρονται συγκεκριμένα	Γενικά ευχαριστημένοι μαθητές	6	14.63	9	21.95
		Γενικά δυσαρεστημένοι μαθητές	3	7.31		
2.	Απάντησαν & ανέφεραν συγκεκριμένα σημεία	Μόνο θετικά	17	41.46	30	73.17
		Μόνο αρνητικά	6	14.63		
		Θετικά & αρνητικά	7	17.07		
3.	Δεν γνωρίζουν			2	4.87	
				41	100 %	

τη στάση των μαθητών απέναντι στην ειδική τάξη ("είναι δυσαρεστημένοι") ενώ το (17,07%) των ερωτώμενων μετέφεραν στάση των μαθητών με αρνητικά και θετικά σημεία απέναντι στην ειδική τάξη.

Τα σημεία για τα οποία είναι ευχαριστημένοι οι μαθητές από την ειδική τάξη είναι :

Το γεγονός ότι έμαθαν να "διαβάζουν και να γράφουν" και έκαναν πρόοδο στα μαθήματα αναφέρθηκε πιο συχνά (45,83%). Σημαντικός λόγος για τους μαθητές ώστε να είναι ευχαριστημένοι από την ειδική τάξη, σύμφωνα με τα όσα μεταφέρουν οι ερωτηθέντες, γονείς και παιδαγωγός, είναι ο δάσκαλος της ειδικής τάξης και η αντιμετώπισή του προς αυτούς (37,5%). Ο τρόπος μάθησης (και μέσα από το παιχνίδι) αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που τους ευχαριστεί (12,5%). Με την ίδια συχνότητα (8,33%) αναφέρθηκαν σαν λόγοι για τους οποίους οι μαθητές είναι ευχαριστημένοι, τα ευκολότερα μαθήματα που κάνουν, το γεγονός ότι τα καταλαβαίνουν καλύτερα καθώς και η γνωριμία με συμμαθητές που αντιμετωπίζουν την ίδια δυσκολία μ'αυτούς (αναφέρθηκε στους βαρήκοους μαθητές).

Τα σημεία στα οποία δεν είναι ευχαριστημένοι κάποιοι μαθητές είναι :

Ο δάσκαλος της ειδικής τάξης (23,07%), που φαίνεται πως αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τους μαθητές καθώς και από αυτόν εξαρτάται η θετική ή αρνητική τους στάση απέναντι στην ειδική τάξη. Το γεγονός ότι τους κοροϊδεύουν φαίνεται να απασχολεί τους μαθητές και να αποτελεί αιτία για την δυσαρέσκειά τους απέναντι στην ειδική τάξη (23,07%). Τα λίγα παιδιά στην τάξη, παρ'ότι αποτελεί μια παιδαγωγική αρχή, ωστόσο για τους μαθητές φαίνεται ως αρνητικό σημείο για το οποίο δεν είναι ευχαριστημένα (15,39%).

Η συνεχή απασχόληση της δασκάλας μαζί τους, συνέπεια ίσως του παραπάνω λόγου, στεναχωρεί κάποιους μαθητές (15,38%). Τέλος με την ίδια συχνότητα αναφέρθηκαν ως αιτίες δυσαρέσκειας επιμέρους στοιχεία της ειδικής τάξης, όπως το αντίθετο ωράριό της, το πρόγραμμά της και η ανάγκη αλλαγής τάξης (7,69%) (Παράρτημα Α, πίνακα 72).

Εκτίμηση ερωτώμενων για την ειδική τάξη.

Ζητήσαμε από τους ερωτώμενους (γονείς και παιδαγωγό) να κάνουν τη δική τους αξιολόγηση για την ειδική τάξη στην οποία φοιτούν οι μαθητές απαντώντας σε ερωτήματα που αφορούσαν, τις αλλαγές - αν υπήρξαν - που παρατήρησαν στους μαθητές εξαιτίας της φοίτησής τους στην ειδική τάξη, να απαντήσουν οι ίδιοι για το εάν είναι ευχαριστημένοι δικαιολογώντας παράλληλα την απάντησή τους και τέλος να αναφέρουν τις δικές τους προτάσεις, που, εμπειρικά για τους περισσότερους, θα βελτιώναν την λειτουργία της ειδικής τάξης.

Στην ερώτηση που απευθύναμε προς τους ερωτώμενους (γονείς και παιδαγωγό του ιδρύματος) για το αν παρατήρησαν κάποιες αλλαγές στους μαθητές που φοιτούν στην ειδική τάξη από τη φοίτησή τους σ'αυτήν, στην μάθηση και στην συμπεριφορά, 30 ερωτώμενοι απάντησαν πως παρατήρησαν κάποια αλλαγή (73,17%) ενώ 11 ερωτώμενοι ανέφεραν πως δεν παρατήρησαν κάποια αλλαγή (26,83%).

Σ'αυτούς που απάντησαν ότι παρατήρησαν κάποιες αλλαγές εντάσσονται στο σύνολό τους οι γονείς των βαρβήκων μαθητών (9) οι οποίοι και εκφράζονται πολύ θετικά για την βελτίωση των παιδιών τους μέσω της ειδικής τάξης.

Από τους γονείς και την υπεύθυνη παιδαγωγό που παρατήρησαν κάποιες αλλαγές στους μαθητές, οι αλλαγές αυτές συνίσταται :

- Μόνο στη μάθηση, με τη βελτίωση της απόδοσης, των γνώσεων και την συμπλήρωση των κενών που είχαν οι μαθητές, αλλαγές που υπήρξαν θετικές, και στις οποίες αναφέρθηκαν 19 ερωτώμενοι (63,33%). Σ'αυτούς εντάσσονται και τρεις (3) γονείς βαρηκών μαθητών που ανέφεραν και την χρησιμοποίηση της ομιλίας με την ταυτόχρονη αποφυγή της νοηματικής που αποτελεί ίσως για τους μαθητές αυτούς την κυριώτερη πρόοδο σαν τομέα της μάθησης.

- Τόσο στην μάθηση όσο και στην συμπεριφορά των παιδιών αλλαγές παρατήρησαν 8 ερωτώμενοι (26,66%) εκ των οποίων οι 7 (23,33%) θεώρησαν τις αλλαγές και στους δύο τομείς θετικές, ενώ ο ένας (3,33%) εξέφρασε αρνητική άποψη για την αλλαγή ως προς τη συμπεριφορά.

Οι θετικές αλλαγές συνίσταται στην βελτίωση των γνώσεων καθώς και της ομιλίας (για τους βαρηκούς μαθητές) στον τομέα των γνώσεων ενώ η περισσότερη ωριμότητα - προσοχή - κοινωνικότητα και η μείωση της νευρικότητας αποτελούν τις θετικές αλλαγές στην συμπεριφορά. Αρνητική αλλαγή στον τομέα της συμπεριφοράς θεωρεί ένας ερωτώμενος την "μίμηση από το παιδί του, των μαθητών που βρίσκονται μαζί του στην τάξη, και που έχουν μεγαλύτερα προβλήματα απ'αυτόν".

- Μόνο στην συμπεριφορά των παιδιών τους αλλαγές, παρατήρησαν 3 ερωτώμενοι (9,99%), αλλαγές που υπήρξαν θετικές σε 2 περιπτώσεις που εκφράστηκαν "παίζει με τους συμμαθητές, ηρέμησε", και "άλλαξε η διάθεση για το σχολείο του" ενώ σε μια περίπτωση ο γονιός μίλησε για "ανευθυνότητα" που του δημιούργησε η τάξη.

Συγκεντρώνοντας τα παραπάνω στοιχεία από το σύνολο των ερωτώμενων που παρατήρησαν αλλαγές (30), οι αλλαγές αυτές

συνίσταται :

- Στον Τομέα της Μάθησης που τον ανέφεραν 27 ερωτώμενοι (90%) και που υπήρξαν όλες θετικές.
- Στον Τομέα της Συμπεριφοράς που του ανέφεραν 11 ερωτώμενοι (36,66%) εκ των οποίων 9 υπήρξαν θετικές ενώ 2 υπήρξαν αρνητικές (6,66%) (πίνακας 42).

Θα πρέπει να αναφερθεί ακόμη πως οι 11 ερωτώμενοι (26,82%) που δεν ανέφεραν κάποια αλλαγή τόσο στην μάθηση ή στην συμπεριφορά των παιδιών τους από την φοίτηση στην ειδική τάξη πρέπει να μας προβληματίσει αν αναλογιστούμε τον λόγο για τον οποίο βρίσκονται στην ειδική τάξη οι μαθητές και που δεν είναι άλλος από την βοήθεια να ξεπεράσει τις δυσκολίες του.

Ζητήσαμε από τους γονείς των μαθητών των ειδικών τάξεων να μας απαντήσουν εάν είναι ευχαριστημένοι από την φοίτηση των παιδιών τους στην ειδική τάξη. Για τους μαθητές που στερούνται οικογενειακό περιβάλλον (μαθητές που βρίσκονται στο ίδρυμα) απάντησε η παιδαγωγός, υπεύθυνη για την μάθηση των μαθητών.

Από τις απαντήσεις που πήραμε 30 υπήρξαν καταφατικές (73,17%) ενώ 11 υπήρξαν αρνητικές (26,83%).

Οι ερωτώμενοι που απάντησαν καταφατικά δικαιολόγησαν την άποψή τους :

- α) Από την βελτίωση που είδαν στην απόδοση των μαθητών που ανέφεραν 17 ερωτώμενοι (56,66%).
- β) Από την ενασχόληση του δασκάλου με τον μαθητή περισσότερο χρόνο, την πρόσθετη βοήθεια που ο δάσκαλος προσέφερε, την υποστήριξη καθώς και την καλή συνεργασία που υπήρχε με τους μαθητές και με τους γονείς, αιτία που ανέφεραν για να δικαιολογήσουν την καταφατική απάντησή τους 7

Αλλαγές που Παρατηρήθηκαν από τους Γονείς στην
Κάθηση και Συμπεριφορά των Μαθητών από την Ειδική Τάξη

A / A	Αλλαγές που παρατηρήθηκαν σε τομείς μάθησης και συμπεριφοράς	Δικαιολόγηση των αλλαγών	Αριθμός μαθητών ειδ. τάξ.	%	Αριθμός μαθητών ειδ. τάξ	%
1.	Βετικές αλλαγές στην μάθηση	Βελτίωση απόδοσης & συμπλήρωση των κενών Χρησιμοποίηση ομιλίας αποφυγή νοηματικής	16 3	53.33 10	19	63.33
2.	Αρνητικές αλλαγές στην μάθηση	-----	0	0	0	0
3.	Βετικές αλλαγές στη μάθηση και συμπεριφορά	Βελτίωση γνώσεων αύξηση ωριμότητας	3	10		
		Βελτίωση γνώσεων αύξηση προσοχής	2	6.66	7	23.33
		Βελτίωση ομιλίας μείωση νευρικότητας	1	3.33		
4.	Βετική αλλαγή στη μάθηση .. αρνητική στη συμπεριφορά	Βελτίωση ομιλίας αύξηση κοινωνικότητας	1	3.33		
		Βελτίωση γνώσεων αλλά και μίμηση παιδιών με μεγαλύτερα προβλήματα	1	3.33	1	33.33
5.	Βετικές αλλαγές στην συμπεριφορά	Χρεμος παίζει με τα παιδιά	1	3.33	2	6.66
		Αλλαγή διάθεσης για το σχολείο	1	3.33		
6.	Αρνητικές αλλαγές στην συμπεριφορά	Εγινε ανεύθυνος	1	3.33	1	3.33
			30	100 %	30	100 %

Σ Υ Ν Ο Λ Ο *

* : Αναφέρεται στον αριθμό γονέων που παρατήρησαν κάποια αλλαγή από την φοίτηση στην ειδική τάξη.

ερωτώμενοι (23, 33%).

γ) Από την ένταξη, που επιτεύχθηκε με την ειδική τάξη, στο κοινωνικό σύνολο των μαθητών απάντηση που δόθηκε από 2 ερωτώμενους (6, 66%).

δ) Από την διευκόλυνση που παρείχε η ειδική τάξη σε γονείς που δεν μπορούσαν "να διαβάσουν τα παιδιά τους" απάντηση που δόθηκε από 2 ερωτώμενους (6, 66%).

ε) Δύο (2) ερωτώμενοι δεν δικαιολόγησαν την καταφατική απάντησή τους αναφέροντας απλά "πως είναι ευχαριστημένοι" από την φοίτηση των μαθητών στην ειδική τάξη.

Όσοι απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση "αν είναι ευχαριστημένοι από την ειδική τάξη" έδωσαν τις παρακάτω αιτίες για την απάντησή τους αυτή :

α) Δεν παρατήρησαν βελτίωση στην απόδοση των μαθητών αιτία που ανέφεραν 4 ερωτώμενοι (36, 36%).

β) Την έλλειψη εμπειρίας και γνώσης του δασκάλου της ειδικής τάξης ανέφεραν ως αιτία για την αρνητική τους απάντηση 4 ερωτώμενοι (36, 36%).

γ) Η ύπαρξη μαθητών στην ειδική τάξη με σοβαρά προβλήματα, μαζί με το παιδί του ανέφερε ένας γονέας για να δικαιολογήσει την άρνησή του (9, 09%).

δ) Δύο (2) ερωτώμενοι δεν δικαιολόγησαν την αρνητική τους απάντηση αναφέροντας απλά πως δεν είναι ευχαριστημένοι από την φοίτηση των παιδιών τους στην ειδική τάξη (πίνακας 43).

Στην ερώτηση που απευθύνουμε στους ερωτώμενους για το αν νομίζουν πως οι ειδικές τάξεις βοηθούν γενικά τους μαθητές οι απαντήσεις τους ήταν :

Στάση και Αιτιολόγηση της Στάσης των Γονέων
Απέναντι στην Ειδική Τάξη.

Α / Α	Στάση	Αιτιολόγηση στάσης	Αριθμός απαντήσ. γονέων	Χ	Εύνολο	Χ
1. Θετική		Βελτιώθηκε η απόδοση	17	56.66	30	73.17
		Ο Δάσκαλος ασχολήθηκε & βοήθησε	7	23.33		
		Εντάχθηκαν σε κοινωνικό σύνολο	2	6.66		
		Εξυπηρετεί την μητέρα που δεν μπορεί να διαβάσει το παιδί	2	6.66		
2. Αρνητική		Δεν δικαιολόγησαν την καταφατική απάντηση	2	6.66	11	26.83
		Δεν βελτιώθηκε ο μαθητής	4	36.36		
		Δάσκαλος δεν ήταν σωστός - δεν είχε εμπειρία και γνώσεις	4	36.36		
		Υπαρξη στην τάξη μαθητών με σοβαρά προβλήματα	1	9.09		
		Δεν δικαιολόγησαν την απάντηση	2	18.18	41	100 Χ

Σ Υ Ν Ο Λ Ο

*1 : Για τα ευχάριστα σημεία το ποσοστό επί της Χ βγαίνει από τους 24 γονείς που ανέφεραν τέτοια σημεία στο σύνολο των 30 που ανέφεραν γενικά σημεία

*2 : Για όχι ευχάριστα σημεία το ποσοστό επί της Χ βγαίνει από τους 13 γονείς που ανέφεραν τέτοια σημεία στο σύνολο των 30 που ανέφεραν γενικά σημεία

Ότι βοηθούν τους μαθητές που βρίσκονται σ'αυτές απάντησαν 12 ερωτώμενοι (29,26%) χωρίς να έχουν να παρατηρήσουν σημεία για την βελτίωσή τους. Ότι βοηθούν τους μαθητές απαντούν άλλοι 19 ερωτώμενοι (46,34%) αλλά θέτουν προϋποθέσεις για τη σωστότερη λειτουργία τους.

Τρεις (3) ερωτώμενοι (7,31%) απάντησαν ότι οι ειδικές τάξεις δεν βοηθούν, όπως λειτουργούν σήμερα και προτείνουν σημεία, που αν άλλαζαν, θα συνέβαλαν στην σωστότερη λειτουργία τους. Τέσσερις (4) ερωτώμενοι (9,75%) απάντησαν ότι οι ειδικές τάξεις δεν βοηθούν και θα πρέπει να αντικατασταθούν για 3 από αυτούς, από την μεγαλύτερη βοήθεια και την περισσότερη προσοχή στους μαθητές μέσα στην κανονική τάξη, ενώ για έναν από "άλλο σχολείο για τους μαθητές".

Απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν 3 ερωτώμενοι (7,31%).

Τα σημεία στα οποία αναφέρθηκαν ως προϋποθέσεις για την βελτίωση των ειδικών τάξεων παρουσιάζονται αναλυτικά σύμφωνα με την συχνότητα που αναφέρθηκαν στον πίνακα 44.

Πίνακας 44

Προτάσεις των Γονέων για την Βελτίωση
των Ειδικών Τάξεων **

A/A	Προτάσεις	Ευχνότητα απαντήσεων	%
1.	Υπαρξη σωστού-ειδικευμένου εκπαιδευτικού	9	40.9
2.	Βοηθητικά υλικά για το μάθημα	4	18.18
3.	Καταλληλότητα χώρου	3	13.63
4.	Σταθερότητα δασκάλου	3	13.63
5.	Επιστημονικό - βοηθητικό προσωπικό	3	13.63
6.	Καλύτερη οργάνωση ωραρίου ειδικής τάξης	3	13.63
7.	Λιγότεροι μαθητές στην ειδική τάξη	2	9.09
8.	Υπαρξη ειδικής τάξης σε όλα τα σχολεία	2	9.09
9.	Καλύτερη οργάνωση μαθήματος	2	9.09
10.	Υποστήριξη συνεργασία πολιτείας	2	9.09
11.	Ευαισθητοποίηση γονέων υπόλοιπων μαθητών	1	4.54
12.	Ομοιογένεια ειδικής τάξης	1	4.54
13.	Λιγότεροι μαθητές στην κανονική τάξη	1	4.54
14.	Ευαισθητοποίηση δασκάλων κανονικής τάξης	1	4.54

** Στο σύνολο των 22 (53.65 %) ερωτώμενων που έκαναν προτάσεις για βελτίωση της ειδικής τάξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Σκοπός μας υπήρξε η μελέτη του θεσμού των ειδικών τάξεων σαν μορφή παροχής ειδικής εκπαίδευσης και η έρευνα της πραγματικότητας όσον αφορά την οργάνωση και την λειτουργία του μέσα στο σχολικό χώρο και μέσα από δύο παράγοντες που εμπλέκονται στην λειτουργία της : το δάσκαλο της ειδικής τάξης και τους γονείς των μαθητών που φοιτούν σ' αυτήν.

Μέσα από τα στοιχεία που συλέγησαν και παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, καθώς και την παρατήρησή μας στον υπο προσέγγιση χώρο - ειδική τάξη, οικογένεια - καταλήγουμε σε συγκεντρωτικά συμπεράσματα, η παρουσίαση των οποίων θα γίνει ως εξής :

Αρχικά θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις απαντήσεις που δίνουν οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων του Ν.Θεσ/νίκης για την ειδική τάξη και τους μαθητές της, για να ακολουθήσουν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις απαντήσεις των γονέων των μαθητών για την ειδική τάξη και την φοίτηση των παιδιών τους σ' αυτήν. Ταυτόχρονα - όπου κρίνεται σκόπιμο - θα γίνει συγκριτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων βάσει ερωτήσεων που υπήρξαν κοινές και για τις δύο ομάδες ερωτωμένων.

Ξεκινάμε την παρουσίαση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν για τη λειτουργία των ειδικών τάξεων όπως τις βλέπουν οι ειδικοί και τις έχει δεχθεί το

ΥΠ.Ε.Π.Θ., μερικές από αυτές σαν πιο βασικές.

Με βάση τις προϋποθέσεις αυτές εξάγονται τα συμπεράσματα.

Οι προϋποθέσεις που έχει δεχθεί το ΥΠ.Ε.Π.Θ. είναι η ύπαρξη μετεκπαιδευμένου δασκάλου, μαθητών που να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μάθηση και κατάλληλο χώρο για την στέγαση της ειδικής τάξης.

Γενικά θα πρέπει να πούμε ότι δεν είδαμε να εξασφαλίζεται καμιά από τις απαραίτητες προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Σχετικά με την πρώτη προϋπόθεση - την ύπαρξη ειδικού δασκάλου - είδαμε ότι στην συντριπτική του πλειοψηφία το εκπαιδευτικό προσωπικό, που στελεχώνει τις ειδικές τάξεις δεν έχει άλλη εκπαίδευση από την βασική εκπαίδευση του δασκάλου, η δε εμπειρία του από άλλες μονάδες ειδικής αγωγής, για την συντριπτική πάλι πλειοψηφία, είναι ανύπαρκτη, περιοριζόμενη σ'αυτήν που απέκτησε κατά την διάρκεια της εργασίας του στην ειδική τάξη. Η ανάληψη της ευθύνης της ειδικής τάξης από "ευαίσθητοποιημένο" εκπαιδευτικό - που προτείνεται σαν εναλλακτική λύση στην περίπτωση που δεν υπάρχει κατάλληλο προσωπικό - δεν μπορεί παρά να αποτελεί πρόσθετο στοιχείο και επιβουητό στην προσωπικότητα του δασκάλου, που σε καμιά περίπτωση δεν αντικαθιστά τα δύο παραπάνω απαραίτητα, κατά τη γνώμη μας, στοιχεία. Σαν αρνητικό στοιχείο θα πρέπει να λάβουμε ακόμη και το γεγονός πως η παραμονή του εκπαιδευτικού στην ειδική τάξη διέπεται - όπως προέκυψε - από μια προσωρινότητα καθώς οι ειδικές τάξεις αλλάζουν δάσκαλο με αρκετή ευκολία. Αν αυτό δεν μαρτυρεί προχειρότητα, μαρτυρεί σίγουρα έλλειψη προγραμματισμού στην αντιμετώπιση του τόσο ευαίσθητου τομέα, που η ειδική τάξη καλύπτει. Το γεγονός πως οι περισσότεροι δάσκαλοι είναι νέοι όσον

αφορά την εκπαιδευτική τους εμπειρία δημιουργεί αισιοδοξία, προβληματισμό και υποχρέωση. Η αισιοδοξία στηρίζεται στη νέα άποψη και αντιμετώπιση, που πιθανόν, να μεταφέρουν απέναντι στο μαθητή. Ο προβληματισμός προκαλείται από την ίδια την έλλειψη πείρας. Η υποχρέωση, εναποτίθεται στην πολιτεία για να στηρίξει επιστημονικά τους νέους εκπαιδευτικούς μέσα από την επιμόρφωση που απουσιάζει από τον εκπαιδευτικό χώρο της Θεσ/νίκης για το συγκεκριμένο θέμα.

Η δεύτερη προϋπόθεση, της ύπαρξης μαθητών με δυσκολίες στην μάθηση που θα φοιτήσουν στην ειδική τάξη, δεν κατοχυρώνεται μόνο από το γεγονός της ύπαρξης των μαθητών μέσα στο σχολείο. Ξεκινά από την διερεύνηση των πραγματικών αναγκών του χώρου (σχολικού ή ευρύτερου κοινοτικού), καταγράφει ανάγκες και επιλέγει τρόπους αντιμετώπισης. Από την έρευνά μας διαπιστώσαμε πως ενώ υπάρχει η εκτίμηση του παιδαγωγού από παρατήρηση, απουσιάζει εντελώς η διαγνωστική βοήθεια από την Ιατροπαιδαγωγική ή άλλη κατάλληλη υπηρεσία. Η επιλογή της ειδικής τάξης σαν μορφή κάλυψης των εκπαιδευτικών αναγκών και η επιλογή των μαθητών, που θα είναι δέκτες της ειδικής εκπαίδευσης, πρέπει να στηρίζεται στην διαγνωστική εργασία που επιζητά : εκτίμηση από παιδαγωγούς αλλά και την κατάλληλη υπηρεσία (Ιατροπαιδαγωγική - Σχολική) που δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στις "αναγκαίες περιπτώσεις" αλλά και δεν θα έχει ρόλο ετικετοποίησης.

Με μόνο τον τρόπο μια εμπειρικής "διάγνωσης" υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να οδηγούνται στην ειδική αγωγή μαθητές που δεν τη χρειάζονται ή την χρειάζονται αλλά δεν είναι απαραίτητη η ειδική τάξη αφού μπορούν να βοηθηθούν μέσα στην κανονική τάξη. Χωρίς έγκαιρη και σαφή διάγνωση ο προγραμματισμός της διδακτικής ή

άλλης παρέμβασης του δασκάλου παίρνει το χαρακτηρισμό του τυχαίου αφού ο εκπαιδευτικός βρίσκεται σε μια διαρκή ανασφάλεια για το αν ενεργεί σωστά κάθε φορά που ασχολείται με κάποιο μαθητή.

Η τρίτη προϋπόθεση, η ύπαρξη κατάλληλου χώρου στέγασης, προσβάλλεται από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών καθώς οι μισοί θεωρούν το χώρο ακατάλληλο ενώ υπάρχουν και αυτοί που τον διαμορφώνουν οι ίδιοι ώστε να είναι κατάλληλος. Και βέβαια ο ακατάλληλος χώρος δεν είναι "πλεονέκτημα" της ειδικής τάξης καθώς αυτή είναι εναρμονισμένη με τις συνθήκες που επικρατούν στο εκάστοτε σχολείο.

Υπάρχουν και άλλα σημεία στην λειτουργία της ειδικής τάξης που δεν αποτελούν "προϋποθέσεις" για το Υπουργείο Παιδείας, αναφέρονται ωστόσο στις εγκυκλίους του και διατυπώνονται στις θεωρητικές προσεγγίσεις των μελετητών.

Πρώτα απ'όλα η διασαφήνιση του τύπου της ειδικής τάξης. Από τις εκτιμήσεις των δασκάλων, αναφερόμενοι στις δυσκολίες - προβλήματα που εμφανίζουν οι μαθητές τους, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως στις ειδικές τάξεις του Ν.Βεσ/νίκης επικρατεί ένας μικτός τύπος, για την αντιμετώπιση μαθητών που εξαιτίας οποιασδήποτε αιτίας - από "τεμπελιά" ως αυτισμό - δεν τα καταφέρνουν στα μαθήματα.

Ο τύπος αυτός χαρακτηρίζεται και ως "τύπος ανάγκης" (Χρηστάκης 1985(β), σελ.:22) δημιουργεί από την σύνθεση του σοβαρές δυσχέρειες στο διδακτικό ή άλλο έργο των εκπαιδευτικών καθώς μέσα σε μια τάξη συνοστίζονται μαθητές με διαφορετικές ανάγκες που επιζητούν διαφορετική μεταχείριση. Το μόνο κοινό : η αποτυχία στα μαθήματα, και καθώς το εκπαιδευτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από την φυγόκεντρη δυναμική του και η κοινωνία από

την τάση για στιγματισμό, αντιλαμβανόμαστε πόσο επιβαρύνεται η θέση των μαθητών με μικρά προβλήματα μέσα στον εκπαιδευτικό χώρο αλλά και των μαθητών με σοβαρότερα προβλήματα μέσα στην ειδική τάξη.

Όσον αφορά την διαδικασία ένταξης κάποιου μαθητή στην ειδική τάξη καθώς απουσιάζει η βοήθεια της διαγνωστικής υπηρεσίας για τους μαθητές - εκτός από την κατηγορία των βαρηκών μαθητών - βλέπουμε να υπερισχύει η απόφαση του δασκάλου της κανονικής τάξης, που στις μισές περιπτώσεις αποφασίζει μόνος του. Η ύπαρξη ενός ειδικού πλαισίου για κάποιους μαθητές, με δάσκαλο ειδικό, είναι δυνατόν να λειτουργεί αποδεδειγμένα των ευθυνών για την εκπαίδευσή τους, που και ο ίδιος έχει απέναντι στο μαθητή που υστερεί μέσα στην τάξη του. Από τις απαντήσεις των δασκάλων απουσιάζουν οι γονείς που η ενημέρωσή τους έπεται της ένταξης.

Το Υπουργείο Παιδείας με νομοθετική ρύθμιση για τις μονάδες ειδικής εκπαίδευσης αυτοδεσμεύονταν για την κατάρτιση προγραμμάτων διδακτικών που θα διέπουν και τον τρόπο εκπαίδευσης μέσα στην ειδική τάξη, που εντάσσεται στις παραπάνω μονάδες. Και καθώς τέτοια προγράμματα δεν έχουν δημιουργηθεί, ο δάσκαλος της ειδικής τάξης μόνος του, σε λίγες περιπτώσεις βοηθούμενος από τα αποτελέσματα ενός σεμιναρίου για την εκτίμηση δυσκολιών και εκπόνηση διδακτικών προγραμμάτων, προσπαθεί να ανταπεξέλθει στην ανομοιογένεια της τάξης του και στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών του. Το πρόγραμμα συνίσταται στην τροποποίηση και προσαρμογή βασικών μαθημάτων (γλώσσα - αριθμητική) με βάση το διδακτικό βιβλίο της ίδιας ή μικρότερης τάξης στην οποία ανήκουν κανονικά οι μαθητές. Η οργάνωση της διδασκαλίας ακολουθεί την δημιουργία κυρίως υποομάδων μαθητών μέσα στην ειδική τάξη ενώ η

εξατομικευμένη προσέγγιση αποτελεί θετική πρακτική για αρκετούς. Πάσχει ωστόσο από ευελιξία καθώς οι ώρες δεν μεταβάλλονται σύμφωνα με τις ανάγκες του μαθητή αλλά προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του ωραρίου του κανονικού σχολείου.

Η αξιολόγηση - εκτίμηση της πορείας του μαθητή, παίρνει διπλή σημασία καθώς από τη μία πλευρά αποτελεί το πιο ευκολόχρηστο για τους δασκάλους μέσο για την παρακολούθηση της πορείας του μαθητή αλλά και πρόκριμα για την επαναφορά του και για όλες τις ώρες στην κανονική τάξη. Όπως το πρόγραμμα, έτσι και η αξιολόγηση χαρακτηρίζεται από πολυσχεδία κριτηρίων με τα οποία πλησιάζουν τον μαθητή. Τα κριτήρια αυτά διέπονται από την διαφορετικότητα στον χρόνο, στον τρόπο και στην χρήση του αποτελέσματος.

Άλλοι δάσκαλοι βάση των απαντήσεών τους, δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην επαναφορά των μαθητών στην τάξη. Η αποσαφήνιση και ο διαχωρισμός των διαδικασιών είναι αναγκαίος αν και δεν βλέπουμε την σκοπιμότητα που εξυπηρετεί η αξιολόγηση για την επαναφορά των μαθητών στην κανονική τάξη μέσα από ένα test κάθε δύο ή έξι μήνες ή μια φορά το χρόνο.

Τα εποπτικά μέσα που χρησιμοποιούνται χαρακτηρίζονται από την απλότητα τους και από τό γεγονός πως οι περισσότεροι δάσκαλοι τα κατασκευάζουν οι ίδιοι. Αν και τέθηκε το θέμα της απόκτησης πρόσθετων εποπτικών μέσων, το πρόβλημα, ίσως θα πρέπει να τοποθετηθεί σε διαφορετική βάση, δηλαδή πως ανειδίκευτο προσωπικό θα χρησιμοποιήσει εξειδικευμένα εποπτικά μέσα προσαρμόζοντας τα στις ιδιαίτερες μαθησιακές και άλλες ανάγκες των μαθητών.

Στον τομέα της ενημέρωσης όλων όσων εμπλέκονται στη λειτουργία της ειδικής τάξης δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς η αθέατη πλευρά της αποδοχής της τάξης από το σχολικό σύστημα

αποτελεί για πολλούς μελετητές αναγκαία προϋπόθεση για την ζωή της ειδικής τάξης.

Το γενικό συμπέρασμα είναι πως η ενημέρωση δεν γίνεται με τον συστηματικό τρόπο που θα έπρεπε να έχει και που θα έλυνε πολλά ερωτήματα, για το τί κάνουν οι μαθητές στην άλλη τάξη που πηγαίνουν, απέναντι σε γονείς, συμμαθητές αλλά κυρίως στους ίδιους τους δέκτες της εκπαιδευτικής βοήθειας.

Η έλλειψη συστηματικότητας συνίσταται πρώτα απ'όλα, στην έλλειψη συντονισμού μεταξύ των φορέων της εκπαίδευσης μέσα στο κανονικό σχολείο. Το δύσκολο πραγματικά έργο της ενημέρωσης των μαθητών της ειδικής τάξης, των γονέων τους και των υπολοίπων μαθητών του σχολείου για την ειδική τάξη, αναλαμβάνει διαφορετικός εκπαιδευτικός, από σχολείο σε σχολείο (δάσκαλος κανονικής τάξης, δάσκαλος ειδικής τάξης, διευθυντής σχολείου, σχολικός σύμβουλος) αλλά πολύ λίγες είναι οι περιπτώσεις όπου υπάρχει κάλυψη της ενημέρωσης από όλους τους παραπάνω εκπαιδευτικούς, επιμερίζοντας ο καθένας στο δικό του έργο.

Η έλλειψη συστηματικότητας ακόμη χαρακτηρίζεται και από την έλλειψη συνεργασίας στην ενημέρωση. Πολύ λίγες είναι οι περιπτώσεις που συνεργάζονται όλοι μαζί οι φορείς της εκπαίδευσης του τομέα της ενημέρωσης (μαθητών - γονέων) και κυρίως οι δάσκαλοι της κανονικής και της ειδικής τάξης. Η συνεργασία των δύο δασκάλων πρέπει να ξεκινά από την ενημέρωση και να χαρακτηρίζει όλες τις πτυχές της σχολικής φοίτησης των μαθητών (διδασκαλία - πρόγραμμα - αξιολόγηση - στήριξη).

Ο τρόπος που γίνεται η ενημέρωση δεν χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία και ευαισθησία, μέσα από τις απαντήσεις που συλλέξαμε και που δεν ήταν αρκετές, καθώς ο δάσκαλος της ειδικής τάξης δεν

γνώριζε το τρόπο που χρησιμοποίησε ο συνάδελφός του στην κανονική. Το κάλεσμα του γονιού στο σχολείο για να επιβεβαιωθεί ακόμη μια φορά "η αποτυχία" του παιδιού του ή η επανάληψη στο μαθητή της αδυναμίας του στα μαθήματα δεν βοηθούν στην στήριξη του πρώτου ούτε στην ενίσχυση του δεύτερου.

Όσον αφορά την έκταση της ενημέρωσης οι απαντήσεις των δασκάλων δείχνουν πως γίνεται ενημέρωση έστω και με τον παραπάνω τρόπο στις περισσότερες ειδικές τάξεις και στους εμπλεκόμενους (γονείς - μαθητές - συμμαθητές) με αυτές.

Ειδικότερα για την ενημέρωση, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως σημαντική θέση κατέχει ο δάσκαλος της κανονικής τάξης που αναλαμβάνει, συχνά μόνος του, αυτό το έργο. Αυτό θα πρέπει να προβληματίσει για την έλλειψη ανάπτυξης του τομέα αυτού, ως τομέα δράσης του ειδικού δασκάλου.

Στο επιμέρους τμήμα, της ενημέρωσης των μαθητών που πρόκειται να φοιτήσουν στην ειδική τάξη, αντιμετωπίζεται όχι από εκπαιδευτικούς αλλά από τους γονείς των μαθητών που καλούνται να εξηγήσουν στα παιδιά τους της επιλογή που έγινε από τους εκπαιδευτικούς κυρίως.

Παρά τις δυσκολίες, που προκύπτουν από την ανάλυση του τρόπου ενημέρωσης, η ανταπόκριση των γονέων στην συνεργασία τους με τους δασκάλους, σύμφωνα με τις απαντήσεις των τελευταίων, χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά όσον αφορά την μαζικότητα και τη συχνότητά της.

Για την ποιότητα της συνεργασίας συγκρατημένες υποθέσεις μπορούν να γίνουν από το γεγονός ότι οι περισσότεροι δάσκαλοι αναφέρουν μόνο την απλή ενημέρωση των γονέων και τις κατευθύνσεις που δίνουν για το σπίτι και μόνο το 50% ακολουθεί κοινό πρόγραμμα

μάθησης και στο σπίτι. Το τελευταίο στοιχείο αποτελεί και την ιδανική μορφή συνεργασίας μεταξύ ειδικής τάξης και οικογένειας.

Για τους δύο επιμέρους στόχους που εξυπηρετεί η ειδική τάξη μέσω της λειτουργίας της, ξεπέρασμα των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μαθητές στην μάθηση και η κοινωνική ένταξη, η σύγκλιση των οποίων υπάρχει στην προσπάθεια που έκαναν οι δάσκαλοι για να μας προσδιορίσουν το σκοπό της ειδικής τάξης, έχουμε να παρατηρήσουμε :

Ο πρώτος στόχος, η μάθηση, σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων, επιτυγχάνεται καθώς οι μαθητές ωφελούνται από την φοίτηση στην ειδική τάξη λόγω των εκπαιδευτικών συνθηκών που επικρατούν σ'αυτές.

Η επίτευξη όμως του δεύτερου, σύμφωνα με τα αποτελέσματα σε ερωτήσεις που αναφέρονταν σ'αυτόν, τίθεται σε αμφισβήτηση.

Πρώτο στοιχείο είναι πως το 60 με 70% των μαθητών παραμένει στην ειδική τάξη τουλάχιστον δύο χρόνια. Το ποσοστό πλήρους ένταξης στην κανονική τάξη περιορίζεται στο 20% για τον επόμενο χρόνο ενώ οι ίδιοι δάσκαλοι (78,57%) πιστεύουν ότι οι μαθητές πρέπει να παραμένουν στην ειδική τάξη περισσότερο από ένα χρόνο.

Πρόσθετο στοιχείο αποτελεί το ότι το 30% των μαθητών παρακολουθεί στην ειδική τάξη πάνω από 4 ώρες την ημέρα. Οι δείκτες αυτοί είναι μάλλον αρνητικοί για την αποτελεσματικότητα του δεύτερου στόχου ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μια τάση μονιμοποίησης της ειδικής τάξης στην ζωή των μαθητών.

Αυτό φαίνεται και από τις απαντήσεις των δασκάλων και στην ερώτηση για τη συναναστροφή των μαθητών μέσα στο σχολείο. Συχνότερα, όπως είδαμε, αναφέρθηκε η συναναστροφή των μαθητών της ειδικής τάξης με τους συμμαθητές τους σ'αυτήν παρά με τους

συμμαθητές τους στην κανονική τάξη, ενώ και ένα σημαντικό ποσοστό στις απαντήσεις (26,66%) των δασκάλων αναφέρονταν και στην πλήρη απομόνωση.

Η συναναστροφή των μαθητών με τους συμμαθητές τους στην ειδική τάξη, είναι το αποτέλεσμα της στάσης των συμμαθητών τους, που με την σειρά της είναι και αποτέλεσμα της έλλειψης ουσιαστικής ενημέρωσης. Οι περισσότεροι από τους δασκάλους δεν αναφέρθηκαν σε θετική στάση καθαρά αλλά σε αρνητική ή αρνητική και θετική ανάλογα το πρόβλημα (που μάλλον αρνητική πρέπει να λογιστεί) ή σε στάση που αλλάζει. Αξιοσημειωτό είναι ότι το ίδιο πρόβλημα αποδοχής από τους συναδέλφους τους συναντούν και οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων που αν και δεν χαρακτηρίζει την συντριπτική πλειοψηφία των δασκάλων ωστόσο η αναφορά της (30%) είναι ικανή να προβληματίσει για τη θέση της ειδικής εκπαίδευσης μέσα στο ανενημέρωτο σχολείο.

Στην συνεργασία με φορείς που αναπτύσσουν οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων έξω από το σχολείο, επικρατεί κυρίως η συνεργασία με φορείς της εκπαίδευσης ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό δασκάλων που επιζητά ατομικά ωστόσο, να ξεπεράσει το κενό της πολιτείας, με το να έρχεται σε επαφή και με άλλους ειδικούς από άλλους χώρους για να συζητήσουν θέματα που αφορούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές.

Κάνοντας μια αξιολόγηση του θεσμού και της λειτουργίας του, οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων αναφέρθηκαν σε θετικά σημεία του που είναι η κοινωνική ένταξη, η συναισθηματική υποστήριξη και η βοήθεια που παρέχεται στην μάθηση. Ωστόσο το ερώτημα που τίθεται είναι πως επιτυγχάνονται τα παραπάνω όταν οι ίδιοι οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων αναφερόμενοι στα αρνητικά σημεία κατέταξαν

σ'αυτά την έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού, την ανομοιογένεια της τάξης, την έλλειψη συνεργασίας με ειδικούς, την μη ύπαρξη διάγνωσης, την έλλειψη ευαισθητοποίησης, την ακαταλληλότητα του σχολικού χώρου κ.α. Και παρά τα προβλήματα αυτά οι περισσότεροι δάσκαλοι, σχεδόν η πλειοψηφία τους, προτείνουν την επέκταση του θεσμού χωρίς να αναφερθούν σε προϋποθέσεις που θα βελτίωναν την εφαρμογή του.

Θα ήταν παράληψη μας πριν κλείσουμε τα συμπεράσματα για την πρώτη ομάδα ερωτώμενων (δάσκαλοι ειδικής τάξης) να μην αναφερθούμε στην διαφοροποίηση, από το σύνολο των ειδικών τάξεων, των τριών (3) τάξεων βαρηκόσων μαθητών όπου οι συνθήκες που επικρατούν απέχουν θετικά από το μέσο όρο των συνθηκών στις υπόλοιπες ειδικές τάξεις.

Αυτό γιατί : υπάρχει διαγνωστική εργασία για τους μαθητές (ως προς τα ακουστικά υπολλείματα) πριν γίνει η ένταξή τους στην ειδική τάξη. Οι δάσκαλοι είναι ενημερωμένοι για τη δυσκολία του κάθε μαθητή, αν και εκεί δεν υπάρχει σε όλους ειδίκευση. Οι γονείς είναι συνειδητοποιημένοι - αφού και οι ίδιοι πίεσαν για την δημιουργία των ειδικών τάξεων - και συμμετέχουν στην διαδικασία ένταξης των παιδιών τους αποφεύγοντας την απομόνωση κάποιου σχολείου Κωφών. Υπάρχει ομοιογένεια. Οι δάσκαλοι και οι γονείς ακολουθούν κοινό πρόγραμμα. Οι μαθητές ενημερώθηκαν από τους γονείς τους και αυτοί από το σύλλογό τους που τους υποστηρίζει με ποικίλους τρόπους.

Ερχόμενοι τώρα στο μέρος των συμπερασμάτων που σχετίζεται με την οικογένεια των μαθητών έχουμε να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα :

Η απουσία στατιστικών στοιχείων από την εθνική στατιστική υπηρεσία που να αναφέρονται στην κοινωνική προέλευση των μαθητών το επάγγελμα των γονέων τους και το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας (Φραγκουδάκη, 1985:σελ.181-189) δεν επιτρέπει συγκρίσεις ανάμεσα σε χαρακτηριστικά των οικογενειών των μαθητών, που βρίσκονται στην ειδική τάξη με τους συμμαθητές τους που δεν φοιτούν σ'αυτήν. Η απουσία αυτή μας εμποδίζει να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα σε μια πιθανή αιτιολογική σχέση ανάμεσα στην ειδική τάξη και το περιβάλλον του μαθητή.

Μπορούμε ωστόσο, να κάνουμε μια συγκεντρωτική παρουσίαση των συμπερασμάτων, που αφορούν την οικογένεια και τα χαρακτηριστικά των γονέων των μαθητών της ειδικής τάξης.

Οι περισσότερες οικογένεις από αυτές που συναντήσαμε είναι χαρακτηριστικές πυρηνικές οικογένειες - τέσσερα μέλη, (πατέρας μητέρα και 2 παιδιά) χωρίς προσθήκη άλλων συγγενών - που ζουν στις μεγαλούπολεις με ότι αυτό συνεπάγεται (εξαστισμός, σύγχρονος και εντατικός τρόπος ζωής, διαμονή σε πολυκατοικία, έλλειψη ελεύθερου χρόνου κ.α.). Σε χαμηλό ποσοστό κυμαίνεται η απουσία του ένα ή και των δύο γονέων από την οικογένεια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει - χωρίς αυτό να μπορεί να εκτιμηθεί εδώ - η διαπίστωση ότι οι περισσότεροι μαθητές των ειδικών τάξεων κατέχουν τη τελευταία θέση στην σειρά γέννησης των παιδιών στην οικογένεια τους.

Η οικονομική κατάσταση των οικογενειών κυμαίνεται από 50.000 έως 150.000 δραχ. έσοδα μηνιαίως.

Και οι δύο γονείς, έζησαν τα περισσότερα χρόνια της ζωής

τους στη θεσ/νίκη και το επίπεδο εκπαίδευσης τους περιορίζεται στις γραμματικές γνώσεις που απέκτησαν από το δημοτικό σχολείο.

Από πλευράς εργασίας οι περισσότεροι πατέρες εργάζονται ως εργάτες και ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ από τις μητέρες οι περισσότερες δεν εργάζονται και όσες εργάζονται είναι κυρίως εργάτριες.

Η βοήθεια που δέχεται το παιδί στο σπίτι για θέματα μάθησης δεν φάνηκε να είναι οργανωμένη ως προς το χρόνο που διατίθεται σ'αυτήν και το χώρο διαβάσματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ρόλο του βοηθού στο διάβασμα αναλαμβάνει η μητέρα, ενώ ο πατέρας απουσιάζει.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που οι γονείς έδωσαν, συνθέτοντας το επίπεδο ενημέρωσης που έχουν για την ειδική τάξη και για την φοίτηση του παιδιού τους σ'αυτήν, συμπεραίνουμε πως η ενημέρωση δεν έχει την έκταση, την ποιότητα και την συστηματικότητα που έπρεπε να έχει.

Παρ'όλο που στην πλειοψηφία τους οι γονείς είναι ενημερωμένοι ωστόσο υπάρχουν και τελείως ανενημέρωτοι γονείς, που η ύπαρξη τους και μόνο, θα έπρεπε να προβληματίσει όσους θεωρούν και θέλουν του γονέα να συμμετέχει ενεργά στη μάθηση του παιδιού του. Οι γονείς των βαρνηκόων μαθητών επιβεβαίωσαν την ενημέρωσή τους από φορείς ή άτομα έξω από το σχολικό χώρο.

Το τί γνωρίζουν οι γονείς για την ειδική τάξη συνιστά μια επιφανειακή γνώση, αλλά πολλές φορές προδίδει το στίγμα ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος, όπου η κανονική τάξη είναι βοηθητική για το μέσο όρο των μαθητών, ενώ σύμφωνα με τους γονείς, η "άλλη τάξη" βοηθά τα παιδιά στα μαθήματα, ώστε "να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν", και για το σκοπό αυτό

"ακολουθείται διαφορετικό πρόγραμμα" με "πολύ λίγα παιδιά", όπου "ο δάσκαλος θα μπορεί να ασχοληθεί μαζί τους".

Αν τα παραπάνω αποτελούν, το στόχο της ειδικής τάξης, που μεταφράζονται και ως εξατομίκευση διδασκαλίας, μικρός αριθμός μαθητών στις τάξεις, ευέλικτο - διαφοροποιημένο πρόγραμμα, τότε το εύλογο ερώτημα που τίθεται είναι γιατί να μην υπάρχουν αυτά και να παρέχονται και μέσα από την "κανονική τάξη".

Σαν συγκριτικό στοιχείο των απαντήσεων, που έδωσαν γονείς και δάσκαλοι για το τί είναι ειδική τάξη, είναι ότι λείπει σχεδόν από την πλειοψηφία των πρώτων η αναφορά της κοινωνικής ένταξης που επιδιώκεται και επιτυγχάνεται κατά τους δεύτερους με την ειδική τάξη. Οι γονείς των μαθητών της ειδικής τάξης, εκτός των βαρικών μαθητών και όσων παρουσίαζαν μεγάλες δυσκολίες (αυτισμός), δεν διέκριναν την ύπαρξη θέματος ένταξης των παιδιών τους στο σχολείο καθώς αυτά ποτέ δεν απομακρύνθηκαν απ'αυτό.

Την ενημέρωση για την φοίτηση στην ειδική τάξη των παιδιών τους αναλαμβάνει για την πλειοψηφία των γονέων, ο δάσκαλος της κανονικής τάξης ή ο διευθυντής, ενώ απουσιάζει ο ειδικός δάσκαλος συμπέρασμα που εξάγεται και από τους δασκάλους. Το επιπρόσθετο στοιχείο είναι πως οι γονείς στην πλειοψηφία τους αναφέρθηκαν σε ενημέρωση από κάποιον εκπαιδευτικό και όχι από συνεργασία εκπαιδευτικών, όπως εξάγεται από τις απαντήσεις των δασκάλων των ειδικών τάξεων.

Ο τρόπος που επιλέγεται είναι ο "συνηθισμένος" αλλά όχι ο καλύτερος (επίσκεψη του γονέα στο σχολείο και ενημέρωσή του), ενώ σύμφωνα με ορισμένες απαντήσεις γονέων (23% στο σύνολο των απαντήσεων), η ενημέρωση αυτή γίνεται με τρόπο που δημιουργεί και ερωτηματικά επαγγελματικής δεοντολογίας (τηλεφωνικά ή ύστερα από

πίεση!). Η έννοια του "φροντιστηρίου" για την ειδική τάξη, που εμφανίστηκε στις απαντήσεις των γονέων αποτελεί και χαρακτηριστικό του τρόπου της ενημέρωσης, έννοια που την ανέφεραν και οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων.

Οι λόγοι που οι γονείς, ανέφεραν ως αιτίες για την φοίτηση των παιδιών τους στην ειδική τάξη, διέπονται για τους περισσότερους, όχι από την παρουσία της αιτίας, αλλά από το αποτέλεσμα της, στην εκπαίδευση των παιδιών τους στο σχολείο. Χρησιμοποίησαν ηπιότερους χαρακτηρισμούς σαν μια προσπάθεια υποβάθμισης της αιτίας.

Για την ίδια ερώτηση που έγινε προς τους δασκάλους, παρά το ότι απουσιάζει η διάγνωση, έσπευσαν να δώσουν μια "επιστημονικότητα" στους λόγους που ανέφεραν χρησιμοποιώντας και τη νοητική υστέρηση αλλά και άλλες αιτιολογίες.

Εκεί που συμπίπτουν τα αποτελέσματα των δύο ομάδων ερωτώμενων είναι πως οι δυσκολίες στη μάθηση είναι και η επικρατέστερη αιτιολογία για την φοίτηση στην ειδική τάξη. Ακόμη μαθητές που έχουν οργανική ή "εμφανή" δυσκολία εντοπίζονται ευκολότερα και αποτελεί αυτό την αιτιολογία για την φοίτηση στην ειδική τάξη.

Την έλλειψη μια διαγνωστική εκτίμησης για τους μαθητές των ειδικών τάξεων έρχεται να συμπληρώσει και η νοοτροπία "το παιδί μου δεν έχει πρόβλημα" από τη μια μεριά των γονιών, παραμένοντας έτσι σε μια άγνοια οι περισσότεροι και για τις δυσκολίες του μαθητή και για το ποιός είναι ο καλύτερος τρόπος για να τις ξεπεράσει.

Η συνεργασία με τους δασκάλους του σχολείου, ειδικής και κανονικής τάξης αναφέρθηκε από το σύνολο σχεδόν των γονέων των

μαθητών. Αν και οι περισσότεροι γονείς ανέφεραν πως συνεργάζονται και με τους δύο δασκάλους, ωστόσο υπάρχουν και γονείς (40%), που επιλέγουν την συνεργασία με έναν από τους δύο. Στην αντίστοιχη ερώτηση προς τους δασκάλους των ειδικών τάξεων, η συνεργασία κυμαίνονταν βέβαια σε υψηλά ποσοστά, όχι όμως και στο βαθμό αναφοράς της από τους γονείς, που θέλησαν με αυτό το τρόπο να δείξουν το ενδιαφέρον τους για τα παιδιά τους - που σίγουρα υπάρχει - στον συνεντευκτή.

Θεωρώντας τους γονείς σαν τους δείκτες των μνημάτων που στέλνουν τα παιδιά - μαθητές στην ειδική τάξη - για την ειδική τάξη και την φοίτησή τους σ' αυτήν, θελήσαμε να σκιαγραφήσουμε τη στάση των μαθητών απέναντι στην ειδική τάξη.

Από τα πρώτα στοιχεία που εξήχθησαν ήταν η επιβεβαίωση του γεγονότος, που προκύπτει και από τους δασκάλους των μαθητών, ότι τα 2 χρόνια αποτελούν το πιο πιθανό διάστημα για την φοίτηση μαθητή στην ειδική τάξη.

Την ενημέρωση του μαθητή αναλαμβάνει ο δάσκαλος της κανονικής τάξης αλλά και σε εξίσου σημαντικό ποσοστό και ο γονέας του μαθητή. Αυτό το τελευταίο στοιχείο λαμβάνει μεγαλύτερη έκταση στα αποτελέσματα των απαντήσεων των δασκάλων, εις βάρος της ευθύνης στην ενημέρωση των ίδιων, ώστε να αναρρωτιόμαστε, ποιός είναι αυτός που πραγματικά ενημερώνει το μαθητή.

Η αντίδραση των μαθητών για την ειδική τάξη φαίνεται να έχει μια αναλογία ως προς την αρνητική ή θετική ή παθητική αποδοχή μιας νέας κατάστασης.

Πάντως από την αρχική αντίδραση των μαθητών, μπορούμε να συμπεράνουμε για την ποιότητα της ενημέρωσής που τους έγινε, αλλά και να αναρρωτηθούμε πόσο αρνητικά ξεκινά η εκπαιδευτική βοήθεια

που θα παρασχεθεί στο μαθητή, αν ο ίδιος δεν αποφασίσει - μέσα από σωστή ενημέρωση και ενίσχυση - να την αποδεχθεί.

Γεγονός είναι πάντως πως σύμφωνα με τα μηνύματα που μεταφέρουν οι μαθητές στο σπίτι, το ποσοστό όσων δέχθηκαν αρνητικά την ένταξή τους στην ειδική τάξη μειώνεται από την φοίτησή τους σ' αυτή, και εμφανίζεται με χαμηλότερο ποσοστό, ενώ αυξάνει η ευχαρίστησή τους.

Από τα στοιχεία που εξήχθησαν έμμεσα, είναι και η δυσκολία των γονέων να αναφερθούν σε επιμέρους στοιχεία για τα οποία τα παιδιά τους είναι ευχαριστημένα ή όχι από την ειδική τάξη. Το στοιχείο αυτό μας οδηγεί να σκεφθούμε και να προβληματιστούμε για την επικοινωνία γονέα - παιδιού, καθώς το 25% των γονέων δεν μπορούσαν να αναφέρουν συγκεκριμένα σημεία που να δικαιολογούν την στάση των μαθητών.

Από όσους ανέφεραν σημεία, τα θετικά υπερισχύουν των αρνητικών. Από τα επιμέρους στοιχεία, ο δάσκαλος της ειδικής τάξης παίζει σημαντικό ρόλο, ως θετικό ή αρνητικό στοιχείο αντίστοιχα, στη σχολική ζωή του μαθητή.

Από την εκτίμηση των ίδιων των γονέων για την ειδική τάξη συμπεραίνουμε πως η μεγάλη πλειοψηφία τους είναι ευχαριστημένοι από αυτήν, και ο λόγος είναι η παρατήρηση θετικών αλλαγών των παιδιών τους στη μάθηση. Χωρίς να θέλουμε να αμφισβητήσουμε τις απαντήσεις των γονέων, τις φέρνουμε σε αντιπαράθεση με τις προτάσεις, που αναφέρουν οι ίδιοι για την βελτίωση της λειτουργίας της ειδικής τάξης, για να συμπεράνουμε ότι σ' αυτές περιέχονται, αν όχι όλες, ωστόσο οι σημαντικότερες συνιστώσες, που θα χαρακτήριζαν τη σωστή λειτουργία της. Και ο προβληματισμός που τίθεται είναι τι ακριβώς κάνει τους γονείς να είναι

ευχαριστημένοι από την ειδική τάξη ; Μήπως ότι κάποιου ασχολήθηκαν με τις δυσκολίες των παιδιών τους ή με τον "κακό" μαθητή της τάξης. Σίγουρα για τους ίδιους είναι σημαντικό, όμως είναι αρκετό για τους "ειδικούς" που κατασκευάζουν και εφαρμόζουν θεσμούς για την αντιμετώπιση των δυσκολιών των μαθητών στη μάθηση.

Φτάνοντας στο τέλος της παρουσίασης των συμπερασμάτων της έρευνας, θα θεωρούσαμε παράλειψη να μην αναφέρουμε μερικά στοιχεία που προέκυψαν, όχι μέσα από τις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων αλλά από τις παρατηρήσεις των συνεντευκτών.

Σε ότι έχει σχέση με την οργάνωση και λειτουργία των ειδικών τάξεων έχουμε να παρατηρήσουμε :

Κατά την διάρκεια της συζήτησης με τους δασκάλους και σε θέματα που αφορούσαν τους μαθητές της τάξης, φάνηκε να απουσιάζει η ύπαρξη ενός οργανωμένου αρχείου σε κάθε ειδική τάξη. Αν και δεν θα είμασταν θετικοί στην τήρηση ενός αρχείου που μπορεί να λειτουργεί στιγματίζοντας τους μαθητές, ωστόσο δεν πειστήκαμε πως η έλλειψή του οφείλεται στον παραπάνω λόγο. Πιστεύουμε ότι μερικά βασικά στοιχεία πρέπει να τηρούνται (κινητικότητα μαθητών, πορεία μαθητών στη μάθηση κ.λ.π.) προς όφελος των ίδιων των μαθητών.

Αγανακτήσαμε με την ύπαρξη μιας ειδικής τάξης που αποτελείται μόνο από μαθητές που διαμένουν σε ίδρυμα. Είδαμε έντονη τη συνέχιση του στιγματισμού των παιδιών αυτών και έξω από αυτό, καθώς δεν μπορούμε να δεχθούμε πως μόνο αυτοί οι μαθητές από ολόκληρο το σχολικό συγκρότημα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μάθηση.

Σε ότι έχει σχέση με τη συνεργασία μας, με τους γονείς των μαθητών των ειδικών τάξεων έχουμε να παρατηρήσουμε πως :

Οι περισσότερες οικογένειες που συναντήσαμε κατοικούν στη περιφέρειά της Θεσ/νίκης, μακριά από το κέντρο της πόλης σε περιοχές που αντιμετωπίζουν οικιστικά προβλήματα ή βρίσκονται υπό ανάπτυξη, στοιχείο που προσθέτει κάποια επιπλέον πληροφορία για το περιβάλλον των οικογενειών.

Στους περισσότερους από τους γονείς που συναντήσαμε διαπιστώσαμε την ανάγκη τους να μιλήσουν για τα παιδιά τους και να ρωτήσουν τον συνεντευκτή, χρησιμοποιώντας την ιδιότητά του, γι'αυτά. Η ανάγκη τους για επικοινωνία υπήρξε μεγάλη ανατρέποντας την ανησυχία των δασκάλων, που προέρχονταν από την πρόσθετη επιβάρυνση που θα σήμαινε - πιθανόν - για την οικογένεια η δική μας επίσκεψη.

Οι γονείς που δεν δέχτηκαν να μας συναντήσουν έδωσαν διαφορετική διάσταση στην άρνηση τους αυτή. Υπήρξαν αυτοί που αρνήθηκαν προβάλλοντας κάποια δικαιολογία για να μας αποφύγουν. Υπήρξαν γονείς που ενώ δέχθηκαν αρχικά να μας μιλήσουν ωστόσο ίσως το άγχος ίσως η αγωνία τους, τους έκαναν να απουσιάσουν από το σπίτι την προγραμματισμένη ώρα της συνέντευξης.

Τέλος υπήρξαν και γονείς που δεν δέχθηκαν να μας συναντήσουν εντάσσοντας και την δική μας συνεργασία σ'αυτές από τις οποίες "χρόνια τώρα δεν είδαν κανένα θετικό αποτέλεσμα για τα παιδιά τους".

Εισηγήσεις

Αξιοποιώντας τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνά μας, αλλά και από την μελέτη της βιβλιογραφίας καταλήξαμε σε εισηγήσεις, που θεωρούμε ότι εάν γίνουν πράξη θα βοηθήσουν στην καλύτερη εφαρμογή του θεσμού αλλά και στην εξέλιξή του μέσα στα σχολεία.

Οι προτάσεις μας χωρίζονται σ'αυτές που η ανάγκη υλοποίησης τους είναι άμεση (βραχυπρόθεσμες) και σ'αυτές που η υλοποίησή τους προϋποθέτει χρόνο και ευρύτερη μεταβολή στάσεων (μακροπρόθεσμες).

Στις βραχυπρόθεσμες προτάσεις - και εφόσον δεχθούμε την πραγματικότητα όπως εμφανίζεται (διατήρηση και αύξηση των ειδικών τάξεων)- εντάσσεται η βελτίωση των προϋποθέσεων που διέπουν τη λειτουργία της ειδικής τάξης.

Σ'αυτές περιλαμβάνονται :

- Η σύσταση ομάδας υποστήριξης - συμβουλευτικής και διαγνωστικής εργασίας. Το τελευταίο χαρακτηριστικό της "ομάδας" αυτής έπεται των δύο προηγούμενων σαν μια προσπάθεια να μην καταντήσει, "ομάδα ετικετοποίησης μαθητών". Η υποστήριξη προς το μαθητή θα συνίσταται στη μείωση αισθημάτων αποτυχίας ή απομόνωσης του ίδιου αλλά και θα απευθύνεται προς όλους τους μαθητές, αναπτύσσοντας μια παιδεία αποδοχής του "διαφορετικού", που αποτελεί και την μεγαλύτερη βοήθεια - υποστήριξη που μπορεί να δοθεί στο μαθητή.

Η συμβουλευτική της κατεύθυνση θα αναφέρεται, τόσο στην οικογένεια, με τη μείωση των αισθημάτων αποτυχίας σαν γονείς που ίσως βιώνουν ή την καλύτερευση της οργάνωσης της μάθησης στο

σπίτι, όσο και στους εκπαιδευτικούς σαν βοήθεια να αντιμετωπίζουν και να ξεπερνούν καταστάσεις, που αντιμετωπίζουν μέσα από το εκπαιδευτικό τους έργο. Η διαγνωστική εργασία της ομάδας θα αναφέρεται στην αυστηρή επιλογή των μαθητών με κριτήρια κυρίως το πόσο μπορούν να βοηθηθούν από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα μιας ειδικής τάξης. Η "ομάδα" αυτή δεν μπορεί παρά να λειτουργεί κοντά στο σχολικό χώρο ώστε να γνωρίζει και να αντιμετωπίζει άμεσα τις δυσκολίες του.

- Η επιμόρφωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού προσωπικού των ειδικών τάξεων για να αντιμετωπιστεί η τρέχουσα πραγματικότητα είναι απαραίτητη. Η κάλυψη των αναγκών στην έλλειψη ειδικευμένων δασκάλων, μπορεί να γίνει και μέσα από την Πανεπιστημιακή Εκπαίδευσή τους αλλά και με την ανάπτυξη και ενός δεύτερου κέντρου εκπαίδευσης στην ειδική αγωγή, ίσως στην Θεσ/νίκη.

- Σύσταση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες των μαθητών, ως επί το πλείστον, μέσα στην κανονική τάξη αλλά και βραχυπρόθεσμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για να επανέρχεται γρήγορα ο μαθητής στην κανονική σχολική ζωή, μετά την συντονισμένη παρέμβαση στην ειδική τάξη. Τα προγράμματα αυτά που θα είναι ευκολόχρηστα και κατανοητά θα παρέχουν τη δυνατότητα στον ενημερωμένο εκπαιδευτικό να τα προσαρμόσει στις ιδιαιτερότητες κάθε μαθητή ή ομάδας μαθητών για την αντιμετώπιση των επιμέρους δυσκολιών στη μάθηση.

- Υπαρξη ωρών, με συγκεκριμένο περιεχόμενο, που θα αφιερώνουν για τη συνεργασία τους οι δάσκαλοι των δύο τάξεων, όπου φοιτά ο μαθητής, ώστε να υπάρχει συντονισμός σε μια σταθερή και προς την ίδια κατεύθυνση, εκπαιδευτική βοήθεια.

- Ανάλυση από τους δασκάλους των ειδικών τάξεων μεγαλύτερων

ευθυνών, όσον αφορά την ενημέρωση μέσα στο σχολείο (εκπαιδευτικών, γονέων, μαθητών). Με το τρόπο αυτό θα δημιουργηθούν καλύτερες συνθήκες αποδοχής, του ίδιου και του έργου του, αλλά και θα συμβάλλει και ο ίδιος στο πέρασμα από τη σημερινή προχειρότητα, στη συστηματική αντιμετώπιση των μαθητών από ένα ενημερωμένο σχολείο.

Η υλοποίηση των προϋπαθέσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω και αποτελούν τα σημαντικότερα σημεία που προκύπτουν από την έρευνά μας θα βελτιώσουν τον ίδιο το θεσμό. Δεν θα έχουν όμως, όπως πιστεύουμε, μόνο αυτή τη κατάληξη παρά θα αποτελέσουν και "γόνιμο έδαφος" για τη μετεξέλιξή του.

Καθώς θα υπάρχει γνώση αριθμού και εμπειρία αξιολόγησης ("ομάδα" υποστήριξης - συμβουλευτικής, διαγνωστικής εργασίας), κατάλληλο προσωπικό (επιμόρφωση - εξειδίκευση), εμπειρία και γνώση τρόπων αντιμετώπισης (προγράμματα), συνεργασία, ευαισθητοποίηση που ξεκίνησε και συνεχίζει μέσα στο σχολείο, το πέρασμα στο επόμενο στάδιο, που είναι η πλήρης ένταξη των μαθητών στην κανονική τάξη και βοήθεια μέσα σ'αυτήν, γίνεται ευκολότερο.

Φτάνει στο "γόνιμο έδαφος" να στηριχθούν οι μακροπρόθεσμοι στόχοι που αναφέρονται :

- Στην αντικατάσταση της συσσωρευμένης προικατάληψης που θα αφήσει την θέση της σε μια σταδιακή αποδοχή και αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων ορισμένων ατόμων. Για να γίνει αυτό χρειάζεται :

α) Συντονισμένη προσπάθεια πληροφόρησης μέσα σ'άλους τους χώρους ανάπτυξης κοινωνικής - οικονομικής - πολιτισμικής ζωής μέσα από όλες τις πηγές πληροφόρησης. Πρέπει να έχει διάρκεια και να στοχεύει, όχι στην άρνηση "των διαφορών", αλλά στον τονισμό των ικανοτήτων και του δικαιώματος για συνύπαρξη.

β) Συντονισμένη προσπάθεια ώστε να γίνει η συνάντηση - επαφή μεταξύ αυτού που παρουσιάζεται ως "διαφορετικό" με αυτό που χαρακτηρίζεται ως "κανονικό", με άνοιγμα της κοινότητας απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και το αντίστροφο άνοιγμα της "μικροκοινωνίας" των ατόμων με ειδικές ανάγκες απέναντι στην κοινότητα.

- Στην διαμόρφωση των επιλογών της πολιτείας (νομοθεσία) προς την επίτευξη πραγματικής ενσωμάτωσης, όχι μόνο φραστικής, των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο χώρο του σχολείου. Τέτοιες επιλογές μπορεί να είναι :

α) Η μείωση του αριθμού των μαθητών κατά τάξη ώστε να μπορεί να αντιμετωπιστεί η δυσκολία του μαθητή μέσα σ'αυτήν, παύοντας έτσι αυτός "να κρύβεται" πίσω από την εκπαιδευτική επιλογή για βοήθεια στους πολλούς μαθητές, που αποτελούν και το "μέσο όρο" της τάξης.

β) Η επιμόρφωση όλων των εκπαιδευτικών και η μύηση των νέων δασκάλων, ώστε το έργο της ειδικής - επιπλέον βοήθειας να μην παρέχεται μόνο από κάποιους ειδικευμένους μέσα σε ειδικές δομές, αλλά από όλους στο χώρο που ζει και μαθαίνει κάθε μαθητής.

γ) Η πειραματική εφαρμογή μοντέλων πλήρης ενσωμάτωσης με δυνατότητα μετρήσιμων αποτελεσμάτων και επιλογή αυτού, που μπορεί να εφαρμοστεί στην ελληνική πραγματικότητα με θετικά αποτελέσματα.

Η επιλογή της πολιτείας να περιλάβει στους θεσμούς παροχής ειδικής εκπαίδευσης την ειδική τάξη, αποτελεί σημαντικό βήμα για την ελληνική πραγματικότητα.

Δεν είναι ασήμαντο το γεγονός πως η ειδική αγωγή ξεφεύγει από τα κλειστά πλαίσια και αρχίζει να αναπτύσσεται πια, μέσα στο κανονικό σχολείο.

Όμως η επιλογή αυτή θα έπρεπε να μην είχε τον χαρακτήρα του τυχαίου, που φαίνεται να παίρνει μέσα από τα αποτελέσματα της εργασίας μας, αλλά να προγραμματιστεί με βάση τις πραγματικές δυνατότητες του χώρου. Και αν αυτές είναι χαμηλές τότε θα έπρεπε να τις διαμορφώσει ώστε να ανταπεξέρχονται στις αυξημένες απαιτήσεις που συνεπάγεται ένα πιο προχωρημένο στάδιο ειδικής εκπαίδευσης, όπως η ειδική τάξη.

Ελλείψεις, που παρατηρήθηκαν στις ειδικές τάξεις του Ν. Θεσ/νίκης, όπως η απουσία εκτιμήσεως των υπάρχουσων αναγκών, διαγνωστικής ομάδας ειδικών για την επιλογή των μαθητών και παροχή συμβουλευτικής και υποστηρικτικής βοήθειας, ειδικευμένου προσωπικού, προγραμμάτων που να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες των συγκεκριμένων μαθητών, θεωρούνται απαραίτητες για την λειτουργία των ειδικών τάξεων, ώστε να περιέχουν αυτές, με ουσιαστικό αποτέλεσμα, το έργο για το οποίο έχουν συσταθεί.

Αλλά και αν ακόμη τα παραπάνω πραγματοποιηθούν, δανειζόμενοι την άποψη της Καλαντζή - Αζίτζι (1989:σελ.15), τίποτα δεν θα έχει γίνει αν δεν συνηθειτοποιηθεί η ανάγκη βοήθειας από τους γονείς και η αξία της συνεργασίας μαζί τους, αλλά και η αλλαγή της στάσης της κοινωνίας, "όλων εμάς", που μέσα από προσεκτική διαφώτιση θα δεχτούμε ισότιμα τα παιδιά αυτά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Πίνακας 45

Χρόνια Εργασίας των Ειδικών Δασκάλων στην
Συγκεκριμένη Ειδική Τάξη όπου Εργάζεται
(σχ. έτος 1989 - 90)

Χρόνια εργασίας στην συγκεκριμένη ειδική τάξη	Αριθμός δασκάλων	%
1 χρόνο	5	33.33
2 χρόνια	9	60
3 χρόνια	1	6.66
	15	100 %

Πίνακας 46

Εκπαίδευση των Δασκάλων των Ειδικών Τάξεων

A/A	Εκπαίδευση ειδικών δασκάλων	Αριθμός δασκάλων	%
1.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας	11	73.33
2.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας με ειδίκευση στην ειδική αγωγή	0	0
3.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας και ξένου Πανεπιστημίου	0	0
4.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας και ξένου Πανεπιστημίου με ειδίκευση στην ειδική αγωγή	1	6.66
5.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας με σπουδές σχετικές με ειδ.αγωγή	2	13.33
6.	Απόφοιτοι παιδαγωγικής ακαδημίας και κάτοχος άλλου πτυχίου	1	6.66
		15	100 %

Πίνακας 47

Συχνότητα Εμφάνισης των Κανονικών Τάξεων
στην Σύμβαση των Ειδικών

A / A	Κανονική τάξη που παρακολουθούν οι μαθητές στο σχολείο	Συχνότητα εμφάνισης της κανονικής τάξης στο σύνολο ειδ. τάξεων	%
1.	Α' τάξη	Σε 9 από τις 15	60
2.	Β' τάξη	Σε 12 από τις 15	80
3.	Γ' τάξη	Σε 9 από τις 15	60
4.	Δ' τάξη	Σε 11 από τις 15	73.3
5.	Ε' τάξη	Σε 8 από τις 15	53.3
6.	ΣΤ' τάξη	Σε 7 από τις 15	46.6

Πίνακας 48

Σύνθεση των Ειδικών Τάξεων ως προς τον Αριθμό των Κανονικών Τάξεων απ'όπου Προέρχονται οι Μαθητές.

A / A	Αριθμός κανονικών τάξεων που δίνουν μαθητές στην σύνθεση ειδικής τάξης	Αριθμός ειδικών τάξεων	%
1.	Μια (1) τάξη	0	0
2.	Δύο (2) τάξεις	4	26.66
3.	Τρεις (3) τάξεις	2	13.33
4.	Τέσσερεις (4) τάξεις	3	20
5.	Πέντε (5) τάξεις	5	33.33
6.	Εξι (6) τάξεις	1	6.66
		15	100 %

Πίνακας 4 9

Παράθεση Των Ειδικών Δυσκολιών κατά Τάξεις και
Αριθμό Μαθητών σ'αυτές όπως Αναφέρθηκαν από τους Ειδικούς Δασκάλους

A / A	Ειδικές δυσκολίες μαθητών της ειδικής τάξης όπως αναφέρθηκε από τον δασκάλό της	Αριθμός μαθητών
1.	Μαθηματικές δυσκολίες Προβλήματα προσαρμοχής Ελλειψη φοίτηση	10
		7
2.	Προβλήματα συμπεριφοράς Προβλήματα οικογενειακά (εχκατάληψη) Προβλήματα ομιλίας (νηπιακή ομιλία) Σύνδρομο DOWN Αστάθεια μνήμης & χεριών	2
		2
		1
		1
		1
3.	Νοητική υστέρηση Νοητική υστέρηση & υπερκινητικότητα Μαθησιακά προβλήματα - ορθοφωνία Δυσλεξία	3
		2
		2
		1
4.	Προβλήματα προσαρμοχής & συμπεριφοράς Προβλήματα κατανόησης	3
		9
5.	Υπερκινητικότητα Προβλήματα προσαρμοχής Επιληψία Όγκος εγκεφάλου Δυσλεξία Αιχρότερα προχωρημένα στην τάξη τους	1
		2
		1
		1
		1
		13
6.	Μαθησιακές δυσκολίες Προβλήματα προσαρμοχής Σύνδρομο DOWN Αυτισμός	5
		2
		1
		1
7.	Ανωριμότητα - τεμπελιά	5
8.	Μαθησιακά προβλήματα Νοητή υστέρηση	13
		4
9.	Θιάσπαση προσοχής-νευρολογικά προβλήματα Μαθησιακές ανάγκες	2
		3
		7
10.	Μαθησιακές δυσκολίες Προβλήματα λόγου Προβλήματα οικογένειας Νοητική υστέρηση	1
		1
		2
11.	Μαθησιακές δυσκολίες Ψευδοκαθυστέρηση Αλαλία - βαρυκοΐα Νοητική υστέρηση	2
		2
		1
		1
12.	Μαθησιακές δυσκολίες Συναισθηματική αστάθεια Ανωριμότητα Δυσλεξία	
		1
13.		
14.	Βαρήκοοι μαθητές	18
15.		

Πίνακας 50

Αριθμός Ωρών που Παρακολουθούν οι Μαθητές
στις Ειδικές Τάξεις.

A / A	Ωρες που παρακολουθούν την ημέρα οι μαθητές στις ειδικές τάξεις	Αριθμός μαθητών	%
1.	Μία (1) ώρα	28	18.91
2.	Δύο (2) ώρες	49	33.1
3.	Τρεις (3) ώρες	28	18.91
4.	Πάνω από τρεις (3) ώρες	43	29.05
		148	100 %

Πίνακας 51

Μαθήματα που Παρακολουθούν οι Μαθητές στις
Ειδικές Τάξεις.

A / A	Μαθήματα που παρακολουθούν οι μαθητές στην ειδική τάξη	Αριθμός ειδικών τάξεων	%
1.	Γλωσσικά μαθήματα	15	100 %
2.	Αριθμητική	15	100 %
3.	Εμείς και ο κόσμος*	4	26.66
4.	Ιστορία**	2	13.33
5.	Τεχνικά - Μουσικά	1	6.66

- * } Τα μαθήματα αυτά διδάσκονται στις ειδικές
- ** } τάξεις Βαρηκόνων.

Πίνακας 52

Τρόπος Διδασκαλίας στις Ειδικές Τάξεις

A / A	Τρόπος διδασκαλίας	Αριθμός ειδικών δασκαλ.	%
α.	Καθένα από τους μαθητές	3	20
β.	Ομάδες μαθητών	5	33.33
γ.	Εννιαίο πρόγραμμα	2	13.33
δ.	Συνδυασμός α + β	4	26.66
ε.	Συνδυασμός α + γ	1	6.66
		15	100 %

	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ	ΣΤΙΣ	ΕΙΔΙΚΕΣ	ΤΑΞΕΙΣ
A/A	Πόσο συχνά γίνεται η εκτίμηση	Τρόπος εκτίμησης		Πώς χρησιμοποιείται η εκτίμηση
1.	Εξαρτάται από το μάθημα	Τεστ		Για ένταξη σε κάποια ομάδα δουλειάς
2.	Κάθε μέρα	Τεστ		Κοινή παρέμβαση από δασκάλους καινο- νικής και ειδικής τάξης
3.	Κάθε μήνα	Λίστα βασικών δεξιοτήτων		Ακολουθείται το αντιστοιχο πρόγραμμα
4.	Κάθε 2 μήνες	Συνεργασία με τους γονείς των μαθητών		Για να ενταξει η προσοχή του δασκάλου σε κάποια δεξιότητα
5.	Κάθε 2 μήνες	Τεστ		Για να γνωρίσει ο δάσκαλος σε ποιό σημείο βρίσκεται ο μαθητής
6.	Κάθε εβδομάδα	Τεστ		Μεταβάλλονται οι ώρες μαθημάτων
7.	---	Ζωγραφιά εντύπου		-----
8.	Κάθε μέρα	Τεστ		Αν θα ενταχθει σε ανώτερο στάδιο δουλειάς ή θα μείνει στο ίδιο
9.	---	Αξιολόγηση μάθησης και συμπεριφοράς		-----
10.	Κάθε τρεις μήνες	---		-----
11.	Κάθε τρεις μήνες	Τεστ		Για να ενταχθει στην κανονική τάξη
12.	Κάθε μήνα	Επιτευξη στόχου που τέθηκε		Αφετηρία για ανώτερα επίπεδα
13.	Κάθε ημέρα	Σύγκριση πρόσφατων εργασιών με παλαιότερες		Αλλάζει μορφή το πρόγραμμα που ακολουθεί ο μαθητής
14.	Στό τέλος της χρονιάς	----		Αν θα ενταχθει ή όχι στην κανονική τάξη
15.	Ανάλογα το πρόγραμμα	Επιτευξη του στόχου του προγράμματος		Αν θα συνεχίσει με άλλο πρόγραμμα

Πίνακας 54

Προέλευση Ειδικών Μέσων που Χρησιμοποιούν
οι Δάσκαλοι των Ειδικών Τάξεων.

A / A	Προέλευση ειδικών μέσων	Αριθμός ειδικών δασκαλ.	%
1.	Από κατασκευές δασκάλου	11/15	73.33
2.	Από επιλογή δασκάλου από υπάρχοντα σε αγορά μέσα	10/15	66.66
3.	Από κατασκευές δασκάλων και μαθητών	7/15	46.66
4.	Από παροχές κράτους	7/15	46.66
5.	Από παροχές γονέων	7/15	46.66

Πίνακας 55

Συνθήκες Διαμονής και Διδασκαλίας των Μαθητών
των Ειδικών Τάξεων.

Συνθήκες διαμονής των μαθητών της ειδικής τάξης	Αριθμός ειδικών δασκαλ.	%
Είναι ακατάλληλες	7	46.66
Είναι κατάλληλες	4	26.66
Κατάλληλες ύστερα από διαμόρφωση	3	20
Χωρίς απάντηση	1	6.66
	15	100 %

Πίνακας 56

Συνεργασία Γονέων και Δασκάλων Ειδικών Τάξεων
Συχνότητα Επικοινωνίας

A / A	Συχνότητα συνεργασίας γονέα δασκάλου (όπως αναφέρθηκε από τον δάσκαλο)	Αριθμός ειδικών δασκαλ	%
1.	Σχεδόν καθημερινά	4	28.57
2.	Κάθε εβδομάδα	1	7.14
3.	Κάθε 15 ημέρες	2	14.28
4.	Κάθε μήνα	3	21.42
5.	Κάθε 6 μήνες	1	7.14
6.	Όταν παρουσιαστεί πρόβλημα	2	14.28
7.	Όταν έρθουν στο σχολείο	1	7.14
		14	100 %

Πίνακας 57

Λόγοι Έλλειψης Συνεργασίας Μεταξύ
Γονέων και Δασκάλων Ειδικών Τάξεων

A / A	Λόγοι έλλειψης συνεργασίας γονέων και δασκάλων	Αριθμός Ειδικών τάξεων	%
1.	Αδιαφορία	6	60
2.	Χαμηλό επίπεδο	2	20
3.	Αδιαφορία & χαμηλό επίπεδο	2	20
		10	100 %

Πίνακας 58

Επίσημη κατάσταση δασκάλων Κανονικών Τάξεων απέναντι στους Συναδέλφους τους της Ειδικής Τάξης όπως αναφέρθηκε από τους Τελευταίους.

Α / Α	Επίσημη κατάσταση δασκάλων κανονικής τάξης απέναντι σε δασκάλους των ειδικών τάξεων	Αναφερόμενη από τους δασκάλους στάση	Αριθμός απαντήσεων δασκάλων ειδικ. τάξ.	%
1.	Θετική	Αναγνώριση δουλειάς Απεριόριστη βοήθεια Συνεργασία Αναγνώριση δυσκολιών "Με δέχονται" Δύσκολος ρόλος	8	53.33
2.	Αρνητική	"Πως αντέχεις" Δεν καταλαβαίνουν Κατηγορούν για τα λίγα παιδιά Υποβάθμιση του σχολείου Ελλειψη συνεργασίας Δεν κατανοούν το έργο Αρνητικοί για τα επιπλέον Χρήματα στο μισθό	4	26.66
3.	Άλλοι αρνητικά και άλλοι αρνητικά	Ενδιαφέρονται για συνεργασία αλλά και αδιαφορία	1	6.66
4.	Επίσημη κατάσταση που άλλαξε από αρνητική σε θετική	Αρνηση συνεργασίας - - ξεπεράστηκε	1	6.66
5.	Δεν απαντά		1	6.66
ΣΥΝΟΛΟ			15	100 %

Πίνακας 5 9

Θετικά Σημεία του θεσμού που αναφέρθηκαν
από Δασκάλους των Ειδικών Τάξεων.

Α / Α	Θετικά σημεία θεσμού που αναφέρθηκαν	Εκφρασμένη άποψη	Αριθμός δασκάλων ειδ.τάξ.
1	Κοινωνική ένταξη	Δέν αποκόβονται από σχολείο. Πείπει η απομόνωση όπως στα ειδικά σχολεία. Δέχεται η ειδική τάξη παιδιά που δεν τα δέχονται σε κανένα σχολείο. Πειτουργεί μέσα στη ζωντανή κοινωνία του σχολείου. Ευτάσουν μαθητές με ειδικές δυσκολίες στην κανονική τάξη.	9
2	Συναισθηματική υποστήριξη	Άμεση επαφή του δασκάλου. Αναχώριση-παραδοχή. Νιώθουν το σχολείο σαν επιτυχία τους. Ανεβάζει τον μαθητή ψυχολογικά χιά να αντιμετωπίσει την τάξη. Στήριξη στους γονείς.	5
3	Μάθηση	Υποστήριξη στό μαθησιακό πρόβλημα. Μαθαίνουν να διαβάζουν και να χράφουν. Ειδική εκπαίδευση.	4
4	Εξατομίκευση διδασκαλίας	Θ λίχος αριθμός βοηθά στό να χίνεται καλύτερη δουλειά. Επιπλέον απασχόληση του δασκάλου.	3
5	Προγραμματοποιήθηκε μια αρχή και ευαισθητοποιήθηκαν δάσκαλοι και υπουργείο χι'αυτά τα παιδιά.		1

* Σύνολο 15

Απάντησαν 14 (93.33 %)

Δεν απάντησαν 1 (6.66 %)

Πίνακας 60

Σημεία στον θεσμό των Ειδικών Τάξεων που Αναφέρθηκαν σαν λιγότερο θετικά από τους Δασκάλους των Ειδικών Τάξεων **

A / A	Λιγότερο θετικά σημεία στο θεσμό των ειδικών τάξεων	Αριθμός δασκάλων ειδ. τάξ.
1.	Ελλειψη ειδικευμένου-έμπειρου έμψυχου υλικού	3
2.	Ελλειψη ομοιογένειας	3
3.	Ελλειψη συνεργασίας με άλλους ειδικούς	3
4.	Ενταξη μαθητών χωρίς διάγνωση	2
5.	Ο μαθητής χάνει τον ρυθμό του & του δημιουργούνται ανησυχίες από την παρακολούθηση σε δύο τάξεις	2
6.	Δεν επιδοτείται και ο δάσκαλος της κανονικής που δέχεται τους μαθητές	2
7.	Περιθωριοποίηση που συντελείται με ύπαρξη πολλών μαθητών με προβλήματα στην ίδια τάξη	1
8.	Ελλειπής καταπολέμηση προκατάλειψης	1
9.	Ελλειψη ευαισθητοποίησης στην δημοτική αρχή	1
10.	Λίγα παιδιά σε τάξη-δεν ακούν πολλές απόψεις	1

** Σύνολο : 15
 Δεν απαντούν : 4 (26.66%)
 Απαντούν : 11 (73.33%)
 -ΝΑΙ : 10 (90.90%)
 -ΟΧΙ : 1 (9.09%)

Πίνακας 61

Σημεία στην λειτουργία του θεσμού των Ειδικών Τάξεων που Πρέπει να Αλλάξουν Σύμφωνα με τις Απόψεις των Ειδικών Δασκάλων **

A / A	Σημεία που αναφέρθηκαν	Αριθμός ειδικών δασκάλων
1.	Ελλειψη εξειδικευμένου εποπτικού υλικού και βιβλίων	8
2.	Ελλειψη συνεχούς ενημέρωσης του δασκάλου με σεμινάρια - συγκεντρώσεις	5
3.	Ακατάλληλοι χώροι	4
4.	Ελλειψη συμβούλων ειδικής αγωγής και βοήθεια από αυτούς	2
5.	Ελλειψη ελευθερίας στο πρόγραμμα	3
6.	Πολλοί μαθητές στην ειδική και κανονική τάξη	2
7.	Ελλειψη διαγνωστικής υπηρεσίας	2
8.	Ελλειψη χρημάτων	2

**

Σύνολο	: 15
Δεν απαντούν	: 1 (6.66%)
Απαντούν	: 14 (93.33%)
-ΝΑΙ	: 11 (Υπάρχουν σημεία) (90.90%)
-ΟΧΙ	: 3 (Δεν υπάρχουν σημεία) (9.09%)

Πίνακας 62

Αριθμός Παιδιών στην Οικογένεια

Α / Α	Αριθμός παιδιών στην οικογένεια	Απαντήσεις γονέων	%
1.	Ένα (1) παιδί	1	2.43
2.	Δύο (2) παιδιά	21	51.21
3.	Τρία (3) παιδιά	10	24.38
4.	Τέσσερα (4) παιδιά	6	14.63
5.	Πέντε (5) παιδιά	3	7.31
		41	100 %

Πίνακας 63

Ηλικία Γονέων Μαθητών Ειδικής Τάξης

A / A	Ηλικία γονέων	Αριθμός πατέρων μαθητών	%	Πατέρες βαρικών μαθητών	%	Πατέρες πλυν βαρικών μαθητών	%	Αριθμός μητέρων μαθητών	%	Μητέρες βαρικών μαθητών	%	Μητέρες πλυν βαρικών μαθητών	%
1.	25 - 29	0	0	0	0	0	0	7	17.07	2	22.22	5	15.62
2.	30 - 34	4	9.75	3	33.33	1	3.12	13	31.70	5	55.55	8	25
3.	35 - 39	10	24.39	4	44.44	6	18.75	9	21.95	1	11.11	8	25
4.	40 - 44	10	24.39	1	11.11	9	28.12	5	12.19	0	0	5	15.62
5.	45 - 49	6	14.63	1	11.11	5	15.62	4	9.75	1	11.11	3	9.37
6.	50 - 54	4	9.75	0	0	4	12.50	2	4.87	0	0	2	6.25
7.	55 - 59	5	19.19	0	0	5	15.62	0	0	0	0	0	0
Δεν υπάρχει ηλικία		2	4.87	0	0	2	6.25	1	2.43	0	0	1	3.12
Σύνολο		41	100 %	9	100 %	32	100 %	41	100 %	9	100 %	32	100 %

Πίνακας 64

Διαφορά Ηλικίας Γονέων Μαθητών
Ειδικών Τάξεων

Α / Α	Διαφορά ηλικιών γονέων μαθητών ειδικών τάξεων	Γονείς μαθητών	%	Γονείς βαρηκόων μαθητών	%	Γονείς μαθητών οχι βαρηκόων	%
1.	0 - 5 χρόνια	22	53.65	7	77.77	15	46.87
2.	6 - 10 χρόνια	11	26.82	2	22.22	9	28.12
3.	11 - 15 χρόνια	4	9.75	0	0	4	12.5
4.	Πάνω από 15 χρόνια	2	4.87	0	0	2	6.25
5.	Δεν υπάρχει η ηλικία για έναν από τους δύο γονείς	2	4.87	0	0	2	6.25
Σύνολο		41	100 %	9	100 %	32	100 %

Πίνακας 65

Χώρος Διαβασμάτων των Μαθητών των
Ειδικών Τάξεων

Α / Α	Χώρος που διαβάζουν μαθητές της ειδικής τάξης	Απαντήσεις γονέων συνολικά	%	Γονείς βαρνηκών μαθητών	%	Γονείς μαθητών όχι βαρνηκών	%
1.	Παιδικό δωμάτιο	20	48.78	8	88.88	12	37.5
2.	Κουζίνα	6	14.63	1	11.11	5	15.62
3.	Σαλόνι	5	12.19	0	0	5	15.62
4.	Καθιστικό	3	7.31	0	0	3	9.37
5.	Δεν υπάρχει σταθερος χώρος	2	4.87	0	0	2	6.25
6.	Σπουδαστήριο-ίδρυμα	5	12.19	0	0	5	15.62
Σύνολο		41	100 %	9	100 %	32	100 %

Πίνακας 66

Χρόνος Διαβασμάτων των Μαθητών της
Ειδικής Τάξης

A / A	Αριθμός ωρών που διαβάζουν οι μαθητές της ειδικής τάξης	Απαντήσεις γονέων συνολικά	%	Γονείς βαρηκών μαθητών	%	Γονείς μαθητών όχι βαρηκών	%
1.	Καμμία	1	2.43	0	0	1	3.12
2.	Μία (1) ώρα	21	51.21	1	11.11	20	62.5
3.	Δύο (2) ώρες	5	12.19	0	0	5	15.62
4.	Τρεις (3) ώρες	7	17.07	4	44.44	3	9.37
5.	Τέσσερεις (4) και πάνω	7	17.07	4	44.44	3	9.37
Σ ύ ν ο λ ο		41	100 %	9	100 %	32	100 %

Πίνακας 67

Τρόπος που Περνούν τον Ελεύθερο τους Χρόνο
οι Μαθητές των Ειδικών Τάξεων.

A / A	Τρόπος που χρησιμοποιεί ο μαθητής για να καλύψει τις ελεύθερες ώρες (*1)	Συχνότητα απαντήσ. γονέων	%
1.	Παιχνίδι γενικά	40	100 %
2.	Τηλεόραση	13	32.5
3.	Εξωσχολικά βιβλία-περιοδ	8	20
4.	Ζωγραφική	4	10
5.	Γυμναστική	1	2.5
6.	Ποδήλατο	1	2.5
7.	Εργαστήρι Δημιουργικής έκφρασης	1	2.5

*1 : Υπάρχει ελεύθερος χρόνος : 40 απαντήσεις (97.56%)
Δέν υπάρχει ελεύθερος χρόνος : 1 απάντηση (2.44%)

Πίνακας 68

Συνεργασία Γονέων Μαθητών Ειδικών Τάξεων
με Εκπαιδευτικούς.

A / A	Εκπαιδευτικοί με τους οποίους συνεργάζονται οι γονείς	Συχνότητα απαντήσ. γονέων	% *
1.	Δάσκαλος ειδικής τάξ.	28	80
2.	Δάσκαλος κανονικ. τάξ.	26	74.23
3.	Διευθυντής	8	22.85
4.	Γυμνάστρια σχολείου	1	2.85

* :Στο σύνολο 35 γονέων που συνεργάζονται με εκπαιδευτικούς στο χώρο του σχολείου.

Πίνακας 69

Συχνότητα Επικοινωνίας Γονέων - Εκπαιδευτικών

A / A	Συχνότητα επικοινωνίας γονέων με σχολείο	Αριθμός γονέων	%
1.	Κάθε μέρα	4	11.42
2.	Κάθε εβδομάδα	6	17.14
3.	Κάθε 15 ημέρες	5	14.28
4.	Κάθε μήνα	10	28.57
5.	Κάθε 2 - 3 μήνες	5	14.28
6.	Κάθε 6 μήνες	1	2.85
7.	Όταν παρουσιαστεί ανάγκη	2	5.71
8.	Όταν τους καλέσει ο δάσκαλος	2	5.71
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		35	100 %

Πίνακας 70

Αριθμός Γονέων που συνεργάζονται με τους Ειδικούς εξω από το χώρο του Σχολείου

A / A	Γονείς μαθητών	Γονείς μαθητών	%	Γονείς βαρνηκών μαθητών	%	Γονείς μαθητών οχι βαρνηκών	%
1.	Γονείς που συνεργάζονται	15	36.58	8	88.88	7	21.87
2.	Γονείς που δεν συνεργάζονται	26	63.41	1	11.11	25	78.13
Σ ύ ν ο λ ο		41	100 %	9	100 %	32	100 %

Πίνακας 71

Κανονική Τάξη στην οποία φοιτούν οι Μαθητές.

A / A	Τάξεις δημοτικού σχολείου	Αριθμός μαθητών	%
1.	Α' δημοτικού	9	21.95
2.	Β' δημοτικού	8	19.51
3.	Γ' δημοτικού	7	17.07
4.	Δ' δημοτικού	8	19.51
5.	Ε' δημοτικού	4	9.75
6.	ΣΤ' δημοτικού	3	7.31
7.	Δεν παρακολουθούν	2	4.87
Σ Υ Ν Ο Λ Ο		41	100 %

Πίνακας 72

Ευχάριστα ή Δυσάρεστα Σημεία για τους Μαθητές από την Φοίτησή τους στην Ειδική Τάξη

A/A	Σημεία που αναφέρθηκαν από τους γονείς	Συχνότητα αναφοράς	%	
1.	Σημεία που ευχαριστούν τους μαθητές*1	Η πρόοδος στα μαθήματα	11	45.83
		Ο δάσκαλος της τάξης	9	37.5
		Ο τρόπος μάθησης	3	12.5
		Καταλαβαίνουν καλύτερα τα μαθήματα	2	8.33
		Τα ευκολότερα μαθήματα	2	8.33
		Η γνωριμία με συμμαθητές με την ίδια δυσκολία	2	8.33
2.	Σημεία που δεν ευχαριστούν τους μαθητές*2	Ο δάσκαλος της τάξης	3	23.07
		Το ότι τους κοροϊδεύουν	3	23.07
		Δεν υπάρχουν πολλά παιδιά στην τάξη	2	15.38
		Συνεχει απασχόληση δασκάλας μαζί τους	2	15.38
		Αντίθετο ωράριο ειδικής τάξ	1	7.69
		Μαθήματα μικρότερης τάξης	1	7.69
		Αλλαγή τάξεων	1	7.69

*1 : Για τα ευχάριστα σημεία το ποσοστό επί της % βγαίνει από τους 24 γονείς που ανέφεραν τέτοια σημεία στο σύνολο των 30 που ανέφεραν γενικά σημεία (βλ. πίνακα 30).

*2 : Για όχι ευχάριστα σημεία το ποσοστό επί της % βγαίνει από τους 13 γονείς που ανέφεραν τέτοια σημεία στο σύνολο των 30 που ανέφεραν γενικά σημεία (βλ. πίνακα 30).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΩΤ.ΕΚΠ/ΣΗΣ
ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 15 - 5 - 1990

Αριθ.Πρωτ. 1472

Ταχ.Κώδικας : 546 24
Ταχ.Δ/ση : Ερμού 18
Πληροφορίες : Κ.Τζιώκος
Τηλέφωνο : 225.124

ΠΡΟΣ: Τους δασκάλους Ειδικών Τάξεων
Νομού Θεσ/νίκης

Εγκρίνουμε την πραγματοποίηση έρευνας από τους σπουδαστές του Τ.Ε.Ι. Πάτρας Βάγιας Καραμήτρου και Σωτήρη Μουρουδέλη, που διενεργούν βάσει του αριθ.πρωτ. 1046/3-5-1990 εγγράφου του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Παρακαλούμε για τη διευκόλυνση της έρευνας, η οποία θα γίνει εκτός ωραρίου διδασκαλίας.-

Ο Ανακληρωτής Προϊστάμενος
Π.Ε.

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Βαθμός Ασφαλείας

Πάτρα, 10-5-1990

Αριθ. Πρωτ. Δ.Υ Βαθμός Προτεραιότητας:

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)

ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

αχ. Δ/ση : 263 34 Κουκούλι Πάτρας

ληροφορίες: Μ. Χαραλάμπους

ηλέφωνο : 329.943 ή 325001 εσωτ. 293

ΠΡΟΣ:

Κου Ειρηαιδευτικού
των Ειδικών Τάξεων
Κου Ν. Θεοδοσιονίδη

ΕΜΑ:

Αγαπητ-ή/έ κυρία, κύριε,

Επιθυμώ να σας γνωρίσω ότι οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της ΣΕΥΠ του ΤΕΙ Πάτρας, Βάγια ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ και Σωτήρης ΜΟΥΡΟΥΔΕΑΝΗΣ εἰπονούν την πτυχιακή τους εργασία-απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη πτυχίου- με θέμα την μελέτη του θεσμού και της λειτουργίας των Ειδικών τάξεων.

Παράλληλα μέρος της μελέτης είναι να διερευνηθούν και οι κοινωνικοί ή άλλοι παραγοντες που επηρεάζουν του μαθητές στην σχολική απόδοση με αποτέλεσμα να δημιουργείτε οι ανάγκη για κάποιους να φοιτήσουν στις ειδικές τάξεις.

Γι αυτό σας παρακαλώ αφ' ενός να δεχτείτε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο που έχει συνταχθεί για το σκοπό της μελέτης και αφ' ετέρου να διευκολύνετε την επικοινωνία των σπουδαστών με το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών της ειδικής τάξης στην οποία διδάσκετε, διαθέτοντας τις πληροφορίες που θα σας ζητήσουν. Αυτό είναι αναγκαίο, όπως καταλαβέ-νετε για τη συλλογή των στοιχείων που απαιτεί το δευτερο μέρος της μελέτης.

Θα πρέπει να σας πω ότι όλα τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και εμπιστευτικά. Μόνο συνολικά στοιχεία επί των αποτελεσμάτων θα δημοσιευτούν.

Πιστεύω ότι θα θελήσετε να συμβάλετε στην διεκπεραίωση αυτής της εργασίας.

Σας ευχαριστώ

με εκτίμηση

Μ. Χαραλάμπους

Μαρία Χαραλάμπους, Καθηγήτρια εφαρμογών

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για περισσότερες πληροφορίες
στη διάθεσή σας

Αγαπητέ κύριε/κυρία,

Σας γνωρίζουμε ότι είμαστε τελειόφοιτοι Κοινωνικοί Λειτουργοί και πραγματοποιούμε έρευνα που έχει θέμα της, τον Θεσμό και την λειτουργία των Ειδικών Τάξεων.

Στα πλαίσια της έρευνας αυτής έχουμε ήδη συντάξει ερωτηματολόγιο που απευθύνθηκε στους δασκάλους των Ειδικών Τάξεων.

Αναγνωρίζοντας, ωστόσο, και τον αποφαστικό ρόλο που οι γονείς παίζουν στην ανάπτυξη και πορεία του παιδιού, καθώς και την πολύτιμη εμπειρία τους από ρόλο τους σαν γονείς πιστεύουμε πως η απάντηση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου θα βοηθήσει στην πληρέστερη κάλυψη του θέματος.

Για το σκοπό αυτό, επιθυμούμε να σας επισκευθούμε στο σπίτι σας, και, εφόσον το επιθυμείτε, να συμπληρώσουμε μαζί τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, τα αποτελέσματα του οποίου είναι δυνατόν να βοηθήσουν, στην καλύτερη παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά σας.

Σας πληροφορούμε ότι όλα τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και εμπιστευτικά, και μόνο συνολικά στοιχεία επί των αποτελεσμάτων θα βγούν.

Ευχαριστούμε για τη Συνεργασία

Με Εκτίμηση

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί

Βάγια Καραμήτρου

Σωτήρης Μουρουδέλης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Τ. Ε. Ι. ΠΑΤΡΑΣ

Σ. Ε. Υ. Π.

ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ε Ρ Ω Τ Η Μ Α Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο (Ι)

(Μελέτη για το θεσμό και την λειτουργία των Ειδικών Τάξεων)

Απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς
των Ειδικών Τάξεων

ΠΡΟΣ

Τους Εκπαιδευτικούς
Ειδικών Τάξεων του Ν. Βεσ/νίκης

Αγαπητέ/ή κύριε/κυρία

Σας γνωρίζουμε ότι είμαστε σπουδαστές επί πτυχίο του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (Σ. Ε. Υ. Π.) του Τ. Ε. Ι. Πάτρας.

Η πτυχιακή μας εργασία - απαραίτητη προϋπόθεση για την λήψη πτυχίου - θελήσαμε να είναι η μελέτη του θεσμού και της λειτουργίας των Ειδικών Τάξεων.

Η μελέτη μας θα γίνει στα Ν. Βεσ/νίκης και το ερωτηματολόγιο θα συμπληρωθεί από όλους τους εκπαιδευτικούς των Ειδικών Τάξεων της περιοχής.

Γι' αυτό σας παρακαλούμε να δεχτείτε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο.

Όλα τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και εμπιστευτικά. Μόνο συνολικά στοιχεία επί των αποτελεσμάτων θα δημοσιευτούν.

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία

Με εκτίμηση

Βάγια Καραμήτρου

Σωτήρης Μουρουδέλης

1) Πόσα χρόνια εργάζεστε ;

- α. Σαν δάσκαλος .....
β. Σαν δάσκαλος Ειδικής Αγωγής .....
γ. Σαν δάσκαλος Ειδικής Αγωγής στην συγκεκρι-
μένη Ειδική Τάξη .....

2) Ποιά είναι η εκπαίδευσή σας ;

- α. Απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας .....
β. Απόφοιτος Μαρσλείου Δ.Δ.Ε. στο τμήμα
Ειδικής Αγωγής .....
γ. Απόφοιτος ξένου Πανεπιστημίου .....
δ. Απόφοιτος ξένου Πανεπιστημίου με ειδικευση
στην Ειδική Αγωγή .....
ε. Τι άλλο ,.....
.....

3) Έχετε παρακολουθήσει εκπαιδευτικά σεμινάρια σχετικά με την Ειδική Αγωγή ;

ΝΑΙ ..... ΟΧΙ .....

Αν ΝΑΙ, στην τελευταία πενταετία πόσα εκπαιδευτικά σεμινάρια παρακολουθήσατε ; Ποιός φορέας ήταν υπεύθυνος για την διοργάνωσή τους ; Ποιά η διάρκειά τους ; (Αναφέρατε μερικά θέματα).

4) Πόσα χρόνια λειτουργεί η συγκεκριμένη Ειδική Τάξη ; .....

5) Γνωρίζετε πως δημιουργήθηκε η συγκεκριμένη Ειδική Τάξη ;

ΝΑΙ .....

ΟΧΙ .....

Αν ΝΑΙ, πείτε μας .....

6) Πόσοι μαθητές παρακολουθούν τα μαθήματα της Ειδικής Τάξης ;

α. Αγόρια ..... β. Κορίτσια ..... γ. Σύνολο .....

7) Πόσοι από τους μαθητές της Ειδικής Τάξης, ανήκουν στην :

Α' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

Β' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

Δ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

Ε' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

Στ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, μαθητές .....

8) Ποιές είναι οι ειδικές δυσκολίες για τις οποίες οι μαθητές βρίσκονται στην Ειδική Τάξη και σε τι ποσοστό ; (Περιγράψτε ακριβώς το λόγο)

9) Ποιά είναι η διαδικασία που ακολουθείται, και πότε, προκειμένου να παρακολουθήσει ένας μαθητής, μαθήματα στην Ειδική Τάξη ; (αναφερθείτε στο δικό σας σχολείο)

10) Από τους ..... μαθητές σας πόσοι παρακολούθησαν την Ειδική

Τάξη :

- α. Και κατά τον προηγούμενο χρόνο .....
- β. Και πριν από δύο (2) χρόνια .....
- γ. Και πριν από τρία (3) χρόνια .....
- δ. Περιοδικά κάποιες χρονιές .....
- ε. Δεν γνωρίζω .....

11) Ποιά είναι το πρόγραμμα που παρακολουθούν οι μαθητές στην Ειδική Τάξη ;

- α. Σε ώρες : (Κάθε μέρα) .....
  - Μία (1) ώρα, μαθητές .....
  - Δύο (2) ώρες, μαθητές .....
  - Τρεις (3) ώρες, μαθητές .....
  - Περισσότερα από τρεις (3) ώρες μαθητές .....

β. Σε περιεχόμενο :

Παρακολουθούν τα εξής μαθήματα :

(Εάν υπάρχει πρόγραμμα να δοθεί)

.....
.....

γ. Πώς διαμορφώνεται το περιεχόμενο των μαθημάτων που παρακολουθούν οι μαθητές της Ειδικής Τάξης ;

12) Υπάρχουν ειδικά διαμορφωμένα προγράμματα :

- α. Για καθένα από τους μαθητές .....
β. Για ομάδες μαθητών .....
γ. Το πρόγραμμα είναι εννιαίο .....

13) Τα παραπάνω προγράμματα από ποιούς διαμορφώθηκαν ;

.....
.....

14) Γίνεται εκτίμηση της προόδου των μαθητών της Ειδικής Τάξης ;

ΝΑΙ ..... ΟΚΙ .....

Αν ΝΑΙ, πόσο συχνά γίνεται ; Με ποιόν τρόπο ;
και πώς χρησιμοποιείται ;

15) Από την εμπειρία σας πόσο διάστημα παρακολουθούν οι μαθητές
στην Ειδική Τάξη ;

- α. Έξι (6) μήνες .....
β. Ένα (1) χρόνο .....
γ. Περισσότερο από ένα (1) χρόνο .....

16) Πόσοι από τους μαθητές σας :

- α. Εντάχθηκαν τον προηγούμενο χρόνο στην κανονική τους τάξη,
και
β. Πόσοι εκτιμάται ότι τον επόμενο χρόνο δεν θα βρισκονται
στην Ειδική Τάξη

17) Ο αριθμός των ωρών που παρακολουθούν οι μαθητές στην Ειδική Τάξη, στην αρχή της σχολικής χρονιάς μεταβάλλεται κατά την διάρκειά της ;

ΝΑΙ ...

ΟΧΙ ....

Αν ΝΑΙ :

- α. Για ποιούς λόγους αυξάνεται, αν αυξάνεται.
- β. Για ποιούς λόγους μειώνεται, αν μειώνεται.

18) Κατά την διδασκαλία των μαθημάτων της Ειδικής Τάξης χρησιμοποιείται ειδικά μέσα ;

ΝΑΙ ....

ΟΧΙ ...

Αν ΝΑΙ :

α. Ποιά είναι τα μέσα αυτά ;

β. Τα μέσα που χρησιμοποιείται προέρχονται :

α. Από δικές σας κατασκευές ...

β. Από δικές σας κατασκευές σε συνεργασία με τους μαθητές ...

γ. Από επιλογή δική σας από τα υπάρχοντα στην αγορά ειδικά μέσα

δ. Από παροχές του κράτους για την εκπαίδευση μαθητών στις Ειδικές Τάξεις ...

ε. Από προσφορές γονέων ...

στ. Τί άλλο .....

.....

19) Οι συνθήκες διαμονής και διδασκαλίας για τους μαθητές μέσα στην αίθουσα της Ειδικής Τάξης σας βοηθούν στο διδακτικό σας έργο ; (Αιτιολογήστε την απάντησή σας).

20) Η Ειδική Τάξη, τοπογραφικά, σε συνάρτηση με το υπόλοιπο σχολικό συγκρότημα θα λέγατε ότι βρίσκεται :

- α. Σε τέλεια γεωγραφική απομόνωση από το υπόλοιπο σχολείο ...
- β. Στεγάζεται στην γενική περίμετρο των χώρων του σχολικού συγκροτήματος ...
- γ. Στεγάζεται στο ίδιο οίκημα με το υπόλοιπο σχολικό συγκρότημα ...

21) Η Ειδική Τάξη, λειτουργικά, σε σχέση με το υπόλοιπο σχολικό συγκρότημα θα λέγατε ότι βρίσκεται :

(λειτουργικά αναφερόμαστε στην ύπαρξη κοινής ή όχι εισόδου - εξόδου, στη χρήση καντίνας, αθλητικών χώρων τουαλέτας κ.λ.π.)

- α. Σε πλήρη απομόνωση ...
- β. Στην μερική χρήση ορισμένων από τις αναφερόμενες λειτουργίες ...
- γ. Σε πλήρη ενσωμάτωση ...

22) Με ποιό συγκεκριμένο τρόπο ενημερώνεται ο μαθητή που πρόκειται να παρακολουθήσει την Ειδική Τάξη, για την Ειδική Τάξη και για την ένταξή του σ'αυτήν ;

23) Με ποιό συγκεκριμένο τρόπο ενημερώθηκαν οι γονείς για την Ειδική Τάξη και για την ένταξη των παιδιών τους σ' αυτήν ;

24) Από όσο γνωρίζεται, πώς δέχθηκαν οι γονείς την ένταξη των παιδιών τους στην Ειδική Τάξη ;

25) Συνεργάζεστε με τους γονείς των μαθητών της Ειδικής Τάξης ;

- α. Με τους περισσότερους ...
- β. Με μερικούς γονείς ...
- γ. Με πολύ λίγους ...
- δ. Δεν συνεργάζομαι ...

26) Με όσους συνεργάζεστε ;

α. Πόσο συχνά συνεργάζεστε

- α. Κάθε 15 μέρες ...
- β. Μια φορά τον μήνα ...
- γ. Κάθε έξι μήνες ...
- δ. Όταν χρειαστεί (Διευκρινήστε) ....
- ....

β. Με ποιόν τρόπο συνεργάζεστε ;

- α. Ενημερώνετε για την πορεία του μαθητή ...
- β. Δίνετε κατευθύνσεις για την συνέχιση της εκπαίδευσης και στο σπίτι ...
- γ. Ακολουθείται κοινό πρόγραμμα με τους γονείς ...

δ. Κάτι άλλο .....

27) Με όσους δεν συνεργάζεσθε, ποιοί είναι οι λόγοι ;

28) Ενημερώθηκαν οι μαθητές των κανονικών τάξεων για την ταυτόχρονη φοίτηση σε δύο τάξεις ορισμένων από τους συμμαθητές τους ;

ΝΑΙ ...

ΟΧΙ ...

Αν ΝΑΙ, με ποιόν τρόπο ;

29) Από όσο μπορείτε να γνωρίζετε, πώς αντιλαμβάνονται οι μαθητές των κανονικών τάξεων την φοίτηση ορισμένων συμμαθητών τους στην Ειδική Τάξη και ποιά στάση κρατούν ;

30) Από όσο μπορείτε να γνωρίζετε, οι μαθητές της Ειδικής Τάξης :

α. Συναναστρέφονται με τους συμμαθητές τους στην
Ειδική Τάξη ...

β. Συναναστρέφονται με τους συμμαθητές τους στην
κανονική τάξη ...

γ. Συναναστρέφονται με όλους τους μαθητές ανεξάρτητα ...
της τάξης

δ. Είναι απομονωμένοι ...

31) Πώς πιστεύετε ότι αντιλαμβάνονται οι μαθητές την φοίτησή τους και στην Ειδική Τάξη σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης τους ; Τι πιστεύουν για τον εαυτό τους, πώς κατανοούν τους λόγους για τους οποίους βρίσκονται εκεί ;

32) Σε ποιά βαθμό πιστεύετε ότι ωφελούνται οι μαθητές που παρακολουθούν το πρόγραμμα της Ειδικής Τάξης :

- α. Σε μεγάλο βαθμό . . . . .
- β. Αρκετά . . . . .
- γ. Μέτρια . . . . .
- δ. Λίγο . . . . .
- ε. Ελάχιστα . . . . .
- στ. Καθόλου . . . . .
- ζ. Δεν είμαι σίγουρος . . . . .

(Αιτιολογήστε την απάντησή σας.)

33) Για τα θέματα που σχετίζονται την Ειδική Τάξη και τους μαθητές συνεργάζεσθε με κάποιους άλλους στο χώρο του σχολείου ή και έξω απ' αυτόν και πόσο συχνά ;

- α. Στο χώρο του σχολείου με ποιούς ;
- β. Εξω από το χώρο του σχολείου με ποιούς ;

34) Με καθένα απ' όσους αναφέρατε παραπάνω για ποιά θέματα συνεργάζεσθε ;

35) Πώς πιστεύετε ότι αντιλαμβάνονται οι υπόλοιποι δάσκαλοι του Δημοτικού Σχολείου τον ρόλο σας ;

36) Γενικά ποιός πιστεύετε πως είναι ο σκοπός των Ειδικών Τάξεων ;

37) Ποιά πιστεύετε ότι είναι τα θετικά σημεία του θεσμού των
Ειδικών Τάξεων ;

38) Ποιά πιστεύετε ότι είναι τα λιγότερα θετικά σημεία του θεσμού
των Ειδικών Τάξεων ;

39) Υπάρχουν σημεία που θα θέλατε να αλλάξουν στην λειτουργία του
θεσμού των Ειδικών Τάξεων ;

ΝΑΙ ...

ΟΧΙ ...

Αν ΝΑΙ, ποιιά είναι αυτά ;

40) Θα προτείνατε την επέκταση του θεσμού των Ειδικών Τάξεων ;

ΝΑΙ

...

ΟΧΙ

...

Δεν μπορώ να πω σίγουρα

...

(Σχολιάστε την απάντησή σας)

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ε Ρ Ω Τ Η Μ Α Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο (ΙΙ)

(Μελέτη για το θεσμό και την λειτουργία των Ειδικών Τάξεων)

Απευθύνεται σε γονείς μαθητών των ειδικών τάξεων

Αγαπητέ κύριε/κυρία,

Σας γνωρίζουμε ότι είμαστε τελειόφοιτοι Κοινωνικοί Λειτουργοί και πραγματοποιούμε έρευνα που έχει σαν θέμα της, τον θεσμό και την λειτουργία των Ειδικών Τάξεων.

Στα πλαίσια της έρευνας αυτής έχουμε ήδη συντάξει ερωτηματολόγιο που απευθύνθηκε στους δασκάλους των Ειδικών Τάξεων.

Αναγνωρίζοντας ωστόσο και τον αποφασιστικό ρόλο που οι γονείς παίζουν στην ανάπτυξη και πορεία του παιδιού καθώς και την πολύτιμη εμπειρία της από τον ρόλο τους σαν γονείς πιστεύουμε πως η απάντηση των ερωτηματολογίων θα βοηθήσει στην πληρέστερη κάλυψη του θέματος.

Σας πληροφορούμε ότι όλα τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και εμπιστευτικά και μόνο συνοδικά στοιχεία επί των αποτελεσμάτων θα βγούν.

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία

Με εκτίμηση

Βάγια Καραμήτρου

Σωτήρης Μουρούδελης

1) ΦΥΛΟ : ΑΝΔΡΑΣ . . . . ΓΥΝΑΙΚΑ . . . .

2) Έτος Γεννήσεως :

- α. Του συζύγου . . . .
- β. Της συζύγου . . . .

3) Πού ζήσατε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής σας :

	Ο σύζυγος	Η σύζυγος
α. Αγροτική περιοχή (2.000 κατ.)	. . . . .	. . . . .
β. Ημιαστική (2.001-9.999)	. . . . .	. . . . .
γ. Αστική (10.000-79.999)	. . . . .	. . . . .
δ. Αστική (80.000 και πάνω)	. . . . .	. . . . .
ε. Θεσ/νίκη	. . . . .	. . . . .
στ. Περιοχή πρωτεύουσας	. . . . .	. . . . .
ζ. Εξωτερικό	. . . . .	. . . . .
η. Άλλο	. . . . .	. . . . .

4) Η οικογένειά σας αποτελείται :

(άτομα που μένουν στο ίδιο σπίτι)

- α. Από τον πατέρα . . . . .
- β. Από την μητέρα . . . . .
- γ. Από τα παιδιά (αριθμός) . . . . .
- δ. Από τον παππού . . . . .
- ε. Από τη γιαγιά . . . . .

στ. Ποιούς άλλους . . . . .

.....

5) Ποιά η ηλικία των παιδιών σας ;

α.

β.

γ.

6) Στην οικογένεια δεν βρίσκεται ο/η σύζυγος, γιατί :

α. Βρισκόμαστε σε διάσταση .....
.....

β. Εχουμε πάρει διαζύγιο .....
.....

γ. Έχει πεθάνει ο ένας από τους δύο .....
.....

δ. Τι άλλο .....
.....

ε. Δεν απαντώ .....
.....

7) Μέχρι πού πήγατε στο σχολείο ;

Ο σύζυγος

Η σύζυγος

α. Δεν έχω πάει στο Δημοτικό
Σχολείο .....
.....

β. Εχω τελειώσει μερικές τάξεις
του Δημοτικού Σχολείου .....
.....

γ. Εχω τελειώσει το Δημοτικό .....
.....

δ. Εχω τελειώσει μερικές τάξεις
του γυμνασίου .....
.....

ε. Εχω τελειώσει εξατάξιο γυμνάσιο .....
.....

στ. Εχω παρακολουθήσει κάποια
επαγγ. σχολή .....
.....

ζ. Εχω κάνει ανώτερες ή ανώτατες
σπουδές .....
.....

η. Τι άλλο .....
.....

8) Εργάζεσθε ;

α. Ο σύζυγος	ΝΑΙ	ΟΧΙ ....
β. Η σύζυγος	ΝΑΙ	ΟΧΙ ....

9) (α) Ποιό είναι το επάγγελμα σας ;

(αναφερθείτε αναλυτικά, καθώς και τί θέση κατέχετε)

Ο Σύζυγος .....

.....

Η Σύζυγος .....

.....

(β) Πού είναι ο τόπος εργασίας σας ;

.....

10) Τα μηνιαία έσοδα της οικογένειάς σας περίπου είναι μεταξύ :

α. 0	- 50.000	.....
β. 51.000	- 100.000	.....
γ. 101.000	- 150.000	.....
δ. 151.000 και πάνω		.....

11) Το σπίτι που μένετε είναι :

α. Ιδιότητα	.....
β. Ενοικιαζόμενο	.....
γ. Τί άλλο	.....

12) α. Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι σας ;

i) ΝΑΙ	.....
ii) ΟΧΙ	.....
iii) ΑΡΚΕΤΑ	.....

13) Ποιός είναι ο χώρος στον οποίο διαβάζουν τα παιδιά ;

14) Πόσες ώρες διαβάζει το παιδί την ημέρα ;

(το συγκεκριμένο παιδί)

- α. Καμία .....
β. Μία ώρα .....
γ. Δύο ώρες .....
δ. Τρεις ώρες .....
ε. Τέσσερις ώρες και πάνω .....

15) Με ποιόν τρόπο διαβάζει το παιδί σας ;

(το συγκεκριμένο παιδί)

- α. Διαβάζει μόνο του .....
β. Με τη βοήθεια της μητέρας του .....
γ. Με τη βοήθεια του πατέρα του .....
δ. Με τη βοήθεια των αδερφιών του .....
ε. Με τη βοήθεια συγγενικών προσώπων .....
στ. Με τη βοήθεια εκπαιδευτή στο σπίτι .....
ζ. Κάτι άλλο .....

16) Πώς περνά τις ελεύθερες ώρες του το παιδί ;

(το συγκεκριμένο παιδί, με ποιούς παίζει ;)

17) Εσείς έχετε ελεύθερο χρόνο ;

ΝΑΙ ..... ΟΧΙ .....

Αν ΝΑΙ, πώς περνάτε τον ελεύθερο χρόνο σας ;

18) Ποιά τάξη του Δημοτικού Σχολείου παρακολουθεί το παιδί σας ;

19) Το παιδί σας παρακολουθεί την Ειδική Τάξη ;

α. Ένα χρόνο .....

β. Δύο χρόνια .....

γ. Τρία χρόνια .....

20) Τι γνωρίζετε για την Ειδική Τάξη ;

21) Ποιός είναι ο λόγος για τον οποίο το παιδί σας παρακολουθεί μαθήματα στην Ειδική Τάξη ;

22) Από ποιόν ενημερωθήκατε και με ποιόν τρόπο για την ανάγκη συμπλήρωσης της φοίτησης του παιδιού σας με παρακολούθηση ωρών στην Ειδική Τάξη ;

23) Επισκέφθηστε το σχολείο που φοιτά το παιδί σας ;

ΝΑΙ .... ΟΧΙ ....

Αν ΝΑΙ, πόσο συχνά ;

Αν ΟΧΙ, γιατί ;

(Αν ΟΧΙ, προχωρείστε στην ερώτηση 25)

24) (α) Με ποιούς συνεργάζεσθε, κυρίως, στο χώρο του σχολείου ;

α.

β.

(β) Ποιά θέματα απασχολούν την συνεργασία σας ;

25) Συνεργάζεσθε με κάποιους έξω από το χώρο του σχολείου για το παιδί σας ;

26) Το παιδί σας από ποιόν ενημερώθηκε και τί του είπε για την φοίτησή του και στην Ειδική Τάξη ;

27) Ποιά ήταν η αρχική αντίδραση του παιδιού σας όταν έμαθε για την ένταξή του και στην Ειδική Τάξη ;

28) Το παιδί σας, νομίζετε, ότι είναι ευχαριστημένο από την Ειδική Τάξη ;

α. Σε ποιιά σημεία είναι περισσότερο ευχαριστημένο το παιδί σας, και,

β. Σε ποιιά σημεία είναι λιγότερο ευχαριστημένο.

29) Παρατηρήσατε κάποιες αλλαγές στο παιδί σας από τότε που παρακολουθεί μαθήματα και στην Ειδική Τάξη ;

(όσον αφορά τις γνώσεις και την συμπεριφορά)

30) Είστε ευχαριστημένος από την φοίτηση του παιδιού σας στην
Ειδική Τάξη ;

ΝΑΙ .... ΟΧΙ ....

Αν ΝΑΙ, γιατί ;

Αν ΟΧΙ, γιατί ;

31) Νομίζετε ότι οι Ειδικές Τάξεις βοηθούν, γενικά, τα παιδιά που
φοιτούν σ'αυτές ; Τι άλλο θα μπορούσαν να τους προσφέρουν ;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΚΤΗ

- ΓΕΙΤΟΝΙΑ

- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ :

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ :

- Γενική εκτίμηση του συνομιλητή μας :

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΟΡΓΑΝ.	ΤΑΧΥΔΡ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	Τ.Κ.	ΤΗΛΕΦΩΝΟ	ΔΗΜΟΣ ή ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ή ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΤΡΟΠΟΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
<u>Δ' ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ</u>						
Ειδική τάξη στο 4ο Δημ. Σχολ. Καλαμαριάς		Κομνηνών 60	551 32	411-500	Καλαμαριάς	Ετο 2ο Δημ. Σχ. Καλαμαριάς
Ειδική τάξη στο 5ο Δημ. Σχολ. Καλαμαριάς		Αδραυτίου 2-Αρετσού	551 32	411-520	Καλαμαριάς	Δικό του διδασκλή
Ειδ. τάξη στο 3ο Δημ. Σχολ.		Δελφών 196	542 48	318-327	"	" " "
Ειδ. τάξη στο 114ο Δημ. Σχολ. Θεσ/νίκης		Ατλαντίδος 37	544 54	925-168	Θεσ/νίκης	Επείξεται στο 15ο Δ. Σχ.
Ειδ. τάξη στο 3ο Θεσ/νίκης		Αλ. Βλασλή 36	546 38	216-702	Δ. Διαμέρισμα	Δικό του διδασκλή
Ειδ. τάξη στο 1ο Δ. Σ. Πυλαίας		Μ. Αλεξάνδρου 98	565 32	300-714	Πυλαίας	Ετο 2ο Πυλαίας
Ειδ. τάξη στον Δ. Σ. Πανοράματος		Πανόραμα	552 00	941-168	Κοιν. Πανοράματος	Δικό του διδασκλή
Ειδ. τάξη Βαρηκόων στο 38ο Δ. Σχ. Θεσ/νίκης		Κίνουσαογιαυνάκη 1	546 21	223-959	Α' Διαμέρισμα	Δικό του
Ειδική τάξη στο 51ο Δ. Σχ. Θεσ/νίκης		Κασσάνδρου 54	546 33	273-371	Γ' Διαμέρισμα	Δικό του
Ειδική τάξη Βαρηκόων στο 51ο Δ. Σχ. Θεσ/νίκης		"	"	"	"	"
Ειδική τάξη στο 4ο Δημ. Σχολείο Πολίχνης		Α. Στρατού 131	564 29	650-343	Πολίχνης	Δικό του
Ειδική τάξη στο 7ο Δημ. Σχολείο Σταυρούπολης		Δ. Γληνού	564 31	650-811	Σταυρούπολης	Ετο 14ο Δ. Σχ. Σταυρούπολης

Δίνω
Γ.Ε.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΟΡΓΑΝ.	ΤΑΧΥΔΡ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	Τ.Κ.	ΤΗΛΕΦΩΝΟ	ΔΗΜΟΣ ή ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ή ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΤΡΟΠΟΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
Ειδ. Τάξη στο 2ο Χαλάστρας		Χαλάστρα	573 00	0398)41-315	Χαλάστρα (Πύργος)	Δικό του διδασκλή
Ειδ. Τάξη στο 1ο Αγίου Αθανασίου		Λουτρών 18	572 00	(0394)22-695	Λαγκαδά	Δικό του διδασκλή
Ειδ. τάξη στο 2ο Λαγκαδά		Νέα Μαδύτου	570 14	(0397)41-213	Νέας Μαδύτου	Δικό του διδασκλή
Ειδική τάξη στο 5/θ Νέας Μαδύτου						

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1981

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
80

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1143

Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Αποκλίσεως και Κοινωνικής Μερίμνης αποκλινόντων εν τού φυσιολογικῷ ἀτόμῳ καὶ αὐτῶν ἐκπαιδευτικῶν διατάξεων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ἀφαιρῶν ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσταμεν:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΝΝΟΙΑΙ — ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΦΟΡΕΙΣ

Ἄρθρον 1.

Σκοπός.

Ὁ σκοπὸς τοῦ παρόντος νόμου εἶναι ἡ παροχὴ εἰδικῆς ἀγωγῆς καὶ εἰδικῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσεως εἰς ἀποκλινόντα φυσιολογικῷ ἀτόμῳ, ἢ λήψις μέτρων κοινωνικῆς μερίμνης καὶ ἡ ἀντίστοιχος πρὸς τὰς δυνατότητας τῶν ἐνταξίσεως εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν δραστηριότητα, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν προτύπων ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἰατρικὰ καὶ ἄλλα κοινωνικὰ

Ἄρθρον 2.

Ἀποκλινόντα άτομα.

Ἀποκλινόντα ἐκ τοῦ φυσιολογικῷ ἀτόμου θεωροῦνται, ὅταν ἐννοεῖται τὸ παρόντος, πρόκειται τὰ ὅποια λόγῳ ὀφθαλμικῶν, ψυχικῶν ἢ κοινωνικῶν αἰτίων, παρουσιάζουν καθυστέρησις ἀναπτύξεως ἢ διαταραχὰς εἰς τὴν ἐν γένει ψυχοσωματικὴν ἢ εἰς τὰς ἐπὶ μέρους λειτουργίας καὶ εἰς διαθεσιμότητα, ἐπιτελεσιμότητα ἢ παρακωλύοντα σοβαρὰ ὅπου αὐτῶν παρακωλύθητιν τῆς παρεχομένης εἰς τὰ ἀτόμα γενικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσεως, ὡς ἐπαγγελματικὴν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν αὐτοδύναμον ἐπιτέλεσιν τῶν ἐνταξίσεων.

Τὰ ἀποκλινόντα άτομα περιλαμβάνονται εἰς:

α. ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ ἔχοντες σοβαρὰς διαταραχὰς τῆς ὁράσεως,

β. κωφοί, βαρύνοντες καὶ κωφάλαλοι,

γ. ἔχοντες κινητικὰς διαταραχὰς (σπαστικοὶ κ.λ.π.),

δ. ἐπιληπτικοί,

ε. γυναικῶν ὀστεοπόρωτες,

στ. ἔχοντες διαταραχὰς εἰς τὸν λόγον,

ζ. ἔχοντες ἐκ ψυχικῶν νόσων,

η. ἀποκλινοῦσες ἢ διακλινοῦσες πρόξιναι εἰδικῶν ἰδρυμάτων, κέντρα παιδικῆς μερίμνης κ.λ.π. καὶ ἐν-

φανίζοντες ἐκ τοῦ λόγου τούτου συναισθηματικὰς ἀναστολάς καὶ κοινωνικὴν μειονεξίαν, ὡς καὶ οἱ ἀνήλικοι τῶν ὁποίων διατάχῃ δι' ἀποράσεως δικαστηρίου ἀνηλίκων ἢ παραπομπῇ εἰς θεραπευτικὴν ἢ ἕτερον κατάλληλον κατάστημα κατ' ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθροῦ 123 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος.

1. Οἱ πάσχοντες ἐξ ἀσθενειῶν ἀπαιτούσων μακρὰν θεραπείαν καὶ παραμονὴν εἰς νοσηλευτικὰ ἰδρύματα, κλινικὰς ἢ πρεζβυτέρια.

ια. Οἱ ἐμφανίζοντες ἐπὶ μέρους δυσκολίας μαθήσεως ἢ γενικώτερον σχολικῶς δυσπροσαρμοστοὶ ἢ σχολικῶς ἀνώρμοιοι.

ιβ. Πᾶν ἄτομον νηπιακῆς, παιδικῆς ἢ ἐφηβικῆς ἡλικίας μὴ ὑπαγόμενον εἰς τινὰ τῶν ὑπὸ στοιχεῖα α εἰς καὶ ἐκ τῆς ἀνάπτυξεως, τὸ ὅποιον παρουσιάζει διαταραχὴν τῆς προσωπικότητος, αἰτιολογῆται ἀνεξαρτήτως αἰτιολογίας.

Ἄρθρον 3.

Εἰδικὴ ἀγωγή καὶ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις.

1. Ἡ εἰδικὴ ἀγωγή προσχολικῆς, δημοτικῆς καὶ μέσης βαθμίδος, ὡς καὶ ἡ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, παρέχονται ὑπὸ τοῦ Κράτους δωρεὰν εἰς δημόσια σχολεῖα. Εἰδικὴ ἀγωγή καὶ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις δύναται νὰ παρέχωνται καὶ ὑπὸ ἰδιωτικῶν εἰδικῶν σχολείων ὑπὸ τοῦ ὅρου τοῦ παρόντος νόμου.

2. Ἡ μερὴς τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαίδευσεως προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν εἶδος καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀποκλίσεως καὶ τὰς συνεπεῖς τούτων εἰδικὰς ἀνάγκας ἐκάστου ἀτόμου.

3. Ἡ εἰδικὴ ἀγωγή καὶ ἡ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων παρέχονται εἰς ἐκπαιδευτήρια ἢ ἕτερας μονάδας εἰδικῆς ἀγωγῆς, ἤτοι:

α. Εἰς εἰδικὰ νηπιαγωγεῖα καὶ εἰς αὐτοτελῆ εἰδικὰ σχολεῖα Γενικῆς καὶ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσεως.

β. Εἰς εἰδικὰς παραλλήλους τάξεις, τμήματα ἢ ομάδας λειτουργούσας ἐντὸς κανονικῶν σχολείων δημοτικῆς, μέσης ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσεως ἢ εἰς εἰδικὰς τάξεις ἢ τμήματα παρατηρήσεως λειτουργούσας πρὸς βαθύτεραν διάγνωσιν δυσκόλων περιπτώσεων καὶ ἀνάλογον ἐνταξίῳ των εἰς εἰδικὰ προγράμματα.

γ. Εἰς εἰδικὰ σχολεῖα, εἰδικὰς τάξεις ἢ τμήματα ἢ ομάδας λειτουργούσας ὑπὸ τύπον παρατηρήσεων ἐντὸς νευροψυχιατρικῶν, ὀφθαλμικῶν καὶ ἑτέρων νοσηλευτικῶν ἢ κλινικῶν ἢ ἱατροεπιστημονικῶν κέντρων ἢ θεραπευτικῶν καταστημάτων ἀνηλίκων.

δ. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις παρέχεται κατ' εἶδος εἰδικὴ ἀγωγή καὶ συγχρόνως διαρρέουσα τῆς ἀνομιανίας, ὡς

...των αποκλινόντων ατόμων, υπό την επί-
...κατά περιπτώσεων ειδικού.

...είδικης επαγγελματικής σχολής ή εις ειδικά τελε-
...παραγόμενης εκπαιδευτικής ένταξ των ειδικών σχο-
...

...εις σχολές μαθητείας, εις εργοστάσια ή εργοστάσια
...πύσης ή άλλως έτερως έμμεταλλεύσεις ή επιχειρήσεις.

...εις ειδικά προσαρμοσμένα εργοστάσια μαθητείας και
...αγωγής, διά περιπτώσεις επαγγελματικής εκπαιδευτικής
...των λιτών περιωρισμένων δυνατοτήτων.

...εις ειδικήσιν χώρων και χρόνον εκτός της οικογενείας
...εξαρτήτως φύσεως, ήτοι: ιδία εις ιδρύματα, σωματεία,
...αυτήρια χρονίων παθήσεων, θεραπευτικά καταστήματα
...των, όπου τα νήπια, οι παίδες ή οι έφηβοι τελούν δι-
...ήποτε αίτιαν υπό ειδικής συνθήκας διαβιώσεως.

Διά Π. Δ/των, εκδιδόμενων προτάσει του Υπουργού
...Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ρυθμίζονται:

Η προσωποπία ή ο τίτλος, ως και ο εξειδικευμένος
...των κατά περιπτώσιν ειδικών σχολείων ή έτερων μονά-
...δικής άγωγής.

Ο ελάχιστος αριθμός τροφίμων ο αίτιολογών την ιδρυ-
...εκπαιδευτηρίων και έτερων μονάδων ειδικής άγωγής, ή
...ωσις, ή λειτουργία, ή έποπτεία, ως και ο τρόπος παρο-
...ής κατ' οίκον ειδικής άγωγής υπό δημοσίων και ιδιωτι-
...ορέων.

Η έσωτερική διάρθρωσις κατά βαθμίδας και τάξεις,
...ανιότης του διδακτικού προσωπικού και ο αριθμός των
...των κατά τάξιν.

Η συγκρότησις των σχολικών έφορειών και των συλ-
...γονέων και κηδεμόνων.

Η έπιλογή και ή κατάταξις των μαθητών εις τον
...ληθλον τύπον και βαθμίδα ή έτερως μονάδας ειδικής
...ής.

Αί έγγραφαί, αι μεταγγραφαί, ή αξιολόγησις, ή προα-
...και ή άπόλυσις των περί ών το άρθρον 1 του παρόντος
...των, των φοιτώντων εις τάς εν τή προηγουμένη παρα-
...ω 3 εκπαιδευτικάς μονάδας, τυπεριλαμβανόμενων και
...προτύπων τριούτων.

Ο τρόπος έγγραφής, μεταγγραφής και κατατάξεως
...λινόντων ατόμων εις τὰ σχολεία γενικής και επαγγελμα-
...εκπαιδευτικής.

Το άνωτατον όριον εβδομαδιαίας διδακτικής εργασίας
...έτερως άπασχολήσεως του εκπαιδευτικού προσωπικού των
...ων σχολείων και ειδικών επαγγελματικών σχολών.

Αί πάσης φύσεως έξετάσεις.

Η έναρξις και ή λήξις του σχολικού έτους.

Η διακοπή των μαθημάτων λόγω έκτάκτων συνθηκών.

Οι τίτλοι σπουδών.

Πάσα άναγκαία λεπτομέρεια.

Προκειμένου περί των περιπτώσεων α και δ της παρα-
...ρου 4, έρ' όσον αι εκπαιδευτικάς μονάδες λειτουργούν
...ς ιδρυμάτων τελούντων υπό την έποπτείαν έτερων Υπουρ-
...ων, εις την έκδοσιν των Π. Δ/των συμπράττει και ο οι-
...ς Υπουργός.

Άρθρον 4.

Φοίτησις.

Η φοίτησις των αποκλινόντων ατόμων εις τὰ εκπαιδευ-
...κα και τὰς λοιπάς μονάδας τής ειδικής άγωγής δύναται
...καταστή υποχρεωτική από του θεου άεχρ: και του 17ου
...ως τής ηλικίας των συμπληρωμένου κατά τὰ όριζόμενα
...Προεδριών Διαταγμάτων εκδιδόμενων προτάσει του
...του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Εις εξαιρετικάς περιπτώσεις επιτρέπεται ή έγγραφη ή
...άτασις φοιτήσεως των αποκλινόντων ατόμων εις τὰ εκ-
...δευτήρια και έτερως μονάδας ειδικής άγωγής και εις τὰ
...λαία Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαιδευτικής πέραν
...και περιόριστως των ψυχικώς πασχόντων παιδιών

3. Διά Π. Δ/των, εκδιδόμενων τή προτάσει του Υπουργού
...Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθορίζονται:

α. Αί κατηγορίαι των αποκλινόντων τής υποχρεωτικής
...φοιτήσεως.

β. Τα κριτήρια και ή διαδικασία έγγραφής ή παρατάσεως
...της φοιτήσεως πέραν του 17ου έτους.

Άρθρον 5.

Ειδικά προγράμματα.

1. α. Διά τήν ειδικήν άγωγήν και τήν ειδικήν επαγγελμα-
...τικήν εκπαίδευσιν των αποκλινόντων ατόμων εφαρμόζονται
...ειδικά προγράμματα βάσει του είδους και του βαθμού μειονε-
...ξίας, των δυνατοτήτων του εκπαιδευμένου αυτών και τής
...επαγγελματικής και κοινωνικής των εντάξειμότητος, λαμ-
...βανομένων υπ' όψιν και των κοινωνικών, οικονομικών άναγκών
...και πολιτιστικών συνθηκών, ως και των άπαιτήσεων του περι-
...βάλλοντος.

β. Διά Π. Δ/των, εκδιδόμενων τή προτάσει του Υπουργού
...Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, όρίζονται τὰ αναλυ-
...τικά και ώρολόγια προγράμματα, ως και τὰ διδασκόμενα
...μαθήματα.

2. Αι άποφάσει των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και
...Θρησκευμάτων και του κατά περίπτωση αρμοδίου, τί-
...άγεται το μάθημα τής Ειδικής Άγωγής εις τὰ προγράμ-
...ματα των Παιδαγωγικών Άκαδημιών, Σχολών Νηπιαγωγών,
...Άκαδημίας Φυσικής Άγωγής, Άνωτάτων Σχολών Οικιακής
...Οικονομίας, Σχολών Κοινωνικής Έργασίας, Άνωτάτων
...Σχολών Έπισκεπτριών και Νοσοκόμων, Βρεφονηπιολογικών
...Σχολών μετεμπεικείσεως διδακτικού προσωπικού Δημοσίων
...Μέσης και Επαγγελματικής Εκπαιδευτικής, ως και
...ήποτε έτερως Σχολής, εις ήν εκπαιδεύεται προσωπικό
...υπηρεσίας σχέσιν έχούσας με άτομα νηπιακής, παιδικής
...εφηβικής ηλικίας.

Άρθρον 6.

Ίδρυσις, κατάργησις εκπαιδευτηρίων
...και έτερων μονάδων ειδικής άγωγής.

1. α. Η ίδρυσις ή ή προαγωγή των εν άρθρω 3 παρ. 1
...3, εδάφιο α έως και ε, ζ και η εκπαιδευτηρίων και
...μονάδων ειδικής άγωγής και ή συνεπεία τούτων αύξησις
...όργανικών θέσεων των οικείων κλάδων, ενεργούνται διά
...Δ/των εκδιδόμενων τή προτάσει των Υπουργών Προεδρίας
...της Κυβερνήσεως, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
...Οικονομικών και του κατά περιπτώσιν αρμοδίου Υπουργού.

β. Αι οικείαι διαπώναι διά τήν ίδρυσιν, λειτουργίαν και
...πλησμόν των ως άνω εκπαιδευτηρίων και έτερων μονάδων
...δικής άγωγής καταβάλλονται υπό του δημοσίου, αι δι-
...στοιχοι πιστώσεις έγγράφονται εις τον προϋπολογισμόν
...Υπουργείου Εθνικής Παιδείας ή έτέρου Υπουργείου, ή
...δίου διά τήν λειτουργίαν των μονάδων αυτών.

2. Η κατάργησις, ο υποδιακρίσις ή ή συγχώνυσις
...άνωτέρω και ή συνεπεία τούτων μείωσις των οργανώ-
...σεων των οικείων κλάδων ενεργούνται διά Π. Δ/των
...μένων τή προτάσει των Υπουργών Προεδρίας τής
...νήσεως, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και
...περιπτώσιν αρμοδίου Υπουργού.

Άρθρον 7.

Ίατροπαιδαγωγικά Ύπηρεσία.

1. Η ειδική άγωγή και ή ειδική επαγγελματική
...σις παρέχονται κατόπιν διαγνωστικής έξετάσεως
...πιστώσιν του είδους και του βαθμού τής μειονεξίας
...κλινόντων ατόμων.

2. Η διαγνωστική έξετασις διενεργείται:
α. Εις τούς υπό του Ν.Δ. 104/1973 περί ψυχικώς
...και περιόριστως των ψυχικώς πασχόντων παιδιών

Είς Σχολικούς Ψυχολογικούς Σταθμούς, υπαγομένους
Υπουργείον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.
Βιβλίαι, ἢ ὀργανώσις, ἢ λειτουργία τῶν καὶ ἡ συντεταγμένη
αὐξήσει τῶν ὀργανικῶν θέσεων τῶν οἰκείων κλάδων
πυροῦνται διὰ Π. Δ/των, ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τῶν
Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, Ἐθνικῆς Παιδείας
καὶ Θρησκευμάτων καὶ Οἰκονομικῶν.

Υπὸ κινητῶν διαγινωστικῶν ομάδων, ἀποτελουμένων ἐξ
παιδοψυχολόγου, κοινωνικοῦ λειτουργοῦ καὶ εἰδικοῦ παιδαγωγοῦ
καὶ συμπροσκειμένων δι' ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν Ἐθνικῆς
Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν
μετὰ πρόβλεψιν τοῦ οἰκείου Ἐπιθεωρητοῦ Εἰδικῶν Σχολικῶν,
εἰς περιοχὰς οὐκ ἐπιτελοῦν Ἰατροπαιδαγωγικὴ καὶ
Σχολικὴ Ψυχολογικὴ Σταθμοί.

Δι' ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ
Θρησκευμάτων καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν ὀρίζονται αἱ
προϋποθέσεις καὶ ἡ διαδικασία παραπομπῆς πρὸς ἐξέτασιν
ἀποκλινόντων ἀτόμων ἰδίᾳ νηπίων, παιδῶν καὶ ἐφήβων
τοὺς ὑπὸ τῆς παραγράφου 2 προβλεπομένους Σταθμοὺς
καὶ τὰς διαγινωστικὰς ομάδας.

Ἄρθρον 8.

Ἐπαγγελματικὴ ἐνταξίς.

Ἡ ἐνταξίς εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν δραστηριότητα πραγ-
τοποιεῖται, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Ν. 963/1979 «περὶ
ἐπαγγελματικῆς ἀποκαταστάσεως ἀναπήρων καὶ ἐν γένει
ἀτόμων μειωμένων ἰκανοτήτων», μερίμνη τοῦ ἀρμοδίου φο-
ρέως ἀναλόγως τῶν ἰκανοτήτων τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων

Τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότη-
τος.

Τὰ ἐργαστήρια προστεταυμένους ἐργασίας.

Ἄρθρον 9.

Κοινωνικὴ μέριμνα.

Ἡ κοινωνικὴ μέριμνα, ἐν εὐρείᾳ ἐνοσίᾳ, περιλαμβάνει πᾶν
ἀποσκοποῦν εἰς τὴν παροχὴν ἰατρικῆς, φαρμακευτι-
κοῦ, νοσηλευτικῆς καὶ ἰδρυματικῆς περιθάλψεως, ἀναλόγως
περιπτώσεων, τὴν κοινωνικὴν ἐργασίαν, ὡς καὶ τὴν γε-
νήν πρόληψιν τῆς ἐργασιακῆς ἀποκλιτικότητος τῶν ἀνηλίκων κατὰ
ἐκαστοὺς κακίμους διατάξεις.

Ἄρθρον 10.

Φορεῖς.

Διὰ τὴν εἰδικὴν ἀγωγήν, τὴν εἰδικὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκ-
παίδευσιν, τὴν ἀπασχόλησιν καὶ τὴν κοινωνικὴν μέριμναν καὶ
ἐπιτηδεύσει τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων, ἀρμοδίον φορεῖς εἶναι:

1. Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων,
ἐπιφανὸς θέματος ἀφορῶντος εἰς τὴν εἰδικὴν ἀγωγήν, τὴν
ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν διαγινωστικὴν καὶ
νοσηλευτικὴν ἐργασίαν.

2. Τὸ Ὑπουργεῖον Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, ἐπὶ παντὸς θέ-
ματος ἀφορῶντος εἰς τὴν ἰατρικὴν ὑπόθεσιν (πρόληψιν, πρό-
βλεψιν, διάγνωσιν, θεραπείαν) καὶ τὴν κοινωνικὴν μέριμναν
τῶν ἀποκλινόντων ἀτόμων κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 9 τοῦ παρόντος
ἀποφάσεις.

3. Ὁ Ο.Α.Ε.Δ., ἐπὶ παντὸς θέματος ἀφορῶντος εἰς τὴν
ἐπαγγελματικὴν ἐνταξίαν, ὡς καὶ τὸν ἐλεγχον καὶ τὴν ἐπι-
τηδεύσει τῶν ὄρων καὶ συνθηκῶν ἐργασίας τῶν ἀποκλινόντων
ἀτόμων κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 8 τοῦ παρόντος ὀριζόμενα.

4. Τὸ Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης, ἐπὶ παντὸς θέματος ἀφο-
ρῶντος εἰς τὴν ἔδρασιν, ὀργάνωσιν, λειτουργίαν καὶ ἐποπτείας
ἐπαγγελματικῶν καταστημάτων ἀνηλίκων (ἄρθρον 123 Παι-
δικῶν Κώδικος), πλὴν τῆς εἰς αὐτὰ παρεχομένης εἰδικῆς ἀ-
σκήσεως καὶ γενικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως, ἥτις
ἀσκήσεται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρη-
σκευμάτων.

2. Συνιστᾶται παρ' ἐκάστῳ τῶν Ὑπουργείων Κοινωνικῶν
Ὑπηρεσιῶν καὶ Δικαιοσύνης ἰδίᾳ ὑπηρεσία πρὸς ἀσκήσιν τῶν
κατὰ τὸν παρόντα νόμον ἀρμοδιοτήτων τῶν Ὑπουργείων τού-
των. Τὸ ἐπίπεδον τῶν ὡς ἀνω ὑπηρεσιῶν καθὼς καὶ ἡ ἐπ' ἀν-
δρασίαις καὶ ἡ ὀργανικὴ ὑπαγωγὴ αὐτῶν καθορισθήσονται δι'
ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως καὶ
τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ἀνευ δημιουργίας νέ-
ων ὀργανικῶν θέσεων.

3. Ἐπὶ εἰδικῶν σχολικῶν μονάδων εἰσαπτότε θαυμάσιος,
ἐποπτευομένων ὑπὸ ἐτέρων Ὑπουργείων ἢ ἀνεκτετακῶν εἰς
Νομικὰ Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ἢ εἰς ἰδιώτας ἐπαρμό-
ζοντα: αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος ὡς πρὸς τοὺς τύπους τῶν
σχολικῶν μονάδων, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν λειτουργίαν, τὰ
προγράμματα, τοὺς παρεχομένους τίτλους σπουδῶν καὶ τὰ προ-
σόντα τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν. Διὰ κοινῶν ἀποφάσεων τοῦ Ὑ-
πουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ τοῦ κατὰ
περίπτωσιν ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ δύναται νὰ ἐπεκτείνεται ἡ
δικαιοδοσία τοῦ ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου προβλεπομένου ἐπο-
πτικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἐποπτευομένων ὑπὸ ἐτέρων Ὑ-
πουργείων σχολικῶν μονάδων.

4. Διὰ Π. Δ/των ἐκδιδόμενων τῇ προτάσει τῶν Ὑπουρ-
γῶν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ τοῦ κατὰ πε-
ρίπτωσιν ἀρμοδίου ὀρίζονται αἱ προϋποθέσεις καὶ οἱ ὅροι,
αἵτινες δεῦν νὰ πληρῶνται, τὰ ὑποβλητέα δικαιολογητικά καὶ
ἡ ἀπαιτούμενη διαδικασία διὰ τὴν χορήγησιν ἀδείας πρὸς
ἔδρασιν καὶ λειτουργίαν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἐτέρων μονάδων
εἰδικῆς ἀγωγῆς.

Ἄρθρον 11.

Συντονιστικὸν καὶ Γνωμοδοτικὸν Συμβούλιον
Εἰδικῆς ἀγωγῆς.

1. Συνιστᾶται παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἐθνικῆς Παιδείας
καὶ Θρησκευμάτων Συντονιστικὸν καὶ Γνωμοδοτικὸν Συμβού-
λιον Εἰδικῆς Ἀγωγῆς ἀποτελούμενον:

α. Ἐκ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Διευθύνσεως Εἰδικῆς Ἀγω-
γῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

β. Ἐξ ἐνὸς ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως
Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσως τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς
Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

γ. Ἐξ ἐνὸς Συμβούλου τοῦ ΚΕΜΕ κατὰ προτίμησιν εἰδικῶν
εἰς θέματα εἰδικῆς ἀγωγῆς.

δ. Ἐκ τῶν προϊσταμένων τῶν ἀνωτέρων Ὑπηρε-
σιῶν τῶν Ὑπουργείων Δικαιοσύνης, Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν
καὶ τοῦ Ο.Α.Ε.Δ.

ε. Ἐξ ἐνὸς εἰδικοῦ ἐπιστήμονος ἔχοντος μεταπτυχιακὰς
σπουδὰς εἰς θέματα εἰδικῆς ἀγωγῆς ἢ συναφεῖς κλάδους
(παιδοψυχίατρον, παιδίατρον, ψυχολόγον, κοινωνικοῦ λειτουρ-
γοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ συμβούλου).

2. Ἡ θητεία τοῦ Συμβουλίου εἶναι διετής, ἡ δὲ συγκρότη-
σις τούτου γίνεται διὰ κοινῆς ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν Δι-
καισύνης, Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Ἐργασίας
καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν.

3. Τὸ Συμβούλιον ἐθροεῖται παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἐθνικῆς
Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ συλέρχεται τακτικῶς ἀνὰ
ἄμηνον, ἐκαστοὺς δὲ ὅσους περισταταὶ ἀνάγκη.

4. Τὰ εἰς τὸ Συμβούλιον θέματα εἰσηγῶνται τὰ καθ' ἑλθὼν
ἀρμόδια μέλη αὐτοῦ. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐφαρμόζονται ἀναλόγως
αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 80 τοῦ Π. Δ/τος 147/1976 περὶ
τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου
Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

5. Τὸ Συμβούλιον ἔχει τὰς ἀκόλουθους ἀρμοδιότητας:

α. Μερίμνα διὰ τὴν συντονιστικὴν τῆς δράσεως τῶν ἐν ἄρ-
θρῳ 10 τοῦ παρόντος φορέων τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς.

β. Ὑποδεικνύει τὰ ἐκαστοὺς ληπτέα μέτρα πρὸς πραγμά-
τωσιν τοῦ ἔργου τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς.

γ. Γνωμοδοτεῖ ἐπὶ παντὸς θέματος παρεχομένου εἰς αὐ-
τὸ ὡς εἰσαπτότε τῶν ἐν ἄρθρῳ 10 φορέων, μὴ προβλεπομένου
ὑπὸ τοῦ παρόντος.

συνεδρίασε το Συμβούλιο πραγματοποιήσε: έκτακ-
των εργασιών των Υπηρεσιών ή δε απώλειαι των
και το Γραμματείο αυτό καθορίζεται δι' αποφάσεις
πρωτων Συνομοσπονδ. Πρωτοβουλία της Κυβερνήσεως
των και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
ως κατάξεις του άρθρου 8 του Ν. 754/1978.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

Άρθρον 12.

Κλάδοι: — Ειδικότητες.

α) την εις προσωπικόν επάνδρωσιν των εν άρθρω 3
3 εδάξια α έως και ε, ζ και η εκπαιδευτηρίων και
μονάδων ειδικής αγωγής, ως και των εν άρθρω 7
28 Σχολικών Ψυχολογικών Σταθμών, συνιστώνται:
β) κατά κλάδους θέσεις:

ΜΟΝΙΜΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

A. 'Εκπαιδευτικόν προσωπικόν:

Θος	νηπιαγωγών	θέσεις	6
Θος	διδασκάλων	"	60
Θος	A1 Θεολόγων	"	2
Θος	A2 Φιλολόγων	"	8
Θος	A3 Μαθηματικών	"	4
Θος	A4 Φυσικών	"	4
Θος	A8 Τεχνικών	"	10
Θος	A9 Φυσικής Αγωγής	"	10
Θος	A11 Μουσικής	"	10

B. Λοιπόν προσωπικόν:

Θος	AT Παιδοψυχιάτρων	"	2
Θος	AT Ψυχολόγων	"	4
Θος	AP 'Επισκεπτριών 'Αδελφών	"	5
Θος	AP Κοινωνικών Λειτουργιών	"	5
Θος	ME Διοικητικών Υπαλλήλων	"	5
Θος	ΣΕ Κλητήρων	"	10

Συνιστώνται: οσαύτως κι κάτωθι θέσεις νέων κλάδων:

Θος	AT Θεραπευτών του Λόγου	θέσεις	2
Θος	AT 'Επαγγελματιών Συμβούλων	"	2
Θος	AP Βοηθών Παιδαγωγών	"	20
Θος	AP Θεραπευτών του Λόγου	"	2
Θος	AP 'Επαγγελματιών Συμβούλων	"	2
Θος	AP Φυσικοθεραπευτών	"	3
Θος	AP 'Εργασιοθεραπευτών	"	10
Θος	AP Τεχνολόγων 'Εκπαιδευτικών	"	2
Θος	ME Βοηθών Τεχνικών 'Εκπαιδευ-	"	10

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΕΠΙ ΣΧΕΣΕΙ
ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Υγείρων — Τραπεζοκόμων	θέσεις	5
Θαριστριών	"	10

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ θέσεις 213

Αι συνιστάμεναι θέσεις εκπαιδευτικου προσωπικου της
άρθρου 1 προστίθενται αντιστοιχως κατά κλάδους εις
το των άρθρων 9, 16 και 34 του Ν. 309/1976 όριζο-
τικότητας και εις τον εισαγωγικόν βαθμόν του οικείου
ου.

Λοιπαι θέσεις προσωπικου των ως άνω παραγράφων
2 κατανομονται εις τα οικεία Υπουργεία και Νομικά
Κοινά Δήμοσιου Δικαιου δια Π. Δ/τος, έκδομένου προ-
των Υπουργών Δικαιοσύνης, 'Εθνικής Παιδείας και
Θρησκευμάτων, 'Εργασίας και Κοινωνικών Υπηρεσιών.

Κατωπι εις όριστιμένους κλάδους γίνεται εις τον εισα-
γωγικόν βαθμόν. Αι θέσεις νέων κλάδων διαφροδονται κατά
το Ν. 754/1978.

4. Αι δια των εν άρθρω 6 παρ. 1 και 7 παρ. 2 Π. Δ/των
συνιστάμεναι θέσεις ειδικότητας των δια των άρθρων 15 όριζο-
μένου θέσεων 'Επιθεωρητών Ειδικών Σχολείων κατανομονται
δια των αυτών ως άνω Π. Δ/των κατά κλάδους και βαθμους
εις τα εν άρθρω 10 του παρόντος άρθρου Υπουργεία και
Υπηρεσίας αυτών.

5. Το προσωπικόν επί σχέσε: Ιδιωτικού Δικαιου διέπεται
τάς διατάξεις των Ν.Δ. 385/1969 και 1198 1972.

6. Τα καθήκοντα του προσωπικου των νέων κλάδων καθο-
ρίζονται δι' αποφάσεων των κατά περίπτωση αρμοδίων
πρωτων.

7. Τυφλοι και κωφοι δύνανται να διορίζωνται εις αντίστοι-
χα σχολεία και εις θέσεις της περιπτώσεως Α' της παρ.
γράφου 1 του παρόντος άρθρου, έφ' όσον κέκτηνται τα λοι-
πα του νόμου όριζόμενα προσόντα, ανεξαρτήτως όριου ηλικίας
διορισμού.

8. Αι διατάξεις του Νη 682/1977 περί 'Ιδιωτικών Σχολείων
της Γενικής 'Εκπαίδευσως και Σχολικών Οίκου
σειών», εφαρμόζονται αναλόγως και επί του προσωπικου
περιπτώσεως Α' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου
ιδιωτικών ειδικών σχολείων.

Άρθρον 13.

Πλήρωσις θέσεων.

1. Αι συνιστάμεναι θέσεις μονίμου προσωπικου πληρύνονται
δι' διορισμού ή δια μετατάξεως κατά τάς κατωμένας διατά-

2. 'Εφ' όσον δέν καθίσταται δυνατή ή πλήρωσις των θέσεων
των 'Επισκεπτριών 'Αδελφών του κλάδου AP, προλαμβάνεται
Νοσοκόμοι μονοστυθς φοιτήτες επί σχέσε: εργασιών
τικού δικαιου και εις αριθμόν ουχι μεγαλύτερον των θέσεων
μένων κενών θέσεων.

3. Μέχρις ότου καταπτή δυνατή ή πλήρωσις των συνιστάμενων
θέσεων δια μονίμου προσωπικου λόγω έλλείψεως θέσεων
πρός διορισμόν δύνανται να προσλαμβάνωνται επί
εργασίας ώρισμένου χρόνου πρόσωπα αντιστοιχών ειδικότητων
κατά τα όριζόμενα δια κοινών αποφάσεων των Υπουργών
'Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών, Κοινωνικών
Υπηρεσιών και του κατά περίπτωση αρμοδίου Υπουργού
αί όποιοι καθορίζουν και το ύψος των αποδοχών.

Άρθρον 14.

Προσόντα.

1. Τα προσόντα του προσωπικου, δια την πλήρωσιν των
άρθρω 12 παρ. 2 προσλαμβόμενων θέσεων νέων κλάδων καθο-
ρίζονται ως ακόλουθως:

α. Κλάδου AT Θεραπευτών του λόγου: Πτυχίον δι' όσον
του λόγου 'Ανωτάτης Σχολής της αλλοδαπής ή πτυχίον δι' όσον
δαγωγικών 'Ανωτάτης Σχολής της αλλοδαπής με έξοχον τίτλον
ων εις την Θεραπειάν του λόγου.

β. Κλάδου AT 'Επαγγελματιών Συμβούλων: Πτυχίον δι' όσον
νωτάτης Σχολής και πτυχίον της Σχολής 'Επαγγελματιών
Προσνατολισμού του Ο.Α.Ε.Δ. ή πτυχίον 'Επαγγελματιών
Συμβούλου 'Ανωτάτης Σχολής της αλλοδαπής.

γ. Κλάδου AP Βοηθών Παιδαγωγών: Πτυχίον δι' όσον
του άρθρου 16 παρ. 3 του παρόντος Νόμου όριζόμενης ειδικότη-
τέρας Σχολής Βοηθών Παιδαγωγών ή πτυχίον αντιστοιχών
ισοτιμου Σχολής της αλλοδαπής.

δ. Κλάδου AP Θεραπευτών του λόγου: Πτυχίον δι' όσον
του λόγου 'Ανωτέρας Σχολής της ήμεδαπής ή αλλοδαπής.

ε. Κλάδου AP 'Επαγγελματιών Συμβούλων: Πτυχίον δι' όσον
παγγελματικού Συμβούλου 'Ανωτέρας Σχολής της ήμεδαπής
ισοτιμου Σχολής της αλλοδαπής.

στ. Κλάδου AP Φυσικοθεραπευτών: Πτυχίον δι' όσον
Φυσικοθεραπευτών ΚΑΤΕΒ ή έτέρως ισοτιμου Σχολής ή
κοθεραπευτών της ήμεδαπής ή αλλοδαπής.

ζ. Κλάδου AP 'Εργασιοθεραπευτών: Πτυχίον δι' όσον
'Εργασιοθεραπευτών ΚΑΤΕΒ ή ισοτιμου Σχολής ή
αλλοδαπής.

η. Κλάδος Α' Τεχνολόγων Εκπαιδευτικών: Πτυχίον τής ΛΣΒΕΤΕ τής ΣΕΑΕΤΕ, ή πτυχίον ή δίπλωμα όμοταγούς Τεχνικής ή Επαγγελματικής Ισοτίμου Σχολής τής άλλοδαπής.

β. Κλάδος ΜΕ Βοηθών Τεχνικών Εκπαιδευτών: α) Πτυχίον ή δίπλωμα Τεχνικού Επαγγελματικού Λυκείου ή Μέσης Τεχνικής Επαγγελματικής Σχολής. ββ) Πτυχίον παιδαγωγικών σπουδών ΣΕΑΕΤΕ ή πτυχίον ή δίπλωμα όμοταγούς Τεχνικής ή Επαγγελματικής Ισοτίμου Σχολής τής άλλοδαπής.

2. Όπου έν τώ παρόντι αναφέρεται Ισοτίμου πτυχίον ή δίπλωμα Σχολής άλλοδαπής απαιτείται αναγνώρισις τής Ισοτιμίας τούτου διά μέν τας περιπτώσεις Ιγ, δ, ε, στ, ζ, η και θ υπό τού Συμβουλίου Ισοτιμιών τού άρθρου 74 τού Ν. 576/1977 περί οργανώσεως και διοικήσεως τής Μέσης και Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως) διά δέ τας περιπτώσεις Ια και β υπό τού ΔΙ.ΚΑ.ΤΣΑ.

Άρθρον 15.

Επιθεωρητά Ειδικών Σχολείων.

1. Τό άρθρον 22 τού Ν. 309/1976 περί οργανώσεως και διοικήσεως τής Γενικής Εκπαιδεύσεως αντικαθίσταται ως ακολούθως:

α' Άρθρον 22.

1. Διοριστώνται τέσσαρες θέσεις Επιθεωρητών Ειδικών Σχολείων έξ ών τρεις Επιθεωρητών Β' επί μισθολογική κλιμακίω 9 και μία Επιθεωρητού Α' επί μισθολογική κλιμακίω 10.

α) Είς Επιθεωρητάς Β' Ειδικών Σχολείων επί μισθολογική κλιμακίω 9 προάγονται, κατόπιν έπιλογής διά διαγωνισμού, εκπαιδευτικοί λειτουργοί κεκτημένοι ύπέρ 15ετή δημοσίαν εκπαιδευτικήν υπηρεσίαν έξ ής τριετή τούλάχιστον είς ειδική σχολεία ή έτέρας μονάδας ειδικής άγωγής, τά υπό τού άρθρου 15 τού παρόντος ορίζόμενα προσόντα και διετή μετεκπαίδευσιν είς τήν ειδικήν άγωγήν παρά τώ Μαρασλείω Παιδαγωγικό Δ.Ε. ή πτυχίον παιδαγωγικών σπουδών Πανεπιστημίου τής άλλοδαπής με έξειδικεύσιν είς τήν ειδικήν άγωγήν, αποδεικνυομένην έκ τών τίτλων σπουδών αυτών.

β) Τά άρραθέντα είς τήν διεξαγωγήν τού διαγωνισμού και έν γένει διεδικασίαν τής έπιλογής, δυναμένης να περιλαμβάνη και συνέντευξιν, ορίζονται διά Π.Δ. εκδιδομένων πρόταξις τού Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

γ) Είς Επιθεωρητήν Α' Ειδικών Σχολείων επί μισθολογική κλιμακίω 10 προάγεται, κατ' έπιλογήν, Επιθεωρητής Β' Ειδικών Σχολείων επί μισθολογική κλιμακίω 9 μετά διετή υπηρεσίαν είς τόν βαθμόν τούτον.

4. Κατά τά λοιπά εφαρμόζονται αι διατάξεις τής παρ. 3 τού άρθρου 19 και τής παραγράφου 5 τού άρθρου 20 τού παρόντος.

2. Ό καταρτισθείς κατόπιν τού κατά τάς διατάξεις τού Π.Δ. 819/1978 διεξαχθέντος διαγωνισμού τό έτος 1979 πίσει έπιτηθέντων, έξαιρουμένης ίσθών διά τήν πλήρωσιν τών κενωθέντων υπό τού παρόντος νόμου θέσεων Επιθεωρητών Β' Ειδικών Σχολείων, μέχρι συμπληρώσεως τής υπό τού τούτου Π.Δ. οριζομένης διετίας από τής δημοσιεύσεώς του.

Άρθρον 16.

Επιμέρισις — Ειδικεύσις Προσωπικού.

1. Η έπιμέρισις και ή έξεικείσις τού πάσης φύσεως προσωπικού τών κατά τό άρθρον 10 τού παρόντος φασέων είς θέσεις τής ειδικής άγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσιν άναρμόσονται κατά τάς κενώμεναις διατάξεις είτε είσω τού Εθνικού Κρατικού Υπαιθετίου, είτε διά τής παραπέμψης είς τό έξωτερικόν υπό μορφή έπιτιμής, ταξιδίων, μετακινήσεων και παραλείπων και άλλων προγραμμάτων κατ' έπιλογήν από τών φασέων τής ειδικής άγωγής, προ-

μένων έν πάση περιπτώσει: και τών περί χορηγήσεως εκπαιδευτικής άδείας ή τής άποστολής είς τό έξωτερικόν κενωμένων διατάξεων, ως και τού άρθρου 3 τού Ν. 232/1975 περί έπιμορφώσεως δημοσίων υπαλλήλων.

Οί μετεκπαιδευθέντες δημόσιοι εκπαιδευτικοί είς τήν ειδικήν άγωγήν δαπάναις τού Κράτους ύποχρεούνται να υπηρετήσουν είς δημόσια είδικά σχολεία τούλάχιστον επί τριετίαν.

2. Αί προϋποθέσεις εφαρμογής τών διατάξεων τού παρόντος άρθρου, ή τρητέα διεδικασία έγκρίσεως τών προγραμμάτων, ως και πάσα άλλη λεπτομέρεια, καθοριζήθρονται δι' αποφάσεων τών Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών και τού κατά περίπτωσιν άρμοδίου Υπουργού.

3. Διά τήν εκπαίδευσιν Βοηθών Παιδαγωγών ίδρύεται Ανωτέρα Σχολή Βοηθών Παιδαγωγών διετούς φοιτήσεως είς τήν ΣΕΑΕΤΕ. Τά τής οργανώσεως, λειτουργίας συνθέσεως τού προσωπικού, τών προγραμμάτων, τών έξετάσεων, τής έποπτείας τών χορηγουμένων τίτλων σπουδών και πάσα άλλη λεπτομέρεια διέπονται: υπό τών εκάστοτε ίσχυουσών διατάξεων περί ΣΕΑΕΤΕ.

4. Η ίδρυσις και λειτουργία ιδιωτικών Σχολών, Ίνστιτούτων ή Κέντρων διά τήν εκπαίδευσιν και ειδικεύσιν ή μετεκπαίδευσιν Ειδικών Διδασκάλων και Νηπιαγωγών άπαγορεύεται.

5. Οί άποπερατώσαντες τό Τμήμα Κοινωνικής Θεραπευτικής Παιδαγωγικής τού Ψυχολογικού Κέντρου Βορείου Ελλάδος, κατατάσσονται άνω έξετάσεων, σταθιακώς και κατά σειράν άποφοιτήσεως, είς τό Γ' έξάμηνον τής Ανωτέρας Σχολής Βοηθών Παιδαγωγών, από τής έναρξεως τής λειτουργίας αυτής.

Δι' αποφάσεων τού Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων καθορίζονται ό αριθμός τών κατ' έτος κατατασσόμενων, ως και πάσα άναγκαία λεπτομέρεια άφορώσα είς τόν τρόπον κατατάξεως αυτών.

Άρθρον 17.

Επαγγελματικόν άπόρρητον.

Διαφυλασσομένων τών ειδικών διατάξεων τού Νόμου ή τών ειδικών υπηρεσιακών υποχρεώσεων ή εκείνων άλλων άπορρήτων έξ έπιταγής ανώτερων ήθικών ή κοινωνικών καθηκόντων, οι έφ' οίανδήποτε υπηρεσιακήν σχέσην υπηρετούντες υπάλληλοι: είς τάς πάσης φύσεως κατηγορίας και μορφής υπηρεσίας και ιδρύματα αποκλειόντων άτομων οφείλουν να τηρούν έχευμένειαν και επί ιδιωτικών άπορρήτων έμπιστευθέντων κύτοις ή περικληθέντων είς γνώσιν αυτών κατά τήν άσκησιν τού επαγγέλματός των ή ως έκ τής ιδιότητός των.

Προκειμένου οι ως άνω υπάλληλοι να έξετασθούν ως μάρτυρες ένώπιον δικαστικής ή έτέρας αρχής επί τοιούτων άπορρήτων, οφείλουν να προβαίνουν είς σαφή δήλωσιν περί τής ιδιότητός των και τής έν μέρους αυτών υποχρεώσεως τηρήσεως τού άπορρήτου.

Οφείλουν επίσης έν τή τηρήσει τού επαγγελματικού άπορρήτου να επαγρυπνούν επί τής μυστικότητας τών φακέλων και τής αλληλογραφίας τών είς άς υπηρετούν υπηρεσιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 18.

Επιχορηγήσεις, δάνεια και λοιπά μέτρα ένισχύσεως αποκλειόντων άτομων και ίδρυμάτων.

1α. Ίδρύματα ή Σωματεία άγχιούμενα με τήν ειδικήν άγωγήν δύναται, πρós καλύτεραν έπιτέλειαν τού έργου των, να έπιχορηγούνται υπό τού δημοσίου ή και να ενοικιάζονται υπό αύτού διά τών άπαραιτήτων όργάνων, κενών, εργαλείων, μηχανημάτων, διδακτικών βιβλίων κλπ. κατά τάς δι' άποφάσεων τών Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών και τού κατά περίπτωσιν άρμοδίου Υπουργού οριζόμενα. Τών ανωτέρω έπιχορηγήσεων τυχόντων άνα έν τών Ίδρυμάτων τούτων κατ' άντικειμενικήν έπιμέτρην τών περιστατικών των

παραδόνται: επαρκών πόρων διά τήν κάλυψιν τών
... Δι' οικείαις πιστώσεσι εγγράφονται εἰς τόν προϋ-
πολογισμόν διὰ τήν ἐποπείαν τούτων Ὑπουργείου,
... ὡς καί παρὰ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν.
... προσήκοντες ἐλεγχοί ἐπὶ τῆς διακρίσεως ἢ χρη-
ματικῶν ποσῶν ἢ εἰδῶν.

... τήν αὐτὴν διαδικασίαν δύναται νὰ καθορίζωνται μέ-
... ἀποκλινόντων ἀτόμων εἰσαδήποτε ἡλικίας διὰ
... ἐπαγγέλματος, ἢ τοῖς εἰδικῶν οἰκονομικῶν ἐνισχυ-
... χρηρητέτα ἢ καὶ ἄλλα, ἐπιχορηγήσεις κλπ.) ἢ
... γένων, σκευῶν, ἐργαλείων, μηχανημάτων ἢ ἄλλων
... ὑποβλήθῃ τῶν ἐργῶν τῶν ἐν τούτοις ἐπιστημῶ-

... καὶ συσκευῶν ἢ ἄλλα μέσα χρησιμοποιούμενα διὰ
... εἰδικῆς ἀγωγῆς ἀποκλινόντων ἐκ τοῦ φοιτητο-
... τῶν εἰσάγονται ἀτελῶς ὑπὸ τῶν ἐκδικαζομένων.
... ἀφορῶν: εἰς τὴν χορήγησιν τούτων συσκευῶν ἢ
... ἀπόρους μὴ ἠραλισμένους μαθητὰς, σπουδαστὰς
... καλύπτονται ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, ἀναγραφόμενων
... τῶν ἀπαιτούμενων πιστώσεων εἰς τὸν προϋπολο-
... μῶς δαπάναι: ἀφορῶν: εἰς ἠραλισμένους μαθη-
... τῶν κατὰ περίπτωσιν, ὑπὸ τῶν Ἀσφαλιστικῶν
... ὡν κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ Ν. 861/1979 ἢ ὑπὸ τοῦ
... κατὰ τὰς καμμένας διατάξεις.

... ἀπαιτούμενα διὰ τὴν διδασκαλίαν διδλκία καὶ μα-
... παρέχονται δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς ἀπο-
... μαθητὰς, σπουδαστὰς καὶ φοιτητὰς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ἄρθρον 19.

... ρακτηρισμὸς καὶ ἀναγνώρισις ἐκπαιδευτηρίων
... καὶ ἑτέρων μονάδων ὡς εἰδικῶν.

... δευτήρια καὶ ἕτεροι μονάδες οἰοῦντο φορέως, δη-
... ἰδιωτικαί, παρέχουσαι ἐκπαίδευσιν εἰς ἀποκλίνοντα
... κρινοῦνται ὡς εἰδικαί, ὡς πρὸς τὸν τομέα τούτων,
... σίσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκεί-
... καὶ τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ἐκδι-
... μετὰ γνώμην τοῦ ἐν ἄρθρῳ 11 Συνταγματικοῦ καὶ
... κικοῦ Συμβουλίου, κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀρμοδίου Ἐπι-
... ἰδικῶν Σχολείων. Αὗται ἀπὸ τῆς ἀναγνώρισέως
... γονται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος.

Ἄρθρον 20.

... Νομιμοποίησις ἐκπαιδευτηρίων καὶ
... ἑτέρων μονάδων εἰδικῆς ἀγωγῆς.

... μικά Πρόσωπα Δημοσίου ἢ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου ἢ
... ὁσῶπα τὰ ὁποῖα παρέχουν εἰδικὴν ἀγωγὴν ἢ ἐπαγ-
... ἡν ἐκπαίδευσιν εἰς ἀποκλίνοντα ἄτομα ἀνεῦ ἀδείας
... καὶ λειτουργίας ἀντιστοίχου εἰδικῆς ἐκπαιδευτικῆς
... ὑποχρεῶνται ὅπως ἐντός ἑτους ἀπὸ τῆς δημοσιεύ-
... ῶν παρόντος, προῦν εἰς τὰς θεούτας ἐνεργείας διὰ
... ἰν ἀδείας ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας τσαύτης μονάδος,
... ἀποκλείονται αὐτοδικαίως τοῦ δικαίωματος τῆς παρο-
... ῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ σχο-
... οῦς ἐντός τοῦ ὁποίου ἐμπύπτει ἢ λήξει τῆς ἐτησίως
... προθεσμίας.

... Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων
... εἰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ παρα-
... ὠνῶν, ἐφ' ὅσον ἠδούλει κρίνει, μετὰ γνώμην τοῦ Ἐπι-
... τῶν Εἰδικῶν Σχολείων, ὅτι τὸ οἰκείον νομικὸν ἢ
... πρῶτον δὲν συνεμορφώθῃ παρὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς
... ς, πρὸς τοὺς ὄρους παραρτήσεως τῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς.

Ἄρθρον 21.

... Μετατροπὴ ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων
... ἑτέρων μονάδων εἰδικῆς ἀγωγῆς εἰς δημόσια.

... Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Παιδείας

... καὶ ἠρητικημάτων καὶ Οἰκονομικῶν καὶ τοῦ κατὰ περίπτω-
... σιν ἀρμοδίου δύναται νὰ κηρύττειν δημόσια λειτουργούντα
... κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος νηπιαγωγεία, σχολεῖα,
... τάξεις καὶ εἰδικὰ ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα τῶν ἱδρυμάτων,
... σωματείων, νομικῶν προσώπων δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ δικαίου
... μὴ ἔχοντα κερδοσκοπικὴν χαρακτῆρα, κατόπιν αἰτήσεως τῶν.

2. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶ ὑπηρετοῦν εἰς τὰ κατὰ
... τὴν προηγουμένην παράγραφον κηρύττειν δημόσια σχολεῖα,
... ὡς καὶ εἰς τὰς μονάδας τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 20
... τοῦ παρόντος, προσλαμβάνεται: εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν
... ἐπὶ σχέσει ἐργασίας ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀερίστου χρόνου, κατὰ
... τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 30 τοῦ Ν. 682/1977, ἐφ' ὅσον:

α. Κέκτῃται τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα προσόντα διὰ τὸν
... διορισθῆν εἰς θέσιν δημοσίας ἐκπαιδευτέως.

β. ἔχει διετη τοῦλάχιστον πραγματικὴν ὑπηρεσίαν εἰς εἰ-
... δικὸν σχολεῖον ἢ ἱδρυμα ἀποκλινόντων ἀτόμων.

Ἄρθρον 22.

... Προσχηροπὴ λειτουργούντων ἰδιωτικῶν
... ἐκπαιδευτηρίων εἰδικῆς ἀγωγῆς.

1. Τὰ οἰοῦντο τύπου καὶ οἰοῦντο στάθμης λειτουργ-
... γούντα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ λοιπαὶ μονάδες εἰδικῆς
... ἀγωγῆς ἐρείθουν νὰ προσχηροποθῶν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ
... παρόντος ὡς πρὸς τὰ προγράμματα μὲν διδασκαλίας ἐντός
... τριετίας, τὰ προσόντα δὲ τοῦ προσωπικοῦ τῶν κατὰ τὰ δι-
... ἀποράσεων τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευ-
... μῶτων ὀριζόμενα. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ πα-
... ρόντος ἀπαγορεύεται ἡ πρόληψις νέου ἐκπαιδευτικοῦ προσω-
... πικοῦ μὴ κηρημένου τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου προβλεπόμε-
... νων προσόντων.

2. Αἱ Κατώτεροι Ἡμερήσιοι Τεχνικαὶ καὶ Ἐπαγγελ-
... τικαὶ Σχολαί, αἱ παρέχουσαι ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν
... ἀποκλίνοντα ἄτομα, ὑπάγονται ἐφ' ἑξῆς εἰς τὰς διατάξεις
... τοῦ παρόντος καὶ λειτουργοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπείαν τοῦ Ὑ-
... γείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ὡς ἔχουν, μὴ
... ρυθμίσεως τῶν τῆς ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας αὐτῶν.
... Π. Δ/των, ἐκδιδομένων προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς
... Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων καὶ τοῦ κατὰ περίπτωσιν ἀρ-
... μοδίου Ὑπουργοῦ.

Ἄρθρον 23.

... Ρύθμισις καταστάσεως προσωπικοῦ δημοσίου
... εἰδικῶν σχολείων καὶ τεχνικῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν

1. Τὸ μόνιμον προσωπικὸν τῶ ὑπηρετοῦν κατὰ τὴν
... σίσεων τοῦ παρόντος νόμου εἰς δημόσια εἰδικὰ ἐκπαιδευ-
... τήρια παραμένει εἰς τὰς θέσεις του, κατατασσόμενον ἀναλόγως
... σόντων εἰς τοὺς ἀντιστοίχους κλάδους τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ
... ρόντος.

2. Τὸ ἐπὶ σχέσει ἰδιωτικοῦ δικαίου ὑπηρετοῦν κατὰ
... δημοσίευσιν τοῦ παρόντος νόμου εἰς δημόσια εἰδικὰ ἐκ-
... δευτήρια προσωπικὸν παραμένει: ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ
... ρεῖ τὴν σχέσιν ἐργασίας ὑφ' ἣν εἶχε προσληθῆ.

3. Διὰ τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 6 καὶ 7 τοῦ παρόντος
... ἠραλισμένων Π. Δ/των θέλων καθορισθῆ τὰ τῆς κατατάξεως
... καὶ τῆς ἐντάξεως τοῦ κατὰ τὴν ἀνωτέρω παράγραφον
... προσωπικοῦ.

4α. Τὸ ἐκ νηπιαγωγῶν καὶ δεξασκάλων δημόσιον ὑπηρε-
... τικὸν προσωπικὸν, τὸ ὑπηρετοῦν κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πα-
... ρόντος νόμου εἰς τὰ δημόσια εἰδικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ μὴ
... πτυχίον μετεκπαιδεύσεως εἰς τὴν εἰδικὴν ἀγωγὴν, τῶν
... εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ οἰκείου ὑπηρεσιακοῦ συμβουλίου πρὸς
... ποθέτησίν του εἰς κανονικὸν σχολεῖον τῆς περιφερείας
... ἢ παραμένει εἰς τὴν θέσιν, ἣν κατέχει, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμῆ
... καὶ ἔχει τοῦλάχιστον πενταετη πραγματικὴν ὑπηρεσίαν
... εἰδικῶν σχολείων, κατόπιν εἰδικῆς ἐκθέσεως τοῦ οἰκείου
... θεωρητοῦ.

β. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν καλεῖται πρὸς μετα-
... θέσιν εἰς τὸ Τμήμα Εἰδικῆς Ἀγωγῆς τοῦ Μαρτυρολογίου
... ἀναλογίαν Α.Ε., κατόπιν ἐπιλογῶν ἐξαιρέσεων καὶ εἰσαγγελ-
... τῶν.

υπέρβαση του νομίμου αριθμού εισαχθέντων και εις ποσοστό 20% επί του συνόλου των εισαχθέντων, εφ' όσον δεν έχει ήδη το 45ον έτος της ηλικίας του. Διά των σκοπών αυτών υφίσταται προθεσμία τριών ετών από της έκδοσης της απόφασης περί της παραμονής του εις θέσιν ειδικού σχολείου. Εργαζόμενος απράκτου της προθεσμίας ταύτης οι εκπαιδευτικοί ούτοι τίθενται εις την διάθεση του οικείου υπηρεσιαρχηγού προς τοποθέτησιν των εις κανονικών σχολείων υπηρεσίας των.

Δι' αποφάσεων των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών καθορίζονται τα της ταξιδίου μετακπαίδευσως του προσωπικού των παρ. 1 και παρόντος άρθρου επί θεμάτων ειδικής αγωγής.

Εις αποφοιτήσαντες εκ του μονοτετάρτου Τμήματος Μετεκπαίδευσως εις την ειδικήν αγωγήν διδάσκαλοι και έχοντες πτυχίον μετακπαίδευσως μέζονος διάρκειας, εξαιρούνται εκ της προθεσμίας τριών ετών μετακπαίδευσως διατεχόντες εις ειδικήν αγωγήν.

Εις το διδακτικόν και εποπτικόν πρωτοκίβν των ειδικών σχολείων ανεξαρτήτως βαθμού καταβάλλεται από 1ης Ιανουαρίου 1981 επίδομα δυσμενών συνθηκών εργασίας ίσον τώ 30% του ελάχιστου βασικού μισθού του βου βαθμού, κατ' ετήσιον κατεχομένου βαθμού.

Άρθρον 24.

Βοηθοί Παιδαγωγοί εξ ετέρων σχολών.

Κατά την πρώτην εφαρμογήν του παρόντος και εφ' όσον υπάρχουν προς διορισμόν Βοηθοί Παιδαγωγοί δύνανται να διορισθώσι εις τας θέσεις ταύτας προς κάλυψιν ύφισταμένων, πτυχιούχοι των Σχολών Οικιακής Οικονομίας, Οικιακής Εργασίας και Βρεφονηπιοκόμων.

Εις τών κατά τώ άρθρον 23 παρ. 5 εκδοθησομένων αποφάσεων ρυθμιζώσι τώ της ταχυρρόθμιας εκπαίδευσως των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής του προσωπικού της ανωτέρω παρ. 1.

Άρθρον 25.

Πρότυπον Ειδικών Σχολείων Αθηνών.

Ο Α.Ν. 453/1937 «περί ίδρύσεως σχολείου ανωμαλών υστερημένων παιδών», ώς και ο Α.Ν. 1949/1948 «περί ίδρύσεως και συμπληρώσεως του Α.Ν. 453/1937» καταργούνται, τώ δε Πρότυπον Ειδικών Σχολείων Αθηνών υπάγεται εφ' όλης εις τας διατάξεις του παρόντος και προσαρτάται τώ Μαρτύρειον Διδασκαλείον Δ.Ε. ώς πλήρες Πρότυπον Ειδικών Σχολείων διά την πρακτικήν άσκησην τών εις ειδικήν αγωγήν μετακπαίδευομένων διδασκάλων.

Επί βαθμώ 1ης Διευθυντής του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών λογίζεται εφ' όλης κατέχων προσωρινήν Διευθυντήτου άνευ άσκήσεως διοικητικού έργου τώ κλάδου Παιδαγωγικού της παρ. 5 τού άρθρου 11 τού Ν. 178 «περί ρυθμίσεως ενίων εκπαιδευτικών και εκπαίδευτικών θεμάτων».

Επι προσωρινή αυτη θέσις καταργείται, έμχ τή καθ' οίον τον άποχωρήσει εκ της υπηρεσίας, τού κατέχοντος.

Άρθρον 26.

Κύρωσις αποφάσεων.

Κατά τώ άρθρον 1ης ισχύουν αι επί αριθ. 120883/20.9.72 αποφάσεις δημοτικών σχολείων (ΦΕΚ 793/1972 τ. 52661/19.4.73 «περί ίδρύσεως δημοτικών σχολείων και τών οργανικών θέσεων τών διδασκάλων» (ΦΕΚ τ. Β') αποφάσεις του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, τώ δε τώ αυτών ιδρυθέντα ειδικά σχολεία ύπάγονται εφ' όλης εις τας διατάξεις τού παρόντος άρθρου.

Άρθρον 27.

Άρμοδιότητες ΚΕΜΕ.

1. Δέν υφίστανται διά τού παρόντος αι επί της ειδικής αγωγής άρμοδιότητες τού Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως (ΚΕΜΕ).

2. Συνιστώνται δύο θέσεις Συμβούλων Β' τού ΚΕΜΕ, ή μίχ της ειδικότητας Προγραμματισμού της Εκπαίδευσως και ή έτέρα Αξιολογήσεως Εκπαιδευτικής Πολιτικής, επί αντιστοίχων μειώται δύο (2) θέσεων Εισηγητών τού ΚΕΜΕ τών αυτών ειδικοτήτων. Κατά τώ λοιπά εφαρμόζονται αι διατάξεις της παραγράφου 4 τού άρθρου 2 τού ν. 967/1979 «περί τροποποίησης και συμπληρώσεως τού ν. 186/1975 «περί τού Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως και διατάξεων τινων τού προσωπικού της Κεντρικής Υπηρεσίας τού Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ρυθμίσεως ενίων ζητημάτων της εκπαίδευσως», άπαιτουμένης άμχ και της δημοσιεύσεως έπιστημονικών εργασιών.

Άρθρον 28.

Δι' αποφάσεως τού Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων δύνανται να άποσπώνται παρά τή Διευθύνσει Ειδικής Αγωγής τού Υπουργείου Παιδείας μέχρι δύο εκπαιδευτικοί λειτουργοί, ειδικευμένοι επί θεμάτων ειδικής αγωγής, με τίτλους ανωτέρων μεταπτυχιακών σπουδών έν τή αλλοδαπή, βάσει τών περι άποσπάσεων εις τήν Κεντρικήν Υπηρεσίαν τού Υπουργείου Παιδείας εκπαιδευτικών λειτουργών κειμένων διατάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΛΟΙΠΑ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 29.

Διδακτηριακά συγκροτήματα.

1. Εις έκαστον διδακτηριακόν συγκρότημα, εις τώ όποίον στεγάζονται πλείονα τών τριών σχολεία γενικής ή και επαγγελματικής εκπαίδευσως δύνανται να προσλαμβάνεται συνηρητής τών μηχανολογικών και ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων αυτού, επί σχέσει εργασίας ιδιωτικού δικαίου άορίστου χρόνου.

2. Παρ' έκάτω τών διδακτηριακών συγκροτημάτων συγκροτείται ενιαία Σχολική Έφορεία και ενιαίον Σχολικόν Ταμείον εις ή όποίον συγχωνεύονται τώ ύφισταμένα ταιούτα. Η Σχολική Έφορεία άποτελείται: εκ τών Διευθυντών τών συστεγαζομένων Σχολείων ή τών νομίμων άναπληρωτών των, υπό τήν προεδρίαν τού άρχαιότερου εξ αυτών.

Άρθρον 30.

Μεταθέσεις και τοποθετήσεις εκπαιδευτικών επί σχέσει ιδιωτικού δικαίου.

Εις τήν παράγγ. 3 τού άρθρου 11 τού Ν. 1035/1980 προστίθεται παράγραφος, έχον ούτω:

«Διά τήν συμπλήρωσιν τού άπαιτουμένου κατά τας κειμένας διατάξεις, χρόνου υπηρεσίας διά τήν μετάθεσιν τών ιδιωτικών εκπαιδευτικών, εκτός τών νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης, συνυπολογίζεται και ή τυχόν προϋπηρεσία τούτων εις τήν δημοσίαν εκπαίδευσιν. Οι υπηρετούντες εις τήν δημοσίαν εκπαίδευσιν επί σχέσει εργασίας ιδιωτικού δικαίου εκπ/κοί, δέν καταλαμβάνουν οργανικήν θέσιν εις τώ σχολεία, αλλά τοποθετούνται εντός της αυτης πόλεως προς κάλυψιν ύφισταμένων υπηρεσιακών αναγκών».

Άρθρον 31.

Τροποποιήσις και συμπλήρωσις Π. Διατάγματος.

Διά τήν Δ/τος ένδοχου έτους εντός έξαμήνου από της ισχύος τού παρόντος, προκύπτει τών Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Προεδρίας της Κυβερνήσεως διατάγματα, όσα αναφέρονται εις τήν παρ. 1 του άρθρου 29.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1982

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
117

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

003. Οργάνωση και λειτουργία των μονάδων ειδικής αγωγής. 1

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Έγκριση της Συμφωνίας για την επίδοση δικογράφων Ελλάδας — Πακιστάν (Τεχράνη 20.7.1977 — 8.5.1978). 2

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 603

Οργάνωση και λειτουργία των μονάδων ειδικής αγωγής.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη :

1. Τις διατάξεις της παραγράφου 4, του άρθρου 3, του Νόμου 1143/1981 «Περί Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Απασχόλησης και Κοινωνικής Μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων» (ΦΕΚ 80/31.3.1981 τ. Α').
2. Τις διατάξεις του άρθρου 27 του Ν. 1143/1981 και του άρθρου 2 του Ν. 186/1975 απερί του Κέντρου Έκπαίδευσης, Μελετών και Έπιμορφώσεως (Κ.Ε.Μ.Ε.).
3. Τη με αριθμό πράξεως 23/14.4.1982 γνωμοδότηση του τμήματος Δημοτικής του Κ.Ε.Μ.Ε.
4. Τη με αριθμό 474/1982 γνωμοδότηση του Συμβουλίου Έπικράτειας, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και
5. Την άριθ. Η/5421/7.7.1982 (ΦΕΚ 474/16.7.1982 τ. Β') Κοινή Απόφαση του Πρωθυπουργού και Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευτών σχετικά με την Ανάθεση αρμοδιοτήτων στους Υπουργούς Εθνικής Παιδείας και Θρησκευτών, αποφασίζουμε :

Άρθρο 1.

Προσωπικά και τόποι των μονάδων ειδικής αγωγής.

1. Οι μονάδες ειδικής αγωγής θεωρούνται :
  - α) Τάξεις ειδική σχολεία όλων των βαθμίδων και
  - β) Οι ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής, που λειτουργούν σε κανονικά σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

2. Στις μονάδες αυτές παρέχεται ειδική αγωγή και εκπαίδευση και οι τύποι τους ορίζονται ως εξής :

α) Ειδικά σχολεία για παιδιά που ύστερούν νοητικά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές που έχουν δείκτη νοημοσύνης κάτω από το ένδεικτικό όριο 75 και που είναι εκπαιδευσιμοι ή άσκησιμοι, όπως διαπιστώνεται από ιατροπαιδαγωγική ύπηρεσία του άρθρου 7, του Ν. 1143/1981.

β) Ειδικά σχολεία για τυφλά παιδιά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές, οι όποιοι δέν μπορούν να παρακολουθήσουν άποτελεσματικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα του κανονικού σχολείου, εξαιτίας όλικής ή μερικής τυφλότητας.

γ) Ειδικά σχολεία για κωφά και βαρήκοα παιδιά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές, οι όποιοι, εξαιτίας όλικής ή μερικής κωφότητας, δέν μπορούν να παρακολουθήσουν άποτελεσματικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα του κανονικού σχολείου.

δ) Ειδικά σχολεία για σωματικά άνάπηρα παιδιά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές, οι όποιοι παρουσιάζουν σωματικές άναπηρίες σε βαθμό που δέν τους επιτρέπει να φοιτήσουν και να παρακολουθήσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του κανονικού σχολείου.

ε) Ειδικά σχολεία για συναισθηματικά διαταραγμένα και κοινωνικά δυσπροσαρμοστα παιδιά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές, οι όποιοι, ανεξάρτητα από αιτιολογία, παρουσιάζουν συναισθηματικές διαταραχές, και δυσκολίες προσαρμογής, σε βαθμό που δέν επιτρέπουν τη φοίτηση τους σε κανονικό σχολείο.

στ) Ειδικά σχολεία για ψυχικά πάσχοντα παιδιά. Τα σχολεία αυτά δέχονται μαθητές, οι όποιοι παρουσιάζουν ψυχικές ασθένειες σε βαθμό που δέν τους επιτρέπουν την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του κανονικού σχολείου.

ζ) Πολυδύναμα κέντρα ειδικής αγωγής, στα όποια παρέχεται εκπαίδευση σε περισσότερες από μία κατηγορίες αποκλινόντων παιδιών. Τέτοια κέντρα μπορούν να ιδρύονται σε περιοχές όπου οι άνάγκες τό άπαιτούν και οι συνθήκες τό επιτρέπουν.

η) Μαθητές, οι όποιοι παρουσιάζουν περισσότερα από ένα άλλαττοματά έγγράφονται σε ειδικά σχολεία του τύπου ό όποιος άνατποκρίνεται περισσότερο στο βασικό τους έλλάττομα.

3.α) Τάξεις ή τμήματα κανονικών εκπαιδευτικών μονάδων στα όποια παρέχεται ειδική εκπαίδευση, λογμάζονται ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής, αντίστοιχα.

Στις ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής φοιτούν αποκλινόντες μαθητές μιάς ή περισσότερων κατηγοριών, ού είναι έγγεγραμμένοι στο κανονικό σχολείο στο όποιο ήλκει ή ειδική τάξη ή τήμα ειδικής αγωγής.

Οί διευθυντές τών γειτονικών κανονικών σχολείων όφείλουν νά διευκολύνουν τήν έγγραφή ή μετεγγραφή αποκλινόντων μαθητών στο σχολείο στο όποιο λειτουργεί ειδική τάξη ή τμήμα ειδικής αγωγής, προκειμένου νά φοιτήσουν στο τμήμα αυτό, έφόσον και οι γονείς ή κηδεμόνες τους συμφώνουν πρὸς αυτό.

Σέ κάθε κανονική εκπαιδευτική μονάδα μπορούν νά εγείνται μιά ή περισσότερες ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής, ανάλογα με τόν αριθμό τών αποκλινόντων αθητών. Ο αριθμός αυτός δέν μπορεί νά είναι μικρότερος ού 8.

β) Στις ειδικές τάξεις ή τμήματα ειδικής αγωγής εφαρμογή τών ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εθδων διδασκαλίας κ.λπ., ρυθμίζεται από τις διατάξεις ού ισχύουν για τήν ειδική αγωγή.

γ) Οι υποχρεώσεις και τά δικαιώματα τών εκπαιδευτικών τών ειδικών τάξεων και τών τμημάτων ειδικής αγωγής, ρίζονται από τόν Νόμο 1143/81 και τις λοιπές συστικές διατάξεις πού ισχύουν για τούς εκπαιδευτικούς τής Γενικής αλ' Επαγγέλματικής Έκπαίδευσης.

δ) Οι ειδικές τάξεις και τά τμήματα ειδικής αγωγής έν εκδίδουν τίτλους σπουδών. Οι τίτλοι τών μαθητών τών ειδικών τάξεων ή τμημάτων ειδικής αγωγής εκδίδονται πὸ τὸ κανονικό σχολείο στο όποιο είναι έγγεγραμμένοι.

Άρθρο 2.

Σχολική Περιφέρεια.

1. Οι μονάδες ειδικής αγωγής δέν έχουν περιφέρεια.
2. Σέ μονάδα ειδικής αγωγής έγγράφονται παιδιά πού παρουσιάζουν απόκλιση αντίστοιχη με τόν τύπο τής μονάδας αυτής, σύμφωνα με τήν επιθυμία τών γονέων ή κηδεμόνων τους και έφόσον υπάρχουν κενές θέσεις σ' αυτή.

Άρθρο 3.

Κατάταξη ειδικών δημοτικών σχολείων και νηπιαγωγείων.

1. Τά ειδικά νηπιαγωγεία είναι μονοθέσια ή διθέσια. Μονοθέσια είναι εκείνα στα όποια φοιτούν από 5-8 νήπια, με μιά νηπιαγωγό και διθέσια είναι εκείνα στα όποια φοιτούν από 9-16 νήπια, με δύο νηπιαγωγούς.

2. Τά ειδικά δημοτικά σχολεία κατατάσσονται ως εξής, ανάλογα με τόν αριθμό τών οργανικών θέσεων του διδακτικού προσωπικού και του αριθμού τών μαθητών, κατά τάξη :

Δάσκαλοι	Μαθητές	Όργανικότητα
1	5-8	1/θέσιο
2	9-16	2/θέσιο
3	17-24	3/θέσιο
4	25-32	4/θέσιο
5	33-40	5/θέσιο
6	41-48	6/θέσιο

3. Η οργανικότητα τών θέσεων ειδικών δημ. σχολείων, κατά φύλο, όρίζεται από τις αντίστοιχες διατάξεις πού ισχύουν κάθε φορά για τά κανονικά σχολεία.

4. Αν δέν υπάρχουν αίτήσεις για τήν πλήρωση τών οργανικών κενών θέσεων, κατά φύλο, οι θέσεις αυτές μπορούν νά πληρωθούν ανεξαρτήτως φύλου.

5. Τις θέσεις τών Διευθυντών Β' και Α' στα ειδικά δημ. σχολεία, λαμβάνουν Διευθυντές Β' και Α' πού έχουν πτυχίο μετεκπαίδευσης στην Ειδική Αγωγή, από τὸ Μαράσλειο Διδασικείο Δημοτικής Έκπαίδευσης (Μ.Δ. Δ.Ε.) ή Πανεπιστήμιο τού έσωτερικού.

Δάσκαλοι μετεκπαιδευθέντες στην Ειδική Αγωγή, πού προάγονται στο βαθμό τού Διευθυντή Β' και Α', παραμένουν στη θέση τους με αίτησή τους, έφόσον δέν υπάρχουν κενές θέσεις Διευθυντών σέ άλλες μονάδες ειδικής αγωγής.

Μέχρι νά υπάρξουν Διευθυντές Β' και Α' μετεκπαιδευθέντες στην Ειδική Αγωγή, όλες οι οργανικές θέσεις τών ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων, πληρώνονται με δασκάλους μετεκπαιδευθέντες στην Ειδική Αγωγή.

Άρθρο 4.

Έσωτερική διάρθρωση τών ειδικών δημοτικών σχολείων.

Η έσωτερική διάρθρωση τών ειδικών δημοτικών σχολείων είναι ή ίδια με αυτή τών κανονικών δημοτικών σχολείων.

Ο Έπιθεωρητής ειδικών σχολείων, μετά από πρόταση τού συλλόγου τών διδασκόντων και ανάλογα με τόν αριθμό τών μαθητών και τὸ επίπεδο σχολικής τους ώριμότητας, μπορεί νά εγκρίνει τήν δημιουργία μέχρι δύο (2) προκαταρκτικών τμημάτων στην πρώτη (Α') τάξη. Τὸ Τμήμα ή τά τμήματα αυτά αποτελούν τήν προβαθμίδα τού ειδικού δημοτικού σχολείου, οι Α' και Β' τάξεις τήν κατώτερη βαθμίδα, οι Γ' και Δ' τάξεις τήν μέση και οι Ε' και ΣΤ' τάξεις τήν ανώτερη βαθμίδα.

Στήν προβαθμίδα τών 4/θεσίων και άνω ειδικών δημ. σχολείων μπορεί νά τοποθετείται νηπιαγωγός, πού έχει μετεκπαιδευθεί στην Ειδική Αγωγή.

Άρθρο 5.

Βιβλία και έντυπα πού πρέπει νά τηρούνται.

Τά έπίσημα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα πού πρέπει νά τηρούνται από τις μονάδες ειδικής αγωγής είναι τά παρακάτω :

Ειδικά Σχολεία :

Α' Βιβλία

1. Βιβλίο μητρώου και προόδου μαθητών.
Οι μαθητές πού έρχονται για πρώτη φορά στο σχολείο, έγγράφονται στο βιβλίο μητρώου και προόδου τών μαθητών με τήν παρακάτω σειρά :

α) Έγγράφονται με αλφαβητική σειρά, οι μαθητές τής Α' τάξης, και κατανέμονται στις προκαταρκτικές, όπου καταρτίζονται τέτοιες.

β) Με αλφαβητική σειρά οι μαθητές τών υπολοίπων τάξεων.

Στο βιβλίο αυτό καταχωρίζονται τά παρακάτω στοιχεία :
αα) Στοιχεία ταυτότητας (όνοματεπώνυμο, όνομα πατέρα και μητέρας, τόπος γέννησης, ημερομηνία γέννησης, Δήμος ή Κοινότητα πού είναι έγγεγραμμένος, Νομός, αριθμός μητρώου ή δημοτολογίου, Ιθαγένεια, θρήσκευμα, φύλο, έπάγγελμα πατέρα και μητέρας, διεύθυνση σπιτιού).

ββ) Στοιχεία έγγραφής : τάξη, τίτλος έγγραφής (είδος, αριθμός και ημερομηνία, άρχη από τήν όποια εκδόθηκε), σχολική χρονιά.

γγ) Βαθμολογική κατάσταση : τάξη, βαθμολογία κάθε τριμήνου, μέσος όρος, βαθμολογία σέ κάθε μάθημα και μέσος όρος έπίδοσης σ' όλα τά μαθήματα, άπουσίες δικαιολογημένες (+), άδικαιολόγητες (-), και ή διαγωγή.

2. Βιβλίο πιστοποιητικών σπουδής.
Σ' αυτό τὸ βιβλίο καταχωρίζονται τά παρακάτω στοιχεία τών κάθε είδους τίτλων πού εκδίδονται (άπολυτηρίων, άποδεικτικών, ένδεικτικών) : ο άξζοντας αριθμός στο Βιβλίο πιστοποιητικών Σπουδής, ο αριθμός μητρώου τού μαθητή, τὸ όνοματεπώνυμο, τὸ όνομα τού πατέρα, ή τάξη, τὸ είδος τίτλου και ή ημερομηνία πού εκδόθηκε.

3. Ημερολόγιο Σχολικής ζωής.
Σ' αυτό καταχωρίζονται, οι δραστηριότητες πού άναπτύσσονται στα πλαίσια τής σχολικής ζωής, και κάθε γεγονός πού αξίζει νά σημειώνεται και έχει σχέση με τή λειτουργία τού σχολείου.

- 4. Μητρώο προσωπικού πού υπηρετεί στο σχολείο.
- 5. Βιβλίο πράξεων τού Διευθυντή.
- 6. Βιβλίο πράξεων τού συλλόγου τών διδασκόντων.
- 7. Πρωτόκολλο.
- 8. Πρωτόκολλο έμπιστευτικό.

9. Βιβλίο βιβλιοθήκης. Σ' αυτό καταχωρίζονται τα βιβλία που εισέρχονται στη σχολική βιβλιοθήκη.

10. Βιβλίο ύλικού, εποπτικών οργάνων, και όπτικοακουσικών μέσων.

11. Βιβλίο διδασκόμενης ύλης.

12. Βιβλίο διεκπεραίωσης της αλληλογραφίας.

13. Άτομικός φάκελος κάθε μαθητή, το περιεχόμενο

όποιο είναι μυστικό. Ο φάκελος περιέχει :

α) Τήν διαγνωστική έκθεση της Ιατροπαιδαγωγικής υπηρεσίας (ιατροπαιδαγωγικού σταθμού, σχολικού Ψυχολογικού σταθμού, κινητής διαγνωστικής ομάδας).

β) Τις παρατηρήσεις των διδασκόντων, του ψυχολόγου, του κοινωνικού λειτουργού και του Ιατρού ή άλλου ειδικού στήμονα ανάλογα με την περίπτωση.

γ) Κάθε στοιχείο που είναι δυνατό ν' αποδείξει την πνευματική, ψυχοσωματική και κοινωνική εξέλιξη του μαθητή, γυμνασίου, τετράδια, εκθέσεις, χειροτεχνήματα κ.λ.π.).

Β' Έντυπα

Τα έντυπα που είναι απαραίτητα για τις βασικές ανάγκες των ειδικών σχολείων είναι τα παρακάτω :

1. Φύλλα ημερησίου ελέγχου των μαθητών.

2. Δελτία άτομικότητας (καρτέλλες μαθητών).

3. Έντυπα πιστοποιητικών σπουδών.

4. Τίτλοι κάθε είδους.

5. Υπηρεσιακά σημειώματα μαθητών που μετεγγράφονται και κάθε άλλο έντυπο, που κατά την κρίση του ευθυντή άπλοποιεί τη γραφειοκρατία.

Ειδικά Νηπιαγωγεία :

Από τα ειδικά νηπιαγωγεία τηρούνται τα βιβλία και έντυπα που προβλέπονται και για τα κανονικά νηπιαγωγεία, καθώς και ο άτομικός φάκελος που προβλέπεται από στοιχείο 13 της παραγράφου 1.Α.

Ειδικές Τάξεις :

Από τις ειδικές τάξεις τηρούνται τα παρακάτω βιβλία και έντυπα :

1. Ημερολόγιο σχολικής ζωής, στο οποίο καταχωρίζονται οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα πλαίσια της σχολικής ζωής και κάθε γεγονός που αξίζει να σημειωθεί και έχει σχέση με τη λειτουργία της ειδικής τάξης.

2. Βιβλίο βιβλιοθήκης. Σ' αυτό γράφονται τα βιβλία που εισέρχονται στη βιβλιοθήκη της ειδικής τάξης.

3. Βιβλίο της ύλης που διδάσκεται.

4. Άτομικός φάκελος κάθε μαθητή, σύμφωνα με το στοιχείο 13 της παραγράφου 1.Α του άρθρου αυτού.

5. Οι ειδικές τάξεις δεν τηρούν δικό τους βιβλίο μητρώου προόδου των μαθητών τους. Ο βαθμός προόδου των μαθητών των τάξεων αυτών καταχωρίζεται στο αντίστοιχο βιβλίο του κανονικού σχολείου στο οποίο έχουν εγγραφεί.

Άρθρο 6.

Σχολικό και διδακτικό έτος.

1. Το σχολικό έτος για τις μονάδες ειδικής αγωγής και άλλες ειδικές τάξεις, αρχίζει την 1 Σεπτεμβρίου και λειώνει στις 31 Αυγούστου του επόμενου έτους.

2. Το διδακτικό έτος αρχίζει στις 11 Σεπτεμβρίου και λειώνει στις 20 Ιουνίου του επόμενου έτους.

3. Τα μαθήματα αρχίζουν στις 11 Σεπτεμβρίου και τελειώνουν στις 10 Ιουνίου του επόμενου έτους.

Τα ένδεικτικά χρησιμοποιούνται στους μαθητές στις 15 Ιουνίου, τ' απολυτήρια στέλνονται στα αρμόδια Γυμνάσια ή στις ειδικές Έπαγγελματικές Σχολές την ίδια μέρα και σε περίπτωση που η 15 Ιουνίου είναι άργια, οι παραπάνω ενέργειες γίνονται την προηγούμενη ημέρα. Εκείνοι που έχουν ενδιάχρονη εκπαίδευση που προβλέπει ο νόμος, γράφονται στα γυμνάσια ή τις ειδικές Έπαγγελματικές Σχολές προαιρετικά.

4. Από 1-10 Σεπτεμβρίου γίνονται οι προπαρασκευαστικές εργασίες σε όλες τις μονάδες ειδικής αγωγής, όπως η ορισμένη, μέχρι ν' αρχίζουν κανονικά τα μαθήματα.

5. Ο χρόνος διδασκαλίας των μαθημάτων χωρίζεται σε τρία τρίμηνα :

α' Τρίμηνο : Από τις 11 Σεπτεμβρίου ως τις 10 Δεκεμβρίου.

β' Τρίμηνο : Από τις 11 Δεκεμβρίου ως τις 10 Μαρτίου.

γ' Τρίμηνο : Από τις 11 Μαρτίου ως τις 10 Ιουνίου.

6. Οι γονείς ενημερώνονται προσωπικά από το δάσκαλο της τάξης, σχετικά με την πρόοδο, την διαγωγή και την τακτική ή όχι φοίτηση των παιδιών τους στο ειδικό σχολείο. Επίσης οι γονείς και οι κηδεμόνες ενημερώνονται για την εξέλιξη των παιδιών τους από τους ειδικούς επιστήμονες (γιατρό, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό κ.λ.π.) με τους οποίους συνεργάζεται ή μονάδα ειδικής αγωγής.

7. Η ώρα έναρξης των μαθημάτων στις μονάδες ειδικής αγωγής είναι η ίδια με την ώρα που αρχίζουν τα μαθήματα στα σχολεία της Γενικής Έκπαίδευσης. Τα αυτότελη ειδικά σχολεία Γενικής Έκπαίδευσης λειτουργούν μόνο πρωινές ώρες, και σε αίθουσες διδασκαλίας που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά απ' αυτά.

Οι ειδικές τάξεις ακολουθούν το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου το οποίο εξυπηρετούν.

8. Άλλαγή στην ώρα έναρξης των μαθημάτων στις μονάδες ειδικής αγωγής, επιτρέπεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις, και μετά από έγκριση του Επιθεωρητή των Ειδικών Σχολείων.

Άρθρο 7.

Διακοπές μαθημάτων λόγω έκτακτων συνθηκών.

1. Τα μαθήματα των ειδικών σχολείων είναι δυνατόν να διακοπών μέχρι 15 ημέρες, με απόφαση του Νομάρχη :

α) Έξαιτίας επιδημικής ασθένειας, μετά από εισήγηση του αρμόδιου Υγειονομικού Επιθεωρητή ή Σχολιάτρου ή σε επείγουσα περίπτωση χωρίς εισήγηση και

β) Για λόγους έκτακτης ανάγκης, μετά από εισήγηση του αρμόδιου Επιθεωρητή Δημοτικής Έκπαίδευσης.

Αν χρειαστεί να διακοπών τα μαθήματα περισσότερο από 15 ημέρες, είναι απαραίτητη η έγκριση του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

2. Η διδασκαλία των μαθημάτων στα σχολεία της προηγούμενης παραγράφου είναι δυνατόν να παραταθεί για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από 15 ημέρες, με απόφαση του Υπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ύστερα από γνώμη του αρμόδιου Υπηρεσιακού Συμβουλίου. Στην περίπτωση αυτή παρατείνεται ανάλογα και ο χρόνος που θα λήξει το διδακτικό έτος.

Άρθρο 8.

Σχολικές εκδηλώσεις.

1. Στις μονάδες ειδικής αγωγής οργανώνονται εορταστικές εκδηλώσεις κατά τις ημέρες των εθνικών επετείων της 28 Οκτωβρίου, της 25 Μαρτίου, καθώς και κατά την 17 Νοεμβρίου, ημέρα εορτής για το Πολυτεχνείο.

Οι εκδηλώσεις αυτές εντάσσονται στα προγράμματα των τοπικών Δημοτικών ή Κοινοτικών Αρχών και γίνονται την παραμονή των εθνικών επετείων. Οι εορτές αυτές είναι δυνατό να γίνονται και άλλη ημέρα, ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες.

2. Επίσης, μετά από απόφαση του συλλόγου των διδασκόντων, μπορούν να διοργανωθούν (κάθε σχολικό έτος) αθλητικές, χειροτεχνικές και άλλες σχολικές εκδηλώσεις.

Σκοπός των παραπάνω εκδηλώσεων είναι η βίωση από τους μαθητές των μορφωτικών αγαθών του σχολείου τους, η ήπια προσαρμογή στο σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και γενικά η υποβοήθηση της εξέλιξής τους.

Οι σχολικές εκδηλώσεις γενικά είναι διαλεγμένες με προσοχή, άπλες στην εκτέλεση και εντάσσονται στην όλη εργασία του ειδικού σχολείου.

3. Η συμμετοχή των μαθητών των μονάδων ειδικής αγωγής σε παραπάνω έργαται στην κρίση του συλλόγου των διδασκόντων.

ποιούνται από θεράποντες ειδικούς γιατρούς, ύστερα από σύμφωνη γνώμη της αρμόδιας κατά τόπους Α/θμιας Υγειονομικής Επιτροπής (άρθρο 11 του νόμου 1811/51, όπως τροποποιήθηκε από το νόμο 22/1975) και που επιτρέπουν την παραπομπή του σε κατατακτήρια εξέταση, είναι οι παρακάτω :

- α) Όρθοπαιδικές παθήσεις οστών και αρθρώσεων που έχουν ανάγκη μακράς ακινησίας ή κατάκλισης για θεραπεία.
  - β) Τετραπληγίες, παραπληγίες, ήμιπληγίες σπαστικές ή χαλαρές.
  - γ) Χορεία.
  - δ) Αθétωση.
  - ε) Χρόνιες νευρολογικές αρρώστιες, δηλαδή : μυοπάθειες ή εγκεφαλοπάθειες, που καθιστούν αδύνατη την κανονική βάρδιση
  - στ) Αρρώστια του Χάνσεν στο στάδιο της μετάδοσης.
  - ζ) Επιληψία μορφής πυκνοληψίας.
  - η) Άνοικτη φυματίωση των πνευμόνων.
  - θ) Φυματιώδης μηνιγγίτιδα.
  - ι) Νεοπλασίες βραδείας εξέλιξης.
  - ια) Βαριές αιμολυτικές αναιμίες, που απαιτούν συχνές μεταγγίσεις αίματος.
  - ιβ) Καρδιακές ή νεφρικές χρόνιες παθήσεις, που δεν μπορούν ν' αντισταθμιστούν.
  - ιγ) Αιμοροφιλίες.
  - ιδ) Βαριά ινώδης κυστική παγκρεατίτιδα.
  - ιε) Κάθε πάθηση για τη θεραπεία της οποίας ο μαθητής παρέμεινε στο Νοσοκομείο πέρα από 3 μήνες.
- Οι διατάξεις της παραγράφου αυτής εφαρμόζονται και για μαθητές οι οποίοι, εξαιτίας απομακρυσμένης διαμονής που βεβαιώνεται από τον αρμόδιο Επιθεωρητή Ειδικών Σχολείων, δεν μπορούν να φοιτήσουν στην ειδική σχολική μονάδα.

10. Όσα αφορούν στην έγγραφη και τις εξετάσεις μαθητών ειδικών σχολείων του εξωτερικού σε αντίστοιχες τάξεις ή βαθμίδες των ειδικών σχολείων στην Ελλάδα, διέπονται από τις διατάξεις που είναι σχετικές για τις έγγραφες σε σχολείο Γενικής Εκπαίδευσης.

11. Οι μαθητές, παιδιά άθιγγάνων, που δεν έχουν καμιά ύπηκοότητα, εγγράφονται στην Πρώτη (Α') τάξη του ειδικού σχολείου με τη ληξιαρχική πράξη γέννησής τους, βάρφτισης και με την προϋπόθεση που προβλέπεται από το άρθρο αυτό (πaráγραφος 4, έδαφιο γ'). Στη συνέχεια με έγγραφό του ο Διευθυντής του σχολείου γνωρίζει αυτό στην αρμόδια Νομαρχία για να φροντίσει για την τακτοποίηση του βέματος της ιθαγένειάς τους στα οικεία Μητρώα ή Δημοτολόγια.

Για τις λοιπές τάξεις του ειδικού σχολείου οι μαθητές αυτοί εγγράφονται με τον τίτλο σπουδών τους.

12. Όσοι επικαλούνται ξένη ύπηκοότητα, καθώς και αυτοί που δεν μπορούν να αποδείξουν την απόκτηση ελληνικής ή ξένης ιθαγένειας, όταν πρόκειται να εγγραφούν σε οποιαδήποτε τάξη του ειδικού σχολείου, έχουν υποχρέωση να προσκομίσουν, αντί για πιστοποιητικό της παρ. 4α του παρόντος άρθρου, πιστοποιητικό ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών (άρθρο 13 του Α.Ν. 2280/1940).

13. Οι έγγραφες μαθητών σε μειονοτικά ειδικά σχολεία γίνονται σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά για έγγραφες των μαθητών στα κανονικά σχολεία, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου αυτού.

Άρθρο 11.

Έγγραφες μαθητών σε Πρότυπα Ειδικά Σχολεία.

1. Στην Πρώτη (Α') τάξη των Πρότυπων Ειδικών Σχολείων, εγγράφονται μετά από κλήρωση, που γίνεται μέσα στο 1ο πενήνήμερο του Ιουνίου προσαρτά στους γονείς, κηδεμόνες και των δύο φύλων που έχουν τη νόμιμη ήλικία ενός έτους πληρούν οι προϋποθέσεις της παρ. 4, έδαφ. γ' του άρθρου 10 του παρόντος Ν.Δ., μετά από αίτηση των γονέων τους. Οι γονείς έχουν δικαίωμα να υποβάλουν

αίτηση μόνο σε ένα Πρότυπο Ειδικό Σχολείο, βεβαιώνοντας με δήλωσή του Ν.Δ. 105/1969, ότι δεν έχουν υποβάλει αίτηση σε άλλο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο.

2. Οι αιτήσεις των γονέων, μαζί με τα απαραίτητα δικαιολογητικά υποβάλλονται μέσα στο τρίτο 10/ήμερο του Μαΐου. Μετά την 31 Μαΐου οι αιτήσεις δεν γίνονται δεκτές. Η κλήρωση γίνεται μέσα στο χρονικό διάστημα που ορίζεται στην προηγούμενη παράγραφο, από επιτροπή, που την αποτελούν, ο Διευθυντής της Σχολής, δύο μέλη του διδακτικού προσωπικού, και δύο εκπρόσωποι των γονέων που παρευρίσκονται, οι οποίοι ορίζονται από τον άνωτέρω Διευθυντή της Σχολής.

Εκτός από τον κανονικό αριθμό κληρώνονται 20 % επιπλέον ως έπιλαχόντες, για την πλήρωση κενών θέσεων που τυχόν θα παρουσιασθούν στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.

Η πλήρωση των θέσεων αυτών γίνεται σύμφωνα με τη σειρά κλήρωσης των έπιλαχόντων. Η επιτροπή αυτή συντάσσει το πρακτικό έπιλογής, αντίγραφο του οποίου υποβάλλει στο Υπουργείο Παιδείας.

3. Πέρα από τον αριθμό των παιδιών που προβλέπεται, εγγράφεται και έξαιρεση και ο άλλος άδελφός, αυτού που κληρώθηκε.

Στα άνωτέρω Πρότυπα και Πειραματικά Ειδικά Σχολεία εγγράφονται, χωρίς κλήρωση και ανεξάρτητα από τον αριθμό που προβλέπεται να φοιτούν σε κάθε τάξη, τα παιδιά του διδακτικού προσωπικού των οικείων Παιδαγωγικών Ακαδημιών, των Πρότυπων αυτών, των Πειραματικών σχολείων των Πανεπιστημίων, του Μαρασλείου Διδασκαλείου Δημοτικής Εκπαίδευσης, και των Πρότυπων του.

4. Σε κάθε μια από τις άλλες τάξεις, γράφονται οι μαθητές που προήχθηκαν από την προηγούμενη τάξη του ίδιου σχολείου.

5. Οι θέσεις που μένουν κενές στις τάξεις των Πρότυπων Ειδικών Σχολείων πληρώνονται με έγγραφη μαθητών που προέρχονται από άλλα σχολεία.

Όταν οι αιτήσεις είναι περισσότερες από τις κενές θέσεις γίνεται κλήρωση.

Θεωρούνται ότι υπάρχουν κενές θέσεις όταν ο αριθμός των μαθητών που φοιτούν είναι μικρότερος από τον αριθμό που προβλέπεται.

Άρθρο 12.

Μετεγγραφές μαθητών.

1. Μετεγγραφή μαθητή από ειδικό σχολείο σε άλλο ειδικό σχολείο επιτρέπεται μόνο όταν ισχύουν οι παρακάτω λόγοι :

α) Αν καταργηθεί ή συγχωνευθεί το σχολείο στο οποίο είναι εγγεγραμμένος ο μαθητής.

β) Αν, εξαιτίας κάποιας έπιδημίας, πρόκειται το σχολείο να μένει κλειστό περισσότερο από ένα μήνα.

γ) Αν η οικογένεια του μαθητή ή η οικογένεια του κηδεμόνα του μαθητή άλλαξε κατοικία, όποτε μαζί με τα άλλα δικαιολογητικά μετεγγραφής συνυποβάλλεται και υπεύθυνη δήλωσή του Ν.Δ. 105/69 του γονέα ή του κηδεμόνα του μαθητή, σχετικά με τη νέα κατοικία.

δ) Αν σοβαροί λόγοι υγείας του μαθητή επέβαλαν ν' αλλάξει κατοικία. Οι λόγοι αυτοί βεβαιώνονται από το σχολιατρό της Περιφέρειας ή σε περίπτωση που λείπει ή απουσιάζει αυτός, από άλλο γιατρό κρατικό ή στρατιωτικό.

ε) Αν ο μαθητής πρόκειται να γυρίσει στον τόπο όπου είναι η μόνιμη κατοικία της οικογένειάς του. Αυτό αποδεικνύεται με υπεύθυνη δήλωση του Ν.Δ. 105/69 του γονέα ή του κηδεμόνα του μαθητή.

στ) Αν την έπιμέλεια του μαθητή την ανέλαβε άλλο πρόσωπο, που μένει σε άλλη πόλη ή χωριό.

Τότε χρειάζεται υπεύθυνη δήλωση του Ν.Δ. 105/69 του προσώπου που ανέλαβε την έπιμέλεια του μαθητή, καθώς

δύλωση του γονέα ότι αποδέχεται αυτή την επιμέ-
νη στην Περιφέρεια της μόνιμης κατοικίας ιδρυθεί
κό σχολείο ή ειδική τάξη.

Εξαιρετικές περιπτώσεις μη αποδοχής ή προσαρ-
του μαθητή στο σχολικό περιβάλλον, μπορεί να γίνει
αφή του με άδεια του αρμόδιου Έπιθεωρητή ειδι-
ολειών και την σύμφωνη γνώμη των γονέων ή
ων.

ς περιπτώσεις όπου επιτρέπεται ή μετεγγραφή
ο τίτλος μετεγγραφής δεν δίνεται στους γονείς ή
δεμόνες των μαθητών, αλλά στέλνεται υπηρεσιακά,
το δελτίο ατομικότητας του μαθητή και τον ατομικό
στον Διευθυντή του νέου σχολείου, ο οποίος είναι
μένος να ενημερώσει τον παλαιό Δ/ντή ότι παρέλαβε
ο και τον ατομικό φάκελο.

ο και τον ατομικό φάκελο.
θητής του ειδικού σχολείου, ο οποίος έδειξε
η ή σχετική πνευματική ώριμότητα, μπορεί να
αφεί σε κανονικό δημοτικό σχολείο, σύμφωνα με
ξέεις που ισχύουν για τις μετεγγραφές στα σχολεία
ικής Έκπαίδευσης και ύστερα από γνωμάτευση
τροπαιδαγωγικής Υπηρεσίας, απόφαση του συλ-
δασκόντων και σύμφωνα με τη γνώμη των γονέων
δόνων του μαθητή.

ια διαδικασία τηρείται και για μαθητή κανονικού
ου παρουσιάζει κάποιο σοβαρό πρόβλημα και
ακήν μετεγγραφεί σε ειδικό σχολείο, σύμφωνα
με την υπόδειξη της αρμόδιας Ίατροπαιδαγωγικής
ίας.

α τη μετεγγραφή μαθητή από το κανονικό σχολείο
κό σχολείο, απαιτείται η τήρηση των οριζόμενων
έδαφιο γ' της παραγράφου 4, του άρθρου 10 του
6.

ι να παραλάβει ο Δ/ντής του νέου σχολείου τον
εγγραφής του μαθητή, ο μαθητής παρακολουθεί
μάτα με ένα απλό υπηρεσιακό σημείωμα, το οποίο
Διευθυντής του σχολείου από το οποίο ζητείται
γραφή.

Άρθρο 13.

Έλεγχος φοίτησης και προόδου του μαθητή.

ο δάσκαλος κάθε τάξης, βαθμίδας ή τμήματος ειδι-
γωγής τηρεί φύλλο ημερήσιου έλεγχου των μαθητών.
φύλλο αυτό σημειώνονται οι απουσίες των μαθητών
παρατηρήσεις του δάσκαλου για την πρόοδο και
η τους. Ο τύπος του παραπάνω φύλλου όρίζεται
οργική απόφαση.

ο πρόοδος των μαθητών κάθε τρίμηνο, έλέγχεται
με βάση την προσπάθεια που καταβάλλεται από
ητή στους διάφορους τομείς της δραστηριότητας
λείου, όπως αυτή όρίζεται στα αναλυτικά προγράμ-
αι ύστερα με ειδικά κριτήρια επίδοσης (έρωτημα-
).

ο τύπος, το περιεχόμενο των ερωτηματολογίων,
ς αξιολόγησης, καθώς και κάθε λεπτομέρεια που
έση μ' αυτά, θα καθοριστούν με Ίπουργική Από-
Μέχρι που να εκδοθεί αυτή ή απόφαση, η πρόοδος
ητών έλέγχεται και χωρίς ειδικά κριτήρια επίδοσης
ολογία).

Άρθρο 14.

Προαγωγή και απόλυση μαθητών.

ο αξιολόγηση των μαθητών γίνεται με γενικούς
ς χαρακτηρισμούς.

ο κανονικοί αυτοί χαρακτηρισμοί είναι οι τέσσερις
εως: Πολύ καλά (Α), καλά (Β), σκεδόν καλά (Γ),
ως (Δ) και συμβολίζονται αντίστοιχα με τα κερ-
ήματα του ελληνικού αλφάβητου που αναγράφονται
ς προθέσεις.

Με τα σύμβολα των λεκτικών χαρακτηρισμών καταχωρί-
ζεται ή βαθμολογία σε όλα τα βιβλία και φύλλα του scho-
λείου. Εξαιρούνται οι τίτλοι σπουδών των μαθητών, στους
οποίους αναγράφεται ο λεκτικός χαρακτηρισμός, που συνο-
δεύεται από το αντίστοιχο σύμβολό του.

2. Σαν τελικός βαθμός προόδου του μαθητή, κατά
μάθημα, και σαν γενικός της ετήσιας του προόδου, βγαίνει,
κατά την χρήση αυτού που δίδαξε, ο λεκτικός χαρακτηρισμός
που αρμόζει πιο πολύ. Λαμβάνεται δε υπόψη και η αριθμη-
τική αναλογία των τεσσάρων χαρακτηρισμών, κατά μάθημα
και στο σύνολο των μαθημάτων.

Οι μαθητές, των οποίων η ετήσια πρόοδος αξιολογείται
με το χαρακτηρισμό Άνεπαρκώς (Δ), έχουν την υποχρέωση
να επαναλάβουν την τάξη.

Μαθητές κανονικών Δημοτικών Σχολείων αποκλίνοντες
από το φυσιολογικό, όπως τουτο πιστοποιείται από διαγνω-
στική έκθεση Ίατροπαιδαγωγικής Υπηρεσίας, σύμφωνα
με το έδαφιο γ' της παρ. 4, του άρθρου 10 του παρόντος,
αξιολογούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου αυτού.

3. Προάγονται από τάξη σε τάξη ή απολύονται από
το Ειδικό Δημοτικό Σχολείο οι μαθητές που φοίτησαν για
χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από το μισό διδακτικό έτος.

Σ' αυτούς που προάγονται, δίνεται ένδεικτικό και σε
δρους απολύονται, απόλυτήριο. Το ένδεικτικό έχει θέση
αναμνηστικού και μόνο τίτλου και δεν δίνει δικαίωμα
έγγραφής σε άλλο σχολείο.

4. Μαθητές, που διέκοψαν τη φοίτησή τους πάνω από το
μισό διδακτικό έτος ή όσοι δεν φοίτησαν καθόλου εξαιτίας
σοβαρών λόγων (άρρωστια, οικογενειακά γεγονότα, κ.λ.π.),
περνούν από κατατακτήρια προαγωγική ή απόλυτηρια εξέ-
ταση, ύστερα από αίτηση των κηδεμόνων τους, ή οποία, άπα-
ραίτητα συνοδεύεται από στοιχεία που αποδεικνύουν τους
λόγους για τους οποίους δεν φοίτησαν στο σχολείο.

Η τέτοιου είδους κατατακτήρια προαγωγική ή απόλυ-
τήρια εξέταση, γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρα-
γράφου 9, του άρθρου 10 του Προεδρικού αυτού Διατάγμα-
τος.

Άρθρο 15.

Τίτλοι σπουδών.

Οι τίτλοι σπουδών που χορηγούνται από τις μονάδες ειδι-
κής αγωγής είναι σε όλα ισότιμοι και ισοδύναμοι με τους τί-
λους που δίνονται από τα σχολεία αντίστοιχων βαθμίδων της
Γενικής και Ήπαγγελματικής Έκπαίδευσης.

Για τον καθορισμό του τύπου, του περιεχομένου και του
τρόπου έκδοσής τους, εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν
κάθε φορά για τους τίτλους σπουδών των σχολείων Γενικής
και Ήπαγγελματικής Έκπαίδευσης.

Άρθρο 16.

Καθήκοντα διδακτικού προσωπικού

1. Το ανώτατο όριο εβδομαδιαίας διδακτικής εργασίας για
το διδακτικό προσωπικό των μονάδων ειδικής αγωγής δημο-
τικής εκπαίδευσης, δεν μπορεί να είναι ανώτερο από 24 δι-
δακτικές ώρες.

2. Οι Διευθυντές των 6/θέσιων και άνω ειδικών σχολείων
Δημοτικής Έκπαίδευσης, διδάσκουν 20 ώρες την εβδομάδα,
οι Διευθυντές των 2/θέσιων ειδικών σχολείων διδάσκουν 22
ώρες την εβδομάδα.

3. Οι Διευθυντές και το διδακτικό προσωπικό των μο-
νάδων ειδικής αγωγής Μέσης, Γενικής και Ήπαγγελματικής
Έκπαίδευσης, εφαρμόζουν το ίδιο ωράριο εργασίας, που
προβλέπεται για το προσωπικό των αντίστοιχων κανονικών
εκπαιδευτικών μονάδων.

4. Εκπαιδευτικοί της Γενικής Έκπαίδευσης, οι οποίοι
εργάζονται σε ειδική τάξη ή τμήμα ειδικής αγωγής, σε περι-
πτωση που δεν συμπληρώνουν το ωράριο εργασίας που προ-
βλέπεται σ' αυτή την ειδική τάξη ή το τμήμα ειδικής αγω-
γής, συμπληρώνουν το ωράριο που προβλέπεται, σε άλλη
ειδική τάξη ή τμήμα ειδικής αγωγής άλλου σχολείου στην
ίδια πόλη ή αναλαμβάνουν τη διδασκαλία στο σπίτι σε μλ-

θητές, που δεν μπορούν να έλθουν στο ειδικό σχολείο, σύμφωνα με τις διατάξεις που είναι σχετικές με την παροχή ειδικής αγωγής στη σπίτι.

5. Οι Διευθυντές των μονάδων ειδικής αγωγής μπορούν να άπασχολούν το διδακτικό προσωπικό και πέρα από την ημερήσια διδακτική εργασία, σύμφωνα με τα όσα όρίζονται κάθε φορά με υπουργική απόφαση για τους εκπαιδευτικούς των κανονικών σχολείων.

"Αρθρο 17.

Σχολικές έφορες

Οι σχολικές έφορες των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων ακολουθούν τις διατάξεις που ισχύουν για τις αντίστοιχες σχολικές έφορες των σχολείων Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

Για να συγκροτηθούν σχολικές έφορες σε ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες, που λειτουργούν σε Ίδρύματα που εποπτεύονται και από άλλα Υπουργεία συμπράττει και ο Υπουργός που είναι αρμόδιος για την εποπτεία του Ίδρύματος. (άρθρο 3, παρ. 5, του Ν. 1143/1981).

"Αρθρο 18.

Εποπτεία ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων

Την εποπτεία στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες Δημοτικής Εκπαίδευσης, ασκούν οι Επιθεωρητές ειδικών σχολείων και οι Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης των Περιφερειών, στις οποίες λειτουργούν οι ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες, σύμφωνα με όσα όρίζονται στο Π.Δ.302/80 (ΦΕΚ 84/15.4.80) για τις αρμοδιότητες των Επιθεωρητών ειδικών σχολείων.

Στις εκπαιδευτικές μονάδες Μέσης, Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, εποπτεία ασκούν οι αρμόδιοι Γενικοί Επιθεωρητές Μέσης Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, αντίστοιχα.

"Αρθρο 19.

Σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων

Σε κάθε μονάδα ειδικής αγωγής ή συγκρότημα μονάδων ειδικής αγωγής είναι δυνατόν να δημιουργείται Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων μαθητών, με σκοπό τη μεθοδική συνεργασία του σχολείου και των γονέων σε γενικότερα θέματα του σχολείου και την παροχή κάθε βοήθειας, που θα μπορεί να συμβάλει στη καλύτερη οργάνωση και λειτουργία της ειδικής εκπαιδευτικής μονάδας.

Στις εκπαιδευτικές συνεδριάσεις του διδακτικού και λοιπού επιστημονικού προσωπικού της μονάδας ειδικής αγωγής μπορεί να λαμβάνει μέρος εκπρόσωπος του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, για να ενημερώνεται άμεσα ή να συνεργάζεται σε θέματα που έχουν γενικό ενδιαφέρον και τα οποία έχουν σχέση με την ειδική αγωγή που παρέχεται από την παραπάνω μονάδα ειδικής αγωγής.

"Αρθρο 20.

1. Μέχρι που να εκδοθούν οι κανονιστικές αποφάσεις που προβλέπονται από το Προεδρικό Διάταγμα, εξακολουθούν να ισχύουν οι κείμενες διατάξεις για τη γενική εκπαίδευση.
—2. Τηρουμένων των διατάξεων της προηγούμενης παραγράφου, καταργείται κάθε γενική ή ειδική διάταξη που αντίκειται στις διατάξεις του παρόντος ή ρυθμίζει με άλλο τρόπο θέματα, τα οποία διέπονται από αυτό.

"Αρθρο 21.

"Όλα τα δημόσια και ιδιωτικά ειδικά σχολεία ή άλλες μονάδες ειδικής αγωγής, που λειτουργούν κατά τη δημοσίευση του παρόντος Π.Δ., καθώς κι εκείνες που θα ιδρυθούν στο μέλλον, οφείλουν να συμμορφωθούν με τις διατάξεις του Προεδρικού αυτού Διατάγματος.

"Αρθρο 22.

Το Προεδρικό αυτό Διάταγμα αρχίζει να ισχύει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Τη δημοσίευση και εκτέλεση του Διατάγματος αυτού αναθέτουμε στον Υφυπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

"Αθήνα, 24 Αυγούστου 1982

Ο ΠΡΕΣΒΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΠΕΤΡΟΣ ΜΩΡΑΛΗΣ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

"Αρ.Φ. Φ.0544/2794

(2)

"Έγκριση της Συμφωνίας για την επίδοση δικογράφων Ελλάδας - Πακιστάν (Τεχεράνη 20.7.1977 - 8.5.1978).

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

"Εχοντας υπόψη τις διατάξεις του Συντάγματος και το περιεχόμενο της υπό έγκριση Συμφωνίας ή οποία συνάφθηκε με την ανταλλαγή στην Τεχεράνη των από 20.7.1977 και 8.5.1978 ρηματικών διακοινώσεων, αποφασίζουμε :

"Εγκρίνουμε ως έχει το περιεχόμενο της Συμφωνίας για την, άμοιβαίας βάσης, επίδοση δικογράφων μεταξύ της Ελλάδας και του Πακιστάν που συνάφθηκε στην Τεχεράνη με την ανταλλαγή των από 20.7.1977 και 8.5.1978 ρηματικών διακοινώσεων των οποίων το κείμενο σε πρωτότυπο στην Αγγλική γλώσσα και σε μετάφραση στην Ελληνική έχει ως εξής :

"Αθήνα, 9 Σεπτεμβρίου 1982

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΙΩΑΝ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓ. - ΑΛΕΞ. ΜΑΓΚΑΚΗΣ

C.O.P.Y

F.683/ΑΣ 330

The Embassy of Greece presents its compliments to the Ministry of Foreign Affairs of Pakistan and with reference to the Ministry's Verbal Note No LT-9/1/76/23.4.1976 has the honour to advise the Ministry that the Greek judicial Authorities accepted that the service of summonses documents issued by the courts of Pakistan and Greece could be served on the basis of reciprocity, as it was suggested in the abovementioned Verbal Note of the Ministry of Foreign Affairs of Pakistan.

The Embassy of Greece therefore is forwarding attached herewith three warrants of appearance issued by the District attorney of Chalkis, as well as the verdict No 89/1976 of Council of the Athens Magistrate's Court asking the Ministry to kindly take the necessary steps for the services of the Said documents on the Pakistani nationals :

1. RIAZ ALI QERESH
2. MOHAMED SADDIQ AVAVAN
3. MOHAMED SADDIQ ARAVAN
4. SHANKAT SHAH ZAMAN

and kindly send back to the Embassy the acknowledgment of their receipt.

The Embassy of Greece avails itself of this opportunity to renew to the Ministry of Foreign Affairs of Pakistan, the assurances of its highest consideration.

Tel Aviv, July 20, 1977

Ministry of Foreign Affairs
of Pakistan, Islamabad.

απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και των μπορούν να μετατρέπονται τα πειραματικά σε τάξεις, καθώς και κοινά σχολεία σε πειραματικά. Τα σχολεία που συμπληρώνουν έξι έτη λειτουργίας είναι υποχρεωτικά να μετατραπούν σε πειραματικά σχολεία σύμφωνα με την διεύθυνση εκ του νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος στην περίπτωση λειτουργούν. Ο προϊστάμενος της διεύθυνσης και το περιφερειακό υπηρεσιακό συμβούλιο τα σχολεία αυτά όλες τις αρμοδιότητες που έχουν οι πειραματικά σχολεία σύμφωνα με τον άρθρο 32 του παρόντος Κεφαλαίου.

Η διεύθυνση των μαθητών στα πειραματικά σχολεία γίνεται με τη διαδικασία εγγραφής των μαθητών στα σχολεία και μετεγγραφής από ένα πειραματικό πειραματικό σχολείο καθορίζονται με απόφαση του Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Η κατάσταση των διευθυντών και του εκπαιδευτικού προσωπικού σε κενές θέσεις των πειραματικών σχολείων γίνεται από αίτησή τους. Οι μεταθέσεις αυτές γίνονται με μεταθέσεις των εκπαιδευτικών στα υπόλοιπα κενές θέσεις στα πειραματικά σχολεία δεν καμμε μεταθέσεις, αποσπώνται σε αυτά για ένα διδακτικό εκπαιδευτικό από άλλα σχολεία της έδρας ή και της του νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος με απόφαση του νομαρχαρχη, ύστερα από πρόταση του οικείου περιφερειακού συμβουλίου. Για τις μεταθέσεις ή αποσπάσεις αυτές και υπόψη η επιμόρφωση, η μετεκπαίδευση, οι μετασπουδές, η επιστημονική συγκρότηση και γενικότερα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα.

Οι αιτήσεις εκπαιδευτικών για μετάθεση στα πειραματικά σχολεία με αυξημένα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα το οικείο υπηρεσιακό συμβούλιο να προτείνει για την υπηρεσία της μετάθεση εκπαιδευτικών που στα πειραματικά σχολεία.

Οι διδάσκουν στα πειραματικά γυμνάσια και λύκεια σύμφωνα κατά πέντε ώρες υποχρεωτικό ωράριο εβδομαδιαίας από το υποχρεωτικό ωράριο των εκπαιδευτικών διδάσκουν σε άλλα σχολεία.

Τα πειραματικά σχολεία των Α.Ε.Ι. εξακολουθούν να έχουν για την προαγωγή της παιδαγωγικής έρευνας την πρακτική άσκηση των φοιτητών και του κοινού προσωπικού της περιοχής στην οποία ανήκει το πειραματικό σχολείο των Α.Ε.Ι. και κατ' εξαίρεση τα θέματα εποπτείας και διοίκησης τους, σύμφωνα με τις αρμοδιότητες αρχές των Α.Ε.Ι., λειτουργίας, προϋπολογισμού, διαδικασίες εγγραφής μαθητών στις πρώτες και στις τάξεις των σχολικών μονάδων κάθε βαθμίδας και της του εκπαιδευτικού προσωπικού και κατ' απόκλιση διατάξεις του νόμου αυτού και του ν. 4376/1929 (Α), όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε. Οι διατάξεις παραγράφων 5 και 6 και των δύο τελευταίων της παραγράφου 7 αυτού του άρθρου ισχύουν και για πειραματικά σχολεία των Α.Ε.Ι.

Η κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών, που εκδίδεται ύστερα από την έγκριση του οικείου Α.Ε.Ι. και του προϊστάμενου της διεύθυνσης εκπαιδευσης, ιδρύονται πειραματικά σχολεία σε άλλα Α.Ε.Ι. στα οποία λειτουργούν τμήματα ή παιδαγωγικής. Με όμοια απόφαση αυξάνονται οι ορμές εκπαιδευτικού και λοιπού προσωπικού της εκπαίδευσης.

Οι πρότυπα κλασικά λύκεια του άρθρου 30 παρ. 5 του ν. 4376/1929 (Α) μετονομάζονται σε κλασικά λύκεια και εξακολουθούν να λειτουργούν με σκοπό την αυξημένη επιμόρφωση των ελληνικών γραμμάτων. Η ίδρυση, μεταστροφή και κατάργηση κλασικών λύκείων γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Η ίδρυση των ενδιάμεσων πολυκλαδικών λύκείων είναι δυνατή η προσαρμογή των κλασικών λύκείων σε αυτά. Οι λεπτομέρειες της προσαρμογής και λειτουργίας των σχολείων αυτών ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Σκοπός και μορφή.

1. Στα άτομα που έχουν ειδικές ανάγκες παρέχεται ειδική αγωγή και ειδική επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία στα πλαίσια των σκοπών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επιδιώκει ιδιαίτερα:

- α) την ολόπλευρη και αποτελεσματική ανάπτυξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων τους,
- β) την ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία και
- γ) την αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται με την εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σε συνδυασμό με άλλα εκπαιδευτικά και κοινωνικά μέτρα.

2. Άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται, κατά την έννοια αυτού του νόμου, τα πρόσωπα τα οποία από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται ιδίως:

- α) οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση,
- β) οι κωφοί και βαρήκοοι,
- γ) όσοι έχουν κινητικές διαταραχές,
- δ) όσοι έχουν νοητική καθυστέρηση,
- ε) όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου και άλλα) ή είναι γενικότερα δυσπροσαρμοστοί,
- στ) όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές ανιστολές,
- ζ) οι επιληπτικοί,
- η) οι χανσενικοί,
- θ) όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή προδαντόρια και

ι) κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκει σε μία από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία.

3. Η ειδική αγωγή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και η ειδική επαγγελματική εκπαίδευση, παρέχεται δωρεάν από το κράτος σε δημόσια σχολεία. Η μορφή των σχολείων προσδιορίζεται από το είδος και το βαθμό των ειδικών αναγκών κάθε ατόμου.

4. Η ειδική αγωγή και η ειδική επαγγελματική εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες παρέχεται:

- α) σε κανονικά σχολεία στα οποία είναι ενταγμένα τα άτομα αυτά,
- β) σε ειδικές τάξεις, τμήματα ή ομάδες που λειτουργούν μέσα σε κανονικά σχολεία ή σε ειδικές τάξεις ή τμήματα παρατήρησης που λειτουργούν με σκοπό τη βαθύτερη διάγνωση στη δύσκολων περιπτώσεων και εφαρμόζουν ειδικά προγράμματα,
- γ) σε ειδικά νηπιαγωγεία και σε αυτοτελή ειδικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,
- δ) σε ειδικά σχολεία, ειδικές τάξεις ή τμήματα ή ομάδες που λειτουργούν ως προσαρμοσμένα σε νησοφυγειακά, οδοποι-

δικά και άλλα νοσοκομεία και κλινικές ή ιατροπαιδαγωγικά κέντρα ή θεραπευτικά καταστήματα ανηλίκων,

ε) σε ειδικές επαγγελματικές σχολές ή σε ειδικά τμήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης μέσα σε κανονικά σχολεία, καθώς και σε ειδικά επαγγελματικά εργαστήρια,

στ) σε οποιονδήποτε χρόνο και χώρο εκτός της οικογένειας, ιδίως σε θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων ή θεραπευτήρια καταστήματα ανηλίκων, όπου τα νήπια, τα παιδιά και οι έφηβοι έχουν για οποιονδήποτε λόγο ειδικές συνθήκες διαβίωσης.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις παρέχεται ειδική αγωγή στο σπίτι και συγχρόνως γίνεται διαφώτιση της οικογένειας, για την αντιμετώπιση των αναγκών αυτών των ατόμων, με την επίβλεψη ειδικού σε κάθε περίπτωση.

5. Η ίδρυση, η προαγωγή, η κατάρτιση, ο υποδιασμός και η συγχώνευση ειδικών σχολείων και άλλων μονάδων ειδικής αγωγής και η ανάλογη αύξηση ή μείωση των οργανικών θέσεων προσωπικού γίνονται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του συναρμόδιου σε κάθε περίπτωση υπουργού, καθώς και του Υπουργού Οικονομικών, όταν πρόκειται για αύξηση οργανικών θέσεων προσωπικού. Οι θέσεις προσωπικού που συνιστώνται προσοξέονται τις οικείες θέσεις κατά κατηγορίες και κλάδους που προβλέπονται από αυτόν τον νόμο.

6. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ρυθμίζονται θέματα σχετικά με:

α) την προσωνομία ή τον τίτλο, καθώς και τον εξειδικευμένο τύπο των ειδικών σχολείων ή άλλων μονάδων ειδικής αγωγής,

β) τον ελάχιστο αριθμό ατόμων που απαιτείται για την ίδρυση ειδικών σχολείων και άλλων μονάδων ειδικής αγωγής, την οργάνωση, λειτουργία, διοίκηση και τον τρόπο παροχής της ειδικής αγωγής στο σπίτι από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς.

γ) την εσωτερική διάρθρωση κατά βαθμίδες και τάξεις, την οργανικότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού και τον αριθμό των μαθητών κατά τάξη.

δ) τη σύσταση, σύνθεση και συγκρότηση συλλογικών οργάνων για το συντονισμό λειτουργίας των επιμέρους τομέων ειδικής αγωγής, ιατρικής βοήθειας και κοινωνικής μέριμνας, τη διαχείριση των δαπανών λειτουργίας των μονάδων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και τον τρόπο λειτουργίας τους,

ε) τον τρόπο ένταξης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στα κανονικά σχολεία και την επιλογή και κατάταξή τους στον κατάλληλο τύπο και βαθμίδα ειδικού σχολείου ή άλλης μονάδας ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης,

στ) τη συγκρότηση και λειτουργία των συλλόγων γονέων, οι οποίοι συμμετέχουν και συνεργάζονται με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στο έργο της ειδικής αγωγής και της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης,

ζ) τις εγγραφές, μετεγγραφές και κατάταξεις ατόμων με ειδικές ανάγκες στα ειδικά σχολεία ή άλλες μονάδες ειδικής αγωγής, την αξιολόγηση, προαγωγή και απόλυσή τους,

η) το εβδομαδιαίο ωράριο διδακτικής εργασίας και άλλης απασχόλησης του εκπαιδευτικού προσωπικού των ειδικών σχολείων και ειδικών επαγγελματικών σχολών,

θ) τις κάθε είδους εξετάσεις,

ι) την έναρξη και λήξη του σχολικού και διδακτικού έτους,

ια) τη διαδικασία, τους λόγους και τα όργανα που αποφασίζουν τη διακοπή των μαθημάτων ή τη συμπλήρωσή τους με παράταση του διδακτικού έτους,

ιβ) τους τίτλους σπουδών, και

ιγ) κάθε άλλη λεπτομέρεια για την οργάνωση και λειτουργία των μονάδων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Για τις περιπτώσεις α' και δ', εφόσον οι μονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης λειτουργούν σε ιδρύματα που ανήκουν στην αρμοδιότητα άλλων υπουργείων στην έκδοση του προεδρικού διατάγματος συμπράττει και συναρμόδιος υπουργός.

Άρθρο 33.

Ιατροδιαγνωστική εξέταση, φοίτηση, προγράμματα, μέσα.

1. Οι περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων είναι αρμόδιες για:

α) τη διαγνωστική εξέταση και τη διαπίστωση του είδους και του βαθμού της ειδικής ανάγκης των ατόμων σχολικής ηλικίας,

β) την εισήγηση εγγραφής, κατάταξης και φοίτησης νηπίων, παιδιών και εφήβων με ειδικές ανάγκες σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής ή ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης ή σε ειδικές τάξεις ή σε κανονικά σχολεία,

γ) την παροχή συμβουλών στους διδάσκοντες, τους γονείς και τα ίδια τα άτομα με τις ειδικές ανάγκες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους, και

δ) την ιατροδιαγνωστική εξέταση όσων φοιτούν σε κανονικά σχολεία για τη διαπίστωση των ειδικών αναγκών που τυχόν υπάρχουν και την εισήγηση για τη λήψη των επιβαλλόμενων μέτρων.

Για την άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτών οι παραπάνω υπηρεσίες συνεργάζονται με τις οικείες υπηρεσίες, τα όργανα και τους λειτουργούς του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, καθορίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής.

2. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, μπορεί να γίνει υποχρεωτική η φοίτηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στα ειδικά σχολεία και τις λοιπές ειδικές μονάδες, από το 3ο μέχρι και το 18ο έτος της ηλικίας τους για την ειδική αγωγή και από το 14ο μέχρι το 20ο έτος για την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση. Καθορίζονται επίσης οι κατηγορίες όσων απαλλάσσονται από την υποχρεωτική φοίτηση και τα κριτήρια απαλλαγής, καθώς και η διαδικασία εγγραφής ή παράτασης της φοίτησης πέρα από το 18ο ή το 20ο έτος αντίστοιχα και για όσο χρονικό διάστημα χρειάζεται για τη συμπλήρωση της ειδικής αγωγής και της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

3. Για την ειδική αγωγή και την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες εφαρμόζονται ειδικά προγράμματα με βάση το είδος και το βαθμό ανάγκης, τις δυνατότητες εκπαίδευσης και ένταξης στην παραγωγική διαδικασία, καθώς και αλληλοσποδοχής με το κοινωνικό σύνολο, αφού ληφθούν υπόψη και οι κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες, οι πολιτιστικές και άλλες ειδικές συνθήκες της διαβίωσής τους.

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ορίζονται τα διδακτέα μαθήματα και τα ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα.

4. Τα απαιτούμενα για τη διδασκαλία βιβλία, ατομικά μαγνητόφωνα, ατομικά ακουστικά βαρηκοΐας, μαγνητοταινίες και άλλα απαραίτητα μέσα για την ειδική αγωγή και την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση παρέχονται δωρεάν από το κράτος στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

5. Τα διδακτικά μέσα και τα βιβλία εγκυκλοπαιδικής μορφωσης για τυφλούς που φοιτούν στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης εκδίδονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.) και διανέμονται σε αυτούς δωρεάν. Οποιοδήποτε θέμα σχετικό με τη συγγραφή, οικονο-

ση, χρήση, έκδοξη, διακίνηση και διανομή των δι-
και, λοιπών διδακτικών μέσων που προκύπτει λόγω
παιτερότητάς τους ρυθμίζεται με απόφαση του Υπουρ-
θικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Με όβια από-
πορεί να ανατίθεται η εκτύπωση των βιβλίων και
διδακτικών μέσων στο κέντρο εκπαίδευσης και απο-
ασης τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.).

προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των
ών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Προεδρίας
υβέρνησης και Οικονομικών, μπορεί να συνιστώνται
Ε.Ε.Δ.Β. θέσεις επιστημονικού και τεχνικού προσωπί-
μου ή με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Με
προεδρικό διάταγμα διαρθρώνονται οι θέσεις του μόνι-
σωπικού σε κλάδους και βαθμούς, καθορίζονται τα
α και ο τρόπος πλήρωσης όλων των θέσεων και οι
γασίας και αποζημίωσης του προσωπικού με σχέση ερ-
ιδιωτικού δικαίου.

Οι δαπάνες για την εφαρμογή των παραγράφων 4 και
μετωπίζονται με κρατικές επιχορηγήσεις από τον τα-
τροπολογισμό του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και
υμάτων, στον οποίο εγγράφονται οι σχετικές πιστώ-

Άρθρο 34.

Φορείς.

πυλετιστικός φορέας για κάθε θέμα που αναφέρεται
δική αγωγή και την ειδική επαγγελματική εκπαί-
νάται το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευ-

Η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός της ειδικής αγω-
της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης αποτε-
γο του Σ.Ε.Α., οι αρμοδιότητες του οποίου καθορίζο-
το προεδρικό διάταγμα που προβλέπεται από την
αρο 2 του άρθρου 22. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται

ευθύνη για το σχεδιασμό, τον προγραμματισμό, τον
ισμό των γενικών στόχων και των κτευθύνσεων και
όρφωση γενικά της εκπαιδευτικής πολιτικής στους
της ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής
σης και η υποβολή των σχετικών προτάσεων στον
Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

γνωμοδότηση για κάθε θέμα που παραπέμπεται σε
αφορά την ειδική αγωγή και την ειδική επαγγελ-
εκπαίδευση και η εισήγηση μέτρων για τα επιμέ-
γράμματα εκπαίδευσης και

παρακολούθηση και ο έλεγχος της εφαρμογής των
μάτων και η εισήγηση για τη λήψη των απαραίτη-
ων.

ονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής
σης, που ανήκουν στην αρμοδιότητα ή την εποπτεία
πουργείων και οργανισμών και λειτουργούν είτε ως
σχολεία είτε ως σχολεία νομικών προσώπων δημόσιου
είτε ως ιδιωτικά σχολεία, υπάγονται, εφεξής στην
η ή την εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Παι-
Θρησκευμάτων.

ε απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρη-
ων μπορεί να μετατρέπονται σε δημόσιες σχολικές
τα ειδικά σχολεία ειδικής αγωγής και ειδικής
ματικής εκπαίδευσης που, ανήκουν σε νομικά πρόσω-
τικού δικαίου ή φυσικά πρόσωπα. Η μετατροπή γί-
ε, ύστερα από αίτησή τους και εξαγορά τις περιου-
είτε με σύγχρονη αναγκαστική απαλλοτρίωση. Πε-
ή όρο: διαθήκης, κωδικέλλου ή δωρεάς διατηρού-
έχουν.

εκπαιδευτικοί και το λοιπό προσωπικό των μο-
ης παραγράφου 3, εφόσον έχουν την ιδιότητα του μόνι-
όσιου υπαλλήλου, εντάσσονται με το βαθμό που κατέ-
θέσεις προσωπικού που συνιστώνται με το νόμο αυ-
την ειδική αγωγή και την ειδική επαγγελματική

εκπαίδευση. Όσοι έχουν την ιδιότητα του μόνιμου υπαλλήλου
νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου διατηρούν την ιδιότητά
τους αυτή. Οι λοιποί εξακολουθούν να υπηρετούν με την ιδι-
τητα που έχουν. Όσοι υπηρετούν σε σχολικές μονάδες που
μετατρέπονται κατά τις διατάξεις της παραγράφου 4 προσ-
λαμβάνονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων στις δημόσιες σχολικές μονάδες ειδικής
αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης με σχέση
εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται ανα-
λόγως οι διατάξεις του άρθρου 62.

6. Διδακτήρια, γήπεδα, κάθε είδους εξοπλισμός, επίπλα
και σκεύη ειδικών σχολείων, που ανήκουν σε νομικά πρόσωπα
ιδιωτικού δικαίου ή σε φυσικά πρόσωπα, μπορεί να απαλ-
λοτριωθούν ή να αγοραστούν για χρήση των δημόσιων ειδι-
κών σχολείων. Οι πράξεις μεταβίβασης γίνονται χωρίς παρά-
σταση δικηγόρου, μεταγράφονται ατελώς και δεν υπόκεινται
σε οποιοδήποτε τέλος, φόρο ή εισφορά ή άλλη επιβάρυνση
υπέρ του Δημοσίου ή τρίτου.

7. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρη-
σκευμάτων ρυθμίζονται ειδικότερα θέματα σχετικά με τη με-
τατροπή σχολείων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελμα-
τικής εκπαίδευσης, την πρόσληψη του προσωπικού τους και
την εξαγορά της περιουσίας τους.

Άρθρο 35.

Προσωπικό.

1. Οι θέσεις του εκπαιδευτικού προσωπικού των δημόσιων
μονάδων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκ-
παίδευσης περιλαμβάνονται στο σύνολο των οργανικών θέ-
σεων εκπαιδευτικού προσωπικού, κατά βαθμίδα εκπαίδευσης,
όπως προβλέπεται στα άρθρα 12 παρ. 4, 13 παρ. 4 και
14 παρ. 4.

2. Για τη στελέχωση των σχολικών μονάδων ειδικής αγω-
γής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης χρησιμοποιεί-
ται εκπαιδευτικό προσωπικό της πρωτοβάθμιας και δευτερο-
βάθμιας εκπαίδευσης κατά περίπτωση. Συνιστώνται επιπλέον
κατά κλάδους οι εξής θέσεις προσωπικού:

Α' Ειδικό προσωπικό:

Κλάδος ΑΤ19 Θεραπευτών του λόγου	Θέσεις 10
Κλάδος ΑΤ20 Επαγγελματικών συμβούλων	» 1
Κλάδος ΑΤ21 Ψυχολόγων	» 50
Κλάδος ΑΡ2 Επιμελητών	» 40
Κλάδος ΑΡ3 Θεραπευτών του λόγου	» 10
Κλάδος ΑΡ4 Επαγγελματικών συμβούλων	» 1
Κλάδος ΑΡ5 Φυσικοθεραπευτών	» 15
Κλάδος ΑΡ6 Εργασιοθεραπευτών	» 15
Κλάδος ΑΡ7 Κοινωνικών λειτουργών	» 60
Σύνολο θέσεων	202

Β' Διοικητικό προσωπικό:

Κλάδος ΜΕ1 Διοικητικών υπαλλήλων	Θέσεις 10
Κλάδος ΣΕ1 Κλητήρων, επιστατών, φυλά- κων—νοκτοφυλάκων	» 30
Σύνολο θέσεων	40

Οι παραπάνω θέσεις του ειδικού προσωπικού κατατάσσονται
στους βαθμούς Α, Β, και Γ και είναι σε κάθε κατηγορία
και κλάδο οργανικά ενιαίες. Οι θέσεις του διοικητικού προ-
σωπικού προσαρτώνται τις αντίστοιχες θέσεις του άρθρου 20
στον εισαγωγικό βαθμό κάθε κλάδου.

3. Η κατανομή και ανακατανομή των θέσεων στα σχολεία
ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης
γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και
Θρησκευμάτων. Οι διατάξεις της παραγρ. 14 του άρθρου 14
εφαρμόζονται αναλόγως και για το ειδικό προσωπικό της
ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

4. Τυφλοί, κωφοί και άτομα που έχουν κινητικές διαταραχές μπορούν να διορίζονται σε θέσεις που προβλέπονται από αυτό το άρθρο, εφόσον έχουν τα υπόλοιπα προσόντα που προβλέπονται από το νόμο και δεν έχουν συμπληρώσει το 50^ο έτος της ηλικίας τους.

5. Οι διατάξεις που ισχύουν για το εκπαιδευτικό προσωπικό των σχολείων ιδιωτικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται αναλόγως και στο εκπαιδευτικό προσωπικό των ιδιωτικών σχολικών μονάδων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

6. Στο προσωπικό που υπηρετεί στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης καταβάλλεται κατά μήνα και για όλο το έτος επίδομα δυσμενών συνθηκών εργασίας ίσο με το 30% των μηνιαίων αποδοχών του κατώτερου μισθολογικού κλιμακίου του εισαγωγικού βαθμού κάθε κλάδου.

7. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών συνιστώνται θέσεις εκπαιδευτικού και λοιπού προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, τις οποίες καταλαμβάνει το αντίστοιχο προσωπικό των σχολείων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, που μετατρέπονται κατά τις διατάξεις του άρθρου 34 παράγραφοι 4 και 5 και ρυθμίζονται θέματα που προκύπτουν κατά την εφαρμογή της παραγράφου αυτής.

8. Τα ειδικά τοπικά προσόντα διορισμού στον εισαγωγικό βαθμό του ειδικού προσωπικού ορίζονται κατά κλάδους ως εξής:

α) του κλάδου ΑΤ19 Θεραπευτών του λόγου, πτυχίο θεραπευτού του λόγου Α.Ε.Ι. της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής ή πτυχίο παιδαγωγικού τμήματος Α.Ε.Ι. της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής με εξειδίκευση στη θεραπεία του λόγου,

β) του κλάδου ΑΤ20 Επαγγελματικών Συμβούλων πτυχίο Α.Ε.Ι. της ημεδαπής και πτυχίο της σχολής επαγγελματικού προσανατολισμού του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) ή ισότιμο πτυχίο επαγγελματικού συμβούλου Α.Ε.Ι. της αλλοδαπής,

γ) του κλάδου ΑΤ21 Ψυχολόγων πτυχίο ψυχολογίας Α.Ε.Ι. της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής με προτίμηση στην ειδίκευση της παιδαγωγικής ψυχολογίας,

δ) του κλάδου ΑΡ2 Επιμελητών, πτυχίο νοσοκόμων ή βρεφονηπιοκόμων ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής,

ε) του κλάδου ΑΡ3 Θεραπευτών του λόγου, πτυχίο θεραπευτού του λόγου ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής,

στ) του κλάδου ΑΡ4 Επαγγελματικών Συμβούλων, πτυχίο επαγγελματικού συμβούλου ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής,

ζ) του κλάδου ΑΡ5 Φυσικοθεραπευτών, πτυχίο τμήματος φυσικοθεραπευτών ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής,

η) του κλάδου ΑΡ6 Εργασιοθεραπευτών, πτυχίο τμήματος εργασιοθεραπευτών ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής και

θ) του κλάδου ΑΡ7 Κοινωνικών Λειτουργών, πτυχίο κοινωνικής εργασίας ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής.

Για την αναγνώριση των πτυχίων σχολών της αλλοδαπής ως ισότιμων προς τα πτυχία σχολών της ημεδαπής, εκτός από τα πτυχία Α.Ε.Ι., εφαρμόζεται αναλόγως η παράγραφος 2 του άρθρου 13.

9. Για την τοποθέτηση νηπιαγωγών και δασκάλων στις μονάδες ειδικής αγωγής απαιτείται και πτυχίο διευτούς μετεκπαίδευσης στο τμήμα ειδικής αγωγής του Μαρασλείου Διδακτικού Δημοτικής Εκπαίδευσης (Μ.Δ.Δ.Ε.) ή μετεκπαίδευση σε Α.Ε.Ι. ημεδαπής ή αλλοδαπής ή πενταετής διδακτική υπηρεσία σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής.

10. Δάσκαλοι και νηπιαγωγοί, που έχουν πάνω από τριάντα έτη διδακτικής υπηρεσίας με μονάδες ειδικής αγωγής, μπορούν να εγγράφονται χωρίς εξετάσεις στο δεύτερο έτος τμήματος ειδικής αγωγής του Μ.Δ.Δ.Ε. Η διαδικασία εγγραφής και κάθε σχετικό θέμα ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

11. Τα ειδικότερα καθήκοντα του προσωπικού των κλάδων ΑΤ19 έως ΑΤ21 και ΑΡ2 έως ΑΡ7 καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Σ.Ε.Α.

12. Κατά την τοποθέτηση του εκπαιδευτικού προσωπικού στις μονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης προτιμώνται όσοι έχουν σπουδές στην ειδική αγωγή σε σχολή της ημεδαπής ή αλλοδαπής ή διδακτική εμπειρία στις μονάδες αυτές.

13. α) Οι διορισμοί στις θέσεις του διοικητικού προσωπικού γίνονται σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1320/1982.

β) Η πλήρωση των θέσεων του ειδικού προσωπικού γίνεται ύστερα από προκήρυξη του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και επιλογή των διοριστέων από το κεντρικό υπηρεσιακό συμβούλιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αν δεν είναι δυνατή η πλήρωση των θέσεων με μόνιμο προσωπικό, συνιστώνται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών, για όσο χρόνο θα μείνουν κενές, ισάριθμες θέσεις με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Με την ίδια απόφαση καθορίζεται και το ύψος των αποδοχών όσων προσλαμβάνονται στις θέσεις αυτές.

γ) Ο διορισμός του ειδικού προσωπικού γίνεται στον εισαγωγικό βαθμό Γ'. Για τα θέματα της υπηρεσιακής του κατόπιν στασης εφαρμόζονται ανάλογα οι διατάξεις του άρθρου 16.

14. Η μετεκπαίδευση, ειδίκευση και επιμόρφωση του προσωπικού σε θέματα ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης γίνονται είτε με προγράμματα του ίδιου κράτους κρατικών υποτροφιών σε Α.Ε.Ι. της αλλοδαπής είτε με εκπαιδευτικές άδειες για φοίτηση σε Α.Ε.Ι. της ημεδαπής είτε με προγράμματα που καταρτίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και περιλαμβάνουν αποστολές στο εξωτερικό με τη μορφή επισκέψεων, σεμιναρίων ή συνεδρίων. Οι δημόσιοι εκπαιδευτικοί που μετεκπαιδεύονται στην ειδική αγωγή με δαπάνες του κράτους είναι υποχρεωμένοι να υπηρετήσουν σε δημόσια ειδικά σχολεία για μια πενταετία τουλάχιστον. Όσοι έχουν μετεκπαιδευτεί μέχρι σήμερα και όσοι θα μετεκπαιδεύονται στο τμήμα ειδικής αγωγής του Μ.Δ.Δ.Ε. τοποθετούνται υποχρεωτικά σε δημόσια ειδικά σχολεία, όπου υπηρετούν μια πενταετία τουλάχιστον.

Η διαδικασία για την κατάρτιση και έγκριση των προγραμμάτων, ο τρόπος επιλογής των υποψηφίων για μετεκπαίδευση, ειδίκευση και επιμόρφωση και κάθε άλλη λεπτομέρεια που προκύπτει κατά την εφαρμογή του άρθρου αυτού ρυθμίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών.

Η ίδρυση και λειτουργία οικιστικών μορφών σχολών, σπουδαίων ή κέντρων από ιδιώτες για την εκπαίδευση μετεκπαίδευση, ειδίκευση ή επιμόρφωση προσωπικού σε θέματα ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης απαγορεύεται. Οι παραβάτες τιμωρούνται κατά το άρθρο 45 του ποινικού κώδικα.

15. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων μπορεί να εισαχθούν στο κλάδο της ειδικής αγωγής στα προγράμματα διδασκαλίας των σχολών εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και μετεκπαίδευσης εκπαιδευτικού προσωπικού.

Άρθρο 36.

Αρμοδιότητες άλλων υπουργείων και οργανισμών.

Με το νόμο αυτόν θεσπίζονται ειδικές διατάξεις που αναφέρονται στις αρμοδιότητες:

α) του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών

των για κάθε θέμα ιατρικής, νοσηλείας (προφύλαξη, διατήρηση, θεραπεία) και κοινωνικής μέριμνας των παιδιών που έχουν ειδικές ανάγκες.

του Υπουργείου Δικαιοσύνης για κάθε θέμα ίδρυσης, λειτουργίας και εποπτείας των θεραπευτικών κέντρων ανηλικών, εκτός από την ειδική αγωγή και επαγγελματική εκπαίδευση που παρέχεται σε αυτά, υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Πρόνοιας του Ο.Α.Ε.Δ. για κάθε θέμα επαγγελματικής αποκατάστασης, ελέγχου και βελτίωσης των όρων και συνθηκών εργασιών ατόμων με ειδικές ανάγκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Άρθρο 37.

Σκοπός — Εφαρμογή.

Ο σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.) στοχεύει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, στην πληροφόρησή τους για τις επαγγελματικές διεξόδους, στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς επαγγελματική αποκατάσταση και στην αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο.

Ο Σ.Ε.Π. εφαρμόζεται σε σχολικές μονάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης:

α) με συζητήσεις και ομαδικές ασκήσεις, με πληροφόρηση στην τάξη, με εφαρμογή μεθόδων σύγχρονης τεχνολογίας, με επαφές με επαγγελματίες και με επισκέψεις σε επιχειρήσεις και εκπαίδευσης, όπως προβλέπεται από τα ετήσια προγράμματα,

β) με την ενημέρωση των εκπαιδευτικών λειτουργιών,

γ) με ενδόσεις σχετικών εντύπων για μαθητές, καθηγητές και γονείς.

Άρθρο 38.

Οργάνωση εφαρμογής του Σ.Ε.Π.

Η εφαρμογή του Σ.Ε.Π. γίνεται στα σχολεία σύμφωνα με ετήσια και αναλυτικά προγράμματα κατά προτεραιότητα των καθηγητών που έχουν τύχει ανάλογης επιμόρφωσης Π.Ε.Κ.

Σε κάθε σχολείο τηρείται αρχείο εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πληροφόρησης, με ευθύνη των καθηγητών που αναλάβει την εφαρμογή του Σ.Ε.Π.

Σε κάθε διεύθυνση ή γραφείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ορίζεται ένας εκπαιδευτικός, με απόφαση του νομάρχη, από πρόταση του περιφερειακού υπηρεσιακού συμβουλίου υπεύθυνος Σ.Ε.Π. Έργο του είναι ιδίως ο σχεδιασμός εφαρμογής του Σ.Ε.Π. στα σχολεία της περιοχής. Τα ετήσια καθήκοντα και αρμοδιότητές του καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, με από γνώμη του οικείου τμήματος του Π.Ι.

Άρθρο 39.

Προσωπικό Σ.Ε.Π. — Επιμόρφωση.

Ο Σ.Ε.Π. εφαρμόζεται από καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλων των ειδικοτήτων που έχουν τύχει επιμόρφωσης στα Π.Ε.Κ. ή σε ειδικά σεμινάρια που οργανώνονται κατά περιοχές.

Τα προγράμματα επιμόρφωσης καθηγητών σε θέματα εφαρμογής του Σ.Ε.Π. καταρτίζονται από το οικείο τμήμα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ

Άρθρο 40.

Εφορεία σχολείων

1. Σε κάθε δήμο ή δημοτικό διαμέρισμα ή τμήμα του ή κοινότητα, όπου λειτουργεί δημόσιο σχολείο πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ιδρύεται με αυτόν το κοινό ένα νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με τον τίτλο «εφορεία σχολείων», το οποίο έχει δική του περιουσία που την αποκτά με κάθε νόμιμο τρόπο.

2. Σκοπός της εφορείας σχολείων είναι η εξύπωση και διάθεση πόρων για την ανέγερση ή επέκταση διδακτηρίων στην περιοχή της αρμοδιότητάς της.

Ως διδακτήριο νοείται όχι μόνο το ακίνητο όπου στεγάζεται και λειτουργεί το σχολείο, αλλά και οι υπόλοιποι χώροι, όπως τα γυμναστήρια, τα εργαστήρια, τα υπόστεγα, η αυλή, ο σχολικός κήπος.

3. Η εφορεία σχολείων διοικείται από τη δημοτική ή κοινοτική επιτροπή παιδείας. Τα θέματα οργάνωσης, λειτουργίας, διοίκησης, εκπροσώπησης, εποπτείας και ελέγχου της εφορείας σχολείων ρυθμίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών και Δημόσιας Τάξης και Οικονομικών.

4. Τα ν.π.δ.δ. με τίτλο «Σχολικών Ταμείων», «Ταμείων ΚΙΕΤΕ», «Ταμείων Τεχνικού και Επαγγελματικού Λυκείου», «Ταμείων Τεχνικής και Επαγγελματικής Σχολής» καταργούνται και όπου στην ισχύουσα νομοθεσία αναφέρονται αυτά ή η σχολική τους εφορεία νοείται εφεξής η οικεία εφορεία σχολείων. Η κυριότητα της ακίνητης περιουσίας αυτών και κάθε σχολείου, που έχει καταργηθεί ή ανήκει στον Ο.Σ.Κ. ή στο ελληνικό Δημόσιο, μεταβιβάζεται, χωρίς διατυπώσεις, στην εφορεία σχολείων του δήμου ή του δημοτικού διαμερίσματος ή της κοινότητας όπου είχε την έδρα του. Περιεχόμενο ή όροι διαθήκης, κωδικέλλου ή ζωρεάς διατηρούνται όπως έχουν.

Η κάθε είδους κινητή περιουσία κάθε σχολείου που ανήκει στα καταργούμενα παραπάνω ταμεία μεταβιβάζεται μέσα σε ένα (1) μήνα από την έναρξη ισχύος αυτού του νόμου στην εφορεία σχολείων, η οποία την κατανέμει στις σχολικές επιτροπές. Το σχετικό πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής, στο οποίο καταγράφονται και τα τηρούμενα βιβλία και λοικά υπηρεσιακά στοιχεία της σχολικής εφορείας, καθώς και το χρηματικό υπόλοιπο του σχολικού ταμείου και οι απαιτήσεις και οφειλές του, υπογράφεται από τον πρόεδρο της καταργούμενης σχολικής εφορείας και τον πρόεδρο της οικείας σχολικής επιτροπής, ο οποίος ενεργεί για λογαριασμό της εφορείας σχολείων. Το πρωτόκολλο αυτό θεωρείται από τον προϊστάμενο της οικείας διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης. Δικαιώματα και υποχρεώσεις των ταμείων, που καταργούνται, μεταβιβάζονται στις οικείες εφορείες σχολείων. Εκκρεμείς δίνες στις οποίες διάδικος είναι καταργούμενα σχολικά ταμεία συνεχίζονται από την οικεία εφορεία σχολείων.

Αν παύσει η λειτουργία των σχολείων μιας κοινότητας, καταργείται η εφορεία σχολείων και η κυριότητα της περιουσίας της περιέρχεται στον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.). Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων μπορεί να παραχωρείται η χρήση των διδακτηρίων στην κοινότητα ή σε τοπικούς πολιτιστικούς φορείς.

5. Η κυριότητα κάθε νέου σχολικού κτιρίου μεταβιβάζεται από τον Ο.Σ.Κ. στην οικεία εφορεία σχολείων κατά τις διατάξεις της παραγράφου 3 του άρθρου 4 του ν. 513/1976 (ΦΕΚ 356).

6. Οι εφορείες σχολείων απαλλάσσονται από κάθε φόρο, τέλος, τέλη γαστροτήτων, δικαιώματα ή εισφορές υπέρ Δημοσίου, ν.π.δ.δ., Ο.Γ.Α. ή κάθε τρίτου, από δικαστικά τέλη και από κάθε κράτηση υπέρ τρίτου, εκτός από τους εισαγωγικούς δασμούς. Οι απαλλαγές που προβλέπονται από τη νομοθεσία για τις δημόσιες επενδύσεις ισχύουν και γι' αυτές.

ΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
25 ΜΑΪΟΥ 1988

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
104

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Τροποποίηση του Π.Δ. 43/1986 «Υγειονομικά και λοιπά μέτρα για τον έλεγχο και την καταπολέμηση της σαλμονέλλωσης των πτηνών» (ΦΕΚ 17Α) 1

Γνωμοδοτικά συμβούλια πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής 2

Ύψωση θέσεων Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού, Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού και Ειδικού Διοικητικού - Τεχνικού Προσωπικού στο Πανεπιστήμιο Πατρών 3

Σύσταση βαθμών και θέσεων αξιωματικών ειδικών καθηκόντων της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις ... 4

ΠΡΑΞΕΙΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Χώρηση δωρεάν και κατά κυριότητα στο Δημόσιο (Υπουργείο Οικονομικών) έκτασης 1.000 τ.μ. μετά διορόφου κτιρίου από το Στρατόπεδο «ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ», ιδιοκτησίας Ταμείου Εθνικής Άμυνας (Τ.Ε.Θ.Α.) 5

Χώρηση δωρεάν και κατά κυριότητα στο Δημόσιο (Υπουργείο Οικονομικών) ακινήτου έκτασης 500 τ.μ. από το Στρατόπεδο «ΔΟΥΚΑ» Πρεβέζης ιδιοκτησίας του Ταμείου Εθνικής Άμυνας (Τ.Ε.Θ.Α.) 6

Χώρηση, κατά χρήση, έκτασης 281.474 τ.μ. από το αγρόκτημα Στέρνας Νομού Έβρου στο Ταμείο Εθνικής Άμυνας (Τ.Ε.Θ.Α.) 7

Χώρηση, κατά χρήση, έκτασης 168.876 τ.μ. από το αγρόκτημα Οινόης Νομού Κοζάνης στο Ταμείο Εθνικής Άμυνας (Τ.Ε.Θ.Α.) 8

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Κλήρωση της ΠΔ/ΤΕ 720/27.3.86 9

Ύψωση παράτασης της προθεσμίας καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου της Α.Ε. ΤΡΑΠΕΖΑ ΧΙΟΥ 10

Διορθώσεις Σφαλμάτων

Διορθώσεις σφαλμάτων στο Νόμο 1772 (ΦΕΚ 91/Α/17.5.88) 11

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

(1)

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 239

Τροποποίηση του Π.Δ. 43/1986 «Υγειονομικά και λοιπά μέτρα για τον έλεγχο και την καταπολέμηση της σαλμονέλλωσης των πτηνών» (ΦΕΚ 17Α).

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις:

α) Της παρ. 1 του άρθρου 20 του Ν. 248/1914 «Περί Οργανώσεως της Ζωοτεχνικής και Κτηνιατρικής Υπηρεσίας» (ΦΕΚ 110Α), όπως αυτό προστέθηκε με το άρθρο μόνο του Α.Ν. της 23/24.1.1936 «περί συμπληρώσεως του Ν. 248/1914» (ΦΕΚ 47Α) και

β) Της παρ. 2 του άρθρου 7 του Ν.Δ. 185/1973 «Περί μέτρων βελτιώσεως της κτηνοτροφίας» (ΦΕΚ 262Α).

2. Την με αριθ. 322/1988 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας, μετά από πρόταση του Υπουργού Γεωργίας, αποφασίζουμε:

Άρθρο μόνο

Η υποπερίπτωση ββ) της περίπτωσης α) της παρ. 1 του άρθρου Β του Π.Δ. 43/1986 (ΦΕΚ 17 Α) αντικαθίσταται ως εξής:

«ββ) 150 τουλάχιστον μέτρα από εθνικούς δρόμους και»

Στον Υπουργό Γεωργίας, αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση του παρόντος διατάγματος.

Αθήνα, 19 Μαΐου 1988

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΤ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΤΤΑΚΗΣ

(2)

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 240

Γνωμοδοτικά συμβούλια πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις του άρθρου 22 του Ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 167).

2. Την αριθ. 205/1987 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας, με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αποφασίζουμε:

- ιστ) Έναν εκπρόσωπο του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών.
 ιζ) Έναν εκπρόσωπο της Συνομοσπονδίας Γονέων Ελλάδας.
 ιη) Έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ενώσεως Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας.
 ιθ) Έναν εκπρόσωπο του τομέα γενικής εκπαίδευσης του τμήματος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
 κ) Έναν εκπρόσωπο του τομέα τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης του τμήματος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
 κα) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.
 κβ) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας.
 κγ) Έναν εκπρόσωπο του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.
 κδ) Έναν εκπρόσωπο του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.
 κε) Έναν εκπρόσωπο του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.
 καστ) Έναν εκπρόσωπο της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας.
 κς) Έναν εκπρόσωπο της Πανελληνίας Ένωσης Θεολόγων.
 κη) Έναν εκπρόσωπο της Πανελληνίας Ένωσης Φιλολόγων.
 κθ) Έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Ελλήνων Φυσικών.
 λ) Έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Ελλήνων Χημικών.
 λα) Έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Καθηγητών Φυσικής Αγωγής.
 λβ) Ένα κοινό εκπρόσωπο των Ενώσεων Καθηγητών Ξένων Γλωσσών.
 λγ) Έναν εκπρόσωπο του Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών.
 λδ) Έναν εκπρόσωπο της Πανελληνίας Ένωσης Πτυχιούχων Υπομηχανικών Τεχνολόγων Μηχανικών.
 2. Το Σ.Δ.Ε. συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ύστερα από πρόταση των οικείων φορέων, με την οποία ορίζονται οι τακτικοί και αναπληρωματικοί εκπρόσωποι.
 3. Η απόφαση συγκρότησης εκδίδεται εντός του μηνός Δεκεμβρίου κάθε δεύτερου έτους. Η θητεία των μελών του Σ.Δ.Ε. είναι διετής, αρχίζει την 1η Ιανουαρίου και λήγει την 31η Δεκεμβρίου του επόμενου έτους.

Άρθρο 6

Γραμματεία

1. Η Γραμματεία του Σ.Δ.Ε. αποτελείται από δύο εκπαιδευτικούς της δημόσιας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποσπασμένους στην κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, από τους οποίους ο ένας ορίζεται γραμματέας αυτού και ο άλλος αναπληρωτής του και από μία δακτυλογράφο της κεντρικής υπηρεσίας του ίδιου Υπουργείου. Από τους εκπαιδευτικούς ο ένας ανήκει στους κλάδους ΑΤ1 έως ΑΤ11 και ο άλλος στους κλάδους ΑΤ12, ΑΤ13, ΑΤ14, ΑΤ17, ΑΤ18 ή ΑΡ1 ή ΜΕ1. Ο ορισμός του γραμματέα, του αναπληρωτή και της δακτυλογράφου γίνεται με την απόφαση συγκρότησης του Σ.Δ.Ε.
 2. Έργο της Γραμματείας είναι η τήρηση των πρακτικών, του αρχείου και η διεξαγωγή της αλληλογραφίας του Σ.Δ.Ε., η φροντίδα για τη συγκέντρωση των εισηγήσεων στα θέματα της ημερήσιας διάταξης και η φροντίδα για την υλοποίηση των αποφάσεων της ολομέλειας και των τμημάτων του Σ.Δ.Ε.

Άρθρο 7

Αρμοδιότητες - Λειτουργία

1. Το Σ.Δ.Ε. ασκεί αρμοδιότητες για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αντίστοιχες όπως προβλέπονται στο άρθρο 3 για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και επιπλέον:
 α) Γνωμοδοτεί για τον προσδιορισμό των επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων των σχολικών μονάδων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
 β) Γνωμοδοτεί για την προσθήκη νέων κύκλων, κλάδων, τομέων και τμημάτων ειδίκευσης με βάση τις προβλεπόμενες ανάγκες της οικονομίας και της παραγωγής.
 γ) Γνωμοδοτεί για την άσκηση στο επάγγελμα των μαθητών των σχολικών μονάδων.
 δ) Εισηγείται την αναθεώρηση του περιεχομένου των σπουδών σε κάθε ειδικότητα σε συνδυασμό με την περιγραφή του αντίστοιχου επαγγελματικού.
 ε) Εισηγείται τη λήψη μέτρων για την πληρέστερη εφαρμογή του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού.
 στ) Γνωμοδοτεί για θέματα ισότητας τίτλων σπουδών αποφοίτων

σχολικών μονάδων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης άλλων φορέων.

2. Το Σ.Δ.Ε. λειτουργεί είτε σε ολομέλεια είτε σε τμήματα:

- α) Γενικής κατεύθυνσης και β) τεχνικής - επαγγελματικής κατεύθυνσης. Στην ολομέλεια εξετάζονται τα αντίστοιχα για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση θέματα των περιπτώσεων α', β' και δ' του άρθρου 3.
 Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται ανάλογα οι διατάξεις του άρθρου 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Άρθρο 8

Έδρα - Σύσταση

1. Το γνωμοδοτικό συμβούλιο ειδικής αγωγής (Σ.Ε.Α.) έχει έδρα την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και αποτελείται από:
 α) Τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή εκπρόσωπό του, ως πρόεδρο.
 β) Τρεις ειδικούς επιστημονικούς συνεργάτες.
 γ) Έναν εκπρόσωπο του Υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.
 δ) Έναν εκπρόσωπο από κάθε κόμμα που αντιπροσωπεύεται στη Βουλή και αναγνωρίζεται από τον κανονισμό της.
 ε) Έναν εκπρόσωπο του Υπουργού Εργασίας.
 στ) Έναν εκπρόσωπο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.
 ζ) Έναν εκπρόσωπο της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης.
 η) Έναν εκπρόσωπο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών.
 θ) Έναν εκπρόσωπο του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.
 ι) Το σύμβουλο Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
 ια) Έναν εκπρόσωπο του Συμβουλίου Ανωτάτης Εκπαίδευσης.
 ιβ) Έναν εκπρόσωπο του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής.
 ιγ) Έναν εκπρόσωπο του Κέντρου Προγραμματισμού και Ερευνών.
 ιδ) Έναν εκπρόσωπο του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.
 ιε) Έναν εκπρόσωπο του Συνδέσμου Ελλήνων Ψυχολόγων.
 ιστ) Έναν εκπρόσωπο του Συλλόγου Ελλήνων Κοινωνικών Λειτουργών.

κ) Έναν εκπρόσωπο του Πανελληνίου Συλλόγου Ειδικών στις διαταραχές του λόγου.

- ιη) Έναν εκπρόσωπο της Συνομοσπονδίας Γονέων Ελλάδας.
 ιθ) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδας.
 κ) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Τυφλών Ελλάδας.
 κα) Έναν εκπρόσωπο της Πανελληνίας Ομοσπονδίας κινητικά αναπήρων ατόμων.
 κβ) Έναν εκπρόσωπο της Διδακταλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας.
 κγ) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.
 κδ) Έναν εκπρόσωπο της Ομοσπονδίας Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας.

2. Το Σ.Ε.Α. συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ύστερα από πρόταση των οικείων φορέων, με την οποία ορίζονται οι τακτικοί και αναπληρωματικοί εκπρόσωποι.

3. Η απόφαση συγκρότησης εκδίδεται εντός του μηνός Δεκεμβρίου κάθε δεύτερου έτους. Η θητεία των μελών του Σ.Ε.Α. είναι διετής, αρχίζει την 1η Ιανουαρίου και λήγει την 31η Δεκεμβρίου του επόμενου έτους.

Άρθρο 9

Επιστημονική Επιτροπή

1. Η επιστημονική επιτροπή του Σ.Ε.Α. αποτελείται από τους επιστημονικούς συνεργάτες του άρθρου 22 παρ. 3 και 4 του Ν. 1566/1985.

2. Η επιστημονική επιτροπή μπορεί να χωρίζεται, με απόφαση του Προέδρου του Σ.Ε.Α., σε τμήματα μελετών και εφαρμογών, ανάλογα με τις ανάγκες.

3. Για την υποβοήθηση του έργου της επιστημονικής επιτροπής μπορεί να αποσπώνται στο Σ.Ε.Α. με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων εκπαιδευτικοί με ειδικές γνώσεις ή ειδική εμπειρία στα θέματα ειδικής αγωγής, στελεχά από τις ειδικότητες του άρθρου 35 παρ. 2 του Ν. 1566/1985, καθώς και ειδικοί επιστήμονες προκειμένου να μελετούν εξειδικευμένα θέματα και να συνεργάζονται με

1968

την επιστημονική επιτροπή.

4. Η επιστημονική επιτροπή επεξεργάζεται τις αποφάσεις της ολομέλειας του Σ.Ε.Α. και με βάση τα επιστημονικά δεδομένα, τα πορίσματα των ερευνών και τις ιδιαίτερες ανάγκες της ειδικής αγωγής, συντάσσει μελέτες, καταρτίζει προγράμματα και εισηγείται στο Σ.Ε.Α. προτάσεις για κάθε θέμα ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Άρθρο 10

Γραμματεία

Η Γραμματεία του Σ.Ε.Α. αποτελείται από έναν εκπαιδευτικό της δημόσιας πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποσπασμένο στην κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που ορίζεται γραμματέας αυτού και από μία δακτυλογράφο της κεντρικής υπηρεσίας του ίδιου Υπουργείου. Ο ορισμός αυτού γίνεται με την απόφαση συγκρότησης του Σ.Ε.Α.

2. Έργο της γραμματείας είναι η τήρηση των πρακτικών, του αρχείου και η διεξαγωγή της αλληλογραφίας του Σ.Ε.Α., η φροντίδα για τη συγκέντρωση των εισηγήσεων στα θέματα της ημερήσιας διάταξης και η φροντίδα για την υλοποίηση των αποφάσεων της ολομέλειας και των τμημάτων του Σ.Ε.Α.

Άρθρο 11

Αρμοδιότητες - Λειτουργία

1. Το Σ.Ε.Α. έχει τις εξής αρμοδιότητες:

α) Εισηγείται στο Ε.Σ.Υ.Π. θέματα αρμοδιότητας της ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

β) Εισηγείται στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων το σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και τον προσδιορισμό των γενικών στόχων και κατευθύνσεων για τη διαμόρφωση γενικά της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ειδική αγωγή και την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση.

γ) Εισηγείται τη λήψη μέτρων για την ανάπτυξη και λειτουργική οργάνωση των σχολικών μονάδων ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, μελετά τα επιμέρους ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, τον εξοπλισμό και τα διδακτικά και εκπαιδευτικά μέσα.

δ) Εισηγείται τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και μελετών, καθώς και την οργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων και επισκέψεων του εκπαιδευτικού προσωπικού των μονάδων ειδικής αγωγής.

ε) Συνεργάζεται με όλους τους φορείς που μετέχουν στις διαδικασίες της ειδικής αγωγής με σκοπό το συντονισμό των ενεργειών τους, καθώς και με τις αντίστοιχες διεθνείς οργανώσεις και ιδρύματα.

στ) Εξετάζει τον απολογισμό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και τις προτάσεις αυτού για βελτίωση της ποιότητας της ειδικής αγωγής και διατυπώνει τις απόψεις του, σχετικά με αυτές, προς τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

ζ) Συνεργάζεται με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και λαμβάνει γνώση των γνωμοδοτήσεων του σε θέματα ειδικής αγωγής, καθώς και των αποτελεσμάτων σχετικών ερευνών και μελετών του.

η) Εξετάζει, αποφασίζει και εισηγείται για κάθε θέμα που παραπέμπεται από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

2. Το Σ.Ε.Α. λειτουργεί είτε σε ολομέλεια είτε σε τμήματα: α) ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών κωφών και βαρηκόων, β) ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών τυφλών και γ) ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών κινητικά αναπήρων. Στην ολομέλεια εξετάζονται τα θέματα των περιπτώσεων α', β', δ', στ' και ζ' της προηγούμενης παραγράφου. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται ανάλογα οι διατάξεις του άρθρου 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 12

1. Κατά την πρώτη εφαρμογή αυτού του προεδρικού διατάγματος η συγκρότηση των Σ.Π.Ε., Σ.Δ.Ε. και Σ.Ε.Α. γίνεται εντός μηνός από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και η θητεία των μελών των συμβουλίων αυτών λήγει την 31η Δεκεμβρίου 1988.

2. Η ισχύς αυτού του διατάγματος ισχύει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αναθέτουμε τη δημοσίευση και εκτέλεση του παρόντος διατάγματος.

Αθήνα, 19 Μαΐου 1988

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΤ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ

(3)

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 241

Ίδρυση θέσεων Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού, Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού και Ειδικού Διοικητικού - Τεχνικού Προσωπικού στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τα άρθρα 11 (παρ. 2) και 50 (παρ. 1 & 6) του Ν. 1268/1982 (ΦΕΚ 87 τ.Α').

2. Το άρθρο 70 (παρ. 12) του Ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 167 τ.Α').

3. Την απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Η. 5822/1987 «Αρμοδιότητες Υφυπουργών ΥΠ.Ε.Π.Θ.» (ΦΕΚ 528 τ.Β').

4. Τη γνώμη του Πρωτανικού Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Πατρών (συνεδρίαση 112/8.7.1987).

5. Τη γνώμη του Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας (συνεδρίαση 11η/13.7.87).

6. Την 304/1988 γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας, με πρόταση του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αποφασίζουμε:

Άρθρο 1

Ίδρυση θέσεων Δ.Ε.Π.

Ίδρύονται στα κατωτέρω αναφερόμενα τμήματα του Πανεπιστημίου Πατρών, οι ακόλουθες θέσεις Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού:

α) Τμήμα Φαρμακευτικής: Είκοσι πέντε (25)

β) Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης: Δεκαπέντε (15)

γ) Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών: Δεκαπέντε (15)

δ) Τμήμα Γενικό: Δεκαπέντε (15)

Άρθρο 2

Ίδρυση θέσεων Ε.Ε.Π.

Ίδρύονται στα κατωτέρω τμήματα του αυτού ως άνω Ιδρύματος οι ακόλουθες θέσεις Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού:

α) Α.Ε.Ι.: Δέκα (10) θέσεις, από τις οποίες, οκτώ (8) έχουν ως αντικείμενο τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών και δύο (2) τη διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής.

β) Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών: Δύο (2) θέσεις, για τη διδασκαλία σχεδίου.

γ) Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης: Πέντε (5) θέσεις από τις οποίες δύο (2) για τη διδασκαλία σχεδίου, δύο (2) για τη διδασκαλία μουσικής και μία (1) για τη διδασκαλία φυσικής αγωγής.

δ) Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών: Τέσσερις (4) θέσεις, από τις οποίες μία (1) για τη διδασκαλία φυσικής αγωγής, μία (1) για τη διδασκαλία μουσικής και δύο (2) για τη διδασκαλία καλλιτεχνικών μαθημάτων.

Άρθρο 3

Ίδρυση θέσεων Ε.Δ.Τ.Π.

1. Ίδρύονται στα κατωτέρω τμήματα του αυτού ως άνω Ιδρύματος οι ακόλουθες κατά κατηγορία θέσεις Ειδικού Διοικητικού - Τεχνικού Προσωπικού:

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αναγνωστοπούλου Ε., "Προβληματισμοί γύρω από την αγωγή των νοητικά καθυστερημένων", Σύγχρονη Εκπαίδευση Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1989, τεύχος 48, Σελ.73-87.
- 2) Γεωργιάδη Α.Π., Το πρόβλημα της πνευματικής καθυστέρησης, Εκδόσεις Πανκύπριου Συντονιστικής Επιτροπής Ιδρυμάτων Καθυστερημένων Παιδων, Λευκωσία 1972, Σελ.69-74.
- 3) Γεωργούση Π., "Δυσχέρειες Μάθησης" Νέα Παιδεία 1986, τεύχος 39, Σελ.25-52.
- 4) Chancerel J.L., Σιπητάνου Α., "Η Ειδική Αγωγή προβληματική για τον καθορισμό ενός πεδίου δράσης" Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής, Τόμος Επιμέλεια Τσιάντης - Μανωλόπουλος, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1987, Σελ.189-217.
- 5) Δαβάζογλου Α., "Η ειδική αγωγή στην Ελλάδα. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες" Κοινωνική Εργασία Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος 1989, τεύχος 13, Σελ.13-34.
- 6) Δασκαλάκη Δ., "Τα προβλήματα των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες και η αντιμετώπισή τους" Τα Εκπαιδευτικά Φθινόπωρα 1987, τεύχος 9, Σελ.62-75.
- 7) Ιωαννίδης Ι., "Το θράσος της στοργής, η νηνεμία της άρνησης και το διδακτικό αδιέξοδο" Εκλογή Δεκέμβριος 1979, τεύχος 50, Σελ.33-36.

- 8) Καββαδία - Γώγου Α., "Ενσωμάτωση ή Διαχωρισμός" Σύγχρονη Εκπαίδευση (Α)μέρος: Μάιος - Ιούνιος 1987, τεύχος 34, Σελ. 34-38 και (Β) μέρος Ιούλιος - Αύγουστος 1987, τεύχος 35, Σελ.55-65.
- 9) Καλαντζή - Αζίτζι Α., "Προβληματισμοί γύρω από την Ενσωμάτωση παιδιών σε κανονικό σχολείο" Διαφορά Νοέμβριος 1989, τεύχος 31-32, Σελ.14-20.
- 10)Καλαντζή Κ., Το πρόβλημα των μειονεκτικών παιδιών και εφήβων και η αντιμετώπιση του Αθήνα 1977, Σελ.7-25.
- 11)Καλαντζή Κ., "Η ειδική αγωγή χτες και σήμερα" Νέα Παιδεία Φθινόπωρο 1984, τεύχος 32, Σελ.57-72.
- 12)Kirk Samuel, Η εκπαίδευσις των αποκλινόντων παιδων Μετάφραση - Έκδοση Τσιμπούκης Αθήνα 1973, Σελ.28-55, 83-85, 243-247, 504-508.
- 13)Κοραμηλά Σ., "Μαθησιακές Δυσκολίες και τρόποι αντιμετώπισής τους" Σύγχρονη Εκπαίδευση Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1985, τεύχος 20, Σελ. 97-100.
- 14)Κυπριωτάκη Α., Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους Εκδόσεις Ψυχοτεχνική Ηράκλειο 1987, Σελ.15-18, 58-65, 175-184.
- 15)Μαρκοβίτη Μ., Μπιτζαράκη Π., Τζουριάδου Μ., "Μαθησιακές δυσκολίες. Δυνατότητες εξέλιξης αλλά και κίνδυνοι περιθωριοποίησης" Διαφορά Μάιος 1985, τεύχος 8-9, Σελ. 51-60.
- 16)Μαρκοβίτη Μ., Μπιτζαράκη Π., Τζουριάδου Μ., "Εμπειρίες από την εφαρμογή προγραμμάτων ενσωμάτωσης σε διάφορες χώρες". Διαφορά Αύγουστος 1986, τεύχος 14-15, Σελ.19-20.
- 17)Moseley D., Παιδιά με προβλήματα μάθησης. Ειδική Εκπαίδευση Εκδόσεις Κουτσούμπος Α.Ε. 1989, Σελ.9-24, 46-47, 81-85.

- 18) Μπάρμπα Γ., "Ότι πρέπει να αλλάξει ..... νομιμοποιείται"
Διαφορά Απρίλιος 1984, τεύχος 4, Σελ. 34-41.
- 19) Μπάρμπα Γ., "Επικίνδυνες αντιφάσεις στην πολιτική του
υπουργείου για τις ειδικές τάξεις" Διαφορά Μάιος 1985, τεύχος
8-9, Σελ. 61-68.
- 20) Μπίρτσα Χ., Διδακτικά προγράμματα. Για παιδιά με "ειδικές"
εκπαιδευτικές ανάγκες. Εκδόσεις, Αφαι Συμπρωτωτάκη, Αθήνα 1990,
Σελ. 17-29.
- 21) Μπιτζαράκη Π., "Κοινωνικός ρατσισμός : Άτομα με ειδικές
ανάγκες" Διαφορά Ιανουάριος 1985, τεύχος 6-7, Σελ. 57-61
- 22) Μπιτζαράκης Π., "Τί είναι Ενσωμάτωση ;" Διαφορά Αύγουστος
1986, τεύχος 14-15, Σελ. 7-8.
- 23) Μπιτζαράκης Π., Τζουριάδου Μ., "Μοντέλα αντιμετώπισης των
μαθησιακών δυσκολιών" Διαφορά Ιούνιος - Οκτώβριος 1987,
τεύχος 14-15, Σελ. 39-43.
- 24) Muth J., "Το Σχέδιο μια ενοποιημένης παιδείας και σχετικές
εμπειρίες από γερμανικά σχολεία" ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό
Συνέδριο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, Θεσ/νίκη,
Σεπτέμβριος 1981, δημοσίευση στο περιοδικό Διαφορά Απρίλιος
1984, τεύχος 5, Σελ. 35-37.
- 25) Νεράντζης Π., Συζήτηση με τους Μαρκοβίτη Μ., Νανάκου Ε., Μέλιο
Χ., Μπιτζαράκη Π., Φθινού Ρ., Ορφανουδάκη Σ., με θέμα Άτομα με
ειδικές ανάγκες. Θεσμοί και νοοτροπίες, Αθήνα 1983.
- 26) Νικόδημος Σ., "Τα προβληματικά παιδιά - μαθητές στα σχολεία
γενικής εκπαίδευσης" Εκλογή Απρίλιος 1983, τεύχος 60,
Σελ. 15-19.

- 27) Νικόδημος Σ., "Οργάνωση και ανάπτυξη του τομέα ειδικής αγωγής στην Ελλάδα" Διαφορά Ιούλιος - Οκτώβριος 1987, τεύχος 21-22, Σελ. 7-73.
- 28) Νιτσόπουλος Μ., "Η κοινωνία και τα αποκλίνοντα, ανάπηρα άτομα", Διαφορά 1986, τεύχος 16-17, Σελ. 71-76.
- 29) Νιτσόπουλος Μ., "Αναπηρία και ταξική συνείδηση" Τα εκπαιδευτικά, Χειμώνας 1987, τεύχος 6, Σελ. 30-36.
- 30) Ξηρομερίτη Α., "Εκέψεις και προβληματισμοί γύρω από την ειδική αγωγή στην Ελλάδα" Σύγχρονη Εκπαίδευση Απρίλιος - Ιούνιος 1984, τεύχος 16, Σελ. 90-93 (α).
- 31) Ξηρομερίτη Α., "Ιστορικά σημεία και σύγχρονα προβλήματα της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα" Σύγχρονη Εκπαίδευση Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1984, τεύχος 19, Σελ. 12-16 (β)
- 32) Παρασκευοπούλου Ι., Νοητική Καθυστέρηση, Εκδόσεις Ο.Ε.Α.Β. Αθήνα 1980, Σελ. 128-137 και 144-150.
- 33) Πολυχρονόπουλου Σ., "Ειδικός Παιδαγωγός. Ο φορέας ειδικής αγωγής" Σύγχρονη Εκπαίδευση Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1984, τεύχος 19, Σελ. 25-29.
- 34) Τομπαΐδη Δ., Η ιερότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1982, Σελ. 20-46.
- 35) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, Εκδόσεις Ο.Ε.Α.Β. Αθήνα 1988, Σελ. 1-182 (α).
- 36) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, Πρακτικά σεμιναρίου Ειδικής Αγωγής ΥΠ.Ε.Π.Θ. - UNESCO, Εκδόσεις Ο.Ε.Α.Β., Αθήνα 1988, Σελ. 1-32 (β).

- 37) Ferguson B., Μεγαλοκονόμου Θ., "Μαθησιακές Δυσκολίες" Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής Επιμέλεια Τσιάντη - Μανωλόπουλου, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1987, Σελ.67-81.
- 38) Φιλίας Β., Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών. Εκδόσεις GUTENBERG Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1977, Σελ.27-31, 145-146, 152-156.
- 39) Φραγκουδάκη Α., Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985, Σελ.181-189.
- 40) Χρηστάκης Κ., "Ενσωμάτωση - η νέα τάση στην ειδική αγωγή" Ανοιχτό Σχολείο Μάιος - Ιούνιος 1985, τεύχος 3, Σελ.19-22 (α).
- 41) Χρηστάκης Κ., "Η ειδική τάξη (έννοια - φιλοσοφία - Οργάνωση)" Ανοιχτό Σχολείο Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1985, τεύχος 4, Σελ.22-24 (β).
- 42) Χριστιανόπουλος Ν., "Ειδική Αγωγή. Μετά το χάος τί ;" Διαφορά 1982, τεύχος 1, Σελ.30-31.

